

A munkaerő-piaci integráció kihívásai Magyarországon

A harmadik országbeli munkavállalók beilleszkedésének esélyei és korlátai

Kutatási zárótanulmány

Kutatásvezető Juhász Judit

A tanulmányt készítették:

Juhász Judit, Makara Péter, Makara Eszter

Panta Rhei Társadalomkutató Bt.

A kutatás az Európai Integrációs Alap támogatásával készült

Budapest 2011. június

Háttér tanulmányokat készítettek:

Göncöl Csilla	Az egyszerűsített honosítás és a magyar munkaerőpiac
Juhász Ágnes	A szakképzettség kérdése
Dr. Tóth Judit	A hazai jogi környezet főbb vonásai, problémái
Várhalmi Zoltán	Migráns vállalkozók és a sikeresség, Migráns gazdasági klaszterek jellemzése

A kutatás további résztvevői:

Csatári Ferenc, Halmai Réka, Libertényi Ágnes (kutatók)
Tóth Balázs, Gallits Gabriella (asszisztens)

Köszönet a kérdezőbiztosoknak, a kérdéseinkre válaszoló munkavállalóknak, munkaadóknak és szakértőknek, valamint a munkaértekezletek előadóinak, hogy közreműködésükkel segítették kutatásunkat.

A kutatás az Európai Integrációs Alap támogatásával készült

Projektazonosító: EIA/2009/3.1.8.4.

TARTALOMJEGYZÉK

I) KIINDULÓPONTOK	5
1. A kutatás témája	5
1.1 A munkaerő-piaci integráció felmérése	5
1.2 Az integráció fogalma	7
1.3 Cirkuláris migráció-a változás iránya	10
1.4 A válság munkaerő-piaci hatásai a külföldi munkavállalás szemszögéből	11
2. A kutatás háttere	13
2.1 Magyarországi bevándorlási trendek	13
2.2 Történeti háttér	16
2.3 Népesedési folyamatok és migráció	24
3. A munkaerő mobilitás stratégiai kihívásai	26
4. A kutatás célja és feladatai	29
5. Alkalmazott módszerek	30
5.1 Másodelemzés	31
5.2 Sajtóelemzés	31
5.3 Szakértők és kulcsszemélyek megkérdezése	31
5.4 A migránsok megkérdezéses vizsgálata	32
6. A minta összetétele	35
II) A KUTATÁS EREDMÉNYEI	37
1. Munkaerő-piaci igények a harmadik országokból érkező munkavállalók iránt	37
2. Vonzó és taszító tényezők	47
3. A munkavállalás körülményei	49
3.1 Magyarországi tanulmányok	50
4. Munkakeresés	52
5. Munkahely és rétegződés	59
6. A munkavállalók száma, a munkaviszony típusai, szürke-és feketemunka	66
6.1 A munkavállalók becsült száma	66
6.2 A munkaviszony típusai	67
6.3 Munkaszerződés	69
6.4 A külföldiek nem regisztrált munkavégzése, szürke és feketemunka	70
6.5 Alkalmi munka	76
7. A szakképzettség kérdései	78
8. Élet-és munkakörülmények	83
8.1 Bérezés	83
8.2 Relatív bérmegítélés	85
8.3 Az otthoniak támogatása	87
8.4 Lakás, szállás	88
8.5 Társadalombiztosítás, egészségügyi és szociális ellátás	90
8.6 Munkaidő	94
8.7 Szabadság, szabad idő	95
9. Esélyegyenlőség, diszkrimináció	97
10. Idegenellenesség a magyar társadalomban	102
11. Társadalmi integráció	105

11.1 A munkával való elégedettség	105
11.2 Társadalmi támasz, civil szervezetek.....	107
11.3 A magyar nyelv ismerete	109
11.4 Távlatok, tervek	112
11.5 Magyar munkaerő-piaci tapasztalatok: siker vagy csalódás?	113
11.6 Az integráció főbb kérdései a vélemények tükrében	114
12. Sajtóelemzés	123
12.1 A migráció témájának megjelenése a sajtóban	124
12.2 A sajtó a magyarországi migrációról számokban	125
12.3 Embercsempészet, menekültügy	127
12.4 Belpolitika.....	128
12.5 Integráció és kihívások	129
12.6 Migránsok munkaerő-piaci szerepe	131
13. Az egyszerűsített honosítás és a magyar munkaerőpiac	133
13.1 Az egyszerűsített honosítási eljárásról.....	133
13.2 A magyar állampolgárságot felvevők motivációi a szakértők szerint	134
13.3 A magyar állampolgárságot felvevők motivációi a kérdőívek alapján.....	135
13.4 Az egyszerűsített eljárás megjelenése a sajtóban.....	137
III) SZAKPOLITIKAI KERETEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK.....	140
1. Az EU jelenleg kialakításra kerülő irányelvei	140
1.1 A Politikai Terv tartalma	140
1.2 Szezonális munkavállalás	141
1.3 Áthelyezések (ICT).....	143
1.4 A “Kék Kártya”.....	144
1.5 Munkaerő kölcsönzés.....	145
1.6 Tanulságok.....	147
2. A hazai jogi környezet főbb vonásai, problémái	148
IV) ÖSSZEFOGLALÓ.....	151
V) MELLÉKLETEK.....	160
1. számú melléklet A megkérdezettek származási ország szerint.....	160
2. számú melléklet: Várhalmi Zoltán: Migráns vállalkozók és a sikeresség	161
3. számú melléklet: Várhalmi Zoltán :Migráns gazdasági klaszterek jellemzése.....	177

D) KIINDULÓPONTOK

1. A kutatás témája

1.1 A munkaerő-piaci integráció felmérése

E tanulmány leírja és elemzi a munkavállalóként, vállalkozóként, családtagként hosszabb ideje Magyarországon tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok munkaerő-piaci, szociális, kulturális integrációjának tapasztalatait, illetve feltérképezi a magyar munkaerő-piac várható munkaerőigényét, az arra ható tényezőket a migrációs folyamatok szemszögéből.

A harmadik országból érkezett munkavállalók magyarországi integrációjának alakulása **első látásra periférikusnak tűnhet** munkaerő-és társadalmpolitikai szempontból. Az ezzel kapcsolatos gondok, konfliktusok messze alatta maradnak a Nyugat-és Dél Európában tapasztalhatóknak, hazai társadalmi súlya nem mérhető a roma integráció hatalmas kihívásához, még ha néhány eleme hasonlatos is. A statisztikák, nem elhanyagolható, de nem is meghatározó nagyságrendekről szólnak, összességében jelenleg jóval kevesebb, mint százezer főről lehet szó.

Mindez azonban a **jövőt is meghatározó folyamat kezdeti szakasza**, a továbbiakra pedig itt az ideje felkészülni: **ma még a migrációs jelenségek jól kezelhetőek (lennének)** különböző lehetséges forgatókönyvek mentén. A végiggondolás során **a várható demográfiai folyamatok és munkaerő-piaci érdekek mellett alapvető emberi, európai értékek kell, hogy jelentsék a vezérfonalat.**

A nemzetközi szakirodalom a migráció szempontjából általában az **integráció** négy dimenzióját különbözteti meg:

- **kognitív integráció:** nyelv, normák, szokások elsajátítása (akkulturáció);
- **strukturális integráció:** integráció a jövedelem, életszínvonal, oktatás, munkavégzés, annak biztonsága, a felfelé mobilitás esélye, a politikai jogok (beleértve a kisebbségi jogokat) és a lakhatás szempontjából;
- **szociális integráció:** kapcsolati hálók kiépítése a bevándorló társakkal (belső integráció), a helyi lakosokkal (szocietális integráció), a rokonokkal, barátokkal, kollégákkal, szomszédokkal, valamint a társadalmi tőke felhalmozása;
- **emocionális integráció (azonosulás):** etnikai csoporthoz illetve a fogadó társadalomhoz való tartozás érzésének kialakulása, részvétel a politikai folyamatokban.

Az integráció különböző nézőpontokból értelmezhető. Legáltalánosabb referenciakereteit a **fogadó társadalom, illetve a bevándorló etnikai közösség** alkotják. E kettő egymással

szemben is hathat. **A migránsok integrációjának ellentéte a szegregáció illetve a társadalmi kirekesztés.**

A munkaerő-piaci integráció a bevándorlók társadalmi beilleszkedésének kiindulópontja és alapfeltétele. Ugyanakkor az EU tagállamai, így Magyarország számára is gazdasági, társadalmi és politikai kihívás a munkavállalással összefüggő migráció kezelése. **Fontos feltárandó kérdés, hogy miként felelhet meg a migrációs politika a munkaerő-piac azon igényeinek, melyek speciális szaktudást, magas képzettséget megkövetelő illetve képzettséget nem igénylő munkaterületeken jelentkeznek és hazai forrásból nem elégíthetők ki.** Ez politikai szándékok függvénye is, és a szakértők véleménye távolról sem egységes sem a szükségletek, sem pedig kielégítésük lehetőségei tekintetében. **További kérdés, hogy hogyan terelhető legális csatornába a külföldiek fekete és szürke munkavégzése.**

Más európai országokkal ellentétben a migráció kérdésköre Magyarországon nem meghatározó a politikai napirend tematizálása során, de a médiában és a közgondolkodásban sem (ennek fontos, de önmagában elégséges magyarázatot nem nyújtó oka, hogy a bevándorlók aránya alacsony, és az integráció hiánya eddig nem okozott a Nyugat Európában tapasztalható hasonló nagyságrendű konfliktusokat). Magyarország helyzete azért is sajátos, mert az elmúlt évtizedekben **a legtöbb bevándorló határon túli magyar volt, ami az integráció szempontjából kedvező lehetőséget kínált.**

Magyarországon nincs világos koncepció arról, hogyan kívánjuk a bevándorlókat integrálni és nincsenek olyan összehangolt lépések sem, amelyek segítenék, hogy a szükséges képzettségű migránsok jöjjenek az országba. Nincs valós és megfelelő politikai súlyú fóruma annak, hogy a bevándorlással kapcsolatos kérdéseket széles körben megvitassák a döntéshozók, szakértők, civil szervezetek, ami pedig ösztönözhetné egy az érdekeket egyeztető stratégia kialakítását. Kétségtelen az is, hogy a válságkezelés feladatai, és az Európai Unió működési zavarai az utóbbi években e kérdés jelentőségét marginalizálták, megnehezítik a tisztánlátást és a stratégiai gondolkodást.

A globalizáció és a demográfiai helyzet várható alakulása miatt az Európai Unióban valószínűleg változni fog a bevándorlók aránya és kibocsátó országok szerinti összetétele is. Erre kísérel meg átfogó választ kínálni az Európa 2020 Stratégia. A feladat bonyolultságát és nehézségeit jelzi az elmúlt két évben e kérdésben tapasztalható széthúzás, az irányelvek végrehajtásának lelassulása, felpuhulása, elbizonytalanodása.

Az integráció politikai koncepciója uniós megfogalmazásban (Európai Bizottság 2003) a következő: **az integrációt a harmadik országok és a befogadó ország állampolgárai között olyan, kölcsönös jogokon és kötelezettségeken alapuló kétirányú folyamatként kell értelmeznünk, mely a bevándorló számára teljes részvételt biztosít.**

A befogadó országnak biztosítania kell, hogy a bevándorlók

- olyan formális jogokat kapjanak, hogy lehetőségük legyen a gazdasági, szociális, kulturális és civil életben való részvételre;

- tiszteletben tartásuk a befogadó ország alapvető értékeit és saját identitásuk elvesztése nélkül, aktívan vegyenek részt az integrációs folyamatban.

Mindaz politikai stratégiai szándékot jelöl normatív megfogalmazásban, amelytől a mindennapi politikai és társadalmi gyakorlat az egyes uniós országokban lényegesen különböző módon bár, de meglehetősen távol van.

1.2 Az integráció fogalma

A **migránsok integrációja** az IOM 2010-es „World Migration Report”-ja szerint **az a folyamat melynek révén a migránsok egyénként és csoportként társadalmi befogadásban részesülnek**. Ennek értelmében az integráció két fő elemét a migránsok és a fogadó ország társadalma alkotják. Így **az integráció mind egyéni, mind közösségi szinten megvalósulhat**.

A szakirodalom általában megkülönbözteti a migránsok illetve a bevándorló közösségek gazdasági, társadalmi és politikai integrációját, bőségesen tárgyalja az integráció különböző modelljeit, leggyakrabban az asszimiláció illetve a multikulturalizmus fogalmait felhasználva. Sajátos jelleget ad a migráns munkavállalók integrációjának az a körülmény, hogy tartózkodásuk ideiglenes jellegű, és a munkavállalás nem feltétlenül vezet végleges letelepedéshez és az állampolgárság elnyeréséhez.

A bevándorlással összefüggésben a beilleszkedés több típusát szokás elkülöníteni. Integrációról beszélhetünk egyrészt a többségi társadalom, másrészt a származási hely etnikai kontextusában.

A bevándorlók és befogadók közötti viszony tanulmányozásának a szakirodalomban általában használt fő dimenziói a következők:

- A migránsok társadalmi integrációja
- A társadalmi integráció hatása a meglévő társadalmi szerkezetekre
- A társadalmi integráció (vagy hiányának) hatása a befogadó társadalom egészének integráltságára

A terminológiát – mely egyben a szakirodalomban széleskörűen használt elméleti-konceptuális megközelítést tükröz – az 1. táblázatban foglaljuk össze.

1. tábla Az integráció típusai

Beilleszkedés típusai		Integráció a származási ország etnikai kontextusában	
		Igen	Nem
Integráció a többségi társadalom kontextusában	Igen	többszörös integráció	asszimiláció
	Nem	Szegmentáció	marginalizáció

A nemzetközi szakirodalom alapján az integráció vizsgálatának négy tematikus dimenziója különíthető el.

Strukturális integrációról az egyén jogi, gazdasági, intézményi szintű beilleszkedése kapcsán beszélhetünk. Alapvető az állampolgárság és a kapcsolatos jogok valamint a kisebbségi jogok birtoklása, az oktatási, képzési rendszerekhez valamint az egészségügyi szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés. De ide tartozik a társadalmi, gazdasági, munkaerő-piaci szervezetekben való egyenjogú részvétel, az azok nyújtotta előnyökhöz való egyenlő hozzáférés, vagy akár a lakhatási feltételek egyenlősége is.

A strukturális integrációhoz tanulási, szocializációs folyamatok vezethetnek el. A **kulturális integráció** kognitív, viselkedési, attitűdváltozásokban valósulhat meg – a legkézenfekvőbb példa talán a nyelv elsajátítása. A klasszikus megközelítés szerint a befogadó társadalom a bi-kulturális készségeket értékeli, így a gazdaság és társadalmi érvényesülés az azonosulás mértékén (is) múlik. Az újabb, transznacionális modell azonban már az erős nemzetközi kapcsolati hálók és a kulturális tőke szerepét hangsúlyozza a gazdasági érvényesülés területén (ez természetesen döntően a magas társadalmi státuszú egyéneknél, csoportoknál figyelhető meg).

Egy lehetséges értelmezést az **interaktivitás** fogalma kínál. Nem kétséges, hogy a kulturális integrációt a migránsok és a befogadó társadalom közötti megfelelő kommunikáció alapozhatja meg, ideértve az információcserét, a segítségnyújtást. Másrészt a bevándorlók elfogadásának, befogadásának primer szintje a személyes kapcsolatoké, társadalmi hálózatoké. Ugyancsak interaktív integráció az egyes bevándorló csoportokba történő erős betagozódás, mely a befogadó társadalomba való integrálódás ellen is hathat (erre lehet példa a hazánkba bevándorolt kínaiak közössége).

A legutóbbi években több oldalról is **megkérdőjelezték a multikulturalizmus elveit és gyakorlatát**: egyes nézetek szerint a társadalmi kohézió és az etnikai sokféleség aligha egyeztethető össze sikeresen. A 2001. szeptember 11. után kialakult légkörben a migráció átszövődött biztonságpolitikai kérdésekkel is (bár ebből a szempontból Magyarország kétségtelenül a kevésbé érintett EU-s tagállamok közé tartozik), ami fokozta a fogadó társadalmak gyanakvását. Ezt a legutóbbi két év fejleményei (mint pl. a mediterrán térség új migrációs hulláma) csak erősítették.

Végül nem feledkezhetünk meg az **identifikációs integráció** dimenziójáról, az egyéni, szubjektív szintről. A csoporthoz tartozás, az azonosulás és érzelmi kötődés – legyen szó etnikai csoportokról, regionális közösségekről vagy a nemzet valamilyen fogalmáról – jelentheti az integráció számos formájának stabil alapját, akár generációkon át.

Egy másik megközelítési lehetőség a bevándorlók meglévő társadalmi szerkezetekre, a befogadó társadalom egésze integráltságára gyakorolt hatásának vizsgálata. Ez a témakör hazánkban még meglehetősen feltáratlan, ami a bevándorlás visszafogott volumenével és sajátos etnikai összetételével is összefügg.

A munkaerő-piaci integráció fogalmának megközelítéséhez az Európai Bizottság 2010-es, Migrants to Work című tanulmányában¹ találhatunk iránymutatást. A szerzők úgy definiálják a **munkaerő-piaci integrációt, mint olyan helyzetet, ahol a munkaerő hasznosulása a harmadik országbeli állampolgárok és a nem-migráns népesség esetében hasonló. A bizottság ajánlása úgy fogalmaz, hogy egy adott ország munkaerő-piacára belépő harmadik országbeli migránsnak olyan állást kell kapnia, ami megfelel végzettségének, képességeinek, tapasztalatának.**² A munkaerő-piaci integráció „laza” definícióját a szerzők annak alapján fogalmazzák meg, hogy az, ha sikeres, milyen következményekkel jár:

- növekszik a harmadik országbeliek foglalkoztatási aránya és csökken munkanélküliségi rátájuk;
- a harmadik országbeliek tartósan megjelennek a munkaerőpiacon;
- a harmadik országbeliek „humántőkéje” megfelelő mértékben hasznosul;
- a magas presztízsű szakmákban ugyancsak megjelennek a harmadik országbeliek;
- a harmadik országbeliek egyenlő jogokkal és lehetőségekkel indulnak a munkaerőpiacon.

A munkaerő-piaci integráció **akadályai** két csoportra oszthatók aszerint, hogy kinek az oldalán jelentkeznek.

A harmadik országbeliek oldalán jelentkező legfőbb akadályok a nyelvismeret, a szakmai ismeretek, illetve megfelelő végzettség továbbá, a munkaerőpiac ismeretének hiánya, illetve a korlátozott társadalmi tőke (network).

A befogadó társadalom oldalán ugyanakkor a következő akadályok jelentkeznek: a végzettségek, diplomák elfogadásának problémái, a diszkrimináció, a nem megfelelő munkafeltételek, a törvényi, döntéshozói és egyéb kontextuális akadályok, a munkaerő-piaci rugalmasságot és biztonságot egyszerre célzó komplex politika („flexicurity”)³ hiánya, a munkaerőpiac állapota (így a válság hatásai).

---

¹ European Commission 2010.

² Jegyezzük meg, az ajánlás kiterjeszhető lenne a honos munkaerőre is.

³ A “flexicurity” kifejezést Poul Nyrup Rasmussen dán miniszterelnök alkotta a „flexibility” (rugalmasság) és „security” (biztonság) szavak összevonásával. Ez a komplex politika, mely egyrészt a munkaadóknak nagy szabadságot biztosítva a munkaerő felvételében és elbocsátásban a munkaerő-piac rugalmassá tételét, másrészt a munkavállalók *szociális* biztonságának megeremtését célozza, elsősorban az északi országokban talált termékeny

A 2010-es már idézett IOM jelentés a migránsok integrációjának legfontosabb elemeiként a gazdasági aktivitást, a civil részvétel erősítését a migránsok körében, az állampolgárság megszerzésének megkönnyítését és a kettős állampolgárságot, a családi migrációt, az átmeneti migráció kezelését, a migrációval összefüggő oktatási kérdéseket, a diszkriminációellenes politikák és gyakorlat erősítését, a migránsok egészségvédelmét, a témakörrel folyó társadalmi párbeszéd erősítését illetve a migráció ágazatközi kormányzati kezelését sorolja fel.

1.3 Cirkuláris migráció-a változás iránya

A cirkuláris (ideiglenes, ciklikus) migráció, mint mobilitási mintázat korántsem új jelenség, de a döntéshozók szótárában nem rég óta van jelen. Fontosnak tartjuk, hogy röviden szóljunk róla, mivel a fogalom kutatásunk eredményeinek értelmezéséhez is szempontokkal szolgálhat.

Ideiglenes migrációnak nevezhetjük az egy bizonyos, konkrét célból történő elvándorlást, amennyiben **megvan a szándék a migráns részéről a visszatérésre a küldő országba vagy a tovább vándorlásra**. Ebben az esetben nem annyira a tartózkodás időtartama, mint nem végleges volta a hangsúlyos.

Cirkuláris migrációnak az egyes országok közötti, **oda-vissza történő migrációs mozgásokat** nevezhetjük. Az egységes Európai uniós munkaerőpiacon ez a típusú migráció elterjedt és egyre gyakoribbá váló jelenség, de sokszor a harmadik országokból érkező gazdasági célú bevándorlásnak is jellemzője.

A két fogalom részben átfedi egymást: míg az első a szándékok szintjén fogalmazódik meg, addig a második empirikusan tetten érhető makroszintű vándorlási mintázatokat ír le.

A fejlett befogadó országokra általában jellemző, hogy külső munkaerő segítségével igyekeznek munkaerőpiacuk egyenlenségeit csökkenteni. A bevándorlók letelepedésével járó szociális, kulturális feszültségekkel azonban olykor nem szívesen néznek szembe. Az elvándorlás a küldő országokban a munkanélküliség csökkenését hozhatja, a külföldön dolgozók hazautalásai pedig a gazdaság, az életszínvonal növekedéséhez járulhatnak hozzá. Csakhogy a magasan képzett munkaerő megtartása illetve visszanyerése a küldő országoknak ugyancsak érdekük. Az ellentmondások feloldásához a cirkuláris migráció modellje vezethet el: itt ugyanis nincs szó végleges letelepedésről, s így elvben agyelszívásról is kevésbé, inkább agykölcsönzésről.

A cirkuláris migráció tehát kívánatos mind az EU-n belül, mind a harmadik országok vonatkozásában.

Kedvező hatásaként szokás említeni, hogy:

---

talajra. Bár ezekben az országokban a politika sikere jórészt történelmi, kulturális tényezőkre vezethető vissza, az Európai Unió számos elemét találta alkalmasnak arra, hogy megfelelő továbbgondolás után általános politikai iránymutatássá tegye. (lásd European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities: Towards Common Principles of Flexicurity: more and better jobs through flexibility and security. June 2007. bibliográfiába!) Nem kétséges, hogy a flexicurity-modellt leginkább magukéva tevő országokat az átlagnál jóval kevésbé rengette meg a válság.

- hazautalásokat eredményez;
- elősegíti a korszerű tudás hasznosulását a küldő államokban a hazatérőkön keresztül, új befektetéseket, vállalkozásokat hoz;
- mivel az elvándorlók csak ideiglenesen vannak távol, a negatív szociális hatások mérsékeltek;
- nagyobb mozgásteret biztosít munkáltatónak és munkavállalónak egyaránt;
- a befogadó országokat minél rugalmasabb munkaerőpiac kialakítására készíti.

Veszélyként, negatív hatásként jelenhet meg ugyanakkor, hogy a cirkuláris migráció

- mégiscsak magában hordozza a végleges letelepedés „veszélyét” és megterheli a fogadó országok szociális elosztórendszerét;
- lehetővé teszi, hogy a munkaadók visszaéljenek az ideiglenes bevándorlók helyzetével;
- másodrendű polgárokat termel;
- az érintett szektorokban lenyomhatja a fizetéseket;
- a bevándorló munkavállalók és családjaik társadalmi integrációjának akadályává lehet;
- a különböző kulturális háttérrel rendelkezők közötti súrlódásokhoz vezethet.

Az itt felsorolt vélt vagy valós hatások jórészt feltételezések, empirikus bizonyítékokkal való megerősítésük vagy cáfolatuk még hátra van.

A cirkuláris migrációnak számos dinamikusan változó, új formája létezik. Feltétlenül említésre érdemes az **üzleti migráció**, számos típusával és alfajával. A külföldi befektetők, multinacionális vállalatok igazgatói, menedzsmentje és speciális szaktudással rendelkező szakemberei a bevándorlók különleges csoportját alkotják. Jellemzőjük kétségkívül az erős mobilitás, bizonyos szempontból „**professzionális migránsnak**” tekinthetők. E szegmens jellegzetes mobilitási formája a kiküldetés (posting), amikor a munkavállaló munkáját ideiglenesen egy más országban levő munkahelyen látja el (továbbra is munkaadója utasításait követve)

A cirkuláris migráció egy sajátos vetülete a **transznacionalizmus** fogalma. A nyolcvanas évektől kezdődően a migrációs folyamatok egyre hangsúlyosabb jellemzője a két vagy több földrajzi hely közötti folyamatos mozgás. A mind olcsóbb közlekedés és a kommunikációs technológiák fejlődése nyomán egyre inkább elválik egymástól a földrajzi és a társadalmi tér, és határokon átlépő kapcsolatrendszerek, közösségek, hálózatok jönnek létre. Az integráció kérdése emiatt egyre szélesedő körben az, hogy mi a természete a kötelekeknek melyek a migránst egyidejűleg különböző földrajzi helyekhez és közösségekhez kapcsolják.

1.4 A válság munkaerő-piaci hatásai a külföldi munkavállalás szemszögéből

A 2010-es International Migration Outlook⁴ megállapítása szerint, bár a gazdasági válság munkaerő-piaci hatásai egyre határozottabban körvonalazódnak, továbbra sincsen birtokunkban kellő információ ahhoz, hogy biztos és végleges következtetéseket vonhassunk le, a válság

---

⁴ OECD 2010.

hatásai egyes vonatkozásokban még mindig mozgó célpontot jelentenek. Bizonyos általános tendenciák ugyanakkor kirajzolódnak, s ezek a magyarországi helyzet értelmezéséhez is háttérrel biztosítanak.

A tapasztalatok szerint **a migráns munkaerő egyfajta pufferként funkcionál** a gazdasági ciklusok különböző időszakában. Fellendüléskor a munkavállalási migráció olcsó, rendelkezésre álló munkaerőt biztosít, recesszió időszakában viszont a bevándorlás volumene is visszaesik – igaz késéssel. A legtöbb európai országban a bevándorlók körében jelentősen nagyobb munkanélküliség alakult ki, mint a társadalom egészében.

Megfigyelhető, hogy **a legutóbbi gazdasági visszaesés kevésbé érintette a nőket, mint a férfiakat**-azaz körükben a munkanélküliség kevésbé nőtt és a lehetőségek kevésbé szűkültek. Ennek okai a munkaerőpiac szerkezetében keresendők: azokban az ágazatokban, melyeket a válság leginkább sújtott (építőipar vagy akár pénzügy) a férfiak magasabb arányban dolgoznak. A migráns nőket általában hasonló arányban érintették az elbocsátások, mint a nem-bevándorló nőket.

A fiatal bevándorlókat mélyebben érintette a válság. A recesszió nyomán a körükben a munkanélküliség mintegy kétszerese annak, amivel a befogadó társadalom hasonló korú tagjainak kell szembenézniük.

Általánosságban az is megállapítható, hogy **a magasabb végzettségű munkavállalók kevésbé szenvedték meg a visszaesést.** E szabályszerűség alól egyes országokban akadnak kivételek is: éppen az erősen sújtott pénzügyi szektorból történő elbocsátások miatt.

A bevándorlók alapvetően érzékenyebbek a gazdasági válság hatásaira. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt **az átlag feletti arányban dolgoznak a gazdasági ciklusokra leginkább érzékeny szektorokban.** Másrészt **gyakran töltenek be ideiglenes állásokat,** s munkaszerződéseik nem védik kellőképpen őket. Az is számít, hogy átlagosan kevesebb időt töltöttek az adott munkában, mint honos társaik. Végül (és részben az előzőek miatt) a migránsok gyakrabban esnek áldozatul a leépítéseknek.

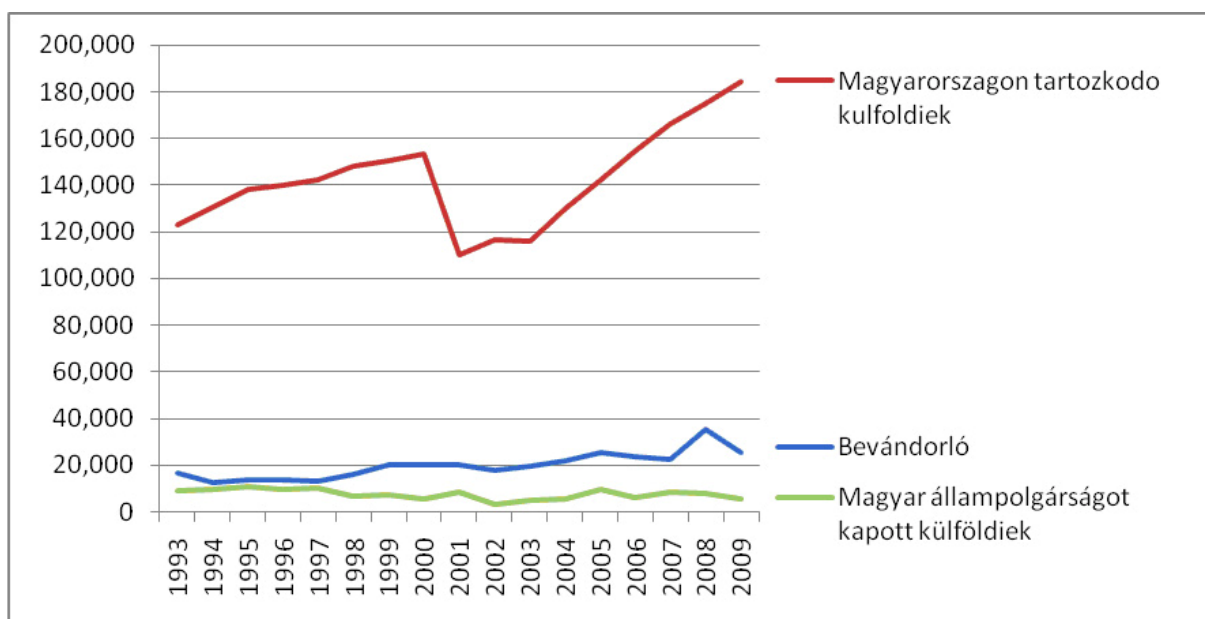
A válság ellenére az európai munkaerőpiacnak (- piacoknak) a demográfiai folyamatoknak köszönhetően a közeljövőben növekvő munkaerőhiánnyal kell szembenézniük: **a demográfiai trendek függetlenek a válságtól.** Szinte közhelyszámba megy, hogy az európai társadalom öregszik, a rendelkezésre álló munkaerő csökken, s munkaerőhiány lép fel. Több európai országban bár öregszik a társadalom, a népesség nő, míg más európai országokban, így a közép európai térségben, benne hazánkban csökken a népesség. Az öregedő társadalmak gondjainak megoldásához fiatal munkavállalók a mostaninál jóval masszívabb bevándorlására lenne szükség

2. A kutatás háttere

2.1 Magyarországi bevándorlási trendek

Bár a magyarországi bevándorlás mértéke európai összehasonlításban mérsékeltnek mondható, a migráció munkaerő-piaci, társadalmi, demográfiai hatásai, az ide érkező bevándorlók társadalmi és munkaerő-piaci integrációja és ezen folyamatokat befolyásoló politikai döntések nem elhanyagolható fontosságúak. Kulcsproblémát jelent **Magyarország migrációs versenyben való részvételének jövőbeli alakulása**. Kérdés, hogy az - európai országok többségéhez hasonlóan – előregedő hazai népesség következtében milyen igények merülnek fel a bevándorlást illetően: egyfelől **szükség lesz-e a hazai munkaerő-piacon a külföldi munkaerőre, illetve milyen területeken és kikre, másfelől mennyire lesz vonzó Magyarország a bevándorlók számára?** Sajátos jogi, társadalmi és politikai probléma ezen belül is, a nem Európai Unió országokból érkező bevándorlók integrációja, munkaerő-piaci helyzete.

1. ábra A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok a tartózkodás jellege szerint, 1993-2009

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

A magyarországi bevándorlás – mind a bevándorlók számát, mind a teljes lakosságra számított arányát tekintve – európai összehasonlításban szerénynek mondható. **A rendszerváltás körüli évek igen erőteljes bevándorlása a kilencvenes évek közepére alacsonyabb szinten stabilizálódott, majd az ezredforduló előtt újra növekedésnek indult, de nem érte el a**

kezdeti méretét.⁵ **A 2000-es évek a bevándorlás mérsékelt, de tendenciózus növekedését hozták.**⁶ A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok száma 2010. január 1.-én megközelítette a 198 ezer főt. **A harmadik országokból több mint 80 ezer fő tartózkodott hazánkban, ami az összes itt tartózkodó 40%-át tette ki.**

A hazai bevándorlás jól ismert sajátossága, hogy a bevándorlók elsősorban a környező országok magyar nemzetiségű állampolgárai közül rekrutálódnak. A környező országok közül legtöbbször Romániából érkeztek, őket követik a kárpát-ukrajnai és a vajdasági magyarok, valamint a Dél-Szlovákiából származók. Miután Szlovákia és Románia is csatlakozott az Európai Unióhoz, **a szomszédos országok közül harmadik országbeli bevándorlónak csak az Ukrajnából, Szerbiából és Horvátországból érkezőket tekinthetjük.** 1990 és 2007 között az összes bevándorló kétharmada érkezett a szomszédos országokból, és körükben – kérdőíves vizsgálatok tanúsága szerint – 90 százalék feletti volt a magyarok aránya.⁷ 1993 és 2007 között több mint 115 ezer bevándorló kapott magyar állampolgárságot, döntő többségük, 87 százalékuk négy szomszédos országból (Románia, Ukrajna, Szerbia és Szlovákia) származott. A nem szomszédos harmadik országokból érkezettek közül viszonylag kevesen váltak magyar állampolgárrá.

A történeti előzmények jelzik, hogy **a közép-európai migrációt, annak bizonyos szegmenseit más térségektől eltérően kell kezelni.** Egy sor olyan folyamat játszódik le itt, ami a belső és külső vándorlás határán van, s az etnikai indíttatás súlya nagyobb, a migráció jellege, kategóriái, motívumai összetettebbek. **Magyarország helyzete némileg speciális, nincsenek nagyobb számban eltérő kultúrájú bevándoroltak, az Európai Unión belül se vált Magyarország ugrásszerűen bevándorlási célországgá, ugyanakkor munkaerő és nemzetpolitikai szempontból kiemelkedő kérdés a határon túli magyarok helyzete.**

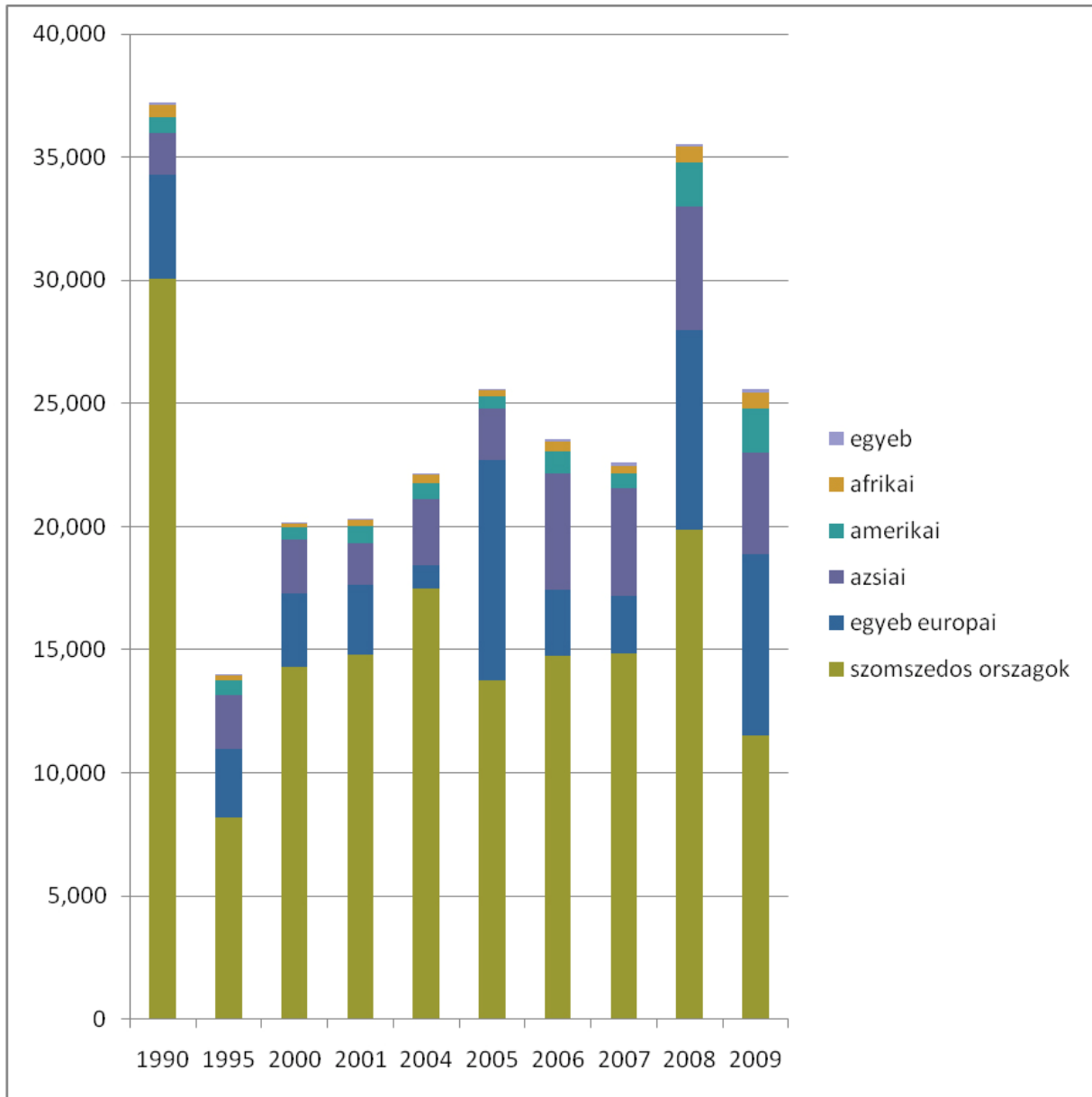
---

⁵ A 2000 és 2001 közötti jelentős csökkenésnek elsősorban adminisztratív, a számbavételi technikával összefüggő oka volt.

⁶ 2004 Május 1-én Magyarország az EU tagja lett. A migráció tekintetében ez a változás új kereteket, kategóriákat és definíciókat hozott. Magyarország csatlakozását követően döntő változás hozott az EU 2007-es bővítési köre, amikor Románia és Bulgária is tagokká váltak.

⁷ Tóth 1997, Gödri-Tóth 2005

2. ábra A bevándorló külföldiek az állampolgárság országa szerint

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

Az elmúlt évtizedekben a határon túli magyarok uralták a migráns politikát, a bevándorlók kérdését nem sikerült leválasztani a nemzeti-etnikai problémáról, a rendszerváltás után pedig nem alakult ki világos nemzetstratégia, amely útmutatást adott volna a szükséges teendőkre a határon túli magyarokkal kapcsolatos kettős érdekekre tekintettel, így nyugat-európai szabályozások másolása történt némi kedvezménnyel a magyar nemzetiségűek felé. **Magyarországon nincs átfogó koncepció a bevándorlók integrációjára, pedig jelenleg is van legalább 50 ezer fős, harmadik országból érkezett az integrációs folyamat kezdetén álló**

csoport. Bár a közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy **a magyar állampolgárok a valóságnál sokkal nagyobbak gondolják a hazánkban betelepültek számát**, ugyanakkor ez még sem vált politikai kérdéssé.

2.2 Történeti háttér

1.1.1. A rendszerváltást megelőzően

Magyarország a XIX. század végétől kezdve váltakozó intenzitású szerepet töltött be a nemzetközi vándorlásban. A rendszerváltást megelőzően a bevándorlás az államközi egyezmények keretei között folyt, családgyesítések kapcsán valósulhatott meg – gyakran névházasságokkal –, néhány esetben politikai döntések következménye volt (pl. a görög vagy chilei menekültek esetében), s ez sem kapott túl nagy nyilvánosságot. 1949 után 3,171 görög, 1973-ban kb. 1,200 chilei menekült érkezett az országba. 1963 és 1988 között negyvenhét ezren – évente 1-2 ezren – telepedtek le Magyarországon.

A szigorúan őrzött határok, a meglévő vízumkötelezettségek, a szocialista országok között egymás állampolgárainak visszaadásáról kötött egyezmények, valamint a környező országok kiutazási korlátozásai miatt Magyarország nemcsak a migránsokat befogadó, de még tranzit országgént sem igen jött szóba.

Szervezett keretek között, korlátozott számban egyes szocialista országokból érkeztek rövidebb-hosszabb időre ideiglenes munkavállalók is. Kubaiak, vietnamiak és mongolok dolgoztak a könnyűiparban, és a nyolcvanas években jellemző volt a lengyelek foglalkoztatása az építőiparban és a bányászatban is. Viszonylag nagy volt a Magyarországon tanuló külföldi diákok száma, akik szintén szocialista országokból, főként az NDK-ból, Vietnamból, a Szovjetunióból, illetve "baráti" afrikai országokból érkeztek.

Az 1980-as évek második felétől a bevándorlás jelentős mértékben felülmúlta a kivándorlást, Magyarország fogadó országgá vált.

1.1.1. A rendszerváltást követő évek

A kelet-európai radikális politikai, társadalmi változásokat követő néhány évben a Magyarországot érintő népességmozgások mérete és jellege megváltozott. Miközben az elvándorlás folytatódott, a bevándorlás a magyar társadalom igen jelentős – és látványos – szociális, gazdasági, politikai problémájává vált.

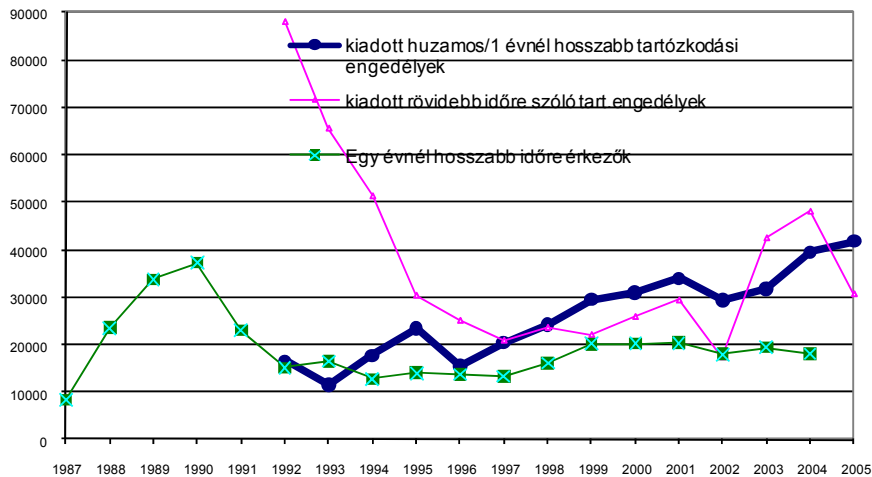
A környező országok kiutazási korlátozásainak feloldása, az ezekben fennálló gazdasági, politikai, társadalmi helyzet és etnikai konfliktusok nagymérvű kivándorláshoz vezettek. Magyarországon ez teljesen új helyzetet eredményezett: az ország a Nyugatra készülők tranzitállomásává és – részben a nyugat-európai országok korlátozó intézkedései miatt – a bevándorlók célországává vált.

Magyarország a migrációban sajátos közvetítő szerephez jutott. Földrajzi, gazdasági, kulturális okok folytán Magyarország tranzit szerepet töltött be Közép- és Kelet-Európában. Egyfajta

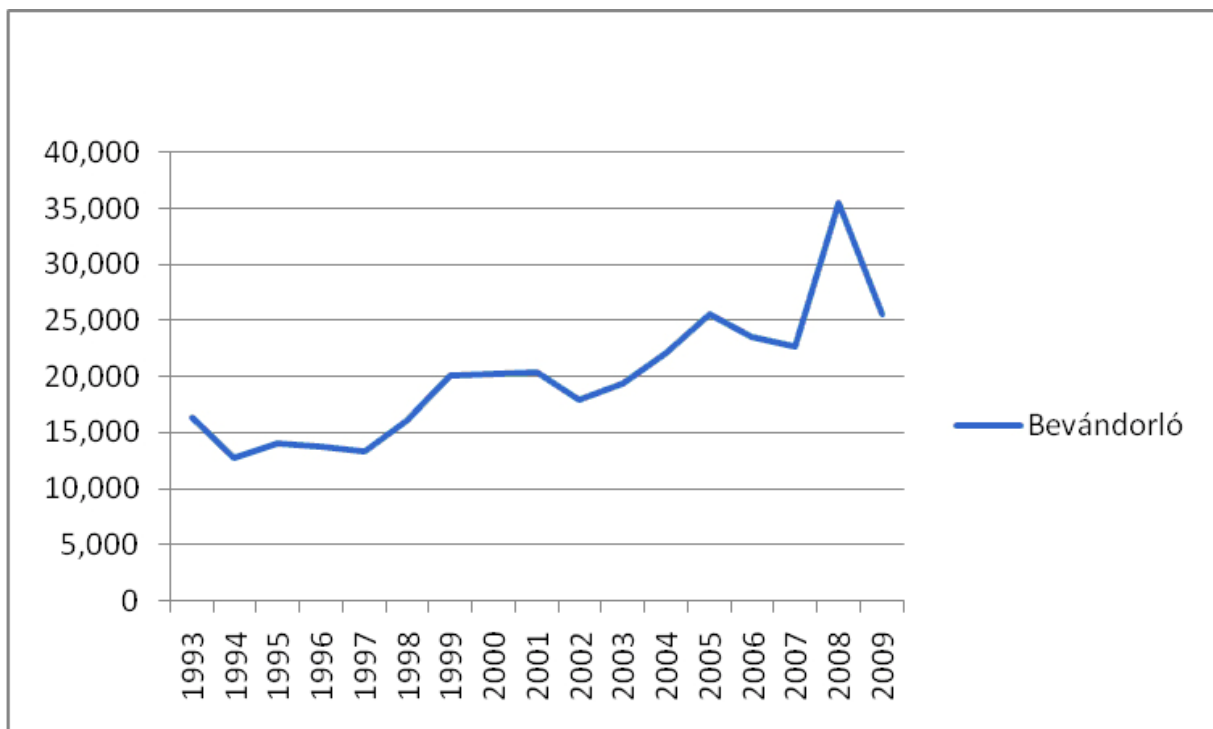
kísérletező területté vált, ahol tapasztalatokat lehet szerezni. Aki Magyarországot célba vette, az tulajdonképpen a fejlett nyugati világot vette célba.

3. ábra Bevándorlók 1990–2005⁸é 1993-2009

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, KSH Demográfiai Évkönyv

4. ábra Bevándorlók száma (flow), 1993-2009

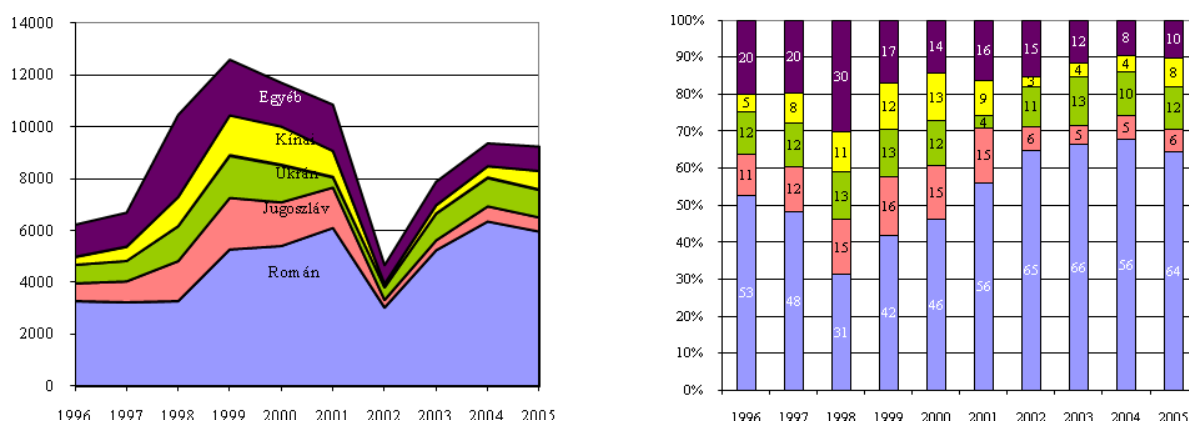
⁸ Egy évnél hosszabb időre érkezők: olyan külföldiek, akik az adott évben érkeztek Magyarországra, és itt legalább egy évet tartózkodnak, vagy legalább egy évre szóló tartózkodásra jogosító engedéllyel rendelkeznek

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

A Közép- és Kelet-Európában végbemenő politikai változások következtében 1990-ben közel 40,000 legális bevándorló érkezett az országba. Az elkövetkező két évben számuk radikálisan csökkent, 1992-ben már csak 20,000-en jöttek. A következő évek adatainak tanulsága szerint a legális bevándorlók száma évi 15-20,000 körül stabilizálódott.

A legtöbb migráns a környező országokból érkezett, többnyire magyar nemzetiségű volt. Az 1989-90-ben érkezettek 80%-a magyar származású román állampolgár volt. Az elkövetkező években arányuk csökkent, 1996-ra 40%-ra, és ezen a szinten maradt egészen 2003-ig, amikor kis mértékben emelkedni kezdett.

5. ábra Tartózkodási engedély iránti kérelmek állampolgárság szerint, 1996–2005

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal

2005. január 1-én körülbelül 142,000 külföldi állampolgár élt Magyarország területén huzamos tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel⁹ (ami 1 évnél hosszabb tartózkodást tett lehetővé). Ez a szám a 10,1 milliós magyar népesség 1,4%-át teszi ki. Csaknem százezren letelepültek, 30%-uk azonban csak átmenetileg tartózkodott Magyarországon.

2005-ben, a Magyarországon huzamosan tartózkodó külföldiek csaknem fele része román, 10-10%-uk jugoszláv, illetve ukrán állampolgár, többségük magyar nemzetiségű. **Nagyjából 10%¹⁰ érkezett az EU területéről**, míg 5%-uk kínai volt.

Némileg más a nemzetiségi megoszlás a munkavégzési, illetve egyéb jövedelemszerzési célból érkezettekénél. Az előbbi csoportnál magasabb a románok és ukránok aránya, és jóval alacsonyabb a szerbeké. A kínaiak aránya, különösen a jövedelemszerző engedéllyel

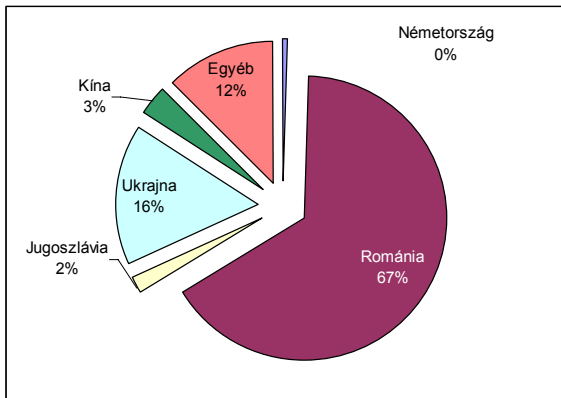
⁹ KSH, Demográfiai évkönyv 2005.

¹⁰ Az EU országok állampolgárainak egy része nem szerepel ebben az arányban, mivel az adatok az engedéllyel tartózkodókat tartalmazzák

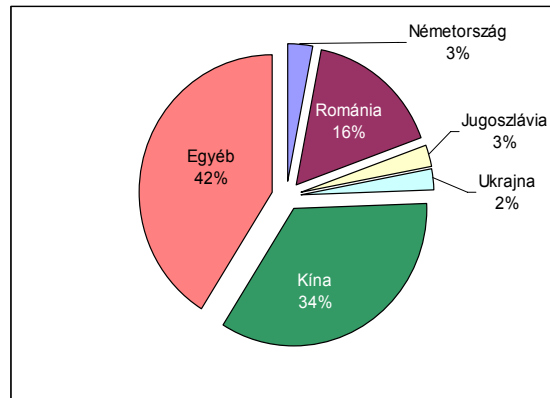
rendelkezőknél magas (34%), míg a munkavállalásra jogosító engedéllyel rendelkezőknek csak 3%-a kínai, ami jelzi, hogy köztük kiemelkedően magas a vállalkozók száma.

6. ábra A Magyarországon tartózkodó külföldiek a tartózkodás célja és állampolgárság szerint (2005. január 1.)

Munkavállalási célú

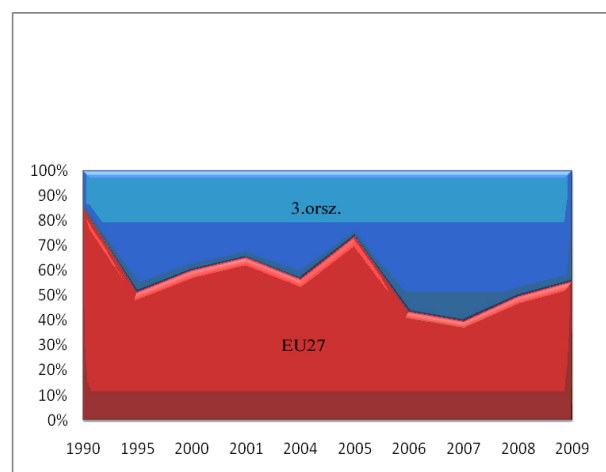
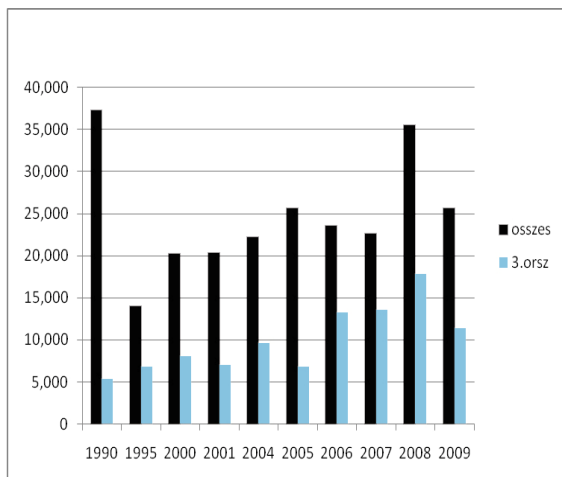

Jövedelemszerzési célú

A hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok mellett 134,000 bevándorlót honosítottak 1990-től 2005 végéig. A magyar állampolgárságot majdnem kizárólag a környező országokból érkezett magyar nemzetiségűek kapták meg.

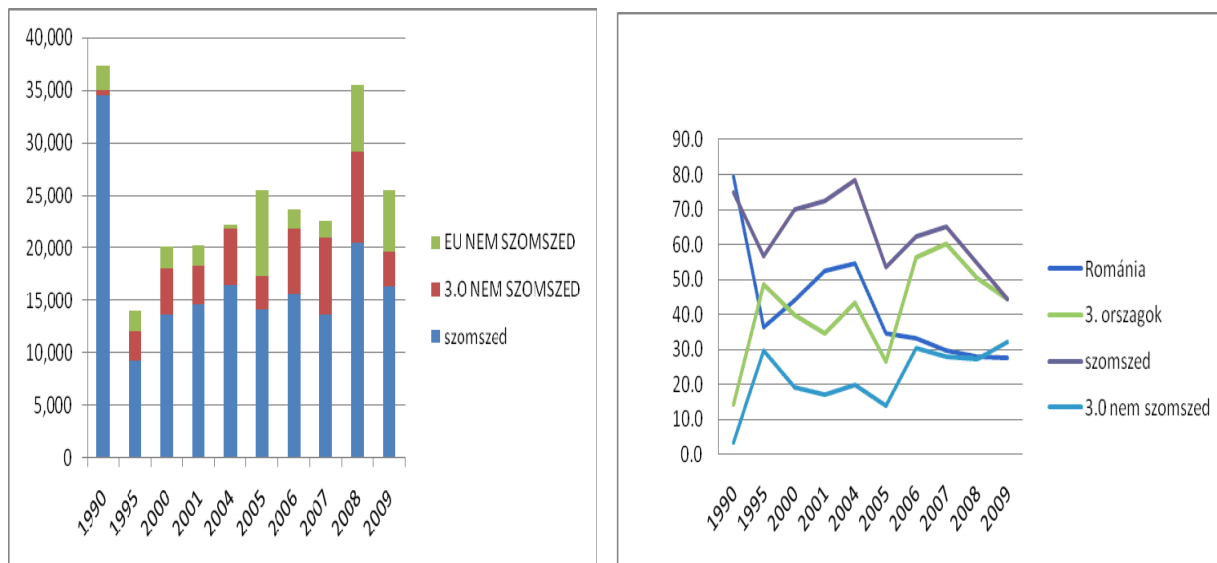
7. ábra A bevándorló külföldi állampolgárok az állampolgárság országa szerint

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

A szomszédos országok magyar etnikumú bevándorlói mellett s másik nagy csoportot az Ázsiából - főként Kínából - érkezők jelentik (2006-2007-ben a bevándorlók egyötöde érkezett erről a földrésről). A legnagyobb kibocsátó országból, Romániából érkezők aránya ezekben az években mérséklődött, ami részben a nyugati célországok előtérbe kerülésével függ össze¹¹. Magyarország EU-s csatlakozását követően a más tagállamokból érkezők száma is megnőtt.

8. ábra A bevándorló küldi állampolgárok száma és megoszlása az állampolgárság országa szerint

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

A bevándorló külföldi állampolgárok megoszlása egyértelműen a határon túli magyarság áttelepülésének mérséklődését, ezzel párhuzamosan pedig, a harmadik országokból érkezők arányának növekedését mutatja. Ez a tendencia még hangsúlyosabbá vált az elmúlt 4-5 évben. Jól illusztrálja a folyamatot, hogy míg 1990-ben a Magyarországra érkezők 90%-a román volt és 1%-a volt csupán kínai, addig 2009-ben a bevándorlók 27,8%-ka volt román, 5%-uk kínai.

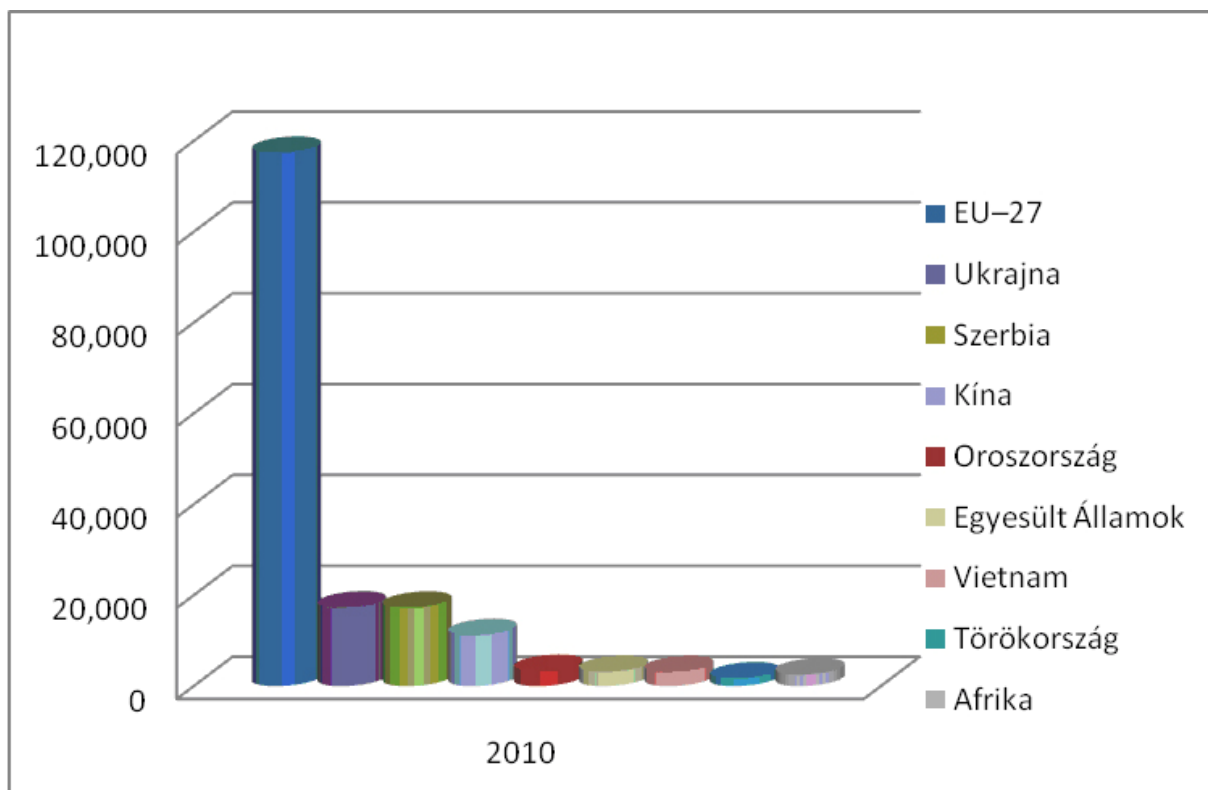
1.1.1. A jelenlegi helyzet

2010. január 1-én 197,819 külföldi tartózkodott egy évnél hosszabb ideje, legálisan Magyarországon. Arányuk, Magyarország népességének (10,014,324 fő) közel 2%-át tette ki.

A Magyarországon tartózkodók 57%-át a szomszédos országokból érkezett, többnyire magyar származású népesség teszi ki. A Romániából érkezettek jelentik az EU-s bevándorlók döntő többségét, 62%-át, míg Németországból 16%-uk, Szlovákiából 5%-uk érkezett. Európa többi országából az itt tartózkodók negyede (Ukrajna 8,7%, Szerbia 8,6%). **EU-n kívüli országokból összesen a bevándorlók 40%-a érkezett.**

¹¹ Gödri-Kiss 2009

9. ábra Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok az állampolgárság országa szerint, 2010

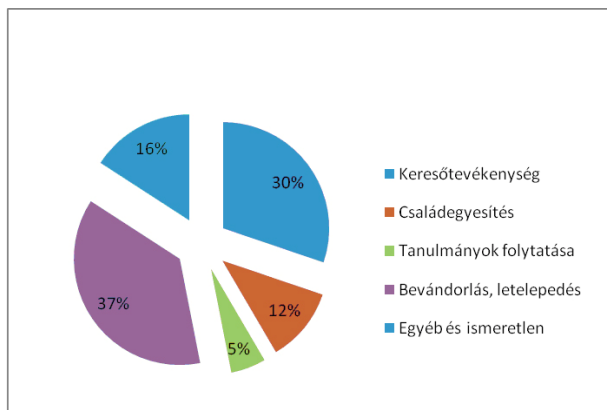
Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

Fontos különbség a korábbi évekhez képest, hogy 2008-ról 2009-re és 2009-ről 2010-re a bevándorlási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező külföldiek száma – a kínai állampolgárokat kivéve – csökkent. Jelentős mértékű volt a visszaesés és a szomszédos országok, túlnyomó részében magyar etnikumú állampolgárai közt. A tartózkodási engedéllyel rendelkezők száma szintén csökkent a szomszédos országok állampolgárai körében, míg a kínai, amerikai és egyéb harmadik országbeli állampolgárok tekintetében nőtt.

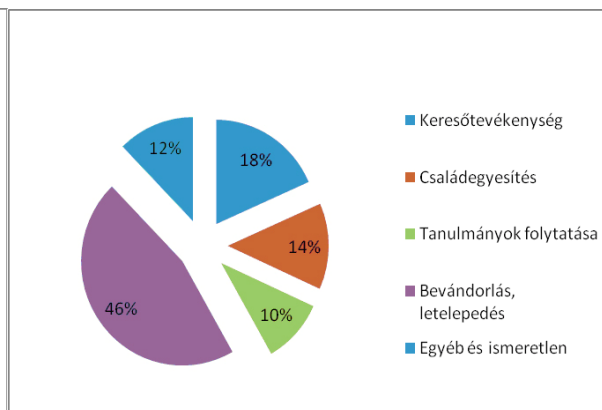
A Magyarországra irányuló migráció egészében véve, és a harmadik országokból érkezők tekintetében is pozitív sajátosságokkal bír. Kormegoszlásuk, iskolázottságuk, foglalkoztatottsági szintjük kedvezőbb a magyar népességhez viszonyítva. A fiatal, gazdaságilag aktív csoportoknak az országos átlagot jelentősen felülmúló aránya mindenképpen kedvező népesedési és gazdasági szempontból Magyarország számára.

Az EU-n kívülről érkezők közel fele letelepedési, bevándorlási céllal érkeznek, míg az EU tagállamok állampolgárai nagyobb aránnyal érkeznek kereső tevékenység céljával. Többen érkeznek tanulmányi céllal, míg a keresőtevékenység céljával érkezők aránya kisebb, mint az EU-ból érkezők körében.

10. ábra A Magyarországon tartózkodó EU27 állampolgárok a tartózkodás célja szerint, 2010.január

11. ábra A Magyarországon tartózkodó 3. országokból érkezett állampolgárok a tartózkodás célja szerint, 2010. január

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

A bevándorlás szerkezetének, a migránsok összetételének változásával párhuzamosan, a Magyarországra érkezők földrajzi elhelyezkedésében is eltolódás érzékelhető. Míg korábban a szomszédos országokból érkezők gyakran a határok menti gazdasági, mezőgazdasági központokat részesítették előnyben az otthonhoz való közelség miatt, addig a távolabbról érkezők elsősorban Budapesten (a kínai állampolgárok 83%-ka tartózkodik itt), valamint munkahely-specifikusan a nagyobb városokban, megyeszékhelyeken telepednek le. A letelepedés helyének megválasztásában fontos szerepet játszik még a tanulási, képzési lehetőségek elérhetősége. Ez, valamint a főváros jobb munkalehetőségei is Budapest felülreprezentáltságát erősítik.

2. tábla Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok aránya tartózkodási hely (régió és származási ország szerint) 2010. január 1. (%)

	Románia	Ukrajna	Német-ország	Szerbia	Szlovákia	EU-15	EU-27	Kína
Budapest	0.40	0.37	0.18	0.22	0.29	0.29	0.37	0.83
Közép-Magyarország	0.64	0.52	0.28	0.28	0.38	0.38	0.55	0.86
Dunántúl	0.14	0.10	0.52	0.14	0.43	0.45	0.24	0.06
Észak-Magyarország	0.03	0.06	0.05	0.02	0.13	0.04	0.04	0.02
Észak-Alföld	0.09	0.27	0.05	0.02	0.04	0.04	0.07	0.03
Dél-Alföld	0.10	0.04	0.09	0.54	0.02	0.08	0.09	0.03

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

Ezek után a külföldiek magyarországi munkahelyeinek ágazati összetételét tekintjük át.

3. tábla Külföldi foglalkoztatottakat alkalmazó vállalatok aránya

	2006		2007		2008		2009		2010*	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Mezőgazdaság	49	11,4	44	13,7	146	36,2	45	16,1	51	17,1
Ipar	619	20,7	497	22,3	677	28,6	494	22,6	492	22,2
Építőipar	113	16,3	103	16,2	153	27,4	80	15,6	81	15,6
Kereskedelem, javítás	177	11,4	152	14,5	275	25,5	135	12,6	136	12,6
Vendéglátás- turizmus	37	12,1	74	17,7	97	24,3	57	14,1	61	15,0
Szállítás, raktározás	23	14,6	41	22,7	78	39,0	35	24,3	34	22,7
Pénzügy	2	6,2	1	0,8	28	24,5	12	16,3	14	17,9
Egyéb gazdasági szolgáltatás	139	12,2	94	8,6	218	20,5	125	10,9	135	11,5
Minta összesen	5878	15,1	7221	16,2	7135	26,8	7149	16,9	7149	17,0

Forrás: Munkaerő-piaci Prognózis

Származás szerint különbség mutatkozik az ágazat, a képzettség terén is. **A különböző migráns csoportok jellegzetesen a gazdaság egy-egy szektorában helyezkednek el. A környező országokból érkezők** többsége az iparban, építőiparban dolgozik. Az elmúlt években jelentősen befolyásolták az ágazatonkénti eloszlást a gazdasági válság hatásai. A legtöbb munkavállaló szakmával rendelkezik, vagy felsőfokú végzettségű. Leginkább az értelmiségiek tudták Magyarországon megőrizni és átmenteni pozíciójukat és kivédeni a migrációs folyamatokra jellemző 'leértékelődést'. **A kelet-ázsiaiak és törökök** közül a legtöbben a szolgáltató szektorban dolgoznak, többségük vállalkozó. Az **arabok** körében kiegyenlített a vállalkozók és alkalmazottak aránya. A kínaiak és vietnámiak gazdasági szempontból egy úgynevezett „közvetítő kisebbséget” alkotnak.¹²

Az észak-amerikai és egyéb fejlett országokból érkezők jellemzően egy adott vállalatban belüli, magas képzettséget igénylő, vezetői pozíciókat töltenek be. A fejlődő országokból származó migránsok alapvetően szintén magasan kvalifikált munkát végeznek. **A szerb és ukrán állampolgárok zömében szakképzetlen egyszerű, nem mezőgazdasági munkát végeznek, kisebb arányban szakképzettséget igénylő fizikai munkát. Az ázsiai migránsok túlnyomó része szolgáltatás jellegű tevékenységet folytat. A magasan képzett ázsiai munkavállalók jellemzően multinacionális cégek alkalmazottjaiként dolgoznak.**

¹² Zárótanulmány A sikeres integráció feltételeinek feltárása EIA/2009/3. 1. 8. 2

2.3 Népesedési folyamatok és migráció

4. tábla Az EU országok népességének becslése 2050-ig

	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
EU-27	487.9	492.8	495.3	496.4	496.3	494.8	491.7	486.9	480.5	472.0
Euro area	310.2	315.1	317.9	319.4	319.7	318.9	317.1	314.3	310.0	304.4
Belgium	10.4	10.6	10.7	10.8	10.9	11.0	11.0	11.0	11.0	10.9
Bulgaria	7.7	7.4	7.1	6.8	6.5	6.2	5.9	5.6	5.4	5.1
Czech Republic	10.2	10.1	10.0	9.9	9.8	9.7	9.5	9.3	9.1	8.9
Denmark	5.4	5.5	5.5	5.5	5.6	5.6	5.6	5.5	5.5	5.4
Germany	82.6	82.8	82.9	82.7	82.1	81.1	79.9	78.4	76.7	74.6
Estonia	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1.1
Ireland	4.1	4.3	4.6	4.8	4.9	5.1	5.2	5.3	5.4	5.5
Greece	11.1	11.3	11.4	11.4	11.4	11.3	11.2	11.1	10.9	10.6
Spain	42.9	44.6	45.3	45.6	45.6	45.4	45.1	44.6	43.9	42.8
France	60.2	61.5	62.6	63.6	64.4	65.1	65.7	66.0	65.9	65.7
Italy	58.2	58.6	58.6	58.3	57.8	57.1	56.3	55.3	54.2	52.7
Cyprus	0.7	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	1.0	1.0	1.0
Latvia	2.3	2.2	2.2	2.1	2.1	2.0	2.0	1.9	1.9	1.9
Lithuania	3.4	3.3	3.3	3.2	3.1	3.1	3.0	3.0	2.9	2.9
Luxembourg	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
Hungary	10.1	10.0	9.8	9.7	9.6	9.5	9.4	9.2	9.1	8.9
Malta	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
Netherlands	16.3	16.7	17.0	17.2	17.4	17.6	17.7	17.6	17.5	17.4
Austria	8.1	8.3	8.4	8.4	8.5	8.5	8.5	8.4	8.3	8.2
Poland	38.1	37.8	37.4	37.1	36.8	36.5	36.1	35.4	34.5	33.7
Portugal	10.5	10.7	10.8	10.8	10.7	10.7	10.6	10.4	10.2	10.0
Romania	21.7	21.3	20.9	20.3	19.7	19.2	18.8	18.3	17.8	17.1
Slovenia	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	1.9	1.9
Slovakia	5.4	5.3	5.3	5.3	5.2	5.2	5.1	5.0	4.9	4.7
Finland	5.2	5.3	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.3	5.2
Sweden	9.0	9.2	9.4	9.6	9.8	9.9	10.0	10.1	10.1	10.2
United Kingdom	59.9	60.9	61.9	62.9	63.8	64.4	64.7	64.7	64.6	64.3

Source: Eurostat (tps00002)

Magyarország azokhoz az uniós tagállamokhoz tartozik, ahol a termékenység nem éri el a reprodukciós szintet. A népességszám már 31 éve csökken és az ország népesedési helyzete az egyik legrosszabb Európában.¹³ Az EU statisztikai hivatala, az Eurostat jelentése szerint 2010-hez képest 2060-ig összesen 1,3 százalékkal nő az EU népessége, de a tagállamok között óriási eltérések várhatók. Vannak országok, ahol 27 százalékkal csökken a lakosság, de például Cipruson 60 százalék feletti lesz a növekedés ez idő alatt. Magyarországra az Eurostat 15 százalékos népességcsökkenést prognosztizál, a lakosság várható száma 8 716,7 ezer fő.

¹³ Magyarországon a teljes termékenységi arányszám a KSH adatai szerint tartósan legalább harmaddal elmarad attól a szinttől, ami a népesség természetes újratermelődéséhez szükséges: 1,27 és 1,36 között ingadozik, 1990-ben még 1,84 volt. Ezzel Magyarország a világ egyik legalacsonyabb termékenységszámú országa, de az EU 27 tagállama közül is csak a 24-25. helyen állunk holtversenyben Romániával, ennél alacsonyabb gyermekvállalási kedv csak Szlovákiában és Lengyelországban van. A lista élén Franciaország és Írország található, ott 2 fölé van az átlagos gyerekszám.

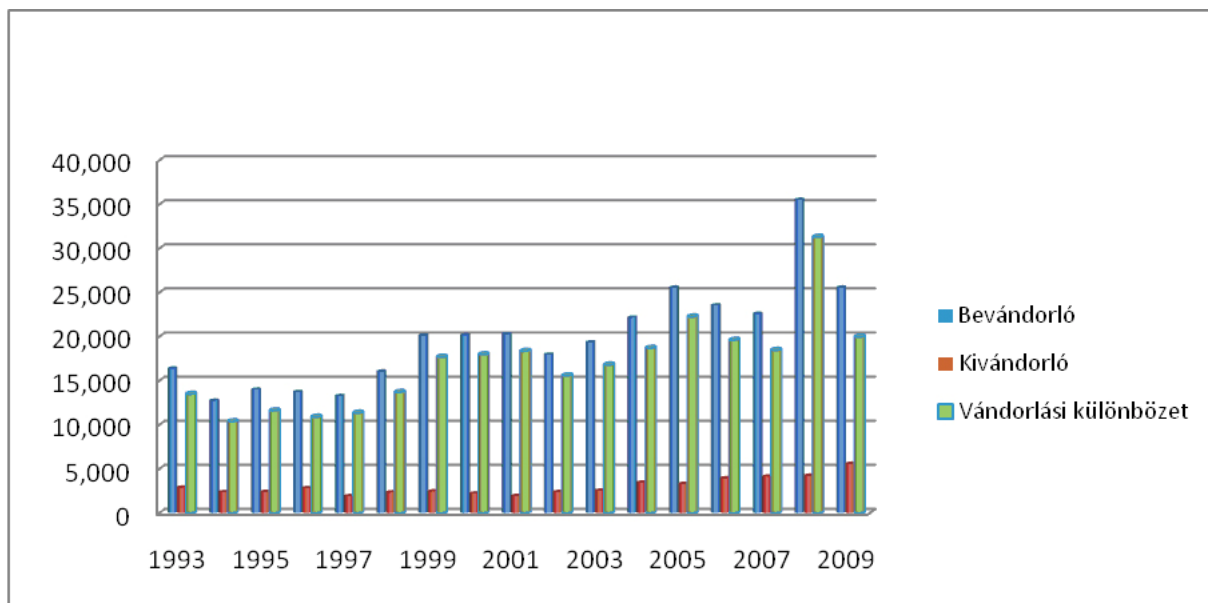

A népesség csökkenésével párhuzamosan annak korösszetétele is előnytelenül változik: egyre nő az idősök és csökken a fiatalok aránya, sőt 2007-től már a középkorosztály létszáma is mérséklődik. A népesség előregedésével ugyanakkor fokozatosan csökken az aktív korosztály létszáma, illetve növekszik az idős népesség eltartottsági rátája, ami hosszú távon számos társadalmi, gazdasági és költségvetési problémát vet fel. A negatív demográfiai helyzetkép elsődleges okát az alacsony születésszám, illetve az alacsony termékenységi mutatók, valamint a halálozások számának tartósan magas szintje jelentik. A születések és a halálozások negatív mérlegét a hivatalos adatok szerint pozitív bevándorlási többlet sem képes ellensúlyozni, ugyanakkor a hivatalosan ugyan nem regisztrált, de valószínűsíthetően növekvő számú elvándorlás tovább súlyosbítja a helyzetet.

A magyarországi demográfiai statisztikák még rosszabb képet mutatnának, ha nem lett volna az elmúlt 20 évben jelentős bevándorlás és viszonylag alacsonyabb mértékű kivándorlás.

A halálozások és az élve születések között évente körülbelül 35 000 a különbség, ez a természetes fogyás. Ezt korrigálja a vándorlási különbözet, amely a ki- és bevándorlás közötti különbséget mutatja.

12. ábra A külföldi állampolgárok nemzetközi vándorlásának összefoglaló adatai

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyv 2010.

A **pozitív vándorlási különbözetnek**, tehát a bevándorlásnak köszönhető, hogy évente csak 20-25 ezer fővel csökken Magyarország lakossága. Mint mindenütt, Magyarországon is fiatalabbak

a bevándorlók, mint az össznépeség: a 20-39 éves korcsoport a magyarországi lakosság 30% teszi ki, míg a bevándorlóknál eléri a 45 %-ot.¹⁴

3. A munkaerő mobilitás stratégiai kihívásai

A **nemzetközi munkaerő mobilitás** sokszintű, társadalmi-gazdasági meghatározók bonyolult szövevényére visszavezethető folyamat. Ennek **főbb elemei**:

- a társadalom rendelkezésére álló erőforrások egyenlőtlen térbeli és társadalmi eloszlása;
- eltérő makrogazdasági feltételek, munkaerő-piaci kereslet és munkanélküliség;
- a jogi-adminisztratív szabályozó eszközök eltérései az egyes országok, régiók közt;
- a történelmi tradíciók, kulturális jellegzetességek különbségei;
- egyéni társadalmi-demográfiai jellemzők, mint életkor, nem, családi állapot, képzettség;
- készségek transzferabilitása;
- személyes preferenciák.

Az ezzel foglalkozó szerzők lényegében egyetértenek abban, hogy **a munkaerőpiacot közvetlenül a kereslet-kínálat viszonyai határozzák meg**, és a munkaerő oda igyekszik, ahol munkaerőhiány van, és ami neki egyéni szempontból kifizetődő. Az erről szóló szakirodalom megállapításai egy irányba mutatnak:

- a migrációt alapvetően a jobb foglalkoztatás és bérelátások határozzák meg, de
- a befelé áramló migráció a nyitott gazdaságokban alig (vagy nem) hat a bérekre;
- a migrációban fontos szerepe van az etnikai természetű vándorlásoknak.

A bevándorlás **kedvező hatással lehet a munkaerő-piacra**. Segít a hiányok enyhítésében, főleg olyan állások esetén, melyeket egyre kevésbé töltenek be a hazai munkavállalók. Magasan képzett munkaerőre is szükség van. A bevándorlás hozzájárulhat az új vállalkozások létrejöttéhez a diverzitáshoz és az innovációhoz.

A migránsok mobilitásukkal elősegíthetik a munkaerőpiac hatékonyabb működését, hiszen a hazai népességnél, különösen a magyarnál jóval mozgékonyabbak mind területi, mind pedig szektorális értelemben, ezzel csökkenthetik az európai munkaerőpiac egyenetlenségeit.

Nemigen van bizonyíték arra, hogy a migráns munkavállalók jelenléte növelné a munkanélküliséget, mivel a bevándorlók munkaerő-piaci készségei gyakorta jól kiegészítik a befogadó társadalom munkavállalóiét. Az európai munkaerőpiac igényei kettősek: a gazdaság különböző szektoraiban magasan kvalifikált munkaerőre éppen úgy szükség van, mint képzetlen szezonális munkaerőre.

Európa-szerte azt mutatják a vizsgálatok, hogy a harmadik országbeli munkavállalók gyakran túlképzettek, azaz a fogadó országban alacsonyabb státuszú munkát végeznek, mint amire végzettségük illetve gyakorlatuk alkalmassá tenné őket. Ennek részben az az oka, hogy **a bevándorlók olyan képzettséggel, képességekkel rendelkeznek, melyek közvetlenül nem**

---

¹⁴ Forrás: KSH

illeszkednek a fogadó országbeli szükségletekhez, illetve gyakorta gondot okoz a megfelelő végzettségek elismertetése. Gyakran a nyelvi problémák is okolhatók. A munkaerő-piaci integráció – egyebek mellett – éppen azt jelentené, hogy ezek az anomáliák nem jelentkeznek, legalábbis nem jobban, mint a befogadó társadalom munkavállalóinál.

A változás irányáról, jellegéről megoszlanak a vélemények a nemzetközi szakirodalomban és a hazai szakértők körében. A gazdasági növekedés közép- és hosszútávú alakulása, a munkaerőpiac és a foglalkoztatottsági szint jövőbeli jellegzetességei meghatározó jelentőségűek lesznek. De nehezen előre látható kérdés az EU intézményrendszerének, az integrációs és migrációs politikának alakulása is az elkövetkező évtizedben.

A Magyarországra irányuló migrációt is alapvetően a gazdasági feltételek magyarázzák: kínálati oldalról a jobb életkörülmények, szakmai, anyagi perspektívák, keresleti oldalról pedig a (rugalmas, olcsó, vagy éppen magasan kvalifikált hiányzó) munkaerő iránti igény. A külföldiek foglalkoztatása összességében **tartóssá vált** Magyarországon, s ez azt mutatja, hogy ez a típusú munkaerő általában valós keresletet elégít ki.

A hazai munkáltatóknak előnyt jelenthet egyes munkafeladatok esetén az alacsonyabb munkabér, és az, hogy a külföldiek gyakrabban hajlandóak elfogadni a rosszabb munkakörülményeket is. Mindezek mellett a külföldi munkaerő általában rugalmasabb. Gyakorta előfordul, hogy egy adott térségben, adott időpontban nincs egy bizonyos munkára megfelelő mennyiségű vagy minőségű magyar munkaerő. A külföldi munkavállalók egy jelentős része ezt a hiányt orvosolja, így nincs versenyben magyar állampolgárokkal. Ugyanakkor a speciális szakképzettséggel rendelkező magasan kvalifikált munkaerő iránti igény az utóbbi években – a globalizációs folyamattal, a multinacionális vállalatok térhódításával is összefüggésben vitathatatlanul nőtt. Egyes szakterületeken (pl. informatika, egészségügy) a külföldi munkavállalók szerepe mind meghatározóbb.

A külföldiek szakképzettségi struktúrája, ha nem is ellentmondások nélkül (jellemző az alul-, illetve túlképzettség), de alapvetően megfelel a magyar munkaerőpiac érintett szegmenseiben kialakult szükségleteknek.

A magyarországi munkaerő-migráció meghatározó jellegzetessége az elmúlt két évtizedben környező országok magyar népességének jelentős aránya volt. A két legfontosabb érintett ország Románia, mely EU tag, és Ukrajna, mely nem. **E fő kibocsátó országok és Magyarország között a földrajzi, gazdasági, társadalmi és kulturális távolság nem áthidalhatatlanul nagy, s ez minden nehézség, konfliktus ellenére is megkönnyíti az beilleszkedést és csökkenti a szegregációt.**

Az utóbbi időben egyre több külföldi munkavállalót alkalmaznak azért, mert speciális szakértelemmel bír, olyan képesítéssel rendelkezik, amivel magyar szakemberek nem. **A magasan képzett külföldi munkavállalók, önfoglalkoztatók és vállalkozók gyakran úgy érkeznek az országba, hogy olyan helyet töltenek be, melyre csak ők alkalmasak, vagy amit éppen számukra alakítottak ki**

Hablicsek (2005) statisztikai összehasonlító vizsgálatokra alapozott – tegyük hozzá, viszonylag régi, a válság előtt készült – területi munkaerő-piaci prognózisa a nemzetközi vándorlási adatok alapján évi folyamatos 12 ezer főre teszi 2020-ig a Magyarországra belépő és az onnan eltávozó külföldi vándorlók egyenlegét. Az előrejelzés szerint jelentős növekmény a szakképesítéssel rendelkezők körében várható (szakmunkás, közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők).

A rendelkezésre álló prognózisok alapján 2050-ig növekszik majd a magyar munkaerőpiacon a külföldiek részvétele. Ez természetesen becslés és a világgazdaság legújabb fejleményei fokozott óvatosságra intenek értelmezésükkel kapcsolatban. **A prognózisokat készítő szerzők a magyar munkaerőpiacon a bevándorlási egyenleg folyamatos fenntartását – sőt növelését – szükségesnek tartják; vagyis Magyarországot folyamatosan és szükségszerűen munkaerő szerzésére kényszerülő országgént definiálják;** a gazdasági aktivitás fenntartásának és növelésének zálogát is részben a bevándorlási többletben látják. E tanulmány megírása időpontjában még nem állapítható meg egyértelműen, hogy az Orbán-kormány hosszú távú gazdasági és munkaerő-politikai elképzelései ezeket az előrejelzéseket mennyiben módosíthatják.

Az utóbbi évek legális munkaerő-migrációja Magyarországon más EU-s tagállamokhoz viszonyítva nem volt mennyiségében számottevő. Az is igaz azonban, hogy a magyar munkaerőpiacon a külföldiek legális részvétele több mint megtriplázódott az elmúlt tíz évben. A jelenlegi események egy migrációs folyamat adott szakaszát jelzik, amely **középtávon még több forgatókönyvnek megfelelően is eltérően alakulhat.** Versenyhátrányt okozhat az agyelszívás, amely folyamatot a piac bizonyos területeken jól ellensúlyozza (pl. informatikusok), míg más területen már a jelenben komoly gondok keletkeztek, és hiányzik az átgondolt politikai válasz (orvosok, egészségügyi szakalkalmazottak).

A munkaerőpiac és a befelé áramló migráció viszonyának megítélésekor a politikai-döntéshozatali rendszer **csapdaszituációval** találja magát szemben. A dilemma egyik összetevője az, hogy a bevándorlás munkaerő-piaci feszültségeket okozhat, ellentétet szülhet a hazai és a külföldi munkavállalók között, a hazai közvélemény ráadásul erősen elutasító, ezért a politikai döntéshozók arra hajlanak, hogy a migrációs folyamat elősegítésének még a látszatát is kerüljék. Ugyanakkor a bevándorló munkaerő hiánya gazdasági versenyhátrányt okozhat. Ésszerűtlen hagyni, hogy a hazai munkaerő hiánya korlátozza a gazdasági növekedést.

A hazai népesedés és a foglalkoztatottság várható alakulása, az EU-n belüli és kívüli munkaerő-piaci verseny körülményei közt **nem nagyon látszik más választás, minthogy Magyarország közép- és hosszú távon tartósan pótlólagos külföldi munkaerőt igénylő országnak tekintse magát, és a kormányzat levonja a megfelelő következtetéseket.** A kihívás természete az utóbbi két évtizedben alapvetően megváltozott: a mérlegelendő kérdés ma már nem az, hogy Magyarország migránsokat kibocsátó, befogadó vagy tranzit ország-e, hanem az, hogy arra van-e szükségképpen utalva a jövőben, hogy beszálljon a „legjobb” migránsok megszerzésért folyó küzdelembe. Ehhez egy **egyértelmű, hosszú távú migrációs kormányzati politika szükséges,** melynek megalapozásához reményeink szerint e tanulmány is hozzájárulhat.

Az Új Széchenyi Terv illetve a Széll Kálmán Terv középpontjában a foglalkoztatás dinamikus bővítése, a pénzügyi stabilitás fenntartása, a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése, valamint hazánk versenyképességének javítása áll.

A magyar kormány legfontosabb célja a foglalkoztatás növelése. Ehhez a foglalkoztatáspolitikai átalakítására van szükség. Egyszerre több területen kell nagymértékű, átfogó változtatásokat eszközölni, szükség szerint átalakítva a gazdaság, a társadalom szereplőinek elvárásait, viselkedését. E tanulmány megírásának idején a magyar miniszterelnök többször hangsúlyozta, hogy **a munkaerő-piaci hiányokat a jövőben elsősorban a hazai foglalkoztatottsági szint emelésével kívánatos kezelni. Nem állnak azonban rendelkezésre olyan részletes középtávú foglalkoztatáspolitikai dokumentumok, amelyek alapján ennek migrációs következményeit becsülni lehetne.** A foglalkoztatás növelésének prioritásként való kezelése széleskörű szakmai és politikai konszenzuson alapul, ennek realitásáról, a gazdasági növekedés jövőbeni alakulásáról, a munkaerő-piaci vetületekről a vélemények ugyancsak eltérnek, és számos forgatókönyv képzelhető el az elkövetkező években. Megítélésünk szerint **a bevándorló munkaerőre irányuló fokozott jövőbeni igényre, ennek várható összetételére vonatkozó feltételezések alapvetően továbbra is fennállnak, finomításuk a konkrét foglalkoztatáspolitikai stratégia ismeretében végezhető el.** Az egyensúlyi és növekedési gondok ellenére a magyar munkaerőpiacnak a demográfiai folyamatok következtében évtizedes távlatban olyan munkaerőhiánnyal kell szembenéznie, amely a magyar állampolgár munkanélküliek forrásából kizárólagosan aligha biztosítható. Magasan képzett új munkaerőre van szükség, a harmadik országokból érkező munkavállalók integrációjával való stratégiai szembenézés ezért nézetünk szerint már ma is időszerű.

4. A kutatás célja és feladatai

A kutatás célja az EU-n kívüli országokból Magyarországra irányuló munkavégzési célú migráció okainak szerkezetének és dinamikájának jobb megismerése, mely elengedhetetlen feltétele az integráció elősegítésének. Ez magában foglalja mind a migránsok munkaerő-piaci, demográfiai és társadalmi jellemzőinek feltárását, mind pedig a hazai munkaerő-piaci szükségletek és lehetőségek feltérképezését. A megismert tények alapján elemezzük a várható munkaerő-piaci tendenciákat, a lehetséges szakpolitikai alternatívákat. Ezek fényében készítünk helyzetértékelést és a jövőre vonatkozó becslést a harmadik országokból érkező munkavállalók integrációjának alakulásáról. **A feltárt ismeretanyag segítségével, a jelenségkör jobb megértésével hozzájárulhatunk a bevándorlással összefüggő emberi, társadalmi konfliktusok eredményesebb kezeléséhez, egy a harmadik országbeli állampolgárok politikai, munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedését elősegítő, átfogó társadalompolitikai stratégia kialakításához.**

E kutatási célból az alábbi feladatok következnek:

- a migráció és integráció fogalmának meghatározása a kutatási célokkal összefüggésben;

- a harmadik országból érkezett migránsok számára, összetételére, munkaerő-piaci részvételére vonatkozó adatok, kutatások értékelése;
- a magyar munkaerőpiac helyzetének elemzése a kutatási cél szempontjából (strukturális feszültségek, munkaerőhiány, keresett és hiányszakmák);
- a külföldiek, és ezen belül harmadik országok állampolgárainak foglalkoztatása iránti kereslet vizsgálata (érintett ágazatok, a foglalkoztatás típusai, különös tekintettel a magasán kvalifikált és szakképzetlen munkavállalásra);
- a munkaerő-piaci igények kielégíthetőségének feltárása a harmadik országbeli migránsok köréből a jelenlegi illetve a várható migrációs trendek fényében;
- az etnikai, családi és más társadalmi kapcsolatok, kapcsolati hálók a külföldiek foglalkoztatásában játszott szerepének elemzése a migrációs folyamat különböző pontjain;
- a munkakeresés mechanizmusainak vizsgálata;
- a migránsok külföldi munkavállalással kapcsolatos motivációinak, stratégiáinak elemzése;
- a magyar munkaerőpiacra történő belépés érdekében alkalmazott stratégiák és módszerek vizsgálata;
- integrációs elemek feltérképezése a jövedelem, a lakhatás, az oktatási/képzési és egészségügyi szolgáltatások tekintetében;
- a politikai intézkedések és a „társadalmi kontroll” (társadalmi elfogadottság) kérdéseinek vizsgálata: a külföldiek foglalkoztatásához kapcsolódó állami politikák; a szabályozási és ellenőrzési mechanizmusok hatásának feltárása;
- a külföldi munkavállalók munkaerő-piaci igényeinek, integrációs szükségleteinek feltérképezése, ajánlások megfogalmazása;
- a magyar munkaerő-piaci igények alakulásának becslése a gazdasági válság és stagnálás körülményei illetve az azt követő várható gazdasági növekedés feltételei között;
- a kérdéskört befolyásolni kívánó közpolitikai alternatívák felvázolása, hatásaik megbecslése, az egyes választási lehetőségek mellett és ellen szóló érvek és tapasztalatok ismertetése.

5. Alkalmazott módszerek

A kutatási téma bonyolultsága és érzékenysége **kvantitatív és kvalitatív empirikus módszerek együttes alkalmazását** indokolja. Annak érdekében, hogy a harmadik országból érkezett munkavállalók integrációjának összefüggéseiről jobb leírást és magyarázatot adjunk, a kutatás során több, egymást kiegészítő megközelítést alkalmazunk:

- meglévő információk másodelemzése (szakirodalom, kutatások, statisztikai adatok);
- szakértők és munkaadók megkérdezése (interjúk és kérdőívek);
- a célcsoport empirikus vizsgálata (interjúk, kérdőívek migránsokkal, megfigyelés, sajtóelemzés).

5.1 Másodelemzés

A kutatás első szakasza a meglévő tanulmányok, kutatási eredmények, valamint a téma szempontjából releváns statisztikai és államigazgatási adatok áttekintése volt.

A harmadik országból érkezettek foglalkoztatottsága méreteiről és struktúráiról statisztikailag pontos adatokkal már csak a feketefoglalkoztatás miatt sem nem rendelkezhetünk. Tartalmaznak viszont erre vonatkozó információkat bizonyos nyilvántartások, így például az idegenrendészeti nyilvántartás, a kiutasítások, a munkaügyi ellenőrzés illetve az APEH nyilvántartásai, stb. További támpontot jelentenek különböző hazai kutatási eredmények, így a Panta Rhei Bt. illegális munkavállalással és az Ukrajnából érkezett munkavállalókkal kapcsolatos korábbi elemzései.

5.2 Sajtóelemzés

Kutatásunk során elemeztük a magyar sajtó (elektronikus média) meghatározó felületeit. **A sajtófigyelést a 2009 júniusa és 2010 júliusa közötti időszakot tekintve, a négy legolvasottabb napilap és két legolvasottabb online hírújság, valamint egy mérvadó gazdasági és egy kulturális hetilap migráció kapcsán megjelent cikkeinek kiválasztása alapján készítettük el.** Összesen 82 cikket választottunk az elemzés alapjául.

5.3 . Szakértők és kulcsszemélyek megkérdezése.

A téma differenciált megismerése és értelmezése érdekében különösen hatékony módszer a szakértők megkérdezése. Szakértő alatt értünk itt minden olyan személyt, akinek speciális tudása és rálátása van a témára, továbbá, akiknek véleménye, ismeretei, értékítélete fontos lehet a kutatás szempontjából. (Így megkérdeztük a problémakör jogi, igazgatási és rendészeti szabályozásáért felelős döntéshozókat, munkaerő-piaci szakértőket, kamarák, szakszervezetek, minisztériumok, munkaügyi hivatalok, felügyeletek képviselőit, kutatókat, civil szervezetek képviselőit, összesen 28 személyt.) Az interjúkról dokumentáció, hangfelvétel készült.

A szakértői interjúkban elhangzott álláspontok, javaslatok alapján szerkesztettünk meg egy zárt kérdésekből álló kérdőívet. A kérdőívre 53 szakértő adott értékelhető válaszokat. Az így kapott adatokat kvantitatív módszerekkel dolgoztuk fel. A szakértők háttérét a következő tábla szemlélteti

5. tábla A szakértői minta összetétele

Munkavállalói érdekképviselőt	6	11,3
Vállalkozás	12	22,6
Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat	12	22,6
Állami, önkormányzati szerv	8	15,1
Kutató, migráns érdekképviselőt	15	28,3
összesen	53	100

5.4 A migránsok megkérdezéses vizsgálata

Elemzésünk gerincét a külföldi munkavállalók körében megkérdezéses módszerekkel nyert információk alkotják.

Alapsokaság: A felvétel alapsokasága a hazánkban 3 hónapot meghaladó ideig tartózkodó munkavállalási korú külföldi állampolgárok és közelmúltban honosított személyek, akik Magyarországon dolgoztak a felvétel idején, vagy az azt megelőző évben. A felmérés a bevándorlók közül a harmadik országok állampolgárait koncentrált, hiszen célja az ő integrációjuk elősegítése volt. Az empirikus vizsgálatba bevontuk EU országok állampolgárait is, részben az összehasonlítás érdekében, kontrollcsoportként, részben pedig a munkaerő-piaci helyettesíthetőség miatt (ami fennáll elsősorban a magyar nemzetiségű román illetve ukrán állampolgárok esetén).

A fenti kereteken belül a lehető legszélesebben definiáltuk az alapsokaságot. Így vizsgálatunk körébe tartozónak tekintjük például a vegyes vállalatok itt élő külföldi vezetőit éppúgy, mint az alkalmi segédmunkásokat, a véglegesen leteleplőket, vagy az ideiglenesen munkát vállalni vagy tanulni érkezetteket.

Mélyinterjúk: A (harmadik országokból) bevándoroltakkal készített interjúk biztosítják azt, hogy mélyebb ismereteket szerezzünk a munkaerő-piaci stratégiák alakulásáról és az integráció sikereiről vagy kudarcairól.

Különböző interjútechnikákat alkalmaztunk: narratív interjúkat és problémaorientált beszélgetéseket folytattunk az érintett migránsokkal. Az interjúkról hangfelvétel vagy írásos összefoglaló készült.

Kérdőív: A kutatás bázisát a bevándorlók **standard kérdőív** segítségével történő megkérdezése képezte.

A vizsgálandó népességcsoport sajátosságából adódóan a standardizált kérdőívet el kellett készíteni a bevándorlók által használt nyelveken. A kérdőív kialakításának folyamatába bevontuk a potenciális felhasználókat, a témában érdekelt intézmények, civil szervezetek képviselőit is. Erre az együttműködésre, kapcsolatra a feldolgozás, értékelés során is építettünk.

A standardizált kérdőíven alapuló adatfelvétel úgy is felfogható, mint egy potenciális kiinduló vizsgálat, amely későbbi vizsgálatokhoz is alapot nyújthat, és összehasonlítási keretül szolgálhat, egyes elemeiben pedig lehetőséget nyújt utánkövetésre is.

Mintavétel: Olyan népeségből kellett mintát vennünk, amely naponta változik számát és főbb demográfiai jellemzőit sem ismerjük pontosan (elsősorban a szezonális, alkalmi és nem dokumentált munkavállalás miatt), és nem áll rendelkezésre naprakész lajstrom. **Célunk így nem lehetett az alapsokaság reprezentálása, hanem a sokféleség feltárására és a jelenségkör belső összefüggéseinek megértésére törekedünk.**

A minta kiválasztására az **alapsokaság differenciált tipológiája** segítségével kerülhetett sor, amely önmagában is komoly kutatási feladatot jelentett. A lényeges csoportképző ismérvek figyelembevétele (származási hely, nemzetiség, lakóhely, tartózkodás és tevékenység jellege) alapján volt meghatározható egy szakmailag kielégítő és költséghatékony mintanagyság.

Ismereteink alapján az alábbi csoportképző ismérvek figyelembevétele volt indokolt.

Származási hely (ország/régió):

- Románia;
- Ukrajna;
- Szerbia, illetve Jugoszlávia utódállamai;
- más európai, nem EU tagországok és volt szovjet területek;
- arab országok és Irán;
- Kína, Vietnám, Mongólia;
- más ázsiai országok;
- Afrikai nem arab országok;
- Latin-Amerika;
- EU 15
- nem Európai fejlett országok (Észak-Amerika, Japán, Ausztrália, Új-Zéland)

Nemzetiség:

- magyar;
- más nemzetiségű.

Tartózkodás jellege:

- tartózkodási engedéllyel rendelkezők (ideiglenesen, de 3 hónapnál hosszabb ideig Magyarországon tartózkodók);
- bevándoroltak, letelepedettek;
- honosított, személyek.

Törekedni kellett arra, hogy az egyes csoportokból megfelelő elemszám kerüljön a mintába annak érdekében, hogy a csoportok önmagukban is elemezhető almintát képezzenek.

A kutatási tematika sokrétűsége, a vizsgált népesség sajátosságai óvatosságra intettek a mintavételi szempontok kialakításánál. Tekintetbe kellett venni a vizsgálni kívánt népesség soknyelvűségét, kulturális heterogenitását, gyakran bizonytalan elérhetőségét.

A fenti kockázatok kiküszöbölése érdekében a megkérdezendők egy részét a külföldi állampolgárságú/nemzetiségű munkatársak/kérdezőbiztosok ismeretségi kapcsolatai révén értük el, más részüket olyan, helyismerettel rendelkező, tapasztalt kérdezők révén, akik saját környezetükben ismerik a (harmadik országbeli) bevándorlók által preferált helyeket („munkásszállások”, piacok, üzletek). Cél volt, hogy **minél több szalon elindulva, majd azt követően a hólabda módszerrel továbbhaladva egyre bővítsük az interjúalanyok körét.**

A vizsgált népesség és a tematika speciális jellege, a kérdezettek különböző anyanyelve miatt kiemelt figyelmet kellett fordítani a **kérdezőbiztosok kiválasztására és oktatására**, folyamatos ellenőrzésére.

Mintanagyság: A bevándorlók lényeges csoportképző ismérveinek figyelembevétele (származási hely, nemzetiség, lakóhely és tevékenység jellege) legalább 400-450 fő megkérdezését tette szükségessé.

A kiválasztási arány a magyar nemzetiségűek esetén az átlagos mintavételi aránynál lényegesen kisebb volt. A mintába a környező országokból érkezettek köréből 69 román, 11 szlovák, 60 ukrán állampolgár, illetve 55-en a volt Jugoszlávia utódállamaiból került a mintába, 16%-uk nem magyar nemzetiségű. A többi származási hely szerinti főbb csoportban általában 20-30 fő megkérdezését terveztük. A magyar állampolgárságot kaptak közül 60 fő került a mintába. Bizonyos származási hely szerint jellegzetes, de viszonylag kis lélekszámú csoportokat jelentősen túlreprezentálunk.(pl. törökök) Ennek korrigálása céljából a mintát állampolgárság szerint súlyoztuk. A súlyozás alapjaként a TAJ kártya nyilvántartást vettük figyelembe.

A kérdőíves vizsgálat végrehajtására 2010 szeptembere és 2011 áprilisa között kerül sor. A munkában 55 kérdező vett részt. Az interjúk színhelye többnyire a megkérdezettek lakása volt, de készültek interjúk munkahelyeken, kávézókban és interneten is. A standard interjúk átlagos időtartama 86 perc volt, a legrövidebb fél órát, de volt olyan is, amelyik három órát tartott.

Végül az adatfelvétel során 444 külföldi munkavállaló válaszait dolgoztuk fel.

Az állampolgárság/származási hely mellett az erős területi koncentráció miatt további fontos **rétegzési szempont volt a település jellege.** Arányos kiválasztás esetén ugyanis Budapest és néhány – elsősorban a déli és keleti – határ menti terület kivételével az egyes térségekből, illetve települési kategóriákból nem kaphattunk volna elemezhető esetszámot.

Le kell azonban szögezzük, hogy a migránsok körében végzett bármely mintaválasztásnak számolnia kell a **“felfelé” torzítással.** Tisztában vagyunk azzal, hogy a sűrke és feketemunkát végzők egy része kívül esik látókörünkön. Kisebb jelentőségű, de tény, hogy a kiemelkedő pozíciójú vezetők, nemzetközi tisztviselők is nehezen vonhatók be a vizsgálatba.

6. A minta összetétele

A válaszadók **58%-a férfi és 42%-a nő**, átlagos életkoruk **34 év**, 37%-uk 35 éves vagy annál idősebb. Csupán 9 fő idősebb 60 évnél, a legidősebb válaszadó 68 éves, a legfiatalabb pedig 20 éves.

6. tábla A válaszadók nemek és életkor szerint.

<i>Életkor</i>	<i>férfi</i>	<i>nő</i>	<i>Összesen</i>
20-24	4,8	12,8	8,1
25-39	67,5	64,8	66,4
40-54	23,8	14,0	19,7
55-	4,0	8,4	5,8
Összesen	100,0	100,0	100,0

Ez tükrözi azt a tényt, hogy a külföldi munkavállalók korstruktúrája kedvezőbb a magyar népességénél.

A megkérdezettek többsége (55%) házastársi vagy élettársi kapcsolatban él.

7. tábla Családi állapot szerinti megoszlás a mintában (%) (N=439)

	<i>Fő</i>	<i>%</i>
nőtlen/hajadon	178	40,4
házas/élettárssal él	241	54,6
elvált/özvegy	22	5,0
Összesen	441	100,0

A minta "felfelé" torzíthat az iskolai végzettség tekintetében. Mint már utaltunk rá, ez a migrációra irányuló kutatások kiküszöbölhetetlen sajátossága. A mintaválasztás részben a kérdezők személyes kapcsolataira alapozott, ami előnnyel járt a nyílt kommunikáció terén, de az is eredményezhette, hogy a felsőfokú végzettségűek (és általában a kérdezőktől kisebb társadalmi távolságra levők) nagyobb eséllyel kerültek a mintába. A torzítást esetenként befolyásolhatták az iskolarendszerek különbségei, illetve fordítási nehézségek, ami feltehetően a ténylegesnél magasabb végzettség regisztrálását eredményezhette. Tudjuk azonban azt is, hogy a makro statisztikai adatok szerint a külföldi munkavállalók iskolázottsági összetétele kedvezőbb a magyar népességénél.

A származási ország szerinti és nemzetiségi összetétel nagyjából és egészében **tükrözi mintaválasztási koncepciókat**, amely „elégéses” nagyságrendek” biztosítását célozta az egyes karakterisztikus migráns munkavállalói csoportokból. **A válaszadók több mint egyharmada (37%-a) magyar nemzetiségűnek vallja magát.** A **kérdezettek 38%-a anyanyelvének is a magyar nyelvet jelölte meg.** Az elemzés során, **ahol a korrektebb**

általánosításhoz ez szükséges volt, a származási országok szerinti adatokat **a tényleges 2010-es statisztikai adatok szerint súlyoztuk**.

Az **állampolgárságot** tekintve a válaszadók 16%-a román, 14%-a ukrán és 12%-a ex-jugoszláv állampolgár a mintaválasztási elvekkel összhangban.

A válaszadók 94%-a jelenleg Magyarországon él, **többségük Budapesten**, ami megfelel ugyan a migráció település típus szerinti változása trendjének, **de a megkérdezés módszeréből fakadóan a kisebb, nehezebben elérhető települések rovására torzít**. A mintába bekerült egyének 75%-nak a jelenlegi lakhelye a hivatalosan bejelentett címe is és csak 11%-uk jelezte, hogy hazájában van a bejelentett lakcíme.

A megkérdezettek foglalkozási struktúrája, ha nem is tükrözheti reprezentatív módon a teljes szóban forgó népességet, de kellően heterogén, minden fontos foglalkozási csoportot tartalmaz. A válaszadók 11%-a segédmunkás, 18%-a betanított munkás, 26%-a szakmunkás, 9%-a adminisztratív dolgozó, 20%-a beosztott értelmiségi, 4%-a vezető, 3%-a alkalmazott nélküli önálló vállalkozó és 5%-a alkalmazottat foglalkoztató önálló vállalkozó volt **Magyarországra érkezése előtt**.

A megkérdezettek kétharmada mondta azt, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkezik. 14% érettségizett ugyan, de szakmát nem tanult, s alig valamivel magasabb a nem felsőfokú szakképzettséggel rendelkezők aránya. Csupán 10 fő nem tanult tovább az elemi vagy általános iskola befejezése után.

8. tábla Iskolai végzettség szerinti megoszlás a válaszadók között (%)

	<i>Fő</i>	<i>%</i>	<i>Súlyozott %</i>
alapfokú végzettség	10	2,3	2,3
szakmunkásképző, szakiskola	28	6,3	9,2
szakközépiskola	35	7,9	7,8
gimnázium	62	14,0	14,3
felsőfokú végzettség	308	69,5	66,3
Összesen	443	100,0	100

A válaszadók közel **egyharmada (30%-a) Magyarországon szerezte legmagasabb végzettségét**, ami az integrációs esélyek szempontjából meghatározó tényező. A válaszadók 32%-nak más szakmai képesítése is van a legmagasabb befejezett iskolai végzettségén kívül

Azoknak, akik külföldön végezték legmagasabb iskolájukat egyötöde arról számolt be, hogy nem fogadták el Magyarországon ezt a képesítést. Ez **általában súlyos gondok forrásává válhat**, amelyekre a későbbiekben visszatérünk.

II) A KUTATÁS EREDMÉNYEI

1. Munkaerő-piaci igények a harmadik országokból érkező munkavállalók iránt

Kutatási eredményeink áttekintését a harmadik országokból érkezett munkavállalók iránti munkaerő-piaci igényekre vonatkozó információink bemutatásával kezdjük. Az integrációval kapcsolatos adatok, következtetések értelmezését elősegítheti, ha feltesszük a kérdést, voltaképpen mennyire van az országnak szüksége az ideiglenesen vagy végképp bevándorolni kívánók munkájára a jelenben és a jövőben. **A szakértői interjúk és kérdőívek jellegzetesen tükrözik a harmadik országokból érkező migráció ellentmondásos megítélését**, az eltérő helyzetértékelést, a munkaerő-piaci szükségletek különböző szempontok szerinti megfogalmazását. A tények szelekciója és a tennivalók végiggondolása természetesen nagymértékben függ az interjút adó, illetve kérdőívet kitöltő kulcsszemély szakmai háttérétől, tapasztalataitól, politikai attitűdjétől és a legszorosabban kötődik jelenlegi szervezeti pozíciójához.

A munkaerő-piaci igények megítélésnek stratégiai kérdéseiről elsősorban **a témakör kezelésében illetékes államigazgatási vezetők, a szakmai testületek képviselői és kutatók fogalmaztak meg markáns véleményeket**. Az is nyilvánvaló, hogy az érvelések elsősorban **a munkaerő-piaci érdekek szűkebb vagy tágabb felfogásából indulnak ki**, és e kérdéskörben kevésbé foglalmaznak meg egyéb – így elvi, humánus és integrációs – megfontolásokat.

A gondolatmenetek kiindulópontja általában a hazai munkaerő-piaci igények áttekintő értékelése.

„A foglalkoztatási ráta Magyarországon nagyon-nagyon alacsony, tehát a munkaerőkben komoly tartalék van, amelyet ki tudnánk használni. A másik kérdés az, hogy az Európai Unión belül a gazdaságunknak milyen munkaerőre van szüksége. A termelési struktúra az Európai Unióban át fog alakulni. Mindazon munkaigényes termékek, amelyek még Európában termelődnek – éppen az élesedő verseny miatt – át fognak kerülni távolabbi országokba, ahol a munkabér lényegesen alacsonyabb. Ami Európában megmarad, és remélem, hogy ez ránk is fog vonatkozni, a magas hozzáadott értékű munka. Tehát a gépkocsi-összeszerelés, a fejlesztés, a fejlett technológiájú gépgyártás és a szolgáltatás. Magyarországon van munkaerő, a képzést kellene fokozni, és ha egyáltalában gondolkodunk plusz munkaerőben, akkor nagyon magasan képzett, kiválóan kvalifikált szakemberekre volna szükség” (kutató)

Tekintsük át ezek után a standard kérdőív alapján összefoglalóan miként vélekedtek szakértőink a külföldiek foglalkoztatásának okairól. **A munkaadók** tekintetében a kép a következő:

9. tábla A külföldiek foglalkoztatásában szerepet játszó tényezők
(az értékelések átlaga 5 fokú skálán)

	<i>Összes válasz</i>	<i>Vállalkozók</i>
a külföldiek mobilabbak, rugalmasabb kínálat	3,41	3,17
a külföldiek olcsóbban dolgoznak	3,25	2,83
a belső munkaerő mobilitás alacsony	3,25	2,58
a magyar nyelv ismerete	3,22	3
hazai nem vállalkozik az adott munkára	3,18	2,92
külföldiek igénytelenebbek a munkakörülményekre	3,12	2,75
nincs megfelelően képzett hazai munkaerő	3,12	2,67
megelevő kapcsolati hálók	3,1	2,58
tisztességesen megbízhatóan dolgoznak	2,65	2,08

A legmagasabb átlaggal említett tényezők a külföldi munkaerő nagyobb rugalmassága, olcsó mivolta, illetve a belső munkaerő mobilitás alacsony szintje. A vállalkozóknál fontos szempont még a magyar nyelvtudás.

A külföldiek foglalkoztatásában szerepet játszó legfontosabb okként következő tényezőket említették leggyakrabban:

10. tábla A külföldiek foglalkoztatásának fő oka

	Fő	%
külföldiek olcsóbban dolgoznak	13	29,5
nincs megfelelően képzett hazai munkaerő	8	18,2
külföldiek mobilabbak, rugalmasabb kínálat	7	15,9
hazai nem vállalkozik az adott munkára	7	15,9

Szakértőink többsége fontos, valós hazai munkaerő-piaci szükségleteket tart lényegesnek a külföldiek alkalmazásának okaként munkaadói oldalon. Tanulságos azonban azt is figyelembe venni, **miként vélekedtek szakértőink a külföldiek munkavállalásának a magyar gazdaságra, társadalomra gyakorolt hatásairól.** Nézzük először, miként ítélik meg a **pozitív hatásokat.**

11. tábla A külföldiek munkaerő-piaci részvételének pozitív hatása a magyar gazdaságra, társadalomra (értékelések átlaga ötfokú skálán*)

	<i>Munkaváll. érdekképv</i>	<i>Vállalkozás</i>	<i>NFSZ</i>	<i>Állami, önkorm. szerv</i>	<i>Kutató, NGO</i>	<i>Együtt</i>
Rugalmas munkaerő, amire a gazdaságnak szüksége van	3	2,5	3,2	3,5	4,1	3,3
Így lehet betölteni a kevésbé vonzó és rosszul fizetett állásokat	4	3,5	3,8	3,7	3,8	3,7
vállalkozóként megjelenésük növeli a hazaiak elhelyezkedési esélyeit is	2,8	2,5	2,4	3	3,8	3
Hozzájárul egyes gazdasági ágak fejlődéséhez	3	2,6	2,4	3,5	3,6	3

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem fontos ... 5= nagyon fontos

A leginkább kiemelt pozitív hatás (az átlagok alapján) az, hogy **így lehet betölteni a kevésbé vonzó és rosszul fizetett állásokat**. Míg az állami szervek képviselői és a kutatók, érdekképviselők hangsúlyozzák azt, hogy a külföldi munkaerő hozzájárul egyes gazdasági ágak fejlődéséhez, ezt a vállalkozók és az NFSZ szakemberei jóval szkeptikusabban látják. Azt hogy vállalkozóként való megjelenésük növeli a hazaiak elhelyezkedési esélyeit is a szakértők a kutatók kivételével nem tartják jelentősnek.

Nézzük ezután, miként látják szakértőink a **negatív hatásokat**:

12. tábla A külföldiek munkaerő-piaci részvételének negatív hatása a magyar gazdaságra, társadalomra (értékelések átlaga)

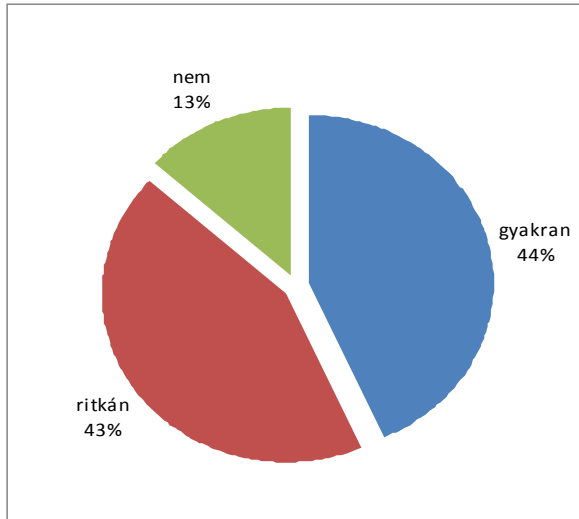
	<i>Munkaváll. érdekképv.</i>	<i>Vállalkozás</i>	<i>NFSZ</i>	<i>Állami, önkorm. szerv</i>	<i>Kutató, NGO</i>	<i>Együtt</i>
Konzerválja a rossz munka-körülményeket	3,7	3,1	3	3	2,8	3
Hozzájárul az előítéletek növekedéséhez	2,8	2,7	2,8	3,5	3	2,9
Növeli a hazaiak munkanélküliségét	2,3	3,3	2,4	2,5	2,1	2,5
Fokozza a munkaerő-piaci diszkriminációt	2,3	2,8	2	2,5	2,1	2,3
Hozzájárul a bűnözés növekedéséhez	1,8	1,9	2	1,5	1,5	1,8

*1-5-ig terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem fontos ... 5= nagyon fontos

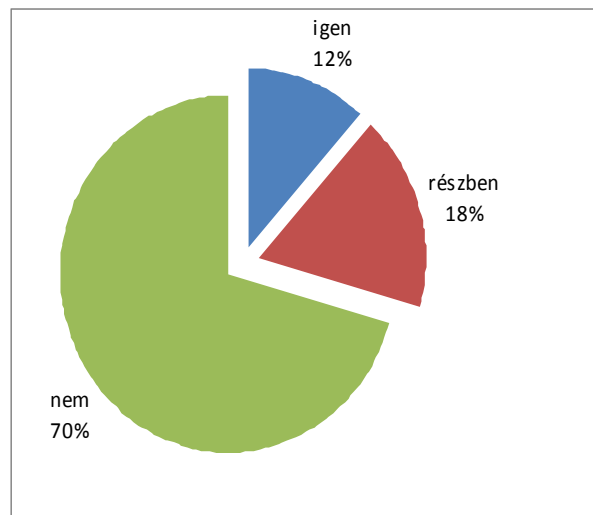
A legjelentősebb negatív hatásnak szakértőink egyértelműen azt tartják, hogy a külföldiek itthoni munkavégzése konzerválja a rossz munka-körülményeket. A hazai munkanélküliségre gyakorolt negatív hatást a vállalkozók kivételével nem vélik jelentősnek. A külföldi munkavállalók hozzájárulását a bűnözés növekedéséhez pedig minden csoport egyöntetűen jelentéktelennek ítélte.

Külön is megvizsgáltuk, mit gondolnak szakértőink arról a közkeletű vélekedésről, mely szerint a külföldiek elveszik a munkát a magyaroktól.

13. ábra Találkozott olyan véleménnyel, hogy a külföldiek elveszik a munkát a magyaroktól?

14. ábra Egyetért-e azzal a véleménnyel, hogy a külföldiek elveszik a munkát a magyaroktól?

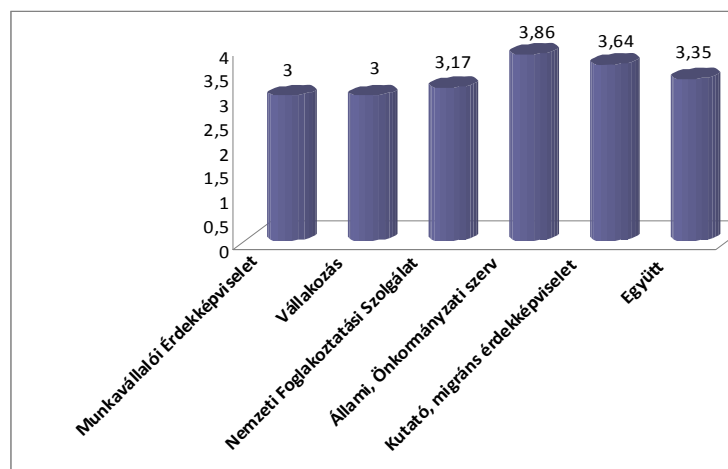

Mint látható, a szakértőknek csak alig több mint egy tizede nem szembesült ezzel a véleménnyel.

A szakértők döntő többsége nem ért tehát egyet a külföldiek munkavállalásának olyan negatív következményével, hogy az csökkentené a magyar állampolgárok munkához jutási esélyeit.

Lássuk ezek után, milyennek ítélték **össességében a külföldiek munkavégzésének hatását a nemzetgazdaságra** a szakértők:

15. ábra Külföldiek munkavégzésének hatása a nemzetgazdaságra (Értékelések átlaga) *

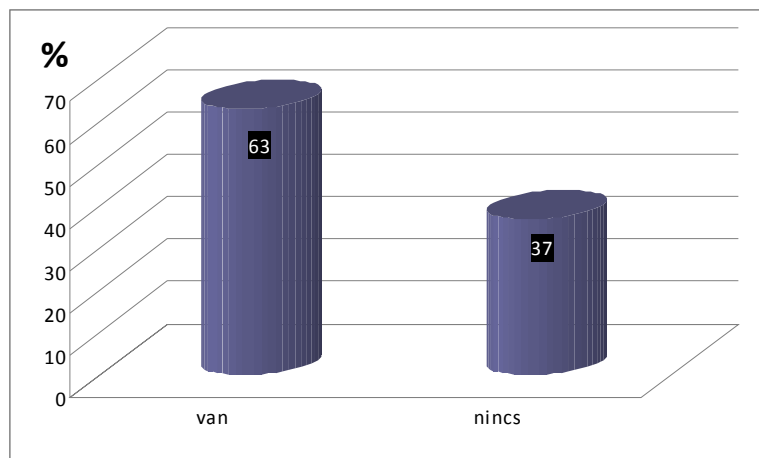

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= nagyon negatív ... 5= nagyon pozitív

A 3,35-ös főátlag enyhén pozitív. A legkedvezőbb a külföldi munkavállalók munkája nemzetgazdasági hatásainak megítélése az állami tisztviselők és a kutatók, érdekképviselői szervek szakértői részéről, míg legkevésbé a vállalkozók és az érdekképviselők nyilatkoztak kedvezően.

Összegző értékítéletet is kértünk a szakértőtől, van-e előnye a külföldiek alkalmazásának a hazaiakéhoz képest? A válaszok a következők voltak:

16. ábra Van-e előnye a külföldiek alkalmazásának a hazaiakéhoz képest?

A szakértők közel kétharmada mindent összevéve előnyösnek tartja tehát a külföldiek alkalmazását a hazai munkaerőpiacon.

Körvonalazódik az interjúkban a rövid-és hosszú távú gondolkodás dilemmája, a világos előrejelzés hiánya.

„Ez a kérdés nem időszerű – most. Ha azonban az ember előretekint egynehány évre, és úgy gondolja, hogy Magyarországon vissza fog állni a gazdasági növekedés, akkor azt mondja, hogy el lehet gondolkodni, hogy erre a migrációra szükség lesz-e. Úgy néz ki azonban, hogy csak akkor, ha Magyarország a tartalékait már felhasználta. Tehát ha jön a fellendülés, belép egy munkaerő-vákuum. Jelen pillanatban azt gondolom, hogy a magyar gazdaság helyzetén az ukrán munkavállalók nem tudnának segíteni, nem segítenének.” (IPOSZ)

“Én azt gondolom, hogy egy ennyire globalizált országban az oda-vissza menés, meg a külföldi, ez természetes. Engem meglep, hogy mégis milyen kicsi a Magyarországról a globalizált cégekhez kimenők, meg az onnan idejövőknek a száma. Én azt feltételezném, hogy a természetes az lenne, hogy megyek-jövök, kimegyek, ott kapok állást, itt kapok állást.” (szakmai testületi vezető)

„Ukrajnánál érzek egy óriási nyomást, ők, ha másért nem, azért akarnak idejönni, mert így be tudnak törni az Európai Unióba. A határok puhulnak, és nagyon értelmes lenne egy ilyen határokon túlnyúló együttműködés. Azt gondolom, hogy ez be fog jönni. Hogy lesznek-e hatásai a magyar munkaerőhelyzetre, a válaszom nem.” (gazdasági felsővezető)

A **versenyszituációt** hangsúlyozza a következő álláspont:

„Én akkor kezdek gondolkodni külföldiben, ha az jobban tud valamit, mint az enyém. De ez egy kéthetes vagy egy hónapos átképzéssel, vagy munkahelyi specifikus képzéssel általában áthidalható. Tehát ez lehet a sok szempont közül egy, de önmagában nem döntő. Ha két ember közül kell választanom, és egyébként mind a kettő teljesen egyforma, akkor nyilván az olcsóbbat fogom alkalmazni. Ez az adott esetben lehet, hogy külföldi. De ha tömegessé válik, hogy az olcsó külföldit hozom, akkor beindul a szakszervezet, az érdekvédelem, ami aztán eljut egészen a politikai szintjére. De ebből a szempontból optimista vagyok, azt gondolom, hogy nem lesz ez tömeges azért” (gazdasági kamarai vezető)

Hasonló álláspontot fogalmaz meg a következő gazdasági szakember

„Mindenkinek az a jó, ha egy adott helyen olyan ember dolgozik, aki azt a feladatot a legjobban el tudja látni. De ebben az is benne van, hogy adott esetben magyarul jól tudjon, tehát önmagában nem érték az, hogy ott külföldi van, meg az sem érték, hogy belföldi. Van olyan munkakör, ahol a nyelvtudás másodlagos, ott tök mindegy, hogy ki végzi el. De van olyan munkakör, ahol nagyon fontos.” (munkaadói érdekképviselő)

Jellemző vállalkozói nézőpont a következő:

„Úgysem vesszük fel azt, aki nem alkalmas, nem kell aggódni. Vagy én tudjak az ő nyelvén, vagy ő tudjon a miénken, de anélkül nem tudok vele mit kezdeni – minden vállalkozó így van ezzel, gondolom. Sokszor jönnek távolról az orosz tagköztársaságokból, tadzsikok dolgozni, ez egy hülyeség, logikátlan.” (kisvállalkozó)

Szakértői kérdőívünkben is tettünk fel kérdést a **versenyszituáció** főbb elemeivel kapcsolatban:

13. tábla Mennyire ért egyet a következő állításokkal? (Értékelések átlaga*)

	<i>Munkaváll. Érdekképv.</i>	<i>Vállalkozás</i>	<i>NFSZ</i>	<i>Állami, Önkorm. szerv</i>	<i>Kutató, NGO</i>	<i>összesen</i>
Bonyolult az EU-n kívüliek munkavállalásának engedélyezése	3	3,3	2,2	3,7	3,9	3,2
A munkaadók előnyben részesítik a hazai munkásokat	3,7	2,6	2,9	3	3,1	3
A versenyhelyzet csak látszólagos, mert a kiközvetített munkanélküliek többnyire nem is akarnak dolgozni	2,5	3,7	2,9	2,7	2,9	3
túlságosan megnehezítik a nem EU-s állampolgárok munkavállalását	2,5	3,1	1,9	3,3	3,8	3
A munkáltatók kihasználják a külföldieket	3,3	2,4	2,7	2,6	3,5	2,9
A külföldi munkások által végzett munkát magyarok nem vállalják	2,2	2,8	3,2	2,9	2,8	2,8
A külföldieket formálisan képzettségüknél alacsonyabb munkakörökben alkalmazzák, de tényleges képzettségüket hasznosítják	2,3	2,7	2,4	2,6	3,2	2,7
A külföldieknek többet kell dolgozni ugyanazért a pénzért	2,2	2,3	2,1	2,1	3,3	2,5
Az olcsó külföldi munka megnehezíti a hazai munkanélküliek alkalmazását	2	3,2	2,5	1,9	2,2	2,4
A külföldiek foglalkoztatása leszorítja a béreket	2,5	2,5	2,2	1,7	2	2,2
A külföldiek elveszik a hazaiak elől a munkát	1,3	2,8	1,8	1,7	1,5	1,9

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem ért egyet ... 5= teljesen egyetért

Leginkább azzal értettek egyet a szakértők az értékelések átlaga alapján, hogy bonyolult az EU-n kívüliek munkavállalásának engedélyezése. Ezt követi megoszló véleményekkel, azonos (3,0) átlaggal hogy “A munkaadók előnyben részesítik a hazai munkásokat”, illetve “A versenyhelyzet csak látszólagos, mert a kiközvetített munkanélküliek többnyire nem is akarnak dolgozni”, továbbá “Túlságosan megnehezítik a nem EU-s állampolgárok munkavállalását”.

Fontos felfigyelnünk arra, hogy mely állításokat **utasították el leginkább a szakértők:**

- Az olcsó külföldi munka megnehezíti a hazai munkanélküliek alkalmazását;
- A külföldiek foglalkoztatása leszorítja a béreket;
- A külföldiek elveszik a hazaiak elől a munkát.

A munkáltatók és a munkavállalói érdekképviseletek megítélése, mint a fenti táblázatból is kiténik, több fontos kérdésben lényegesen eltér egymástól a versenyhelyzet tekintetében.

A **magyar gazdaság gondjainak meghatározó szerepe** jelenik meg a következő – jellemzően határozatlan – véleményben.

“Egyre jobban nő a hosszú távú munkanélküliek aránya, és ha valaki hosszú távon munkanélküli, akkor pszichés problémái lesznek, meg egészségi, stb. Aki már hat hónapja nem dolgozik, az elég erős spirálba kerülhet. És azért most

inkább elbocsátások történtek, mint létszámfelvételek. Most még mindig lefelé megyünk a foglalkoztatásban. Nem tudom, hogy mikor fogunk felfelé menni.

Egyrészt elvesztettünk egy relatív bérelőnyt, a másik oldalon a hazai munkaerő-piac még mindig szűkül. Az utóbbi négy évben még mindig nem fordult meg a tendencia, amiből az következik, hogy a külföldiek munkaerejére nincsen szükség Magyarországon. ” (államigazgatási hivatalnok)

Van, aki egyáltalán nem lát problémát:

“Ahol munkaerőhiány van, és ezt harmadik országból kell pótolni, ott szerintem ezt végre tudják hajtani. Én nem hiszem, hogy ez bármilyen gátja lenne a gazdasági növekedésnek, vagy a munkaerő-igény kielégítésének.”. ” (államigazgatási hivatalnok)

Nem egyedülálló a következő, markánsan elutasító álláspont sem:

„Az a véleményem, hogy a magyar gazdaságnak nincs és rövid, belátható időn belül sem lesz szüksége vendégmunkásokra, a célból, hogy megoldja azokat a feladatokat, megrendeléseket, beruházásokat, építkezést, többlettermelést, amely esetleg bekövetkezhet. Ha abból indulunk ki, hogy jó, jöjjenek vendégmunkások Ukrajnából, az a magyar munkanélküliséget minden körülmények közt emelni fogja. ” (kamarai vezető)

Szkeptikus nézetek is elhangzottak az ukrán illetve az alacsonyabb jövedelmű országokból érkező állampolgárok itteni munkavállalásáról:

„Ukrajnából inkább az olcsó munkaerő jönne Magyarországra, de figyelembe véve a munkanélküliséget, jelen pillanatban erre nekünk szükségünk nincs. Ráadásul Ukrajna egy olyan országrésszel határos, ahol a munkanélküliség óriási. Tehát feszültég keletkezne, ha most azt mondanám, hogy hozzunk be Ukrajnából munkaerőt. Azt gondolom, a válságból kilábaló Magyarországnak nincs szüksége alacsonyan képzett szakemberekre, magasan képzett szakembereket pedig találunk itt is. ” (kutató)

“Mindig arra panaszkodunk, hogy kevés a jól képzett szakember. Na, de hogy ezt a szakemberhiányt a munkáltató megpróbálná a harmadik országból érkező külföldivel betölteni, én ennek a realitását nem annyira látom. Aki az EU-n kívüli országból kifejezetten megélhetés céljából jön ide, az idényjellegű tevékenységeket vállal. ” (vállalkozó)

„Betanított munkásból bőven elegendő a magyarországi kínálat. Egyes szakmákban szakmunkás viszont kevés van, ebből nagy probléma lesz a jövőben is. A szakképzés nem jó Magyarországon, az egész rendszer rosszul működik. De én azt sem látom, hogy a környező országokból jönnének, mert akinek tényleg jó, kurrens szakmája van, az inkább elmegy máshová, ahol jobban megfizetik. És amíg nincs megfizetve Magyarországon az igazi jó szakmunkás, – nem a maszek, hanem aki valamilyen cégnél dolgozik, és szakmunkát végez – addig nem is várhatjuk azt, hogy ide fog jönni valaki Vietnámból vagy Ukrajnából, vagy Erdélyből, amikor ugyanezért a munkáért négyszer-ötször annyit kap háromszáz kilométerrel Nyugatabbra. Szóval én nem látom azt, hogy

a külföldi bevándorló munkások fogják megoldani a magyarországi szakmunkás igényt. ” (kamarai tisztviselő)

Nem várható a bevándorlás növekedése a következő szakvélemény alapján:

„A legfontosabb a következő öt évben, hogy nem lesznek kihasználatlan kapacitások a munkaerő-piacon. Tehát nem lesz munka, amit el tudnának végezni – én ezt gondolom. Ezért fog a bevándorlás szinten maradni, vagy éppen csökkenni. Még azokon a szakterületeken se, ahol munkaerőhiány van. Azok ugyanis nagyon alacsonyan fizetett állások. Nem tudom, hogy milyen motivációkkal érkezhetne ide egy külföldi szakmunkás. Még csak azt sem gondolom, hogy kellenének olyan intézkedések, amelyek az integrációt elősegítik. ” (kutató)

„Nem látok sok lehetőséget a harmadik országbeliek legális foglalkoztatására. A magyar gazdaság nem támaszt olyan igényeket, hogy érkeznének a migránsok... Strukturális munkanélküliség van. Nincs olyan gazdasági vállalkozás, ami munkaerőigényt támasztana. Ez nem csupán a politikai akarat és a befogadó készség hibája. ” (IOM tisztviselő)

Az érvelés szerint éppen ezért

“Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy egy nagyon nyitott bevándorlási, befogadó politikát folytassunk és hallatlan mértékű plusz szociális teherrel szembesüljünk, mert valószínű, hogy ebben a helyzetben nem tudánk őket integrálni a munkaerő-piacon. ” (állami tisztviselő)

Természetesen megjelennek az interjúkban **a globalizációs tendenciákat, az EU 2020 Stratégia elveit erőteljesebben mérlegelő álláspontok is:**

„Van egy európai munkaerő-piac, ami furcsán, ellentmondásosan, lassan, Európa saját alapelveit is gyakran arcul köpő módon valósul meg. Magyarul nincs a munkaerő szabad áramlása biztosítva, de azért lépésről lépésre errefelé halad a világ. Nem vagyunk túl jók e versenyben – és akkor finoman fogalmaztam –, ennek kulturális, szubkulturális és nyelvi okait látom elsősorban. ” (kutató)

“A kishatár-menti, regionális munkavállalás azt gondolom, hogy a jövőben fejlődni fog, különösen, hogy ha már nem, vagy kevésbé terhelik nemzeti vagy nemzetiségi problémák. ”

„Húsz éve gondoltunk-e arra, hogy a német csapatban egy ghánai és egy nigériai jobb és balhátvéd rúgja a gólt egy thaiföldi vagy koreai spanyolnak, aki egyébként zsidó. A foci ennek legfeljebb egy érdekes kirakata, de előbb-utóbb remélhetőleg az építőipar is így fog kinézni, sok néger segédmunkással. ” (kutató)

„Nem jöhet be a feketelábú az unión kívülről, de bejöhet a tudós. Ez egy nagyon határozott vonal volt éveken keresztül. Tárgyaltunk az akadémia és az oktatási minisztérium vezető képviselőivel. Azt mondták, hogy azzal semmi dolgunk-bajunk nincsen, hogy egy szír fizikus bejön, le is telepedhet, de a tanulatlan ne jöjjön. ” (kamarai vezető)

Van, aki szerint a korlátozásokra az EU-s irányelvek kényszerítenek minket:

“Azt mondják, hogy az a legjobb, az a legkevésbé bürokratikus, ha nincs semmilyen szabály, ha szabadon bejöhet a külföldi. Ha abból indulunk ki, hogy kell a külföldiek munkavállalására valamilyen protekcionista intézkedés, és van egy EU-s jogelv, ehhez képest a hazai ügyintézés nem túl rossz. Nem túl bürokratikus, elég egyszerű, eléggé flottul megy. “ (minisztériumi hivatalnok)

Szakértőinket megkérdeztük standard kérdőíven is, hogyan ítélik meg a külföldiek által végzett munkát a magyarokéhoz képest. A válaszok a következők voltak:

14. tábla Különbözik-e az EU-ból illetve a harmadik országokból érkező külföldiek által végzett munka a magyarokéhoz képest?(Értékelések átlaga*)

	Harmadik ország	EU
bérezés	1,78	1,97
munkavégzés helye (térség, település)	1,42	1,61
munka jellege	1,33	1,72
munkakörülmények	1,29	1,63
munka minősége	1,19	1,63

* 3 fokú skálán, ahol 1=nem különbözik, 3= lényegesen különbözik

E válaszok is jelzik a bérkülönbségek kiemelkedőnek ítélt szerepét, míg a **szakértők alig láttak különbséget a magyarok és az EU-n kívüli munkavállalók munkájának minősége közt.** Az EU-ból érkezett munkavállalók helyzetét általában kedvezőbbnek ítélték meg a szakértők a magyarokénál (nyilván nem elsősorban Romániára gondolva).

Megkérdeztük szakértőinktől azt is, **van-e a külföldiek alkalmazásának előnye a hazaiakéhoz képest. E kérdésre 90%-uk válaszolt igennel.** Az előnyök közül a következőket emelték ki:

15. tábla A külföldi munkavállalók alkalmazásának előnyei

Előnyök	%
Nincs hazai munkaerő	41,3
Alacsonyabb fizetés	28,3
Rugalmasabb kínálat	17,4
Igénytelenebb	8,7
Egyéb	4,3
Összesen	100

A szakértői válaszok rangsorában az első helyen említett előny (a kérdezettek több mint fele ezt emelte ki), hogy **nincs hazai munkaerő az adott munkaerő-piaci szegmensben,** de jelentősnek ítélték a szerényebb bérigényt és a rugalmasabb kínálatot is. A válaszok mögött lényeges szemléletbeli különbségek is kirajzolódnak:

16. tábla Külföldiek alkalmazásának legfontosabb előnye a hazaiakéhoz képest szakértői csoportok szerint

	<i>Nincs hazai munkaerő</i>	<i>Alacsonyabb fizetés</i>	<i>Igénytelen- nebb</i>	<i>Rugalmas kínálat</i>	<i>Egyéb</i>	<i>Össz.</i>
Munkavállalói Érdekképviselő	25,0	50,0		25,0		100
Vállalkozás	45,5	45,5		9,1		100
NFSZ	41,7	16,7	16,7	25,0		100
Állami, önkormányzati szerv	25,0	25,0	25,0	25,0		100
Kutató, NGO	50,0	21,4	7,1	14,3	7,1	100
Együtt	42,2	28,9	8,9	17,8	2,2	100

Mint láthatjuk, az állami szervek és a munkavállalói érdekképviselők szakértőinek mindössze egynegyede látja legfontosabbnak, hogy egyes munkaerő-piaci szegmensekben nincs elég hazai munkaerő, míg a többi szakértői csoport esetén ez a domináns válasz.

Egy újonnan jelentkező **kontraszelektív problémára** hívja fel a figyelmet egy államigazgatási tisztviselő:

”A baj ott van, hogy elvékonyodott – nem azt mondom, hogy teljesen – az utánpótlás, miközben felgyorsult nálunk a népességfogyás. Innentől kezdve lesz munkaerő-piaci probléma is, mert már nem a jó szakember fog eljönni. Sőt, kicsit már ott javult a helyzet, el tud otthon is helyezkedni, mondjuk Romániában, Ukrajnában kevésbé.”

A munkaerő-piaci igények áttekintése után áttérhetünk a harmadik országokból érkezett munkavállalók ideérkezésének, munkájának elemzésére.

2. Vonzó és taszító tényezők

A küldő térségek taszító tényezőinek szerepe az elmúlt évtized során lényegesen változott a magyarországi munkavállalás tekintetében. Az elemi gazdasági kényszer a környező országokban a többség számára immáron nem mindent felülíró meghatározó, a motivációk differenciáltabbá váltak. Ennek következtében a Magyarország tekintetében érvényesülő specifikus vonzó tényezők szerepe egyes migráns csoportoknál felértékelődött, miközben az ország relatív vonzereje az európai munkaerőpiacon csökkent.

A következőkben a megkérdezett külföldi munkavállalók válaszainak alapján elemezzük e tényezők súlyát, jelentőségét. Ezt a következő tábla jól szemlélteti:

17. tábla Vonzó tényezők származási ország szerint (értékelések átlaga 5 fokú skálán*)

	RO	UA	Volt- Jugo- szláv	Volt SZU	EU+ Fejlett	Kína Vietnám Mongólia	Arab / Iszlám	Egyéb	Együtt
nyelvismeret	4,4	4,2	3,9	3,7	1,4	1,1	1,3	1,2	3,4
itt volt rokona, ismerőse	3,4	3,0	2,6	2,5	2,6	4,4	2,9	2,6	3,1
nemzetiség	4,0	3,6	3,3	3,3	1,3	1,0	1,1	1,3	3,1
Magyarországot ismerte	3,5	3,2	3,2	3,4	2,3	1,3	1,7	1,5	3,0
közel van	3,7	3,5	3,7	3,1	1,5	1,1	1,5	1,4	3,0
jó kereseti lehetőségek	3,1	3,6	2,7	2,8	2,2	3,3	2,1	3,1	3,0
itt könnyen kapott munkát	2,9	3,3	2,8	2,5	3,1	1,8	2,3	3,0	2,8
szakmai előmenetel	3,0	3,2	3,4	2,9	2,4	1,5	2,0	2,4	2,8
konkrét munkát ajánlottak	2,7	2,6	2,3	2,2	3,2	1,6	2,1	2,6	2,5
könnyű a szükséges engedélyeket beszerezni	2,4	2,2	1,8	2,4	2,7	1,8	2,1	1,8	2,3
innen lehet tovább menni	2,2	2,3	2,5	2,0	1,3	1,5	1,6	1,3	2,0
máshova nem mehetett	1,9	2,4	2,5	1,2	1,1	1,9	1,9	1,7	1,8

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem játszott szerepet ... 5= nagyon nagy szerepet játszott

A származási ország jellege, az állampolgárság szerint alapvető eltérések mutatkoznak a magyarországi munkavállalás meghatározó motivációi tekintetében.

Az itt dolgozó **ukrán** állampolgárok körében a jó kereseti lehetőség mellett fontos és a korábbiakhoz képest felértékelődött szerepet játszik a **konkrét munkaaajánlat ténye és mikéntje, amit a már meglévő magyarországi kapcsolatok erősítenek**. Fontos a közelség és a **magyar nyelv ismerete – párosulva más nyelv ismeretének hiányával – ez olyan tényező, amely az érintett népesség zöme számára Magyarországot gyakorlatilag kizárólagos alternatívává teszi**.

A **volt jugoszláv tagállamok** állampolgárai –elsősorban persze a magyar nemzetiségűek– körében a vonzó tényezők, a jövedelmi megfontolások kisebb súlya mellett, az ukrán állampolgárokéhoz hasonló képet mutatnak a nyelvismeret és a közelség kiemelkedő jelentőségével.

Az **Ázsiából érkezőknél**, különösen a kínaiaknál a meglévő ismeretség, rokoni, hálózati kapcsolatok a döntőek. Emellett a **kínaiak, mongolok, vietnamiak** esetében a jövedelmi lehetőségek kedvező megítélése játszik még meghatározó szerepet, az összes többi motiváció az előbbi kettőhöz képest kifejezetten gyenge. Hasonló, bár némileg differenciáltabb a **török** állampolgárok motivációs mintázata. Az **arabok** esetében lényeges szerepet játszik az álláshoz jutási esély és az itteni iskolai végzettség is.

Ami a **fejlett országokat** illeti, egy szakértőnk szerint:

”Azt nem gondolnám, hogy ez lenne az elfekvője a globális nagyvállalatoknak. Aki önszántából jön ide, és nem küldik, az biztos, hogy kulturális kérdések miatt is jön, tehát nagyon sokan szeretik, kíváncsiak Magyarországra.”

Ezek az adatok alátámasztják a **vonzó és taszító tényezők szerepének differenciálódását, a specifikus magyarországi előnyök előtérbe kerülését és az elemi gazdasági kényszer csökkenését a környező országok állampolgárai munkavállalása tekintetében. A többiekől markánsan eltér az ázsiaiak és a fejlett országokból érkező magasan kvalifikált réteg motivációs szerkezete.**

3. A munkavállalás körülményei

A Magyarországra érkező munkavállalók munkaerő-piaci integrációjának esélyeit indulástól fogva befolyásolhatja, hogy voltaképpen miért is jöttek ide. **A Magyarországra jövetel alapvető célját tekintve a kérdezettek válasza a következőképpen oszlottak meg:**

18. tábla Magyarországra jövetel fő célja életkor szerint (%)

	Életkor				
	20-24	25-39	40-54	55–	Együtt
ide házasodott	-	4,5	5,6	20,8	5,0
Családegyesítés	9,4	12,5	5,6	4,2	10,6
végleges letelepedés nem családi okból	-	1,0	4,2	4,2	1,6
munkavállalás saját kezdeményezés	20,8	34,8	50,0	50,0	36,5
munkavállalás-ide helyezték	-	3,8	13,9	,0	4,8
tanulmányok folytatás	62,3	33,4	2,8	4,2	30,3
kiskorúként szülővel jött; nem tudja	5,7	3,5	-	-	3,0
más ok	1,9	6,3	18,1	16,7	8,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A válaszadók kétötöde munkavállalás céljából jött Magyarországra, tanulmányok folytatása miatt pedig csaknem egyharmaduk.

Mint látható, a fiataloknál a tanulás, a középkorúaknál a munka dominál. A származási ország szerint jellegzetes különbségek mutatkoznak:

19. tábla A válaszadók Magyarországra jövetel fő célja és állampolgárság szerint (%)

	RO	UA	Volt- Jugosz- lávia	Volt SZU	EU+ Fejlett	Kína Vietnám Mongólia	Arab / Iszlám	Összesen
Házasság	4,5	-	4,3	9,0	8,5	-	11,1	5,2
Családegyesítés	15,7	6,5	4,3	3,8	-	28,2	-	10,4
Végleges letelepedés	2,8	2,2	,0	-	-	2,6	-	1,6
Munkav saját kezdeményezésre	42,1	34,8	21,7	23,1	35,6	51,3	33,3	36,5
Ide helyezték	1,7	2,2	-	3,8	23,7	2,6	-	5,2
Tanulmányok	23,0	47,8	65,2	59,0	1,7	5,1	44,4	29,9
Gyerekként jött	2,8	2,2	4,3	1,3	-	10,3	,0	2,7
Más ok	7,3	4,3	-	-	30,5	-	11,1	8,4
Összesen	100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A tanulmányok folytatásának szándéka meghatározó jelentőségű a szomszédos országokból érkező magyarok esetén, de az arab országokból érkezőknél is igen számottevő. A fejlett országok állampolgárainál a munkavállalás különböző típusai — saját kezdeményezés, posting — dominálnak. Az ázsiaiak körében a munka mellett a családtagok követése kiemelkedő szerepet játszik.

A vizsgálatunkban szereplő **munkavállalók 63%-a kapott segítséget** ahhoz, hogy munkát találjon, a legtöbbjüknek otthoni vagy magyar ismerősök, rokonok segítettek ebben. A kérdezettek **közel fele kapott anyagi támogatást idejövételükhöz**, többségben rokonoktól, ismerősöktől. Kétharmadukat lakást vagy szállást biztosításával is segítették, főként magyar ismerősök, rokonok, közel egyötödüknek otthonról segítettek ezt a problémát megoldani.

A munkavállalók fele szakmai téren is számíthatott segítségre főképp a magyarországi munkatársaktól.

3.1 Magyarországi tanulmányok

A Magyarországon munkát vállaló külföldiek integrációs esélyeit meghatározhatja az itt végzett iskola. (Az esetek egy részében úgy, hogy magyar diplomával továbbvándorolnak, de ők nem szerepelnek vizsgálatunkban).

A megkérdezett külföldi munkavállalók 27%-a Magyarországon szerezte legmagasabb iskolai végzettségét.

Az, hogy ki hol tanult, állampolgárság szerint a következőképp oszlik meg:

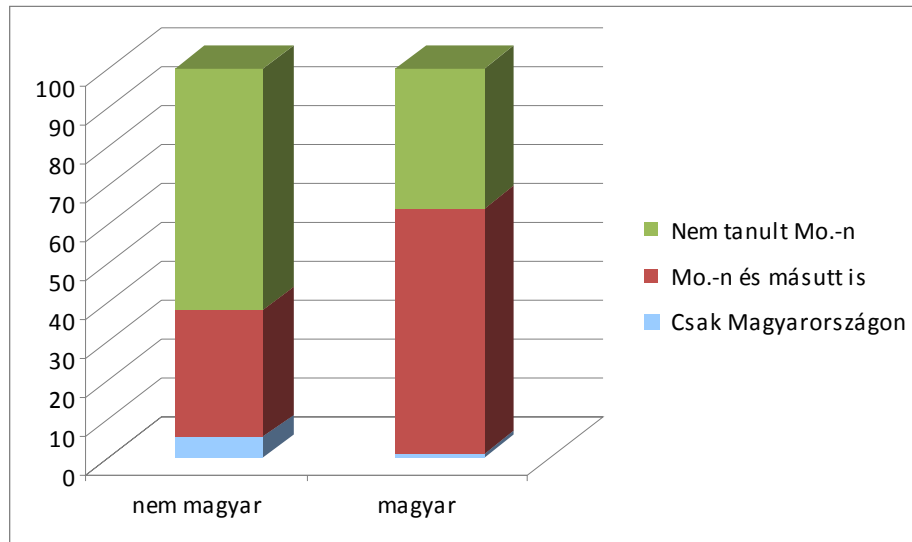
20. tábla Hol tanult, állampolgárság szerint (%)

	Csak Magyarországon	Magyarországon és másutt is	Nem tanult Magyarországon	Összesen
Románia	-	59,1	40,9	100,0
Ukrajna	4,5	54,5	40,9	100,0
Volt-Jugoszlávia	3,8	73,1	23,1	100,0
Volt szocialista	1,4	72,2	26,4	100,0
EU15+ Fejlett	-	13,0	87,0	100,0
Kína+Vietnám+Mongólia	10,3	23,1	66,7	100,0
Iszlám országok	33,3	22,2	44,4	100,0
Egyéb	10,0	20,0	70,0	100,0
Együtt	2,8	50,8	46,4	100,0

A fejlett országokból érkezettek körében a legalacsonyabb azok aránya, akik Magyarországon tanultak. A szomszéd országok itt dolgozó állampolgárai körében mintánkban gyakori (kétharmad körüli) az itt befejezett iskola, de az arabok több mint fele is járt itt iskolába. Ma már az itt dolgozó távol-keletiek egyharmada is járt magyar iskolába.

Ha megvizsgáljuk a tanulmányokat aszerint, hogy a munkavállaló magyar származású-e, vagy nem, az eltérés a következő:

17. ábra Hol tanult nemzetiség szerint (%)

Míg a magyar nemzetiségűek alig több mint egyharmada, a többiek majd kétharmada nem tanult Magyarországon.

Jellegzetes eltérésekre bukkanunk foglalkozás szerint:

21. tábla Hol tanult foglalkozás szerint (%)

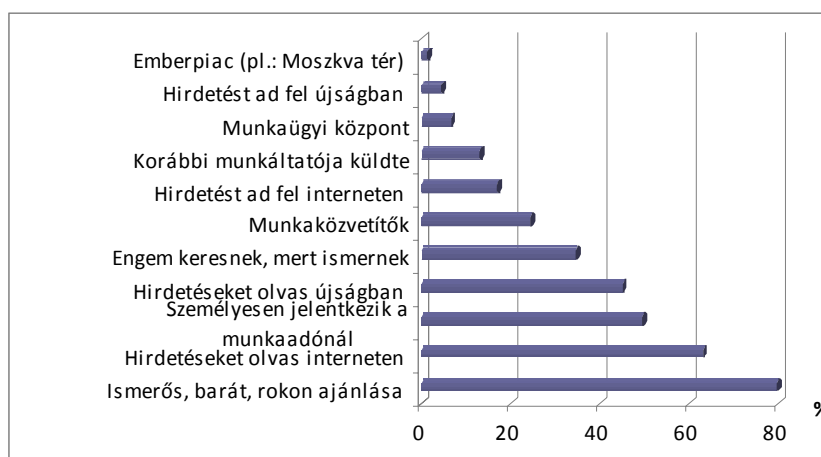
	Csak Magyarországon	Mo. -n és másutt is	Nem tanult Mo. -n	Összesen
segéd- vagy betanított	4,5	31,3	64,2	100,0
Szakmunkás	1,4	26,4	72,2	100,0
Szellemi	2,1	72,3	25,5	100,0
vezető,ért	2,9	68,8	28,3	100,0
önálló,vállalk	2,2	21,7	76,1	100,0
Együtt	2,6	51,1	46,3	100,0

Míg a vezető állásúak, értelmiségiek, egyéb szellemi foglalkozásúak zöme tanult Magyarországon is, a vállalkozók, szak-, betanított és segédmunkások több mint kétharmada nem. Ez, természetesen, nem függetlenül a származástól, hosszú távon kihat az integrációs esélyekre Magyarországon.

4. Munkakeresés

A munkaerő-piaci integráció egyik első és esetenként meghatározó tényezője a munka keresésének mikéntje. Ennek technikája kutatásunk alapján a korábbi vizsgálatokhoz képest **modernizálódó vonásokat is mutat, az EU-n kívülről Magyarországra irányuló migráció összetételének megváltozásával, az új kommunikációs technológiák térhódításával, a globalizációval is összefüggésben.**

18. ábra Munkakeresési technikák. A módszert alkalmazók aránya (%)

Az adatok illetve korábbi kutatási eredményeink alapján –természetesen a földrajzi távolság, a származás, a szakképzettség függvényében igen lényeges eltérésekkel- **a személyközi kapcsolatok, a hálózatok szerepe továbbra is dominál**, bár csökkenő mértékben. Jelentős és növekvő szerepet töltenek be az **elektronikus kommunikáció és a nyomtatott sajtó hirdetései. Kevesen veszik igénybe a munkaerő közvetítés intézményesült formáit.**

Egy szakértőnk erről így vélekedik:

“A munkaközvetítők szerepét én inkább az EU-s országokon belül látom. Vannak olyan nagy cégek, ahol 50 milliárd forintos éves forgalommal rendelkeznek. Komoly cégek, például a Margit híd felújítását végzők, ahol száz számra foglalkoztatnak kölcsönzött munkaerőt. De ezek a kölcsönzött munkaerők többnyire az újonnan csatlakozott európai országokból jönnek. Jellemzően Romániából, és sokkal kevésbé harmadik országokból. Igazából mi ellenőrzéseink során nem is tapasztaltunk munkaerő-kölcsönzésben harmadik országbeli munkást.” (munkaügyi ellenőr)

A feketemunka szempontjából még egy évtizede is komoly szerepet betöltő rosszlelkű emberpiacok végképp visszaszorulni látszanak.

Szakértőink véleményét is megtudakoltuk a kérdőív segítségével, hogy ők mit gondolnak az egyes munkahely keresési technikák szerepéről külföldiek esetében.

**22. tábla Szakértői vélemények a külföldi munkavállalók jellemző munkahely keresési csatornáiról
(Értékelések átlaga*)**

	<i>Munkaváll. Érdekképviselet</i>	<i>Vállalkozás</i>	<i>NFSZ</i>	<i>Állami, Önkorm. Szerv</i>	<i>Kutató, NGO</i>	<i>Összesen</i>
családi, baráti körök, ahol elég, ha egy személynek szólnak, az szól a többieknek	4,4	4,08	3,92	4,67	4,25	4,19
korábbi munkavégzés Magyarországon	4,4	4,42	3,92	4	3,92	4,11
van egy-két ember, aki hivatalosan ott dolgozik, és az magával viszi a többit is	3,67	4	4,08	4,33	4,09	4,04
család, ismerősök korábbi foglalkoztatása Magyarországon	3,2	3,42	3,73	3,83	3,92	3,65
vállalkozást működtető honfitársak	3,5	2,82	3,67	4	3,92	3,55
internet	3,2	2,73	3,1	3,67	3,5	3,2
közvetítők, toborzók Magyarországról	3,4	2,18	2,73	2,83	3	2,76
közvetítők, toborzók külföldön	3,5	2,18	2,33	3,17	2,92	2,73
„emberpiacok“	2	2	2	3	3,08	2,44
munkaerő kölcsönzők	3,2	1,82	2,4	2,83	2,25	2,36
hirdetések Magyarországon (írott sajtó)	3,6	2	2,22	2,33	2,09	2,31
hirdetések otthon (írott sajtó)	3,2	1,82	2	2,5	2,33	2,26
külföldiek közvetlenül ajánlkoznak a munkaadóknál	2	2,09	2,09	2,67	2,42	2,24
települések közti kapcsolatok, testvérvárosok	1,8	1,55	1,6	1,67	1,75	1,66

*1-5.ig terjedő skálán, ahol 1= nem fontos ... 5= nagyon fontos

Ezúttal a szakértők és a külföldi munkavállalók véleménye lényegében egybeesik. A szakértők rangsorának élén is a személyközi kapcsolatok különböző módozatai szerepelnek, de az internet is a közepesnél magasabb értékelési átlagot kapott. Kis jelentőséget tulajdonítottak a szakértők a hirdetéseknek, a közvetlen kapcsolatfelvételnek és elhanyagolható a testvérvárosi kapcsolatoknak. Ezt támasztja alá összefoglaló értékelésük megoszlása is.

23. tábla A munkához jutás legfőbb módja a szakértők szerint

	<i>Fő</i>	<i>%</i>
kapcsolatok révén	31	70,5
Interneten	6	13,6
Másképp	7	15,9
Összesen	44	100

Azt is megkérdeztük a **külföldi munkavállalóktól**, hogy, a munkakeresés **melyik módja vált be legjobban**. A válaszok megoszlása e tekintetben a következő:

24. tábla Legjobban bevált munkakeresési mód

	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Ismerős, barát, rokon ajánlása	175	43,6
Hirdetéseket olvas interneten	52	13,0
Engem keresnek, mert ismernek	41	10,1
Hirdetéseket olvas újságban	40	9,9
Személyesen jelentkezik a munkaadónál	40	9,9
Hirdetést ad fel interneten	12	3,0
Hirdetést ad fel újságban	9	2,2
Munkaügyi központ	9	2,2
Munkaközvetítők	8	1,9
Korábbi munkáltatója küldte	7	1,8
Más módon, hogyan?	7	1,8
Emberpiac (pl.: Moszkva tér)	3	0,6
Összesen	403	100

Ez az “értékelő” válasz még markánsabb hangsúlyt ad a korábbi megállapításoknak.

Az egyes munkakeresési módok halmozott említését vizsgálva a kép árnyaltabbá válik.

25. tábla Munkakeresési módok említése származási ország szerint (%)

	<i>kapcsolatok révén, valaki ajánlotta</i>	<i>közvetlenül a munkaadótól, a vállalatától</i>	<i>interneten</i>	<i>másképp</i>	<i>Összesen</i>
Románia	58,9	17,2	16	8	100
Ukrajna	63,4	12,2	14,6	9,8	100
Volt-Jugoszlávia	50	27,3	13,6	9,1	100
Volt szocialista	52,7	23	16,2	8,1	100
EU+ Fejlett	32,1	18,9	20,8	28,3	100
Kína+Vietnám+Mongólia	51,7	48,3	-	-	100
Arab	60	20	-	20	100
Egyéb	33,3	50	16,7	-	100
Együtt	53,2	21,4	15	10,4	100

A távol-keletiek, de általában is a távolabbi országból jövők esetében a hálózatok, a személyközi kapcsolatok meghatározóak. A küldő ország fejlettségének függvényében a munkakeresés eszköztára diverzifikálódik, jelentősebb szerepet játszanak a modern kommunikációs technológiák és az intézményesült formák. A szomszédos országok-és ezek magyar származású munkavállalói sajátos helyet foglalnak el, amelyet az erős személyközi kapcsolatok mellett, a többféle módszer gyakoribb együttes igénybevétele jellemez.

A magyar származásúak körében mintegy kétharmadot tesz ki a személyes kapcsolatok segítségével munkahelyet találók aránya.

De jellemzőek a személyi kötődések egyes nem magyar csoportoknál is:

“A harmadik országbeliek jellemzően csoportosan jelennek meg, akár kínait, akár ukránt nézünk, tehát a csoportkötődés jobban meghatározó,” (munkaügyi ellenőr)

„Az hogy a vállalkozó és alkalmazott azonos helyről jön tipikusan a távol-keletiekénél jellemző. Kínaiak, vietnámiak, koreaiak. A nagy cégeknél nem, de a kis és közepes vállalkozásoknál igen. A kisvállalkozók többnyire hamarabb foglalkoztatnak saját etnikumból valókat, mint magyarokat. A kínai éttermeknél – főleg az elején – rendszeres, hogy a magyarokat alkalmazzák. Szerintem a nyelv, a beilleszkedés és a kapcsolatok miatt. A közép-keletiekénél szintén nagy az egymásra utaltság, de ott a foglalkoztatás többnyire más típusú. Tehát az egymással való kapcsolatok az üzleti életben jelennek meg leginkább, és az üzleti életnek is kicsit a peremén, a legális és illegális területen a pénzváltás van leginkább a kezükben. Viszont állandó pénzváltóhelyeken többnyire alkalmazzák magyarokat - jobban megbíznak bennük. Míg az utcai szabadkézből váltók – azok a saját etnikumba tartoznak –, és ezek gyakorlatilag illegálisak” (OMFF hivatalnok)

„A kapcsolati hálók mellett a munka jellege miatt is jönnek csoportosan. Azt mondja a munkaadó, szerezz magad mellé még tíz embert, és ez a munka a titek lesz. És ilyen csapatokban ők is jobban tudnak dolgozni, jobban működik a rendszer. ” (migránsokkal foglalkozó civil szervezet)

A kirajzolódó kép a szomszédos nem EU tagállamok állampolgárainak magyarországi munkavállalási technikáiról egyelőre eléggé távol áll egy globalizálódó európai munkaerőpiaci verseny alternatíváitól, intézményes mechanizmusaitól és kommunikációs technikáitól. Sajátos jellege magán viseli Magyarország és a határon túli magyar kisebbség viszonyának jellegzetes vonásait és a közép-kelet-európai térségben ma is uralkodó személyközi, informális kapcsolatok domináns szerepét. Mindez – tekintetbe véve azt is, hogy Ukrajna EU-csatlakozása csak a távoli jövőben képzelhető el – erőteljesen torzítja a munkaerőpiaci valós versenyt, amelyben EU-s szinten hazánk csökkenő mértékben versenyképes, ugyanakkor előtérbe helyezi a magyar-magyar kapcsolat speciális vonásait és járulékos előnyeit is.

Tekintsük át **mennyire felkészülten** érkeztek a külföldi munkavállalók Magyarországra.

26. tábla Elrendezte Magyarországra indulása előtt, hogy hol fog dolgozni? (A dolgozni jövők százalékában)

	<i>Először</i>	<i>Legutóbb</i>
előre mindent elrendezett, volt mv engedély vagy jöv. szerz. vízuma	21,9	19
volt munkaszerződése	6,6	24,7
írásos ígérete volt a munkáltatótól	2,1	4,8
szóbeli ígérete volt a munkáltatótól	25,7	19,7
önálló vállalkozásba akart fogni	3,6	2,7
igen, másképp	4,3	6
más	35,8	23,1
Összesen	100	100
N	259	339

A kérdezettek döntő többsége nem felkészületlenül jött az országba, és nem itt kezdett munkát keresélni.

A nem magyar származásúak több mint fele érkezett írásos munkaszerződés birtokában, a magyar származásúak a többiekénél jóval magasabb arányban (26%) szóbeli ígéret alapján jöttek. A fejlett országokból szinte kivétel nélkül előre rendezett módon történt az itteni munkavállalás. A szomszédos országok állampolgárainál az előkészítés sokféle szintjével és módjával találkozunk. **A legkevésbé elrendezett módon a távolabbi alacsony és közepes jövedelmű országokból érkeztek munkavállalók Magyarországra.**

Nem meglepő módon az állami, közületi szférába és a nagyvállalatokhoz rendezett módon érkeztek a külföldi munkavállalók, míg a kisebb munkáltatóknál a szóbeli ígéret, a nagyobb bizonytalanság volt inkább jellemző.

27. tábla Elrendezte Magyarországra indulása előtt, hogy hol fog dolgozni? (%)

	<i>Segéd, Betanított munkás</i>	<i>Szak- munkás</i>	<i>szellemi</i>	<i>vezető, értelmiségi</i>	<i>önálló, vállalkozó</i>	<i>Együtt</i>
előre mindent elrendezett volt mv. vagy jöv. szerz. engedély	13,0	16,4	12,3	24,1	28,3	19,3
volt munkaszerződése	13,0	10,4	38,4	37,9	2,2	24,7
írásos ígérete volt a munkáltatótól	6,5	7,5	6,8	2,6	2,2	4,9
szóbeli ígérete volt a munkáltatótól	43,5	47,8	12,3	3,4	8,7	19,8
más önálló vállalkozásba akart fogni	0	0	0	0	15,2	2,0
igen, másképp	4,3	7,5		7,8	13,0	6,3
más	19,6	10,4	30,1	24,1	30,4	23
Összesen	100	100	100	100	100	100

Míg a vezetőállásúak, értelmiségiek foglalkoztatása standard pályát követ, a fizikai foglalkozásúaknál a szóbeliség dominál.

Megvizsgáltuk a munkakeresés idejében fennállt tájékozottságot több lényeges vonatkozásban. Az összefoglaló adatok a következők:

28. tábla Munkakereséskor volt-e elég ismerete a következőkről? (%)

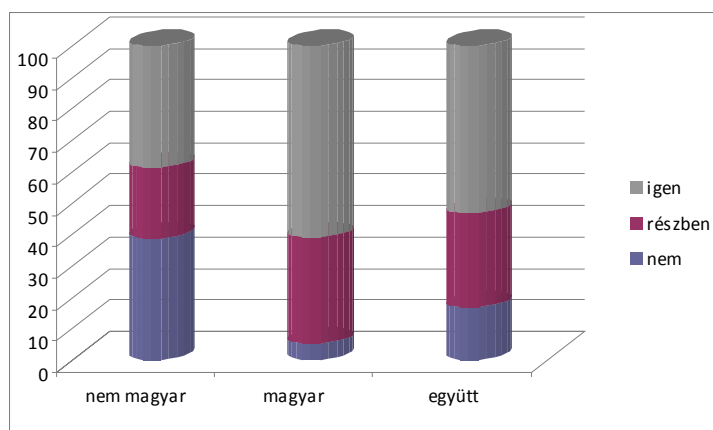
	<i>nem</i>	<i>kevés</i>	<i>elegendő</i>	<i>Összesen</i>
Munkalehetőségek	11,3	32,8	55,9	100
Munkakörülmények	12,9	37,9	49,2	100
Bérezés	12	29,4	58,6	100
szállás	12,8	22,1	65,1	100
külföldiekre vonatkozó előírások	24,9	28,1	47	100
hivatalos tennivalók	21,7	31	47,4	100

A kérdezettek kétharmada elegendőnek tartotta tájékozottságát a szállásról, több mint fele a bérezésről és a munkalehetőségekről. **Magas viszont azok aránya, akik előzetesen tájékozatlanok voltak a külföldiekre vonatkozó előírásokról és a hivatalos tennivalókról. Ezen a helyzeten lehet is, kell is a jövőben javítani jobb információs rendszerek hatékonyabb működtetésével.** Némileg meglepő, de jellemző, hogy e tekintetben alig voltak különbségek iskolai végzettség és foglalkozás szerint. Nincs lényeges eltérés aszerint se, hogy valaki magyar származású-e **Különösen magas volt viszont a hivatalos ügyekben való tájékozatlanság a fejlett országokból és a Távol-Keletről érkezők körében.**

Az ilyen jellegű információk szerzésének leggyakrabban igénybevett forrásai az internet (69%), a magyar munkahely, munkatársak (67%) a magyar rokon, ismerős (39%) és a hivatalos állami szervek (31%) voltak.

Lássuk ezek után, hogy a munkakeresés során szerzett információk megfeleltek-e a később szerzett tapasztalatoknak.

19. ábra Megfeleltek-e az információk a tapasztaltaknak?

Eltérnek a válaszok aszerint, hogy a kérdezett **magyar származású-e** vagy nem. Míg a nem magyar származásúak azonos arányban válaszoltak igennel és nemmel (azaz háromötödük szerint előzetes információik nem vagy csak részben voltak szinkronban a tapasztaltakkal), addig a magyar származásúak több mint fele szerint az információk megfeleltek a tapasztaltaknak.

Nézzük hát tételesen, miről is van szó.

29. tábla Megfeleltek-e az információk a tapasztaltaknak? (A „teljesen megfelelt” válaszok aránya)

	<i>nem magyar</i>	<i>magyar</i>	<i>együtt</i>
szállás	43,4	69,1	59,9
bérezés	44,7	63,2	56,6
munkakörülmények	39,2	63,0	54,5
hivatalos tennivalók	39,3	58,3	52,1
munkalehetőség	38,1	55,8	49,5
külföldiekre vonatkozó előírások	25,5	57,1	47,8

Az eltérés minden konkrét kérdés kapcsán igen jelentős, a nem magyar származású külföldi munkavállalók részéről a külföldiekre vonatkozó előírásokról való tájékozottság és a tapasztalatok konfliktusa a legerősebb.

Némi egyszerűsítéssel a vezető állásúak, értelmiségiek és a vállalkozók körében jóval magasabb az előzetes információk és a tapasztalatok viszonyát konfliktusosnak megítélő kritikus válaszok aránya. Ugyanez igaz a fejlett országokból érkezettekre.

A képzettség rányomja bélyegét a munkahely szerzés módjára. Így a középiskolai érettségivel alacsonyabb végzettségűek mintegy kétharmada, a felsőfokú végzettségűek kevesebb, mint fele keresett személyi kapcsolatok révén munkahelyet. De jelentős az is, milyen típusú munkahelyről van szó.

30. tábla Hogyan szerezte a munkát? (%)

	<i>kapcsolatok révén, valaki ajánlotta</i>	<i>közvetlenül a munkaadótól, a vállalatától</i>	<i>interneten</i>	<i>másképp</i>	<i>Összesen</i>	<i>N</i>
állami, önkorm., közületi intézmény	47,1	25,7	11,4	15,7	100	70
vállalat 50 fő fölül	32,7	25,2	23,4	18,7	100	107
vállalat 50 főig	58,9	19,6	14,3	7,1	100	56
vállalk 10fő alatt, magánszemély	67	22,9	7,3	2,8	100	109
<i>együtt</i>	50,9	23,7	14,3	11,1	100	342

Mint látjuk a nagyvállalatoknál dolgozók kevesebb, mint egyharmada, a mikro vállalkozásoknál dolgozók több mint kétharmada személyi kapcsolatok révén talált munkahelyet.

Az önállóknál, vállalkozónál, illetve a betanított és segédmunkásoknál a személyes kapcsolatok jelentik a döntő tényezőt, míg a kvalifikáltabb munkavállalók munkahelyhez jutási módja jóval differenciáltabb és modernizáltabb. Az internet igénybevétele a magas státuszúak egyötödénél, az alacsony státuszúak egy tizedénél volt meghatározó. Az iskolai végzettség szerinti adatok ugyanezt támasztják alá.

A kapcsolati hálók pontosabb értelmezéséhez fontos adalék, hogy a közvetlen felettes honnan származik.

31. tábla Főnöke (közvetlen felettese) honnan származik? (%)

	<i>Magyarországról</i>	<i>abból az országból, mint a kérdezett</i>	<i>máshonnan külföldről</i>	<i>Összesen</i>
Románia	73,0	15,1	11,8	100
Ukrajna	69,8	11,6	18,6	100
Volt Jugoszlávia	77,3	13,6	9,1	100
Volt SZU	74,0	-	26,0	100
EU+ Fejlett	54,2	22,9	22,9	100
Kína+Vietnám+Mongólia	20,0	76,0	4,0	100
Iszlám országok	25,0	25,0	50,0	100
Egyéb	42,9	14,3	42,9	100
Összesen	66,0	16,8	17,1	100
N	247	63	64	374

Ezek az adatok újból felhívják a figyelmet a távol-keleti migránsok munkavállalásának erősen szegregált és patriarchális vonásaira.

”A kínai Kínából hoz be munkavállalót, szabályosan megszerzi neki a munkavállalási engedélyt. Ezek zömmel éttermi dolgozókról szólnak. Merthogy a nemzeti ételek elkészítésének nagyobb az indokltsága, hogy kínai készítse el, mint a piaci árusnak, mert piaci árus lehet egy EU állampolgár is, aki Romániából átjön.” (kutató)

Összességében az EU-ból érkezettek 71%-nak, a harmadik országból érkezett munkavállalók 57%-nak magyar a főnöke. Az eddigiek alapján nem meglepő, hogy **a munkahely mérete és a honfitárs főnök léte között fordított az összefüggés: az utóbbi kifejezetten a kisebb munkáltatókra jellemző.**

5. Munkahely és rétegződés

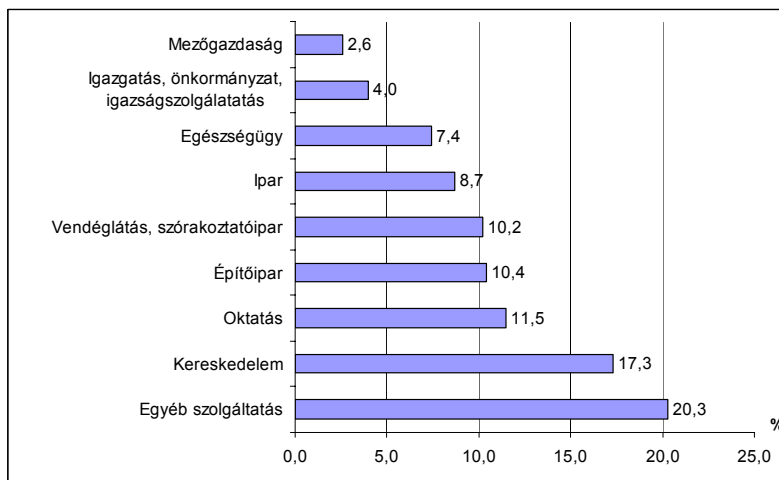
Az elmúlt években lényegesen változott a külföldiek által Magyarországon végzett munka mennyisége, tevékenységek szerinti összetétele, mint ahogy a résztvevők köre, származása is.

Ennek a változó munkaerő-piaci igénynek, melyről korábban már részletesebben szövtünk, fő okai a következők:

- a globalizációs folyamat kiteljesedése;
- az európai integráció előrehaladása, Magyarország európai uniós csatlakozása;
- a magyar gazdaság és társadalom változásai;
- a kérdéskörre vonatkozó kormányzati politika és jogalkotás;
- a munkavállaló migránsok felgyülemlett tapasztalata tudása;
- a hálózatok kiépülése, az új kommunikációs technológiák.

Vizsgálatunkban a válaszadók munkahelyének ágazatok szerinti megoszlása a következő volt:

20. ábra A kérdezettek munkahelyük ágazata szerint (%)

Mint látható, a válaszadók körében a kereskedelem és a különböző szolgáltatások a legjellemzőbb ágazatok.

A munkahely típusa szerint a kérdezettek a következőképpen oszlottak meg:

32. tábla A kérdezettek a munkahelyük típusa szerint

Munkahely típusa	Fő	%
Állami, önkormányzati intézmény	44	10,3
Egyéb közületi intézmény	30	7,0
Nagyvállalat (250 fő feletti)	65	15,2
Középvállalat (50-250)	50	11,7
Kis vállalkozás (10-49 fő)	64	14,9
Mikrovállalkozás (10 főig)	88	20,5
Egyéni vállalkozó	47	11
Mezőgazdasági gazdálkodó	8	1,9
Magánszemélynél dolgozik (háztartásban)	6	1,4
Egyéb	27	6,3
Összesen	429	100

A mintában szereplő külföldiek főként mikro-és kisvállalkozásokban illetve nagyvállalatoknál dolgoznak, az állami, közületi szférában kevesebb, mint egyötödük. Ebben természetesen lényeges eltérések vannak aszerint, hogy ki honnan jött, és hogy magyar származású-e.

33. tábla A munkahely típusa nemzetiség szerint (%)

Nemzetiség	állami, önkorm , közületi intézményt	vállalat 50 főtől	vállalat 50 föig	vállalk 10fő alatt, magánszemély	Összesen
Nem magyar	19,10	31,80	12,10	37,00	100,00
Magyar	22,80	33,60	23,60	20,10	100,00

Mint látható, **a magyar nemzetiségűek az átlagosnál magasabb arányban dolgoznak az állami, közületi szférában, illetve a nagyobb vállalatoknál.**

Egy kutató szerint:

”Magyarországra az a jellemző, hogy a környékbeli országokból érkeznek. És általában az jön, aki magyarul beszél. Aki mondjuk Afrikából az Európai Unióba akar menni, ott akar munkát vállalni legálisan, vagy illegálisan az, ha ugyanazért a munkáért mondjuk ötször-hatszor annyit tud megkeresni egy nyugati államban, és akkor inkább odamegy. Ráadásul a nyelv is könnyebb, mondjuk, aki vagy valami olyan területről érkezik, ahol a franciát vagy az angolt használják, akkor inkább oda orientálódik.”

A származási országok szerinti alapvető különbségek jól kirajzolódnak az adatainkból:

34. tábla Munkahely típusa származási ország szerint (%)

	állami, önkorm. közület	vállalat 50 főtől	vállalat 50 föig	vállalkozás 10fő alatt, magánszemély	Összesen
Románia	19,30	33,50	25,00	22,20	100,00
Ukrajna	11,40	22,70	18,20	47,70	100,00
Volt Jugoszlávia	37,50	29,20	12,50	20,80	100,00
Volt szocialista	30,80	44,90	15,40	9,00	100,00
EU15+ Fejlett	30,90	40,00	21,80	7,30	100,00
Kína, Vietnám, Mongólia	-	15,80	2,60	81,60	100,00
Iszlám országok	12,50	12,50	12,50	62,50	100,00
Egyéb	11,10	33,30	11,10	44,40	100,00
Együtt	21,10	33,10	19,00	26,90	100,00

A távol keletiek több mint négyötöde és az arabok majd kétharmada mikro vállalkozásokban vagy egyénileg dolgozik, de ez jellemző az ukrán állampolgárok majd felére is. E mikrovállalkozások alapvető terepe az ázsiaiak esetében a kereskedelem, a vendéglátó-és szórakoztatóipar, az ukránoknál az építőipar is számottevő.

Jelzésszerűen bemutatunk egy **kisvállalkozások** szerepére felhozott példát:

”Nagyon érdekes, hogy Budapesten elég sok albán mediterrán pékség nyílik. Magyarországon nagyon sok pék van, aki a hagyományos magyar pékárut tudja gyártani, de a keleti típusút nem, ahhoz egy spéci tudás kell. Na, most ha valaki egy albán pékséget nyit, és mondjuk bakhalva, meg nem tudom, milyen lepénykenyereket süt, akkor ő azt mondja, hogy neki olyan emberre van

szüksége, aki ezt tudja. A magyar pékek oktatási anyagában nincsen benne. Tehát egyszerűen, be kell, hogy engedjem ezeket az embereket. ” (Munkaügyi Központ tisztviselő)

Az európai és Európán kívüli fejlett országok állampolgárainak majd háromnegyede közületi (leggyakrabban igazgatási, oktatási és egészségügyi) vagy nagyvállalati szférában dolgozik.

A munkahely jellege strukturális választóvonal a migránsok alapvető csoportjai, típusai közt, amely messzemenőleg kihat integrációs folyamatuk jellegére, eltérő sajátosságaira.

A harmadik országból érkező munkavállalók származásuk országát, régióját, kultúrájukat tekintve igen **heterogén csoportot alkotnak** a magyar társadalomban. Ugyanez igaz társadalmi státuszukra, presztízsükre, életmódjukra vonatkozóan. E sokszínűségből mutatunk be néhány jellemző csoportot a szakértői interjúk alapján. Egy lényegre törő – ha nem is pontos – megfogalmazás szerint:

„Jellemző, hogy a külföldiek a két végén vannak a hierarchiának, mind a legalján, mind a legtetején, társadalmilag is meg anyagilag is. ” (szakszervezeti vezető)

„Azt gondolom, hogy a keletről, harmadik országból jövő migráció, az alacsonyan képzett, de aki fejlettebb országból idejön, az biztosan a magasabban képzett. ”- mondja egy kamarai vezető, némileg túlzó egyszerűsítéssel.

A harmadik országból érkező munkavállalók fontos és a jövőben minden bizonnyal meghatározó csoportja **a magasan képzett vezetők, szakembereké.**

“Mi a magasan képzettekkel találkozunk, inkább a külföldi tulajdonú cégeknél, és az is vállalaton belüli munkaerőmozgás: például az Exxon Mobil, vagy a Dohánygyár Debrecenben, vagy néhány informatikai cég. Ők az összes szellemi tevékenységet itt kezelik Magyarországon. Itt tartja az Exxon Mobil a könyvelését, a logisztikai tevékenységet innen irányítja, minden országnak van itt egy-egy ilyen szellemi központja... Az Exxon Mobilnál mindenféle náció megfordul, az indiaitól kezdve az orosz, közép-ázsiai, dél-európai, amerikai – és ez egy nagy versenylőnyünk” (relokációs cég vezetője)

Meglehetősen szélsőséges a következő vélemény:

„Én nem találkoztam munkahelyen olyan külföldi vezetővel, akitől tanultam volna. Elvégeztem Műegyetemet, Közgázt, nagyon sok külfölditől tanultam, akik ilyen technikus szinten voltak. ” (vállalkozó)

Egyes magas képzettséget igénylő szakterületeken ma is jelentős a munkaerőhiány:

„A diplomások, az orvosok biztos fognak jönni. A kérdés csupán az, hogy milyen tudással. Magyarországon az elméleti képzés az orvosoknál igen magas szintű, a gyakorlati képzés azonban nem – modern berendezések, diagnosztikai vizsgálóberendezések, stb. Ez ugyanúgy van Ukrajnában is. Elméleti

felkészültség jó, a gyakorlati azonban gyenge, viszont a nyelvtudásuk jó, mert nagyrészt magyarok. ” (kutató)

A külföldi befektetők, multinacionális vállalatok igazgatói, menedzsmentje és speciális szaktudással rendelkező szakemberei a bevándorlók különleges csoportját alkotják. Jellemzőjük kétségkívül az erős mobilitás, bizonyos szempontból „professzionális migránsnak” tekinthetők. E szegmens jellegzetes mobilitási formája a kiküldetés (posting), amikor a munkavállaló munkáját ideiglenesen egy más országban levő munkahelyen látja el (továbbra is munkaadója utasításait követve). De nem csak a multinacionális cégeknél dolgoznak képzett, magas státuszú külföldiek. **A kutatás és az oktatás** is ilyen terület:

„Külföldi kutatók mindig is jöttek, jellemzően egyéni pályázatokkal. Ide persze nem a munkaügyi központon keresztül érkeznek a külföldi munkavállalók, hanem meghirdetett kutatási ösztöndíjakat pályáznak meg és jönnek egy-egy témában kutatni. A kutatásban ezeken a munkahelyeken a közös nyelv többnyire az angol és nincsenek olyan klasszikus elvárások, mint az egészségügyi középkádereknél. Ápolónő és gyakorló orvos csak akkor jöhet, hogy ha tud magyarul, hisz a betegekkel kommunikálnia kell. ” (szakszervezeti vezető)

Az **egészségügyben** a harmadik országból érkezők kiemelkedő hiánypótló szerepet töltenek be:

„Akik klinikumban dolgoznak – ott elvárás, hogy tudjanak magyarul a betegekkel való konzultáció miatt. Sokan vannak, akik magyarként kerültek ide, nem feltétlenül a környező országokból, hanem akár Németországból, Angliából, Amerikából. Vannak a magyar orvoslásnak olyan szakterületei, ahova Amerikából is jönnek magyarul tudó orvosok, akiknek valamikor kivándoroltak a szülei, és a gyerek itt tanul, jön egy meghirdetett programra. ...A határon túli magyarok vannak többségben ezen a területen, de azok többnyire az önkormányzatok által fenntartott intézményekben dolgoznak családorvosként vagy kórházban, - és rendelőintézetben orvosként. Meg vannak olyanok, akik itt tanultak Magyarországon, megházasodtak és itt maradtak, ” (szakszervezeti tisztviselő)

Sajátos helyet foglalnak el az un. call centerek:

“A call centerben kettéválasztjuk a kiküldött és a helyi munkaerőt. Most például az IBM-nél közel kétszázötven-kétszázhatvan külföldi munkavállaló van, ebből tizenvalamennyi, aki kiküldött. Az összes többi szerződéssel itt, Magyarországon vették fel, mert nekik a nyelvtudás a lényeg, és kevés magyar van, aki beszél angolul-németül meg törökül egyszerre, úgyhogy itt a külföldieket preferálják. A külföldi munkavállalókat két ok motiválja. A kilencven százalékuk a huszonkettő és harminc év közötti fiatal, általában ez az első munkahelyük, anyanyelvi adottságuk miatt vették fel őket, és egy-két évig elvannak itt. Nem abból a fizetésből élnek persze, amit itt kapnak, mert abból, ők, mint külföldiek nem nagyon tudnának megélni, de ez nagy előrelépés nekik. Ezek elég nagynevű cégek. Az, hogy van az önéletrajzukban egy két-három év IBM, sokat számít. Megadják az előrelépési lehetőségeket. Akik helyi szerződéssel vannak, azok ugyanazt a fizetést kapják, mint a magyar

munkavállalók a cég belső szabályzata értelmében. Nem jár nekik semmilyen relokációs csomag. ” (relokációs cég képviselője)

A származási ország és a kultúra sajátosságait tekintve a közepes és alacsony státuszú csoportok közül az ukránok és a távol keletiek jelentik az itt dolgozó legjellegzetesebb és legnagyobb létszámú népességcsoportokat.

„A harmadik országokból érkezők általában keletiek, akik leginkább a kereskedelemben és a vendéglátásban jelennek meg, és jellemző még a pénzváltás is. A másik jellegzetes csoportba az ukrán állampolgárok tartoznak, akik viszont a mezőgazdaságban és az építőiparban dolgoznak. ” (kutató)

„A harmadik országbeliek jellemzően csoportosan jelennek meg, akár kínait, akár ukránt nézünk, tehát a csoportkötődés jobban meghatározó” (minisztériumi tisztviselő).

A Magyarországon dolgozó ukrán munkavállalókról korábban több tanulmányt is készítettünk. Most néhány interjúrészlettel vázoljuk sajátos jellemzőiket.

„Az ukránok igénytelenebbek, kevesebb pénzért is jönnek, gyakori, hogy nem éri el a nekik fizetett munkabér a minimálbér összegét. Sok minden miatt levonásokat eszközölnek a munkáltatók, mert ők „úgymond” biztosítanak mindenféle hozzájárulást, szálláshelyet, azt is felszámolják, és lényegesen magasabb áron, mint ahogy azt az adott körülmények indokolnák. A legálisan bejövők inkább önálló munkavállalóként vagy vállalkozóként jelennek meg. ” (munkaügyi szakértő)

„Az Ukrajnából érkezők, főleg az építőiparban helyezkednek el, kétkezi munkások, és döntően magyar származásúak Kárpátaljáról. Csak átjönnek ide az anyaországba, hogy hátha itt jobb az élet vagy többet tudnak keresni, amiből az otthon maradt családjukat is tudják támogatni. Mostanában nagyrészüik munkavállalási engedéllyel, vízummal rendelkezik, tehát legálisan dolgozik Magyarországon. ” (kamarai tisztviselő)

A magyar társadalom jóval kevésbé ismeri és érti a **távol keleti migránsok** helyzetét. Erre a tanulmányban később részletesebben, külön mellékletben is kitérünk, hiszen tartós és az integráció szempontjából sajátos körrel van szó.

Egy kutató szerint:

*”Az úgynevezett **látható kisebbségek** közül a vietnámiak a második legnagyobbak, a kínaiak után. A kínaiak sincsenek túl sokan, mondjuk ilyen tíz-tizenötezer körüli a számuk – mindenféle becslések szerint. ”*

Most egy a kínaiak körében végzett tevékenységben tapasztalt munkaügyi ellenőrrel való beszélgetésből idézünk hosszabban.

„Az ázsiai egy nagyon zárt közösség, az alapdolgozóknak nem fognak változni, de egy kicsit igyekeznek modernizálódni, igyekeznek átvenni az itteni szokásokat. Igaz ez csak addig van, míg otthon be nem csukják maguk mögött az ajtót, utána abszolút csak a család létezik és a nemzeti hagyományokat követik.

Bizalmatlanok a magyarokkal. Amikor idejöttek, akkor ez itt unikumnak számított. Átadják az információt egymásnak és jönnek. Ők képesek elhagyni a hazájukat, alkotnak egy kolóniát, közösséget, azon belül házasodnak és nevelik a gyermekeiket. De ha itt akarnak élni, azért egy kicsit csak kell integrálódni: például, hogy a bankban Magyarországon nem lehet aláírni a testvére nevét és felvenni háromezer dollárt. Bizonyos fajta közigazgatási eljárási rendre és alap joggyakorlatra azért meg kell őket tanítani. Ez nem azt jelenti, hogy nekik ilyen nincs, csak nagyon más a kultúrájuk, másként szocializálódtak. Ők azt tartják rólunk, hogy nagyon lassúak vagyunk, nem vagyunk hatékonyak, borzasztó nagy a bürokrácia és kevésbé vagyunk eredményesek. ”

Egy, az államigazgatásban dolgozó tisztségviselő a következőkkel jellemzi a Távól-Keletről jötteket:

„Akik Kínából, Vietnámból, Koreából, vagy Thaiföldről jönnek ide, saját üzletet csinálnak. Céget alapítanak, a legtöbbjük ruházati boltot vagy éttermet üzemeltet, és ők abban a körben helyezkednek el, idehozzák a „családtagjaikat”... a többiek illegalitásba vonulnak. Nagyon kevés munkavállalóval tudunk találkozni és velük beszélni, akár tolmáccsal akár anélkül. Ők a saját cégüket viszik, exportálják a ruhákat, vagy csempészik, ahogy meg tudják oldani. A thaiföldiek... vannak ezek a thai masszázs szalonok, főleg ott dolgoznak, illetve a ruházati kiskereskedelmet vagy az éttermi részeket viszik. A vietnámi is inkább a ruházatban utazik.

A mongolok sokkal kevesebben vannak. Zömmel varrónők, méghozzá nagyon jók. És ők is hajlandóak kisebb pénzért sokat dolgozni. Sokan magyar vállalkozóknál dolgoznak, de vannak mongol foglalkoztatók is. ”

Csak egy idézetet mutatunk be más országok állampolgárainak jellegzetességeiből.

„Sok afrikai munkavállaló is van, nagy részüknek magyar a házas társa. Ez a fekete afrikaiakra inkább jellemző, míg az arabokra inkább az, hogy itt tanultak, családot alapítottak és itt maradtak. Tehát az arabok inkább az itteni kötődés, az egyetemi, vagy az egyéb iskolai tanulmányok miatt vannak itt, de ők viszonylag elég kevesen vannak alkalmazottként a munkaerőpiacon. Szerintem ők a saját kis dolgaikat, tevékenységüket, üzletüket viszik. ” (munkaügyi ellenőr)

A sokféleség, erős strukturáltság és egyenlőtlenség alapvető jellemzője a Magyarországon dolgozó harmadik országbeliek a magyar foglalkoztatottak alig 1-2%-át kitevő csoportjának, ez a többarcúság tanulmányunk szinte minden kérdéskörénél megjelenik a továbbiakban. Érdemes eltűnődni azon, vajon mi köthet össze a magyar társadalomban mondjuk egy amerikai bankigazgatót, egy kínai szakácsot és egy ukrán mezei munkást.

A munkavállalók életkora szerint nincsenek lényeges eltérések, különbözik viszont a munkahely ágazata nemek szerint:

35. tábla Munkahely ágazata nemek szerint (%)

	<i>férfi</i>	<i>nő</i>	<i>Együtt</i>
mezőgazdaság	3,3	2	2,6
Ipar	11,3	5,9	8,7
építőipar	20,2	0,5	10,6
kereskedelem	17,8	17,2	17,5
vendéglátás, szórakoztatóipar	11,3	9,4	10,3
igazgatás, önkormányzat, igazságszolgáltatás	2,3	5,9	4,1
egészségügy	6,1	9,4	7,7
Oktatás	7,5	13,8	10,6
egyéb szolgáltatás	15	26,1	20,4
Egyéb	5,2	9,9	7,5
Összesen	100	100	100

Míg az építőipar és az ipar alapvetően migráns férfi munkaerőt alkalmaz, addig a nők magasabb arányban képviseltek az egészségügyben, az oktatásban és egyes szolgáltatási területeken. Iskolai végzettséget tekintve, az érettségénél alacsonyabb iskolázottság–azaz **a szakképzetlen migráns munkaerő– az építőiparra és egyes szolgáltatási területekre jellemző**. Megjegyezzük, hogy mintánkban a **mikro vállalkozásoknál dolgozók 57%-a is főiskolát, egyetemet végzett**.

6. A munkavállalók száma, a munkaviszony típusai, szürke-és feketemunka

6.1 A munkavállalók becsült száma

A bevezetőben áttekintettük a harmadik országból érkezett munkavállalók számáról statisztikai forrásokból rendelkezésre álló adatokat. **A szakértői kérdőívben mennyiségi becslést kértünk arra vonatkozóan, hogy hány külföldi dolgozik Magyarországon**. E becslések átlagát tartalmazza a következő tábla:

36. tábla A Magyarországon dolgozó külföldiek számának becslése

<i>Intézménytípus</i>	<i>EU</i>	<i>harmadik országból</i>	<i>Összesen</i>	<i>Harmadik ország arány</i>
Munkavállalói érdekképviselő	46250	31250	77500	40,3
Vállalkozás	121555	140444	262000	53,6
Állami, önkormányzati szerv	50950	46191	97142	47,6
Kutató, migráns érdekképviselő	69454	40346	109801	36,7
Összesen	75519	65695	141215	46,5

Mint láthatjuk, a **bizonytalanság meglehetősen nagy: a harmadik országból érkezett munkavállalók számának becsült átlaga 66 ezer fő (ami nem áll távol a statisztikai adatoktól)**, de a vállalkozók ennél több mint kétszeresnek (140 ezer) gondolták ezt az adatot. 31ezer fővel a munkavállalói érdekképviselők részéről megkérdezett szakértők adták a

legalacsonyabb becslést. A vállalkozók szerint a Magyarországon dolgozók több mint fele harmadik országból érkezett (ami meglehetősen abszurd), míg a kutatók, migráns szervezetek képviselőinek feltételezése szerint ez az arány éppen meghaladja az egyharmadot.

A megkérdezett **külföldi munkavállalókat megkértük Magyarországon dolgozó honfitársak számának becslésére**. Az eredmények a következők:

37. tábla A Magyarországon dolgozó honfitársak számának becslése (500 főnél magasabb átlagértéket kapott országok)

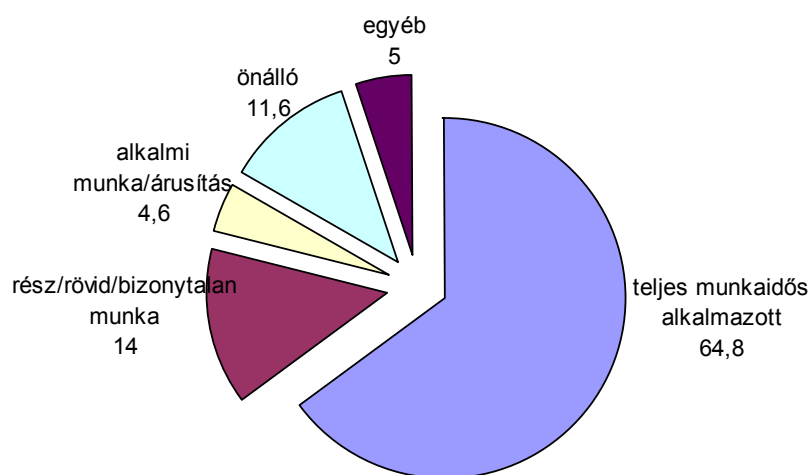
<i>Állampolgárság</i>	<i>Fő</i>	<i>Állampolgárság</i>	<i>Fő</i>
Románia	115	Franciaország	2 500
	675		
Szlovákia	90 542	Vietnam	2 200
Németország	58 900	Horvátország	1 773
Szerbia	38 111	Olaszország	1 400
Kína	34 143	Írország	1 000
Ukrajna	17 531	Algéria	1 000
Törökország	17 277	Mongólia	695
Nagy-Britannia	16 000	Ausztrália	550
Lengyelország	5 050	India	513
Oroszország	5 039	Grúzia	500
Szenegál	5 007	Izrael	500
Thaiföld	5 000	Szíria	405
Egyesült Államok	3 008	Szudán	400
Jemen	3 000		

A származási országok szerinti becslés átlagának az összege: 430. 000 fő, ami természetesen többszörösen felülmúlja a valós létszámot.

6.2 A munkaviszony típusai

A válaszadók kétharmada teljes munkaidős alkalmazotti állásban van, majd egyharmaduk rész-, rövid vagy bizonytalan munkaidőre foglalkoztatott, 5%-uk alkalmi munkás.

21. ábra A megélhetés fő forrása

A megélhetés fő forrása vizsgálatunk szerint is jellegzetes eltéréseket mutat a munkavállalók származási országa szerint:

38. tábla Megélhetés fő forrása származási ország szerint (%)

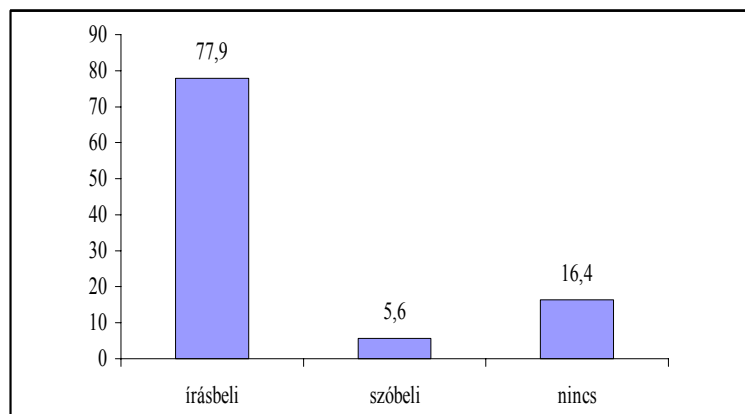
	teljes munkaidős	rész/rövid/bizonytalan munka	alkalmi munka/árus	önálló	egyéb	Összesen
Románia	68,9	11,9	4,5	9,0	5,6	100,0
Ukrajna	60,0	24,4	11,1	-	4,4	100,0
Volt-Jugoszlávia	60,0	20,0	8,0	8,0	4,0	100,0
Poszt szocialista	70,1	28,6	-	1,3	-	100,0
EU15+ Fejlett	65,5	1,7	5,2	15,5	12,1	100,0
Kína+Vietnám+Mongólia	51,3	2,6	-	46,2	0,0	100,0
Arab	44,4	11,1	11,1	22,2	11,1	100,0
Egyéb	55,6	0,0	11,1	33,3	0,0	100,0
Összesen	64,9	14,1	4,6	11,6	4,8	100,0

Ezúttal csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy az Európán kívülről érkezett közepes és alacsony jövedelmű országok állampolgárai körében viszonylag alacsonyabb a teljes munkaidős alkalmazás, magasabb viszont-különösen a távol-keletiek körében-az önálló vállalkozás. Az alkalmi munka az ukrán állampolgárok, arabok és afrikaiak mintegy tizedét jellemzi.

6.3 Munkaszerződés

A jogszerű, alkalmazottként történő munkavégzés alaki feltétele az írásbeli munkaszerződés. Ebben a felek megállapodnak a fizetési feltételekről, munkaidőről, munkaköréről, a munkavégzés helyéről és a kötelező levonásokról. **A válaszolók közel négyötöde állította, hogy írásba foglalt munkaszerződése van a munkáltatóval, 5,6%-a mondta, hogy szóbeli megállapodást kötöttek, 16,4%-uknak azonban semmilyen munkaszerződésük nincs.**

22. ábra Van munkaszerződése? (%) (N=408)

A távol-keleti munkavállalók nem egész kétharmadának van írott munkaszerződése, ez részben mikro vállalkozásaik jellegével is magyarázható. Az arabok, afrikaiak és ukránok háromnegyede rendelkezik írásos munkaszerződéssel.

Az írásbeli munkaszerződés hiánya az alacsonyabb iskolázottságú, szakképzetlen munkavállalóknál fordul elő gyakrabban. A végzett munka jellege szerinti adatok rávilágítanak, hogy **az írott munkaszerződés hiánya két, részben egymást átfedő munkaerő-piaci helyzethez kötődik.**

Míg a vezetőknél, értelmiségieknél, szellemi foglalkozásúaknál általános az írott munkaszerződés, addig **a segéd-és betanított munkások nem egész kétharmada, az önálló vállalkozók alig több mint egyharmada rendelkezik ilyennel.** Ez utóbbiak jelentős része azonban nem alkalmazott, hanem például önfoglalkoztató.

Az állami és a nagyvállalati szférában az írott munkaszerződés teljes körű. A mikro vállalkozásban, illetve önfoglalkoztatóként dolgozók nem egészen felének van viszont ilyen.

A válaszadók majd kétharmadának (60%) határozatlan időre szóló szerződése van, 29%-nak pedig határozott időre szól a munkaszerződése. A határozott időre szóló szerződéssel rendelkezők közel egyharmadának (30%-nak) 12 hónapra, 18%-nak 24 hónapra és 10%-nak 36 hónapra szól a szerződése.

A hivatalos szervezeteknek **nincs világos képük a szerződésekről:**

”Nem tudjuk megítélni, mert az engedély jön előbb, és csak akkor köthet munkaszerződést, ha megkapta az engedélyt. Nem látunk munkaszerződést. A munkáltató csak azzal köthet munkaszerződést, akinek engedélye van. ”
(Munkaügyi Központ tisztviselő)

6.4 A külföldiek nem regisztrált munkavégzése, szürke és feketemunka

A szürke-és feketemunka jelentőségéről, elterjedtségéről a harmadik országbeli munkavállalók körében számos ellentmondó elképzelés él a közgondolkodásban, de a döntéshozók közt is. A jelenség természeténél fogva nem dokumentált, nehezen kutatható, ezért keveset tudunk róla. Ez indokolja, hogy **tanulmányunkban részletesebben térjünk ki rá.**

A válaszadók kétharmada legálisan dolgozik, minden negyedik az mondta, hogy feketemunkát végez, és minden tizedik pedig szürke munkával (is) jut jövedelemhez.¹⁵

Ezeket a válaszokat a szokásosnál is nagyobb kritikával kell szemlélni, **biztosak lehetünk abban, hogy a valóságban a szürke-és feketemunka mértéke ennél magasabb.**

Az, hogy valakit bejelentenek-e, nagymértékben függ az iskolai végzettségtől: az alap- és középfokú végzettségűek kb. 60%-a, a felsőfokú, végzettségűeknek pedig a 87%-ka mondta, hogy hivatalos, bejelentett munkahelye van.

A válaszadók háromnegyede szerint a munkáltatók többnyire bejelentik Magyarországon dolgozó honfitársaikat. A férfiak 80 %-a, a nőknek pedig 68 %-a gondolja így.

Az iskolai végzettséget figyelembe véve figyelemre méltó különbségeket találtunk a válaszadók között. Az alapfokú végzettségűek 78%-a, a gimnáziumi érettségivel rendelkezők 70%-a, és a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők 89%-a szerint a munkáltatók többnyire bejelentik munkavállaló honfitársaikat. **A szakmunkásképzőben vagy szakiskolában végzettek (71%), illetve a szakközépiskolai végzettségűek (53%)** ezzel ellentétes álláspontot képviselnek, mely **szerint honfitársaik többsége nincs bejelentve munkáltatójánál,** azaz feketén dolgozik. Emögött alighanem a tényleges tapasztalat eltérései húzódnak meg.

A teljes munkaidős alkalmazottak 79%-a, míg a rész, rövid vagy bizonytalan munkaidőre foglalkoztatottak 68%-a szerint honfitársaikat legálisan, bejelentve foglalkoztatják a munkáltatók, míg az **alkalmi munkások, árusok** épp ennek az ellentétjét gondolják, és **63%-uk tapasztalata szerint többségük nincs bejelentve.**

A válaszadók közül az Európai Unió állampolgárainak 73%-a, a harmadik országokból érkezetteknek pedig 76%-a mondta, hogy honfitársaikat többnyire bejelentve, hivatalosan foglalkoztatják. Egyedül a mongolok között vannak többségben azok, akik véleménye szerint honfitársaik nagyobb része nincs bejelentve, 67%-uk gondolja így.

---

¹⁵ A kérdőívben több kérdést tettünk fel a fekete munkavégzésre vonatkozóan. Ezek együttes értékelése alapján számoltuk ki a fenti értékeket. Ezek a kérdések: 4. 9, 4. 20, 4. 31, 4. 33 (kérdőívet lásd a függelékben)

A helyzet bonyolultságát jelzi a következő szakértői vélemény:

“Vannak olyan iparágak, például a filmes ipar, ami nem teszi azt lehetővé, hogy a szerencsétlen idejőjjön és dolgozzon legálisan. Meg van határozva, hogy Magyarországon forgatni öt napot lehet engedélymentesen, ez ugye képtelenség, nem öt napra jönnek ide. Munkavállalási engedélyt meg nem fognak kapni, mert az a magánjellegű szerződés, ami alapján egy magyar produkciós iroda végrehajtja ezt a szolgáltatást, vagy leforgatja a filmet a forgatás közepéig nincs meg. Elkezded, azt mondják, jó, ezt fogod csinálni, jó, nagyjából ennyi pénzért, jó, oké, kezdjük. Már forgatják a filmet, már elkészülhettek volna, és közben tárgyalgatják le, hogy most azt a huszonötezer dollárt előreutalod, vagy később utalod, vagy mit tudom én. És így tulajdonképpen rengeteg filmforgatás van most is Magyarországon. Csinálják, és effektív senkinek nincs engedélye.” (relokációs cég vezetője)

A jogszerű foglalkoztatás elemi tartozéka az **adó-és TB kártya**, ennek hiánya a nem legális foglalkoztatáson túlmenően a valódi integrációs esélyt is kizárja.

Az adószám megléte a válaszok alapján a következő képet mutatja:

39. tábla Magyar adószámmal rendelkező válaszadók

	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Van adószáma	388	88
Nincs adószáma	53	12
Összesen	441	100

A 12%, akinek nincs adószáma a szürke-és feketemunka arányának minimumát jelzi, de mintaválasztásunk sajátosságai és a választorzítás okán a tényleges helyzet minden bizonnyal sokkal kedvezőtlenebb. E kérdésre a szakértői becslések ismertetése kapcsán még visszatérünk.

Szakértőink szerint továbbra is jelentős gond a nem legálisan végzett munka. Az általuk elmondottak e kérdésben különösen fontosak, hiszen a dolog természeténél fogva ismereteik, tapasztalataik gazdagabbak, és nem utolsósorban többnyire valóságosabbak, mint a standard kérdőíves információk.

„A külföldi, főként a harmadik országbeli munkavállaló saját maga is veszélybe kerülhet abban az esetben, hogy ha szabálytalanul foglalkoztatják, mert azonnal eltilthatjuk a munkától, és ki is tilthatják. A munkáltatót bírságozzuk, de a munkavállaló is veszélybe kerül, mert a munkavégzését azonnali hatállyal beszüntetjük, és intézkedés történik az ország elhagyására. Ez azért egy komoly pofon. Egyébként az engedéllyel rendelkező külföldieknél is gyakori, hogy a munkáltató olyan helyen foglalkoztatja őket, ahova nem kérte meg az engedélyt. Például ha egy adott megyére szó az engedélye, de az építési vállalkozó átviszi másik megyébe is dolgozni.” (Munkaügyi Felügyelet)

„Az ukránok járnak élen a magyarországi fekete foglalkoztatásban. Előfordult, hogy 100-150 fős csapatokat fogtak meg a Közép-Dunántúlon valahol Mór környékén. De a mezőgazdaságban most is előfordulnak. Vannak úgynevezett

bandagazdák, akik maguk mellé toboroznak munkavállalókat, és ezeket hozzák ide munkát vállalni. Ők gyakran azt is bevállalják, hogy megbuknak velük. Nincs veszíteni valójuk, nem nagyon lehet velük kifizettetni a nagy összegű büntetést. ” (Munkaügyi ellenőr)

„A szerbek, albánok a pékségekben szoktak elhelyezkedni. Nekik is – tekintve, hogy harmadik ország – engedélyköteles lenne a foglalkoztatásuk, akikkel találkozunk, általában nincs engedélyük. Én engedéllyel rendelkező szerbvel még nem találkoztam – sajnós. Most is van két vagy három ügy folyamatban, ami pont szerbekkel, albánokkal kapcsolatos jogsértésre irányul. ” (munkaügyi ellenőr)

„A Józsefvárosi piac, az csak **kínaiakkal** van tele úgymond, de ők mind saját üzletet visznek. Akárhányszor elmegyünk ellenőrizni, nem járunk eredménnyel, mert munkavállaló nincsen, csak a bt. beltagja dolgozik, a kft. ügyvezetője dolgozik, a kft. tagja dolgozik, aki egyébként lehet, hogy családtagja az ügyvezetőnek, tehát úgymond nem lehet őket megfogni. ” (munkaügyi ellenőr)

„Elképzelhető, hogy a **mongolok** inkább illegalitásban végzik a munkájukat, mert ilyen családi háznak látszó helyekre, ahol nem látszik az, hogy van munkavégzés, oda nem nagyon tudunk bemenni. Főleg úgy, hogy le van lakatolva, zárva. Elbújtatják őket, igen” (munkaügyi felügyelet)

„Említhetem a **moldáv** hagymapucolók esetét Szeged meg Makó környékén, akiket hagymapucolásra hoztak be, és istállóban tartották őket. Enni adtak nekik, meg mit tudom én, a liter lőrét napközben. Simán jöttek be, feketén természetesen. De az, hogy hányan vannak itt, fogalmam sincs róla. ” (minisztériumi vezető állású tisztviselő)

Egy munkaügyi ellenőr szerint a helyzet, bár nem ellentmondás-mentesen, javul:

“Vendéglátás, kereskedelem – ezek viszonylag jók. A mezőgazdaságban nem ugrásszerűen, de csökkent. Ahol ugrásszerűen nőtt a feketemunka, az az őrző-védő ágazat. Ott viszont nem lehet tetten érni a külföldiek jelenlétét. Lecsökkent az építőipari idénymunkások, így a migránsok aránya, hiszen már a hazaiaknak sincs munka. ”

Az **építőiparral** foglalkozó szakértők – jórészt a válsággal összefüggésben – a **feketemunka csökkenéséről számolnak be:**

„A feketefoglalkoztatás csökkent. Igazából már nem is nagyon releváns, mert eddig kiemelt célként volt megjelölve, és rá kellett menni a feketefoglalkoztatásra: hogy kik azok, akik nem vagy késve lettek bejelentve. Ez utóbbi ellenőrzési módszert nem alkalmazzuk, és ez is benne van a csökkenésben. De az is, hogy erőteljesen visszaesett az építőipar. Tavaly közel ötven százalékos volt a feketefoglalkoztatás csökkenése az ágazatban, ami szép eredmény, de kicsit másképp néz ki, ha figyelembe vesszük, hogy az építőipar teljesítménye és létszáma, hatvan százalékkal esett vissza”. (munkaügyi ellenőr)

A történet groteszk mivolta miatt idézünk egy minisztériumi tisztviselőt:

„A Gazdasági Minisztériumban felújítottak két szobát, és ott dolgoztak ezek az építőmunkások, és akkor beszélnek egymással félig oroszul, félig magyarul. A kiejtés magyar volt, illetve vegyes – egy faluból lehetettek. Jó, haraso, megcsináljuk. Elröhögtem magam. Mondom, a Minisztérium kebelében feltehetően feketén dolgoztak. Nem néztem utána, nem érdekelt a dolog. De nem volt probléma, megcsinálták. Probléma akkor van, ha elfogyott ez a szakember utánpótlás. ”

Van olyan terület, amiről szinte lehetetlen információt szerezni:

”Amiről biztos, hogy nem fogunk számot találni, ez a házvezetőnő és az ápolónő. ” (MGYOSZ)

Magyarországon a külföldiek illegális munkavégzése Románia EU-s felvétele óta, és e ténynél fogva lényegesen csökkent. De **a csökkenésnek más fontos okai is vannak:**

„Biztos, hogy a csökkenés részben az ellenőrzésnek köszönhető. Az egyensúly eltolódott: egyre kevesebben dolgoznak, egyre többen ellenőriznek, az ellenőrzés képes behálózni a munkaerőpiacot. Már a munkaadók sem kockáztatnak annyira. ” (szakszervezeti vezető)

Kérdőív segítségével is vizsgáltuk szakértőink véleményét a külföldiek által Magyarországon végzett feketemunkáról.

40. tábla A feketemunka becsült aránya a szakértők egyes csoportjainál (%)

Származási hely	Munkaváll. érdekképv.	Vállalkozás	NFSZ	Állami, önkorm. szerv	Kutató, NGO	Együtt	N
Hazaiak	21,7	18,0	10,0	23,3	27,6	22,2	20
Külföldiek	36,3	46,4	46,0	34,2	43,0	40,9	22
EU -ból	2,8	9,0	19,7	7,6	7,0	8,5	22
harmadik o-ból	40,0	38,0	28,3	29,2	44,0	35,7	21
Románia	43,8	49,4	31,2	44,3	51,0	44,1	30
Ukrajna	43,8	48,9	21,5	42,1	59,0	42,6	29
Kína	50,0	57,0	21,8	36,4	30,3	40,4	28
Szerbia	35,0	33,5	16,6	21,7	40,0	28,8	25
Szlovákia	13,3	32,5	20,1	17,9	23,0	22,1	27
Fejlett nem EU	-	12,8	5,0	15,1	10,0	10,2	22

A szakértők becslése alapján a Magyarországon dolgozó külföldiek kétötöde, a harmadik országból érkezettek több mint egyharmada feketén dolgozik.

Kétötödös vagy annál magasabb feketemunka arányt tételeznek fel a szakértők a román, az ukrán és a kínai állampolgárok esetén. Az egyes szakértői csoportok becslésének eltérései természetesen tükrözik a helyzetükből fakadó látásmódbeli különbségeket.

Megkértük a Magyarországon dolgozó külföldieket is, hogy becsüljék meg a feketén dolgozók arányát honfitársaik és a magyarok körében.

41. tábla A Magyarországon feketén dolgozó honfitársak aránya állampolgárság szerint (%)

<i>A kérdezett állampolgársága</i>	<i>Mo-n dolgozó honfitársainak hány százaléka dolgozik feketén?</i>	<i>A (magyarországi) magyarok hány százaléka dolgozik feketén?</i>
fejlett országok	57	54
Ukrajna	40	23
arab országok+Irán	40	34
EU tag volt szoc.	32	25
Románia	31	32
Mongólia	29	35
Latin-Amerika	25	35
Volt Jugoszláv	24	24
Egyéb Afrikai	18	36
Egyéb Ázsiai	18	26
Vietnám	17	17
Eu-15 + EGT	16	28
Kína	13	21
Volt SZU	10	27
Török	6	16
Együtt	29	28

Kirívó és a körükben uralkodó sztereotípiákra jellemző, hogy a fejlett országok munkavállalói ötven százalék felettinek tartják a feketemunka arányát Magyarországon. Az ukrán állampolgárok szerint honfitársaik kétötöde, a magyarok egyötöde dolgozik feketén. Kulturális sajátosságokról is árulkodik, hogy a távol-keleti munkavállalók mintegy leplezik, de legalábbis saját körükben kifejezetten alacsonynak tartják a feketén dolgozók arányát, s úgy becsülik a magyarok körében ez számottevően magasabb.

Korábbi vizsgálataink alapján becslésünk szerint ma Magyarországon legfeljebb 6-9. 000 ukrán állampolgár dolgozik bejelentés, engedély nélkül, bár a be nem jelentett munkákat illetően pontos adatok természetesen nem állnak rendelkezésre Ez nagyságrendileg a Magyarországon tartózkodó ukrán munkavállalók 40-45%-a. Saját kutatásokon alapuló feltételezésünk tehát Ukrajna vonatkozásában **összhangban van a szakértői becslés átlagával.**

Egy szakértőnk ennél kedvezőbbnek ítéli meg a helyzetet:

„Az Ukrajnából érkezők, főleg az építőiparban helyezkednek el, kétkézi munkások, és döntően magyar származásúak, tehát Kárpátaljáról származó, magyar származásúak, ottani kisebbséghez kapcsolódóak, csak átjönnek ide az anyaországba, hogy hátha itt egy jobb élet van, vagy többet tudnak keresni, mivel a családjukat is tudják otthon támogatni. Nagyrészüik - mostanában mindegyik- munkavállalási engedéllyel rendelkezik, tehát legálisan van Magyarországon, vízummal, engedéllyel, és így végez munkát.

Megvizsgáltuk azt is, hogy a szakértők miként ítélik meg **az illegális munkavállalók és foglalkoztatóik tájékozottságát néhány ezzel kapcsolatos kritikus kérdésben.**

42. tábla A fekete munkavégzéssel kapcsolatos tájékozottság megítélése az egyes szakértői csoportokban

<i>Tisztába vannak-e: ...</i>	<i>Munkaváll. érdekképv.</i>	<i>Vállalkozás</i>	<i>NFSZ</i>	<i>Állami, önkorm. szerv</i>	<i>Külföldi, NGO</i>	<i>Együtt</i>
a munkaadók, hogyan kell intézni az engedélyezést*	3,4	3,0	3,08	3,14	3,31	3,16
a munkaadók a fekete munkáltatás következményeivel *	4,2	3,42	3,33	4,0	4,0	3,71
a munkavállalók a fekete munkavállalás következményeivel *	3,0	3,0	2,5	3,57	3,23	3,02
Mennyire jellemző, hogy a külföldi úgy tudja, szabályosan foglalkoztatják, pedig nem **	3,0	2,67	2,5	2,25	3,17	2,76

*1= Egyáltalán nincsenek tisztában ... 5= Teljesen tisztában vannak

** 1=Egyáltalán nem jellemző ... 5= Nagyon jellemző

A szakértők az illegális munkavállalók részéről inkább tételeznek fel tájékozatlanságot, mint a munkaadók részéről. A munkavállalói érdekképviseletek és az állami szervek szakértői azonban kevésbé hajlamosak azt elfogadni, hogy az érintettek nincsenek tisztában a helyzettel.

A külföldiek – csakúgy, mint a magyarok – illegális foglalkoztatásának alapvető motiváló tényezője kétségtelenül az, hogy az adók, a társadalom- és egészségbiztosítás költségei ilyen módon elkerülhetők, ami az alkalmazott munkaerőt **olcsóbbá egyben kiszolgáltatottabbá** teszi. A feketefoglalkoztatás a törvénysértés okán kölcsönös előnyökre és bizalomra épül foglalkoztató és foglalkoztatott közt. Az ilyen bizalom azonban nem szolgál garanciaként a munkavállaló számára, ellenkezőleg mindennapos bizonytalanságban kénytelen dolgozni, és kiszolgáltatottabb (túlórák, elbocsátás stb.) helyzetbe kerül. Bár anyagilag és a piaci verseny szempontjából a munkaadó előnyös pozícióba kerül az alacsonyabb költségek következtében, mégis kiszolgáltatottá válhat a feketefoglalkoztatás révén. Egyrészt, mivel az illegális munkavállaló következmények nélkül otthagyhathja munkahelyét, másrészt, mert a munkaügyi ellenőrzések szankciói elsősorban a foglalkoztatókat sújtják.

A válságnak is a feketén munkát vállalók a legelső áldozatai:

”Kit a legkönnyebb elküldeni? Akit a legolcsóbb elküldeni, fekete munkásoknak hívják őket. Szól nekik, hogy akkor viszontlátásra, vagy nem hívja őket többet. Akinek munkaszerződése van, azt már nehezebb, több pénzbe kerül. Lehet, hogy azok értékesebbek is a cég számára, akik már ott vannak több éve, több éves tapasztalattal. A külföldieket szívesebben küldik el. Amikor alkalmazták is őket, segéderőként léptek be a cég életébe, könnyebb őket leválasztani. Utána

második fordulóban azt küldik el, aki kölcsönzött, azokat is könnyű leépíteni. Aki már ott van tíz éve, tizenöt éve egy cégnél, annál már jár felmondási idő, végkielégítés, stb. ” (Foglalkoztatási Szolgálat tisztviselő)

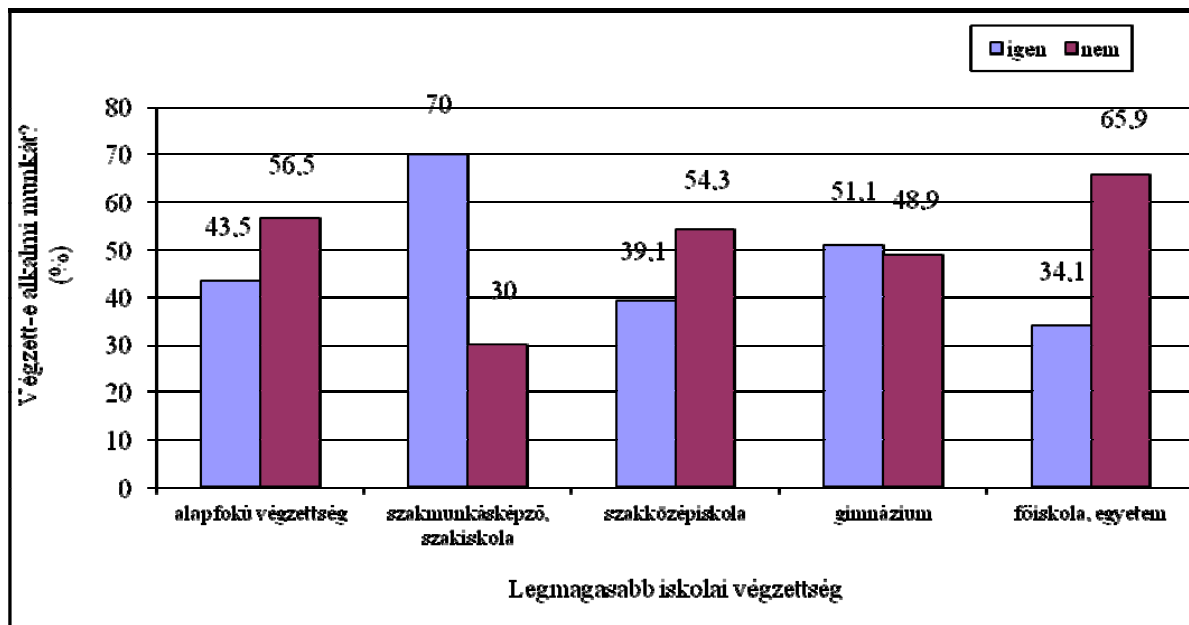
A feketemunka vizsgálatunk eredményei szerint is a munkáltató és a munkavállaló számára jelentkező rövidtávú anyagi előnyök miatt egyes migráns munkaerőt foglalkoztató területeken még mindig jelentős, de súlya tendenciaszerűen csökken.

6.5 Alkalmi munka

A válaszadók 41%-a végzett alkalmi munkát Magyarországon. Közel egyharmaduk végzett mezőgazdasági munkát, említett rakodást, hólapátolást, favágást és hasonló feladatok elvégzését, szerelés, javítás, lakásfelújítás, reklámtevékenység, ügynökösködés, betegápolás és gyermekfelügyelet feladatainak ellátása szerepel még a válaszok közt. A megkérdezettek valamivel több, mint egynegyede tolmácsolási, fordítási, nyelvtanítási feladatokat vállalt, ház körüli munkálatok végzett, kereskedett, piacozott vagy építkezésen vállalt alkalmi munkát Magyarországra jövele óta.

A legnagyobb arányban a szakmunkásképzői vagy szakiskolai végzettséggel rendelkezők végeztek alkalmi munkát, 70%-uk vállalt ilyen munkálatokat Magyarországra jövele óta-rájuk a legnagyobb a kereslet. Legkisebb arányban érthető okoknál fogva a felsőfokú (főiskolai vagy egyetemi) végzettségű bevándorlók végeztek alkalmi munkát, 34%-ukra igaz ez.

23. ábra Végzett-e alkalmi munkát Magyarországra jövele óta? A legmagasabb iskolai végzettség szerint, (N= 433)

43. tábla Alkalmi munkát végzők aránya származási ország szerint (%)

<i>Állampolgárság</i>	<i>%</i>
Románia	50,0
Ukrajna	61,7
Volt-Jugoszlávia	43,6
Volt-szocialista	24,4
EU15+ Fejlett	22,9
Kína+Vietnám+Mongólia	23,3
Arab	36,2
Egyéb	50,0
Együtt	40,7

Fontos szegmense a külföldiek magyarországi munkavégzésének a **szezonális munkavállalás**.

Ennek egyik meghatározó ágazata **az építőipar**.

„Határozott véleményem az, hogy az építőiparban nincs most igény munkaerőre. Ha az építőipar belendül, a magyar meglévő – nem tartalékokból, hanem az elbocsájtott építőipari szakemberekből – bőségesen lehet pótolni a megnövekedett keresletet. Aki azt mondta, hogy a magyar építőipar plusz munkaerőre szorul egy fellendülés idején, az tévedett. A leghatározottabb mondom! Körülbelül ötvenezer fizetett tagunk van, körülbelül százezer vállalkozással van állandó kapcsolatunk. Különböző bizottságokban vagyunk bent, tehát ismerjük a dolgokat. Ebből a negyvenezer tagból nagy része építőiparral, fűtésszereléssel, renoválással, stb. foglalkozik. Elbocsájtások tömkelegét kellett végrehajtaniuk, mert egyszerűen nincs munkájuk” (IPOSZ)

Ami a **mezőgazdasági szezonális munkavállalást** illeti:

„Történelmileg biztosan nagyon sok függ a politikától, a szabályozási környezettől, a kulturális háttértől, in concreto, meg nem ettől függ. In concreto mindig attól függ, hogy azon a nyáron jó lesz-e a kukoricatermés, a nem tudom mi, amit le kell szedni, van-e arrafelé magyar munkaerő, szervez-e valaki arrafelé brigádot már külföldről” (kutató)

A munkaerőpiac **regionális szegmentáltságára** hívják fel a figyelmet a következő vélemények:

“Ha mezőgazdaságban foglalkoztatnak harmadik országból érkező munkavállalót, az Dél-Magyarországon, Délnyugat-Magyarország térsége – ez a Tolna-Somogy megye, illetve a Balaton környéke. Oda szervezetteren érkeztek. A munkáltatók igénybe vették szervező cég segítségét, és a teljes nyári időszakra megszervezték nekik a lakhatást. Azt gondolom, hogy az engedélyek és az adminisztráció intézését nem a munkáltató végezte, hanem a közvetítő cég.” (munkaügyi felügyelőség, tisztviselő)

“Itt Pest környékén inkább kárpátaljaiak vannak, a délvidékiek Szeged környékén. A külföldiek gyakorlatilag ugyanannyian vannak, csak változtak a státuszok, kategóriák. Érdekes, de a munkáltatók egy része továbbra is ragaszkodik ehhez a munkaerőhöz.” (kutató)

7. A szakképzettség kérdései

A harmadik országból érkezett munkavállalók szakképzettségének összetétele és minősége, megfelelése a magyar munkaerőpiac igényeinek, a szakképzettség elismerése kulcskérdések a strukturális, de a kulturális integráció szemszögéből is, és felvethetik a szakpolitikai válasz szükségességét is.

Megvizsgáltuk azt, milyen esélyét látják megkérdezetteink a képzettségnek megfelelő munkakör megtalálásának.

A válaszadó külföldi munkavállalók 60%-a véli úgy, hogy Magyarországon dolgozó honfitársaik találnak képzettségüknek megfelelő munkát. A férfiak 59%-a és a nők 61%-a gondolja így, azaz nemek szerint ebben nincs különbség. Az alapfokú végzettségűek 61%-a, a szakiskolában vagy szakmunkásképzőben végzetek 62%-a, a szakközépiskolában végzetek 47%-a, a gimnáziumi érettségivel rendelkezők 60%-a, a főiskolai vagy egyetemi diplomát szerzetteknek pedig 64%-a mondta, hogy képzettségüknek megfelelő munkakörben is el tudnak helyezkedni honfitársaik.

A 20-24 éves korosztály körében a legmagasabb azok aránya (53%), akik szerint honfitársaik többsége nem talál képzettségének megfelelő munkát, ami jelzi a fiatalok körében növekvő munkanélküliséggel kapcsolatos léggört. A többi korcsoportban azok vannak többségben, akik ezzel ellenkező véleményen vannak. A 25-39 évesek 63%-a, a 40-54 évesek 59%-a és az 55 éves vagy annál idősebb munkavállalók 68%-a mondta, hogy a Magyarországon dolgozó honfitársaik többsége képzettségének megfelelő munkát talál.

A teljes munkaidős alkalmazottak 67%-a gondolja, hogy honfitársaik többsége képzettségüknek megfelelő munkakörben talál állást. A rész, rövid vagy bizonytalan munkaidőre alkalmazott munkavállalók 49%-a, az alkalmi munkások vagy árusok 55%-a válaszolt ugyanígy.

Az Európai Unió tagállamainak állampolgárainak **69%-a szerint honfitársaik többsége talál Magyarországon képzettségének megfelelő munkát.** A **harmadik országbeli migránsok** között azonban azok aránya magasabb, akik véleménye ettől eltérő: **55%-uk válaszolta azt, hogy honfitársaik többsége nem talál szakképzettségének megfelelő munkát.** Különösen kritikus álláspontot képviselnek a **kínaiak és az afrikai országok** állampolgárai, akik mindegyike úgy vélekedik, hogy honfitársaik többségének nem sikerül képzettségüknek megfelelő munkát találnia.

Szakértőink véleményét is megkérdeztük erről:

44. tábla A szakértők véleménye arról, hogy a külföldi munkavállalók találnak-e képzettségüknek megfelelő munkát (%)

	<i>többségük talál</i>	<i>többségük nem talál</i>	<i>Fő</i>
EU országból érkezettek	90	10	51
Harmadik országból érkezettek	52	48	50

A szakértők közel fele úgy ítéli tehát meg, hogy szemben az EU-s állampolgárokkal a harmadik országból érkezett munkavállalók többsége nem talál képzettségének megfelelő munkát.

A magyar szakképzés-politika szempontjából is tanulságos, hogy **interjúalanyaink a külföldi munkavállalók előnyének nem szakmai, hanem általános kompetenciákat tartanak.** Így a külföldiek úgymond rugalmasabbak és jobb a munkamoráljuk. Bizonyítani akarnak, kevésbé zavarják őket az előírások, valamint az, ha alapfeladataikon kívül más – esetleg nem szakképzettségüknek megfelelő – munkát kell végezniük. (Érdekes vélemény, hogy ha magyarok dolgoznak külföldön, ők is hasonlóan viselkednek.) Ez – sok más kutatáshoz hasonlóan – azt támasztja alá, hogy nem helyes a szakképzés során kizárólag a szaktudás fejlesztésére koncentrálni.

„Azt ajánlom a munkavállalók figyelmébe, hogy itt nem egy feladatra keresünk embert, nem olyan a rendszer. Hogy odaáll esztergálni, és esztergálni fog reggeltől-estig. Rugalmasnak, munkaképesnek kell lenni, és picit több mindenhez érteni. Egyhez értsen, és még két másikhoz is legyen hozzáállása, hogy ha azt kell csinálni. A külföldiek ebben sokkal jobbak, mint a magyarok. ”
(Ipartestület)

A globalizált munkaerőpiacon nagyjából ugyanazok a hiányszakmák a különböző országokban, így aki elhagyja hazáját, és megfelelő szakképzettséggel és nyelvtudással rendelkezik, Nyugat-Európában is talál munkát. A klasszikus szakmunkásoknál, pl. a gépipar hiányszakmaiban a nyelvtudás sem abszolút feltétel: a műszaki rajzokon nyelvtudás nélkül is el lehet igazodni.

„Nem fognak idejönni, mert kevés a fizetés. Százharmincezer-száznegyvenezer forint bruttót keres. Mikor kimehet Németországba tízeurós órabérért dolgozni. Az se számít, ha csak magyarul tudnak. Egy jó szakmunkásra szükség van, egy profi darukezelő, vagy egy jó CNC-s, hegesztő bárhol megtalálja magának a betevő falatot. Egész Európában gond a szakmai utánpótlás... Magyarországon a szakmáknak a megtartó ereje gyenge, a saját magyar munkaerőt sem tudjuk itt tartani. Akkor hogy várjuk el, hogy a külföldieket ide tudjuk vonzani”
(szakszervezeti vezető)

A kisebb szaktudásbeli előnyök a külföldi munkavállalók részéről nem feltétlenül realizálódnak.
:

„Egy magyar kultúrájú vállalat jobban tud egy magyar képzésből kikerülő embert alkalmazni, mint egy, a szakmai tartalomban az ő igényéhez közelebb álló, de más kultúrában nevelkedettet. Én azt hiszem, hogy ez a kettő minimum kiegyenlíti egymást. ” (vállalati HR vezető)

A migrációs politika fontos eleme lehet annak meghatározása, milyen szakképesítésű vagy kompetenciájú külföldi munkavállalókat preferál az ország. Több szakértőnk szerint azonban a szakképzettségi igényeket nem is lehet prognosztizálni. Különösen a kisvállalkozások szakemberigényéről nem lehet megbízható adatokat kapni.

Egyik szakértőnk álláspontja szerint a hazai szakképzés szerkezeti hiányosságai csak akkor teszik szükségessé külföldi munkavállalók alkalmazását, ha egy nagyvállalat új beruházása miatt egy adott helyen hirtelen nagyszámú, azonos szakképesítésű dolgozóra van szükség.

„Az soha nem vezetett sehova, hogy a napi és az adott helyen aktuális szükségletekből vezessünk le szakképzési igényeket. Mindig azt akarja a munkáltató, hogy ő kész embert kapjon ott és akkor, de erre nem lehet egy szakképző-rendszert ráállítani. Nem hiszem, hogy mondjuk a szlovák szakképzési rendszer tud annyival jobb lenni, hogy Győrben inkább szlovákokat alkalmazzanak, mert azok jobban felkészültek. Az lehetséges, hogy egy ilyen vonzáskörzetben megjelenik valami nagyon speciális cég. És lehet, hogy olyan típusú munkaerőt tud foglalkoztatni, ami a másik oldalon jobban rendelkezésre áll. ” (vállalati HR vezető)

A külföldi munkavállalók ilyen „puffer” szerepének felismerése (és a „puffer” igénybe vételének megkönnyítése) bizonyos mértékig felszabadíthatná a szakképzés-politikát az alól a kényszer alól, hogy a feltételezett későbbi munkaerőigény kielégítéséhez igazítsák az oktatandó szakmákat.

A jelenleg használt prognózisok megbízhatatlanságával és a szakképzés tervezésekor való figyelembe vételük veszélyeivel több a közelmúltban publikált tanulmány is foglalkozik. A gondolkodás aktuális fő iránya **a hiányszakmák helyett a hiánykompetenciák előrejelzése**. A CEDEFOP¹⁶ a kétezres évek elejétől kísérletezik a skill (ismeret, képesség, készség) szintű uniós prognózisrendszer kialakításával. Ez a megközelítés azt a problémát is kezeli, hogy a szakképzettségek eltérései miatt nehéz meghatározni, hogy az egyes országok milyen szakképzettségu munkaerő beáramlását vennék szívesen.

Külön kérdéskör a magasan képzett, általában felsőfokú végzettséggel rendelkező külföldi munkavállalóké. Ezek tipikusan külföldi tulajdonú vállalatoknál dolgoznak. Alkalmazásukat sokszor nem az indokolja, hogy ne lenne megfelelő végzettségű és tudású hazai munkavállaló. Az anyacég részben a hozzá való lojalitást látja esetükben jobban biztosítottnak, részben humánpolitikájának része a szakemberek országok közötti mozgatása. A rövid ideig itt dolgozó, a technológiát átadó, betanító szakemberekre azonban még a negatívan nyilatkozók szerint is szükség van.

---

¹⁶ Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle

Elsősorban a kínaiakra és a vietnamiakra jellemző, hogy sokan felsőfokú képzettséggel olyan munkát végeznek – alkalmazottként vagy vállalkozóként – amihez sokkal alacsonyabb végzettség is elegendő lenne.

„Itt végezték az egyetemet, vagy otthon végeztek egyetemet... Nagyon nehéz időszakok voltak Vietnámban a nyolcvanas években, a kilencvenes évek elején. Egyszerűen az életben maradás érdekében eljöttek, vagy visszajöttek, vagy itt maradtak, és elkezdtek a kereskedelemmel foglalkozni. ” (migráns kutató)

A Magyarországon foglalkoztatott külföldiek egy része nem szakképzettségének megfelelő munkakörben dolgozik. Interjúalanyaink szerint tipikus példát jelentenek az ukrainai hegesztők, akik általában építkezéseken dolgoznak kőművesként vagy segédmunkásként, illetve a különböző szakképzettséggel rendelkező, pékségekben dolgozó szerbek. A hegesztők esetén külön problémát jelent a szakképesítések elismertetése, illetve, hogy a harmadik országbeli szakemberek nem ismerik az EU előírásait.

„Hiába van valakinek szakképesítése Montenegróban vagy mondjuk Ukrajnában, a technológia más az Európai Unióban, és az ő szakképesítésük ennek már nem felel meg. Tehát itt már a legtöbben csak gépeket kezelnek... Ha a munkahely el is fogadja a szakképesítésüket, nincs meg a hivatalos elfogadás. Nálunk az ágazati bértáblában, akinek van egy mestervizsgálata, az magasabb bérre jogosult. De hogy ha ezt nem tudja bemutatni, nem fogadják el, akkor ő ezt nem fogja megkapni. ”

Ritkán, de előfordul, hogy a papír nélkül dolgozó betanított munkások Magyarországon leteszik a szükséges vizsgákat.

Külföldiek esetén a szokásosnál is nagyobb hibát okozhat a **foglalkozások és főleg a szakképesítések besorolásának nehézsége.**

Az engedélykérelmek beadásánál a munkaadók és a munkavállalók meglehetősen esetlegesen jelölik képzettségük magyar megfelelőjét. Harmadik országbeliek esetében ezt nagymértékben befolyásolhatja az is, hogy milyen szakmákra adják ki könnyebben az engedélyt. A munkavállalási engedélyek kiadásánál és a külföldi munkavállalók alkalmazásánál is **gondot okoz, hogy a szakképzettségek¹⁷, iskolai végzettségek nem ugyanazt jelentik a különböző országokban.** Az érettségi és a diploma elismerése az uniós országokon kívül számos országgal kölcsönös. Az iskolai és a szakmai végzettség szintjének elismerését elvileg nemzetközileg biztosítja az ISCED-szintek használata. Az egyes szakképesítések automatikus elismertsége, megfeleltetése az Európai Unióban is csak néhány szakma esetén valósul meg, emellett kétoldalú megállapodások határozhatják meg az egyes országokban kölcsönösen elismert szakképesítéseket. Magyarországnak jelenleg csak Ausztriával van ilyen megállapodása. Így az esetek nagy részében a végzettség elismertetése csak a Magyar Ekvivalencia Központ bevonásával lehetséges. (Természetesen sok esetben a külföldi végzettségnek nincs magyar megfelelője.)

---

¹⁷ A szakképzettségbe beleértjük a felsőoktatási végzettséget (szakot) is.

A képzés és a munkaerő-piac globalizálódásával, valamint a gyorsan változó technológiai környezet, az információszerzés új formáinak elterjedésével világszerte egyre fontosabbá válik a szakképesítések és végzettségek egyértelmű megítélése, illetve az informális tanulás, a munkatapasztalat, az átvihető kompetenciák elismerése. Az Európai Unió LLL programjaiban ezek a területek kiemelt prioritást élveznek. Gyors fejlődésnek indultak az ezeket támogató eszközök: Európai Képesítési Keretrendszer (EKKR), kompetencia alapú munkaközvetítés, kompetencia-szótár stb. Ezek elterjedése várhatóan harmadik országbeli munkavállalók esetén is megkönnyíti annak elbírálását, hogy a munkavállaló alkalmas-e egy feladat elvégzésére.

A jelenlegi magyarországi kontextus azonban akkor se tenné lehetővé a probléma hatékony kezelését, ha az ezt biztosító eszközök maradéktalanul rendelkezésre állnának.

Az uniós jogszabályok a megfelelő szakképesítést csak az ún. szabályozott szakmákban írják elő. Az ilyen szakmákban a képzés igazolása mind a magyar, mind a külföldi munkavállaló esetén kötelező. A munkavállalási engedély kiadásának nálunk nem csak a szabályozott szakmák esetén feltétele a szakmai végzettség igazolása, hanem ennél sokkal szélesebb körben. A munkavállalási engedély kiadását ugyan például Németországban is a foglalkozásnak megfelelő végzettséghez kötik bizonyos beosztásokban, de ott a végzettség kiváltható meghatározott idejű gyakorlattal. A Magyarországon jellemző „papírfetiszmus” különös eseteket is produkál.

„Ha egy külföldi munkavállaló ide akar jönni - mondjuk egy félig állami, félig magántulajdonban lévő zártkörű részvénytársaságnak a kereskedelmi igazgatója, akinek nyolc általánosa van - ő az életben nem fog munkavállalási engedélyt kapni kereskedelmi igazgató munkakörre, mert az felsőfokú végzettséghez kötött munkakör. Úgyhogy az ő munkavállalási engedélye kereskedelmi ügyintézőre szól, és van hozzá egy tizenhétezer eurós havi fizetése. ”

A végzettség kiemelt szerepének ellentétes hatása is lehet, amikor valaki olyan papírt mutat fel, ami Magyarországon nem létezik:

„A Fülöp-szigetéről csoportosan egyre több olyan nő jön, akinek az a munkaköre, hogy háztartási alkalmazott, ami helyénvaló is, de neki erről végzettsége is van, mert ott van ilyen képzés. Valószínűleg minden nő el tudja végezni ezt a munkát. Viszont a Fülöp-szigetinek papírja van róla. Tehát ha egy ilyenre kérnek engedélyt, akkor azt biztosan meg fogja kapni, mert olyan magyar, akinek háztartási alkalmazott bizonyítványa van, olyan nincs. ”
(NFSZ)

Természetesen vannak olyan esetek – kínai orvosok, albán pékek, nemzeti éttermek szakácsai stb. –, amikor a speciális szaktudás miatt nem helyettesíthető a külföldi magyarral.

Jelenleg egyáltalán nem megoldott az európai **végzettségek, szakmák** elismerése a tagállamokban. A Bizottság 2011 januárjában arra kérte az érintetteket, hogy fejtsék ki a véleményüket egy lehetséges európai szakmai kártyáról, miközben egy 32 szakértőből álló irányító csoportot is felállítottak, hogy vitassa meg a kérdést. Az Európai Bizottság most azt

várja a csoporttól, hogy konkrét ötletekkel álljon elő, amit aztán meg is valósítanak. 2005-ben ugyan elfogadták a **szakmai képesítések elismeréséről szóló 2005/36 EK irányelvet**, és több olyan belső piaci reformot, ami elvileg lehetővé tette volna a szakmunkák szolgáltatáskénti exportját, valójában ennek a legtöbb tagállamban megtalálták az „ellenszerét” és számos akadály tornyosul a kisiparosok és szakmunkások EU-n belüli szabad tevékenysége elé.

8. Élet-és munkakörülmények

A Magyarországon dolgozó harmadik országbeli állampolgárok **élet- és munkakörülményei erősen rétegzettek**, bérezésük, illetve jövedelmük széles skálán mozog- társadalmi státuszukkal, de származási országukkal is összefüggésben. Van egy **növekvő réteg** — vezető állásúak, magas szakképzettségű specialisták, nemzetközi vállalatok és intézmények itt dolgozó szakemberei, jól menő vállalkozások tulajdonosai — akik **európai mércével is kiemelkedő körülmények között élnek** Sajátos élet-és munkakörülmények jellemzik az elsősorban Délkelet-Európából és Ázsiából érkezett **kisvállalkozókat** és családjukat. Őket a viszonylagos jólét mellett a nagyfokú önkiszákmányolás, a sok munka jellemzi.

A szakképzetlen fizikai munkát-különösen pedig a szürke és fekete szezonális munkát-vállalók élet- és munkakörülményei általában elmaradnak a magyarországi alsó- és középosztályétól. A mindennapi tapasztalat és kutatásunk eredményei is azt jelzik, hogy-ha ellentmondásos okokból is- **az EU-n kívüli országokból munkát vállalók alsó rétegének helyzete némileg javult az utóbbi években.** Továbbra is jellemzőek azonban e körben az alacsonyabb munkabérek, a nem kielégítő lakáskörülmények, a kiszolgáltatottság, a rosszabb munkafeltételek, a minimális szociális biztonság és egészségügyi ellátás hiányosságai

8.1 Bérezés

Az e kérdéskörrel foglalkozó vizsgálatok eredményei, valamint a gyakorlati tapasztalat is jelzik, hogy a szakképzettséget nem igénylő munkákat elvállaló EU-n kívüli **állampolgárok magyarországi munkavállalásának meghatározó oka a származási ország és Magyarország bérszínvonala közti jelentős különbség. Ez Kárpátaljára és egyáltalában a magyar határhoz közel eső térségekre-fokozottan érvényes.**

Egyéb esetekben, így a **vezetőállásúak, szakemberek, vállalkozók körében, a kiküldetések esetén a jövedelmi megfontolások nem játszanak mindent felülíró szerepet a magyarországi munkavállalásban.**

Magyarországon a fogyasztói- és ingatlanárak közelítik a nyugat-európai színvonalat, a bérek továbbra is a nyugat-európai átlag felét-harmadát teszik ki. Hasonló arányok jellemzőek csak éppen fordított előjellel például magyar-ukrán viszonylatban, míg Románia és Szlovákia vonatkozásában a korábban fennálló relatív előnyök lecsökkentek, sőt esetenként fordított előjelűvé váltak.

A migráns munkavállalók az azonos bértömeget nem feltétlenül ugyanazért a munkáért kapják, mint a magyarok, ahogy azt számos interjúalanyunk hangsúlyozta. Jellemző a hosszabb, rugalmasan változó munkaidő, esetenként a keményebb munka rosszabb körülmények között.

A teljes munkaidőben dolgozó alkalmazottak havi átlagkeresete (a súlyozott mintában) 176 ezer Ft volt. Természetesen az átlagkereset jellegzetes eltéréseket mutat a származási ország szerint.

45. tábla Teljes állásban dolgozók havi átlagkeresete származási ország szerint

<i>kérdezett állampolgársága</i>	<i>Havi átlagkereset Ft</i>	<i>N</i>
Románia	168 000	45
Ukrajna	113 000	33
Volt szoc-eu	169 000	12
Eu-15+EGT	223 000	15
Volt-szocialista	275 000	14
Volt Jugoszlávia	151 000	29
Törökország	220 000	12
Kína	178 000	15
Vietnám	217 000	8
Mongólia	164 000	4
Arab országok+Irán	204 000	8
Egyéb Ázsiai	385 000	9
Egyéb Afrikai	191 000	26
Fejlett nem Eu	379 000	9
Összesen	193 000	239

Az nem meglepő, hogy az Európán kívüli fejlett országok Magyarországon dolgozó állampolgárainak átlagkeresete a legmagasabb. A legalacsonyabb az itt munkát vállaló ukrán állampolgárok keresete, de ezt nem sokkal haladja meg a jugoszláv utódállamokból érkezők és a mongolok átlaga sem. A származási hely szerint vizsgálva az értékelések átlagát a **legmagasabb és a legalacsonyabb értékek aránya meghaladja a két és félszerest.** Ez a tény fontos jelzőszáma a Magyarországon dolgozó EU-n kívüli állampolgárok „társadalma” nagymérvű belső egyenlőtlenségeinek. Arra is utal, hogy a migránsok körében a „szegények” és „gazdagok” közötti választóvonal fontos meghatározója, hogy ki honnan jött.

A fizetések közt nemek szerint összességében nincs jelentős különbség. Az ukrán férfiak viszont mintegy 30%-kal keresnek többet, mint a nők, ami szorosan összefügg a végzett munka eltérő jellegével.

Akik nagyvállalatnál dolgoznak, lényegesen többet keresnek, mint a közepes vagy kisvállalatoknál dolgozók, de ez elsősorban a magasabb képzettségűek nagyobb arányából és a mintába került néhány vezető kiugró fizetéséből adódik. Az általános tendencia, miszerint a

magasabb képzettség többnyire magasabb bérrel jár a magyarországi migráns munkavállalóknál is maradéktalanul érvényesül.

A foglalkozás szerinti átlagok a következők:

46. tábla A teljes állásban dolgozó alkalmazottak havi nettó átlag bére foglalkozás szerint

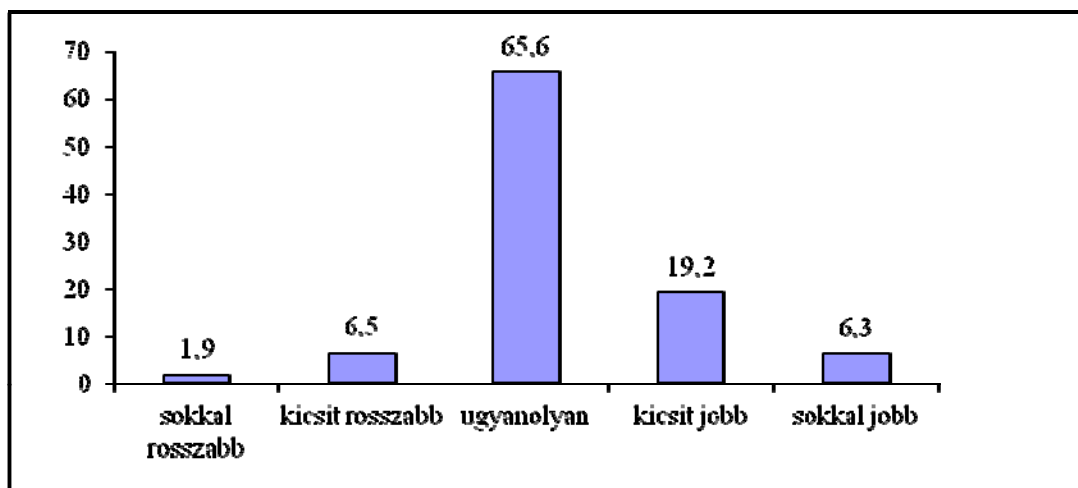
	<i>Ft</i>	<i>N</i>
segéd- vagy betanított	132 000	35
szakmunkás	166 000	58
szellemi	180 000	71
vezető, értelmiségi	195 000	96
Összesen	176 000	264

Tegyük hozzá, a szakmunkások és a vezetőállásúak, értelmiségiek körében a nem magyar származásúak átlagai lényegesen magasabbak a magyar származásúakénál.

8.2 Relatív bérmegítélés

Az ugyanolyan munkát végző magyarokhoz képest, a válaszadók kétharmada nem lát különbséget a bérezésében. Kevesebb, mint 10%-uk tartja a saját bérét rosszabbnak és 15% jobbnak a magyarokénál.

24. ábra Az ugyanolyan munkát végző magyarokhoz képest milyennek tartja a bérezését? (%) (N=416)

Ha a válaszok (1-5-ig) átlagát állampolgárság szerint vizsgáljuk, jellegzetes, és a valóságot vélhetően többnyire tükröző eltérésekre bukkanunk.

47. tábla Saját bér megítélése az ugyanolyan munkát végző magyarokéhoz képest, származási ország szerint (Értékelések átlaga*)

	Átlag	N
Ukrajna	2,93	57
Románia	2,99	67
Arab országok+Irán	3,03	32
Volt Jugoszláv	3,06	52
Volt szoc-EUtag	3,06	17
Volt SZU	3,21	24
Vietnám	3,31	16
Mongólia	3,36	11
Eu-15+EGT	3,39	23
Egyéb Afrikai	3,39	38
Egyéb Ázsiai	3,41	17
Törökország	3,61	18
Kína	3,73	26
Fejlett	3,83	12

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= sokkal rosszabb ... 5= sokkal jobb

Ezek szerint leginkább azok érzik magukat a bérek tekintetében diszkriminálva, akiknek alacsony a jövedelmük és fordítva, így az ukrán állampolgárok ítélik leginkább hátrányosnak helyzetüket, míg a fejlett országokból érkezők közül többen vannak, akik bérhelyzetüket a magyarokhoz viszonyítva előnyösebbnek tartják.

Szakértőink közül többen is hangsúlyozták a **magyar versenyképesség relatíve romlását a nemzetközi munkaerőpiacon** az utóbbi években.

“Olvastam egy felmérést arról, hogy egy transznacionális vállalatban belül az egyes országokban mekkora a bér. Kiderült, hogy Budapesten harminc százalékkal alacsonyabb a bér, mint Pozsonyban. A relatív bérelőnyünk a szlovák és a román munkaerő-piachoz képest valamennyivel csökkent az utóbbi három évben, ebből kifolyólag a vonzerőnk is valószínűleg csökkent. De az igény mindenesetre továbbra is megvan. ” (kamarai vezető)

„Vonzóak vagyunk-e, mint munkaerőpiac kellő mértékben? Akkor is kérdés ez, hogy ha figyelembe vesszük, hogy a túloldalról van egy taszítás – tehát például Ukrajnában azért elég nagy a nyomor –, amit azért ellentételez egy csomó egyéb, mondjuk, politikai tényezők. A kettős állampolgárság hogyan fog erre hatni? Válaszom: Ukrajnában sehogy. ” (egyetemi oktató)

A kutatásunkból kibontakozó összkép az egy évtizeddel korábbi helyzethez képest jelentős, kedvező irányú változást jelez: a munkaerő-piaci versenybérek előtérbe kerülését és a diszkrimináció visszaszorulását a bérek vonatkozásában. Továbbra is fennállnak azonban kirívó gondok egy szűkülő körben, a munkaerőpiac perifériáján méltánytalanul bérezett feketemunkáknál.

A Magyarországon dolgozó EU-n kívüli állampolgárok jövedelmi helyzetének, életszínvonalának reális értékeléséhez azonban a bérezésen kívül további szempontokat is figyelembe kell venni.

8.3 Az otthoniak támogatása

A harmadik országból érkező munkavállalók egy — az utóbbi évtizedben csökkenő — része azért jött Magyarországra, hogy **családja otthoni létfenntartását biztosítani tudja**; körükben az itt-tartózkodás célja csak akkor teljesül, ha a keresetének egy részét az itt dolgozó haza tudja küldeni, annyit, amiből az otthoniak megélik. A magyarországi kereset az alacsonyabb jövedelmű országok polgárai számára az otthoninál magasabb megélhetési költségek mellett is lehetőséget ad arra, hogy az **itt dolgozók anyagilag támogassák otthon maradt családtagjaikat, rokonaikat, illetve félretegyenek, gyűjtsenek valamire.**

Adataink származási ország szerint a következők:

48. tábla Pénzt rendszeresen hazaküldők aránya származási ország szerint (%)

	<i>igen, havonta</i>	<i>ritkábban</i>	<i>nem</i>
Románia	5,8	13,3	80,9
Ukrajna	25,6	11,6	62,8
Volt Jugoszlávia	7,7	7,7	84,6
Volt szoc	-	4,5	95,5
EU15+ Fejlett	-	-	100
Kína+Vietnám+Mongólia	2,6	28,2	69,2
Iszlám országok	12,5	12,5	75
Egyéb	11,1	33,3	55,6
Együtt	6,2	11,4	82,4

Mint látható, **a családjukat havi rendszerességgel támogatók aránya kiemelkedően az ukrán állampolgárok körében a legmagasabb, ezt követik az arabok és afrikai országok állampolgárai.** A távol keletiek a támogatást ritkábban küldik, mint havonta.

A távollévő család támogatása a szegénység jele. A fejlett országok munkavállalói közül jellemzően egy sem akadt, aki rendszeresen küldene haza pénzt.

A havonta pénzt hazaküldők aránya segéd-és betanított munkások körében kiugró (26%) - ez természetesen jelentősen csökkenti az itteni tartózkodásuk alatti életszínvonalukat. Ilyen körülmények között az integrációs készség sem valószínű.

Megvizsgáltuk, hogy a pénzt rendszeresen hazaküldők számára ez havi átlagban mennyit jelent:

49. tábla A havonta hazaküldött összeg nagysága állampolgárság szerint (az érintettekénél)

	<i>Átlag</i>
Románia	14 900
Ukrajna	34 100
Volt Jugoszlávia	42 200
Volt szoc	17 600
Kína+Vietnám+Mongólia	9 100
Iszlám országok	22 200
Egyéb	9 600

A legmagasabb havi átlagösszeggel az ukrainai és a vajdasági magyarok szerepelnek: az ő körükben igazán számottevő az otthoniak támogatása.

8.4 Lakás, szállás

A munkahely és a kielégítő családi élet mellett a lakáskörülmények jelzik legjobban az életminőséget. A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásával kapcsolatos korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy az alacsony státuszú csoportok, különösen pedig illegális munkavállalók esetén ez itt-tartózkodásuk egyik kritikus pontja, elsősorban azért, mert ezen lehet leginkább pénzt megtakarítani.

A válaszadók 30%-ának véleménye szerint a magyarországi lakásviszonyaik hasonlóak az idejövetele előttihez. 22%-a szerint az itteni körülményei kicsit, míg 20%-a szerint sokkal jobbak. A minta 22%-a értékelte úgy, hogy jelenlegi lakáshelyzete kicsit rosszabb, mint idejövetele előtt volt, és 7%-a szerint jelenleg sokkal rosszabb körülmények között él.

50. tábla “Hogyan értékeli a lakásviszonyait az idejövetele előttihez képest” (Értékelések átlaga*)

	<i>Átlag</i>
segéd- vagy betanított	3,3
szakmunkás	2,9
szellemi	3,0
vezető, értelmiségi	3,2
önálló, vállalk	3,5
Összesen	3,1

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= sokkal rosszabb ... 5= sokkal jobb

Míg az önálló vállalkozók illetve a segéd-és betanított munkások átlaga javulásról tanúskodik az ideérkezés előttihez képest, addig a szakmunkások csoportja az egyetlen olyan, amelyben a romlást említők vannak többségben (ezt jórészt magyarázza az, hogy honnan jöttek).

51. tábla A lakáshelyzet változásának megítélése származási ország szerint (Értékelések átlaga*)

	<i>Lakásviszonyait az idejövetele előttihez képest</i>
Kína+Vietnám+Mongólia	3,6
EU15+ Fejlett	3,5
Egyéb	3,4
Románia	3,2
Ukrajna	3,0
Arab	2,9
Volt Jugoszlávia	2,7
Volt SZU	2,7
Total	3,1

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= sokkal rosszabb ... 5= sokkal jobb

A távol-keletiek és a fejlett országok állampolgárai adták a legkedvezőbb választ, míg **elsősorban a Vajdaságból és a volt szovjet tagállamokból érkezettek közül számoltak be romlásról.** Ennek realitását egyéb kutatási információink is megerősítik.

Tekintsük át ezek után a **külföldi munkavállalók tényleges magyarországi lakáshelyzetének fő jellemzőit.**

A megkérdezettek **egyharmada saját vagy családtagjai tulajdonában lévő lakásban vagy házban él Magyarországon. Közel ekkora azon válaszadók aránya is (33%), akik bérelt lakásban élnek egyedül vagy családtagjaikkal, 14%-uk albérletben, 6%-a rokonoknál vagy barátoknál él, minden tizedik válaszadó munkásszálláson, nővérszálláson vagy diákszálláson lakik.**

A válaszadók egyötöde 1 szobás, egyharmaduk 2, további egyharmaduk 3 vagy több szobás lakásban vagy házban él. A megkérdezettek 13%-a egyedül él a lakásban Magyarországon, 39%-a másodmagával, 21%-a 3 vagy több szobás lakásban ahol 3-an, 26%-a olyanban, ahol 4-en, 7%-a ahol 5-en élnek együtt és 4%-a ennél több fővel él együtt a lakóhelyén.

A válaszadók 57%-a fizet a lakásért, amiben él, **ők átlagosan 35 ezer forintot fizetnek havonta.** A megkérdezettek 30%-a azért nem fizet, mert saját lakásban él. A lakással kapcsolatos egyéb kiadások adatainak részletezésére nem térünk ki. A lakhatás költségei sokkal visszafogottabbak az alacsony státuszú csoportoknál.

Van arra is példa, hogy a külföldi munkavállalók lakhatását szervezeten intézik: „A Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetségénél (ez a MOSZ) munkaadói ágazati érdekképviselőten ezt a témát sokszor vitattuk, a mezőgazdaságban foglalkoztatnak harmadik országból érkező munkavállalót, elsősorban Dél-Magyarországon, Délnyugat-Magyarország térségében – ez a Tolna-Somogy megye, illetve a Balaton környéke. Oda szervezeten érkeztek. A munkáltatók igénybe vették szervező cég segítségét, és a teljes nyári időszakra megszervezték nekik a lakhatást. Azt gondolom, hogy az engedélyek és az adminisztráció intézését nem a munkáltató végezte, hanem a közvetítő cég.” (MOSZ tisztviselő)

A vizsgálat által feltárt lakhatási mutatók világosan jelezik a megtakarítás prioritását alátámasztó erőteljes takarékosági törekvést az alacsonyabb státuszú rétegeknél, illetve a rövidebb ideig itt-tartózkodóknál a lakással kapcsolatos kiadások terén, de azt is, hogy a Magyarországon munkát vállaló szakképzetlen illetve szezonális munkát vállaló külföldi állampolgárok életkörülményeinek egyik kedvezőtlen jellemzője a lakhatás. A többi csoport esetén azonban nem találtuk jelét annak, hogy a lakhatás súlyos integrációs akadályt jelenthetne.

8.5 Társadalombiztosítás, egészségügyi és szociális ellátás

Vizsgálatunk során abból indultunk ki, hogy a korábbi felmérések a harmadik országból származó munkavállalók körében a szociális biztonságot érintő kérdésekben **rendezetlenséget, kaotikus viszonyokat** mutattak ki; e tekintetben igen éles a kontraszt az EU-ból és a fejlett országokból illetve a közepes és alacsony jövedelmű országokból érkező alacsonyabb státuszú munkavállalók közt. Különösen súlyos kérdéseket vet fel a „nem dokumentált” fekete munkavállalás.

A TAJ kártyával rendelkezőkre vonatkozóan átfogó eligazítást ad az OEP nyilvántartása.

52. tábla TAJ- kártyával rendelkező nem EU állampolgárok 2010

	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Foglalkoztatottak	21316	53,1
Vállalkozók, egyéni járulékot fizetők	7339	18,3
Munkanélküli ellátások	534	1,3
Egyéb ellátottak	2021	5,0
Tanulók, hallgatók	1183	2,9
Nyugdíjasok	2580	6,4
Kiskorúak	5193	12,9
Összesen	40166	100,0

Forrás: OEP

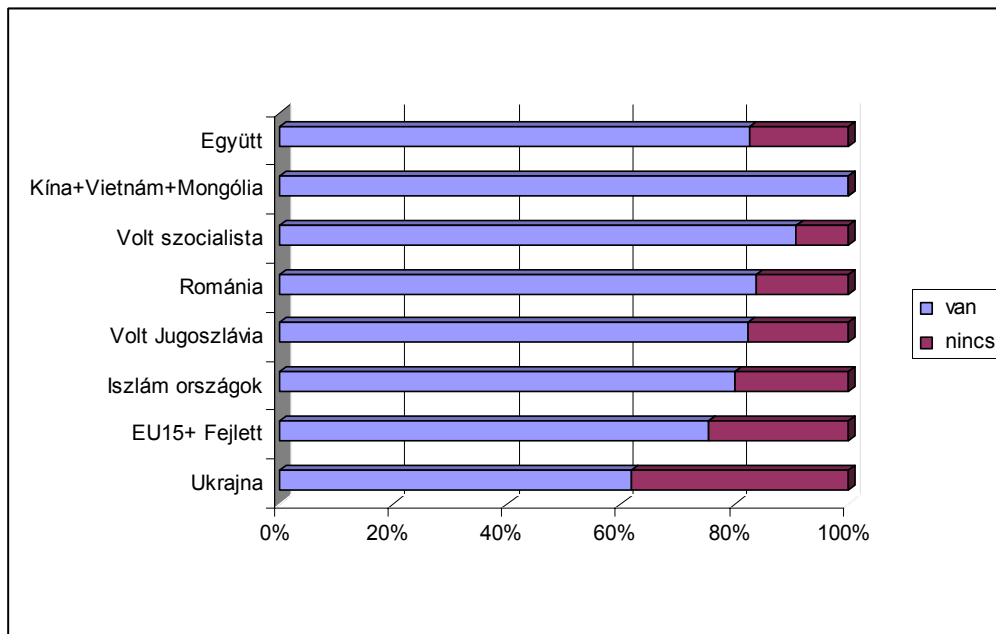
A TAJ kártyával rendelkezők aránya-a vizsgálatunkban szereplő munkavállalók valamivel több, mint négyötödét teszi ki. :

53. tábla Van TAJ kártyája?

	<i>N</i>	<i>%</i>
van	230	82,9
nincs	47	17,1
Összes érintett	278	100

Vizsgálatunk adatai alapján a TAJ kártyával rendelkezők aránya országcsoportonként a következő:

25. ábra TAJ kártya megléte származási hely szerint. (%)

Adataink eligazítást nyújthatnak az OEP adatbázis pontosabb értelmezéséhez. A fejlett országok esetén az alacsonyabb arány más típusú betegbiztosítás meglétét takarja, az ukrán állampolgárok esetén azonban súlyos a gond és a tájékoztatlanóság is. Mint a következő tábla jelzi, a biztosítás hiánya a kisebb munkáltatóknál gyakoribb.

54. tábla TAJ kártya megléte a munkáltató típusa szerint (%)

	<i>van</i>	<i>nincs</i>	<i>Összesen</i>
állami, önkorm., közületi intézmény	93,5	6,5	100
vállalat 50 főtől	88,5	11,5	100
vállalat 50 főig	68,1	31,9	100
mikrovállalkozás, magánszemély	78,3	21,7	100
Együtt	83	17	100

E tekintetben is a fizikai foglalkozásúak helyzete lényegesen kedvezőtlenebb:

55. tábla TAJ kártya megléte a foglalkozás szerint (%)

	<i>van</i>	<i>nincs</i>	<i>Összesen</i>
segéd-, betanított munkás	60,0	40,0	100
szakmunkás	72,7	27,3	100
szellemi foglalkoztatott	96,0	4,0	100
vezető, értelmiségi	90,9	9,1	100
önálló, vállalk	89,2	10,8	100
Együtt	82,9	17,1	100

A megkérdezetteknek csak kétharmada mondta azt, hogy ha beteg orvoshoz megy saját TB kártyájával, azaz igénybe venné az ingyenes egészségügyi ellátást.

56. tábla Mit csinál, ha beteg?

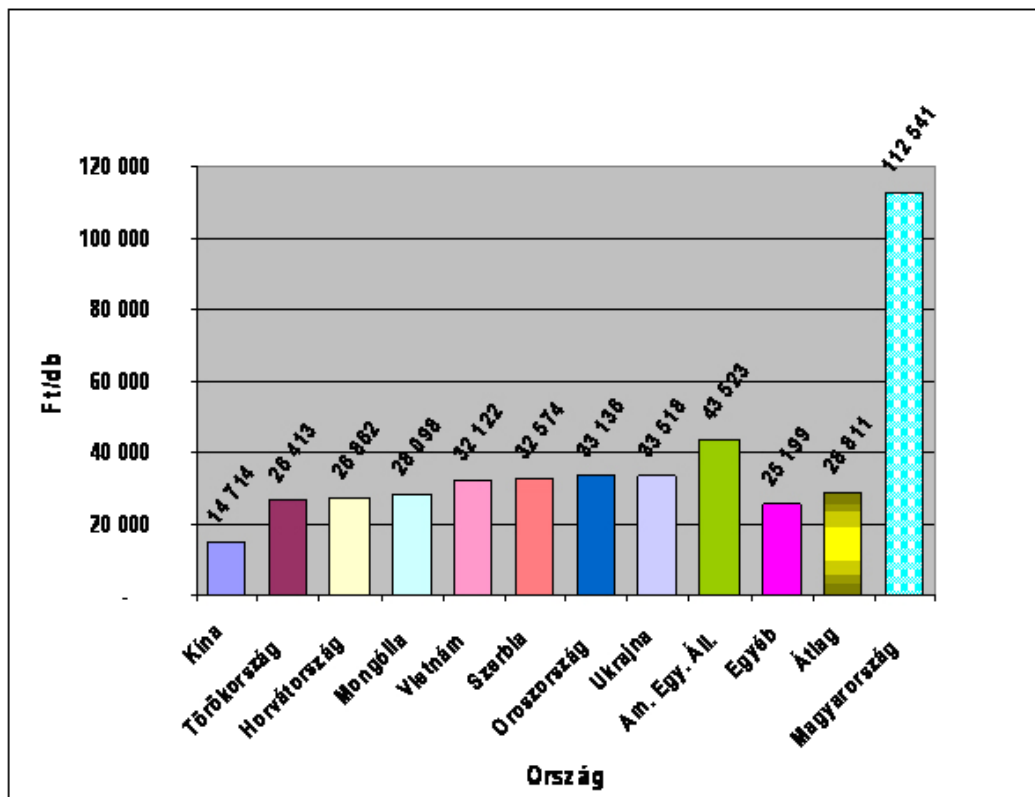
	<i>Fő</i>	<i>%</i>
orvoshoz megy saját TAJ kártyájával	283	65,5
magát kezeli	60	13,9
még nem volt beteg	27	6,3
hazamegy	18	4,2
otthon marad/nem dolgozik	13	3
fizet az orvosnak	10	2,3
munkáltató/ismerős segít	9	2,2
egyéb	9	2,1
más TB kártyáját használja	3	0,7
Együtt	432	100

A bejelentett munkások 72%-a orvoshoz menne saját TAJ kártyájával betegség esetén, a nem bejelentett munkásoknak azonban csak 25%-ra igaz ez. Az alapfokú végzettségűeknek 57%-a menne saját TAJ kártyájával orvoshoz, míg a felsőfokú végzettségűeknek a 68%-a. Tipikus probléma a következő:

“A munkabaleseteknek szinte száz százaléka eltitkolt a feketefoglalkoztatottak körében. Ilyenkor az illető hazamegy, és otthon azt mondja, leesett a létráról. A munkáltatói segítséggel ilyenkor haza is viszik, saját költségén. ”
(szakszervezeti vezető)

Az OEP adatai alapján a külföldiek, ezen belül **az ukrán munkavállalók érvényes TAJ kártya esetén is jóval kisebb arányban veszik igénybe az ellátást, mint a magyar állampolgárok (az országos átlagnak alig 30%-át költik ellátásukra).**

26. ábra Egy TAJ-ra jutó éves finanszírozás összehasonlítása állampolgárságonként (Ft/db)

Mivel a harmadik országból érkezettek munkavállalásával a magyar munkaerő-piacon hosszú távon számolni kell, a **hazai társadalombiztosítási rendszer fejlesztési elképzelései kialakítása során érdemes végiggondolni ennek a külföldi munkavállalásra gyakorolt hatását, különös tekintettel az egészségbiztosításra. Vizsgálatunk alapján a Magyarországon dolgozó EU-n kívüli állampolgárok nem elhanyagolható része számára a magyar egészségügy gyakorlatilag nem hozzáférhető. Ez a helyzet alapvető emberi jogot sért és elfogadhatatlan. Szükséges tehát kidolgozni olyan intézkedéseket, amelyek lényeges javulást eredményeznek a harmadik országbeliek, ezen belül a közepes és alacsony jövedelmű országokból érkezett munkavállalók egészségügyi ellátásának hozzáféréseben és színvonalában. A biztosítási feltételek és a finanszírozási technika kialakításánál mérlegelni kell a jelenleg fennálló helyzet gondjait – melyre e tanulmány is felhívja a figyelmet –, és olyan rugalmas, a valós munkavállalási gyakorlathoz és igényekhez igazodó formát kell kialakítani, amely e népesség esetében is az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést megfelelően biztosítja.**

A Magyarországon dolgozó harmadik országból érkezett **munkavállalók nyugdíj jogosultsága terén a zavar jellemző.** Felmérésünkben egyértelműen az domborodott ki, hogy **sem a munkavállalók, sem a foglalkoztatók, és gyakran a hivatalos szervek sincsenek tisztában a**

szabályozással, a jogosultság feltételeivel, az országok közt esetenként fennálló beszámítási rendszerrel.

A nyugdíj rendezetlensége a jelenlegi helyzetben az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés hiányával összehasonlítva kétségtelenül kevésbé akut problémát jelent. Ez nem adhat azonban felmentést a rendezés halogatására. **Amennyiben a jogi keretek valóban biztosítottak** (amit nem e kutatás hivatott elbírálni), **akkor különösen kirívó ezek be nem tartása, ráadásul az érintettek érdekeivel homlokegyenest ellenkező módon.** A magyar kormányzat feladata legalább is a **hatékony kommunikáció biztosítása, és az érdekvédelem támogatása** lenne.

A szociális biztonsággal kapcsolatban azt is érdemes megemlíteni, hogy megkérdezettek döntő **többsége (több mint kilenc-tizede) semmilyen ellátásban (járadék, segély) sem** részesült itteni tartózkodása során, ennek értékelésére részletesebb információk híján azonban nem vállalkozhatunk.

8.6 Munkaidő

A teljes állású megkérdezettek 30%-a napi 8 óránál kevesebbet, egyharmada napi 8 órát dolgozik, több mint egyharmaduk ennél többet, és minden ötödik külföldi munkavállaló több mint tíz órát.

Az ilyen hosszú munkaidő a távol-keletieknél kiugróan magas (közülük minden második 10 óránál többet dolgozik) de a Kelet Európából érkezettek közül is sokan (minden negyedik) munkaideje meghaladja a 10 órát.

57. tábla Teljes állásúak munkaideje állampolgárság szerint (%)

	<i>8 óránál kevesebb</i>	<i>8 óra</i>	<i>8-10 óra</i>	<i>több mint 10 óra</i>	<i>Összesen</i>
Románia	14,7	52,9	8,8	23,5	100
Ukrajna	33,3	53,3	13,3	-	100
Volt Jugoszlávia	50,0	25,0	-	25,0	100
Volt szoc	64,7	5,9	-	29,4	100
EU15+ Fejlett	43,8	31,3	12,5	12,5	100
Kína+Vietnám+Mongólia	6,3	6,3	37,5	50,0	100
Iszlám országok	-	50,0	25,0	25,0	100
Egyéb	66,7	33,3	-	-	100
Összesen	30,3	33,9	12,8	22,9	100

A napi munkaidő átlagos hossza az itt dolgozó távol-keletieknél 10,7, az araboknál 9,4 óra. A hosszú napi munkaidő a vállalkozóknál és a szakmunkásoknál a leggyakoribb. A közületeknél, a nagyvállalatoknál a 8 órás munkaidő dominál.

A válaszadók több mint fele (64%-a) heti 5 napot dolgozik. A minta 11%-a heti 6 és 12%-a a heti 7 munkanapról számolt be.

Vizsgálatunk eredményei ugyanakkor **a munkakörülmények javulását is jelzik az elmúlt évekhez képest.** Tíz évvel ezelőtt a külföldi munkások csupán 30%-a dolgozott heti 5 napot, míg ugyanennyien dolgoztak minden nap. Kétharmaduk legalább napi 9 órát dolgozott, ebből 15%, illetve 20% 12 órát vagy többet.

A megkérdezettek **10%-a jelezte, hogy munkahelyén végzett munkáján kívül is tölt időt munkavégzéssel.** A válaszok szerint ez többnyire heti 4-8 órát jelent a fő munkán kívül.

Szakértőnk szerint:

”Általában a külföldiek ugyanúgy beintegrálódnak a magyar munkáltató munkavégzésébe, felveszik ugyanazt a munkaidő-beosztást, mint egy magyar, nyilván munkaszerződéssel van, ugyanúgy műszakra beosztják, tehát nincs különbség egy magyar munkavállaló foglalkoztatása és egy külföldi foglalkoztatása között. Kis cégeknél is érvényes ez, tehát ugyanúgy beintegrálódnak a szervezetbe.” (munkaügyi felügyelet)

Kutatásunk szerint ez nem mindenkire vonatkozik.

A hosszú munkaidő vállalására való nagyobb hajlandóság és a munkáltató igényeihez való „rugalmas alkalmazkodás” a szakképzetlen külföldi munkaerő alkalmazásának egyik leggyakoribb oka. Ez részben a munkavállaló oldaláról a kiszolgáltatottsággal, a szociális és egészségügyi szempontok háttérbeszorításával, a jövedelem érdekében vállalt fokozott önkizsákmányolással függ össze. Az is jellemző, **hogy az alacsony státuszú harmadik országból érkezett munkavállalók jóval intenzívebben dolgoznak, olyan feltételek között, amit a magyarok általában nem vállalnak.** A szezonális munkások helyzete gyakran a XXI. századi Európa körülményeihez képest méltatlanok és ellentmondanak az Európai Szociális Chartának. **Sajátos típusa az önkizsákmányolásnak a kínai és vietnami kisvállalkozásokban dolgozók rendkívül hosszú munkaideje.**

8.7 Szabadság, szabad idő

A Magyarországon dolgozó EU-n kívüli munkavállalók esetében a szabadság szerepe, funkciói, eltöltési módja helyzetük jellegzetességeinél fogva alapvetően különbözik a magyarokétól.

58. tábla Éves fizetett szabadság életkor szerint a megkérdezettek körében és a jogszabályi előírások

<i>Életkor</i>	<i>Éves szabadság (nap)</i>	<i>Jogszabály szerint (egyenletes kormegoszlással számolva)</i>
20-24	19,7	20,0
25-39	23,4	25,0
40-54	23,4	30,0
55-	27,8	30,0
Összesen	23,2	26,3

Mint látjuk, bár az eltérések nem dramatikusak, **egyetlen korcsoport esetén sem érik el az átlagok a jogszabály szerinti mértéket.** Ez esetben ráadásul jelentős választorzítás nem valószínű.

Származási országok szerint lényegesek a különbségek:

59. tábla Éves szabadság származási ország szerint (%)

	0-15 nap	16- 20 nap	21- 25 nap	26- 30 nap	31 naptól	Összesen
Románia	7,8	9,7	57,3	20,4	4,9	100
Ukrajna	20,8	25,0	45,8	8,3	-	100
Volt Jugoszlávia	5,9	17,6	58,8	11,8	5,9	100
Volt SZU	-	28,1	61,4	1,8	8,8	100
EU+ Fejlett	12,1	12,1	51,5	15,2	9,1	100
Kína+Vietnám+Mongólia	33,3	-	25	-	41,7	100
Iszlám országok	100	-	-	-	-	100
Egyéb	25,0	25,0	25,0		25,0	100
Összesen	9,6	15,9	54,2	12,4	8,0	100

Hosszabb, egy hónapot meghaladó szabadsággal –helyzetükkel összefüggésben– a Távol-Keletről, Afrikából érkezettek rendelkeznek kiemelkedő arányban. A távol-keletiek egyharmadának viszont két hétnél is rövidebb a szabadsága, ami szinte kizárja a hazalátogatás esélyét. Bár a mintanagyság kicsi, mégis kirívó az arabok kedvezőtlen helyzete. A magyar származásúak esélye jobb a hosszabb szabadságra kivéve az egy hónapon túlira. A szabadság mértékét tekintve a férfiak kedvezőbb helyzetben vannak, mint a nők:

Az egyéb életmódelemekkel összhangban **a magasabb társadalmi státusz, kvalifikáltabb munkakör, magasabb iskolai végzettség kedvezőbb szabadsággal jár.**

Az idénymunkák esetén a szabadság kérdése különösen konfliktusos. Egy szakértőnk erről így számol be:

”Emlékszem, egyszer egy olyan kérdés érkezett hozzám, mert én munkaügyi tanácsadóként is dolgoztam ott, hogy akit felvesznek három hónapos nyári idénymunkára, arra hogyan kell kiadni a szabadságot, merthogy ezek a munkavállalók mindig ahhoz ragaszkodtak, hogy nekik jár a heti két pihenőnap. Persze jár nekik, csak hát ők tudták, hogy mezőgazdasági idénymunkára szerződnek oda, a mezőgazdasági idénymunka meg nem ismeri a szombatot-vasárnapot. És akkor egy ilyen... mondjuk háromszáz fős külföldi foglalkoztatottnál akkor kellett mindig egy ötvenfős puffer, akit be lehetett rakni az ilyen pihenőnapokra, velük már meg lehetett a munkaidő-beosztásokat úgy csinálni, hogy minden nap legyen valaki, aki dolgozik. Nagyon fel volt háborodva a munkáltató, hogy „örüljenek, idejönnek és lakhatnak, és akkor még azt akarják, hogy a szabadságukat is én finanszírozzam, azt a heti két napot”. (munkaügyi felügyelő)

A Munka Törvénykönyve ez esetben azt teszi lehetővé, hogy össze lehet vonni a pihenőnapokat. A munkáltató jogszerűen azt teheti, hogy például, felveszi a szezonális külföldi munkást három

hónapra, két és fél hónapig foglalkoztatja őket egyfolytában, és tizenkét napot követően köteles egy pihenőnapot kiadni, és aztán aki nem vett ki pihenőnapot, annak az utolsó két hétben kiadja.

9. Esélyegyenlőség, diszkrimináció

Az **esélyegyenlőség hiánya kisebb-nagyobb mértékben** sújtja az EU-n kívülről érkező magyarországi munkavállalók egy meghatározott körét, de **főként a szakképzetlen, illetve szezonális munkát végzőket, az ukrán nemzetiségű, az ázsiai és afrikai bevándorlókat.**

A **foglalkoztatási diszkrimináció** még mindig nem elhanyagolható Magyarországon. Az alacsonyabb jövedelmű országok munkavállalói körében, mint láttuk, számottevő a feketemunka aránya. A szakképzetlen migráns munkavállalók nagyobb arányban vannak jelen a magas kockázatot jelentő ágazatokban és az úgynevezett 3D – piszkos, veszélyes és megterhelő (*dirty, dangerous and demanding*) munkakörök esetében. Erős tehát e munkavállalók körében a **munkaerő-piaci szegregáció.**

Nem jellemző, nem mondható erősnek azonban a **származás miatti diszkrimináció, különösen a fejlett EU-s országokhoz képest**, ezt vizsgálatunk eredményei is alátámasztják.

Az EU-n kívüli migránsok magyarországi diszkriminációjának számbavételekor látnunk kell, hogy nem egy egységes, homogén csoportról beszélünk. Külön kell tekintenünk a magyarul nem beszélő bevándorlókra, akik a **nyelvi korlátokból adódó diszkriminációnak** is ki vannak téve. A legfőbb problémák részükről a **munkaerőpiacon, életmódban, oktatásban** jelentkeznek, valamint a lakosság felé való kommunikációban.

A **határon túli magyarok** helyzete speciális, megítélésük alapvetően különbözik más külföldiekétől.

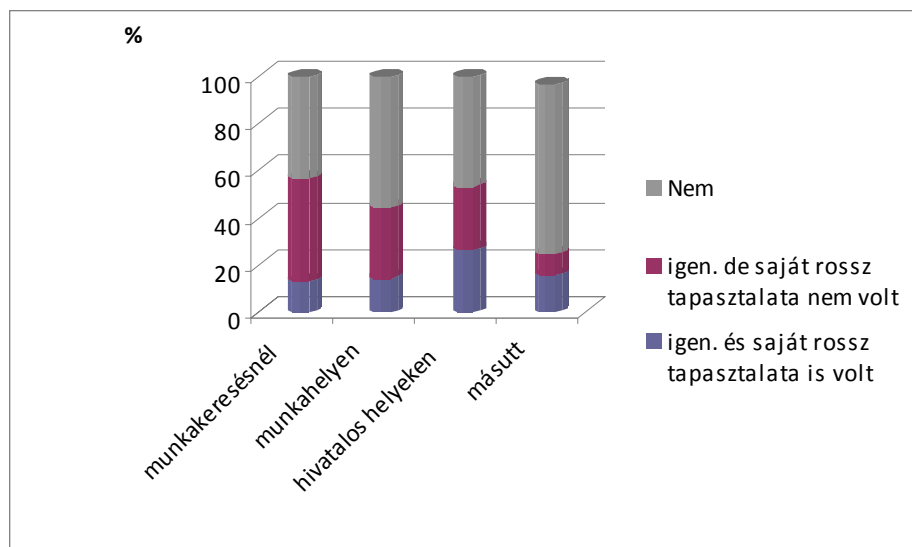
De magyarnak lenni sem mindig előny:

”Könnyeket tud az ember szemébe csalni, amikor azt mondja a magyar vállalkozó, hogy „ő mit meg nem tesz ezért a határon kívül rekedt honfitársainkért. Most is negyvenkettőt foglalkoztat, csak, mert hát, az ő magyar szíve”. Botrányos körülmények között laktatva, neveltséges munkabérért, és akkor közben még a nacionalizmus zászlaját lobogtatva a magyar szívére meg lelkiületére hivatkozik, ilyenkor szoktam a táskámba nyúlni, és mindig hordok magamnál Dedalont – ez az a hányingercsökkentő gyógyszer – és kettőt gyorsan beveszek belőle. (szakszervezeti vezető)

A **kutatásunkban elsősorban a munkaerő-piaci diszkriminációt vizsgáltuk, minthogy ez az integrációs folyamat kritikus eleme.** A munkakeresésnél felszínre kerülnek a társadalmi ítéletek és előítéletek. Az összkép, mint majd látjuk, kétarcú, nincs erős vagy növekvő diszkrimináció, de a szakképzetlenek, a nem legálisan foglalkoztatottak és egyes országcsoportok állampolgárai esetében komoly konfliktusok tapasztalhatóak.

Az adatok összefoglalóan a következők:

27. ábra Éri-e hátrány honfitársaikat az egyes területeken, illetve volt-e saját rossz tapasztalata (%)

A megkérdezettek zöme úgy vélekedik, hogy Magyarországon nem éri hátrány honfitársaikat munkahelyükön (57%), hivatalos helyeken (46%) vagy másutt (71%). A munkahelykeresésnél viszont magasabb azok aránya, akik úgy vélekednek, hogy honfitársaik hátrányban vannak. Míg a munkakeresés és a munkahely kapcsán kérdezettek kb. minden hetedik kérdezett említett csak személyes rossz tapasztalatot, hivatalos helyeken viszont egynegyedük tapasztalt saját maga is hátrányt.

A férfiak 47%-a gondolja úgy, hogy munkakeresésnél nincsenek hátrányban honfitársaik. Kétötödük azonban ezzel ellentétes álláspontot képvisel, de saját rossz tapasztalattal nem rendelkezik. A nők körében azonban többségben vannak azok, akik szerint honfitársaik hátrányban vannak Magyarországon munkakereséskor.

Az alapfokú végzettségűek 65%-a szerint, bár saját rossz tapasztalata nem volt, úgy véli, honfitársai hátrányban vannak a munkakeresésnél. A szakmunkásképzőben vagy szakiskolában végzetek 73%-a, a szakközépiskolában végzetek 60%-a, a gimnáziumi érettségivel rendelkezők 43%-a és a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők 33%-a válaszolt hasonló módon: azaz a magasan kvalifikált szakemberek esetében az ilyen hátrányok jóval ritkábban jelentkeznek.

A teljes munkaidős alkalmazottak fele, a rész/rövid/bizonytalan munkaidőben dolgozók egyharmada, az alkalmi munkások/árusok 42%-a válaszolta, hogy nem tapasztal hátrányt hivatalos ügyek intézésekor.

A rész/rövid vagy bizonytalan munkaidősök között a legmagasabb azok aránya, akik szerint honfitársaik hátrányba részesülnek, és akiknek már volt saját rossz tapasztalatuk is munkakeresés során (17%-uk), munkahelyén (26%-uk) és hivatalos helyen (38%-uk) is.

60. tábla Éri-e honfitársait hátrány Magyarországon... ? A válaszok megoszlása EU, ill. harmadik országok állampolgárai körében (%)

	<i>igen, és saját rossz tapasztalata is volt</i>		<i>igen, de saját rossz tapasztalata nem volt</i>		<i>Nem éri hátrány</i>	
	EU állam	3. ország	EU állam	3. ország	EU állam	3. ország
Munkakeresésnél	11,8	15,8	43,6	43,8	43,6	40,4
Munkahelyen	15,8	11	25,2	40,4	58,1	48,6
Hivatalos helyeken	25,3	29	22,2	35,2	51,5	35,9
Másutt	13,1	21,9	8,1	12,3	73,8	63

A munkahely esetében az EU itt dolgozó polgárainak 58%-a, a harmadik országból érkezettek 49%-a nem tapasztalt hátrányt. **Hivatalos helyek esetében az EU állampolgárok 52%-a, a harmadik országok állampolgárainak 36%-a, gondolja így. A munkakeresés területén kifejezetten magasabb azon harmadik országbeli állampolgárok aránya, akik hátrányról számoltak be.**

Az állampolgárságot részletesebben vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a hátrányról és saját rossz tapasztalatról beszámoló megkérdezettek közül a mongolok vannak a legrosszabb véleménnyel a magyar munkaerő-piaci helyzetről. **A mongol állampolgárok egyharmada munkakeresési hátrányról, fele munkahelyi hátrányról számolt be, és mindegyikük azt jelezte, hogy honfitársait hivatalos helyeken is hátrány éri és saját rossz tapasztalata is volt.** Az volt-jugoszláv állampolgárok 42,3%-a, az afrikai országok állampolgárainak pedig 50%-a számolt be hivatalos helyen való hátrányokról. Ez utóbbi országokból érkezők fele munkakeresésnél is tapasztalt már hátrányban részesülést.

61. tábla Hátrány éri Magyarországon honfitársait és saját rossz tapasztalata is volt. Országoként (%)

	<i>Munkakeresésnél</i>	<i>Munkahelyen</i>	<i>Hivatalos helyen</i>	<i>Másutt</i>
Románia	10,2	12,9	27,4	6,3
Ukrajna	22,2	17,4	20,0	5,3
Volt szoc-EU	17,6	27,9	27,9	-
Eu-15 +EGT	8,2	8,0	14,0	-
Volt SZU	11,1	-	11,1	-
Volt Jugoszláv	26,9	8,0	42,3	-
Törökország	-	-	33,3	-
Kína	3,6	7,1	39,3	-
Vietnám	-	-	28,6	-
Mongólia	33,3	50,0	100	-
Arab országok+Irán	16,7	16,7	33,3	-
Egyéb ázsiai	-	16,7	20,0	-
Egyéb afrikai	50,0	-	50,0	-
Fejlett	11,1	-	12,5	-
Latin-Amerika	-	-	-	-

Megkérdeztük **szakértőinket** is, hogyan látják a harmadik országból érkezett magyarországi munkavállalókat érő hátrányokat.

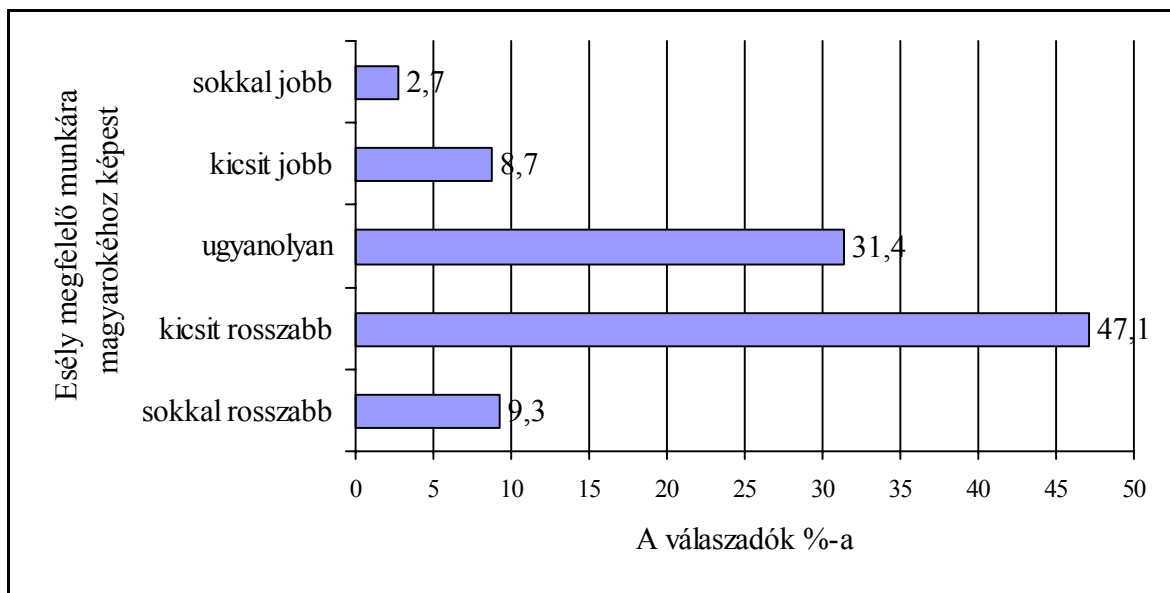
62. tábla Harmadik országbelieket éri-e hátrány Magyarországon? A szakértők válasza (%)

	<i>igen</i>	<i>nem</i>
munkakeresésnél	66,7	33,3
munkahelyen	35,3	64,7
hivatalos helyen	45,1	54,9

A szakértők kétharmada szerint a munkakeresésnél, kevesebb, mint fele szerint a hivatalos ügyintézés során és jó egyharmaduk szerint a munkahelyen éri hátrány az EU-n kívüli munkavállalókat.

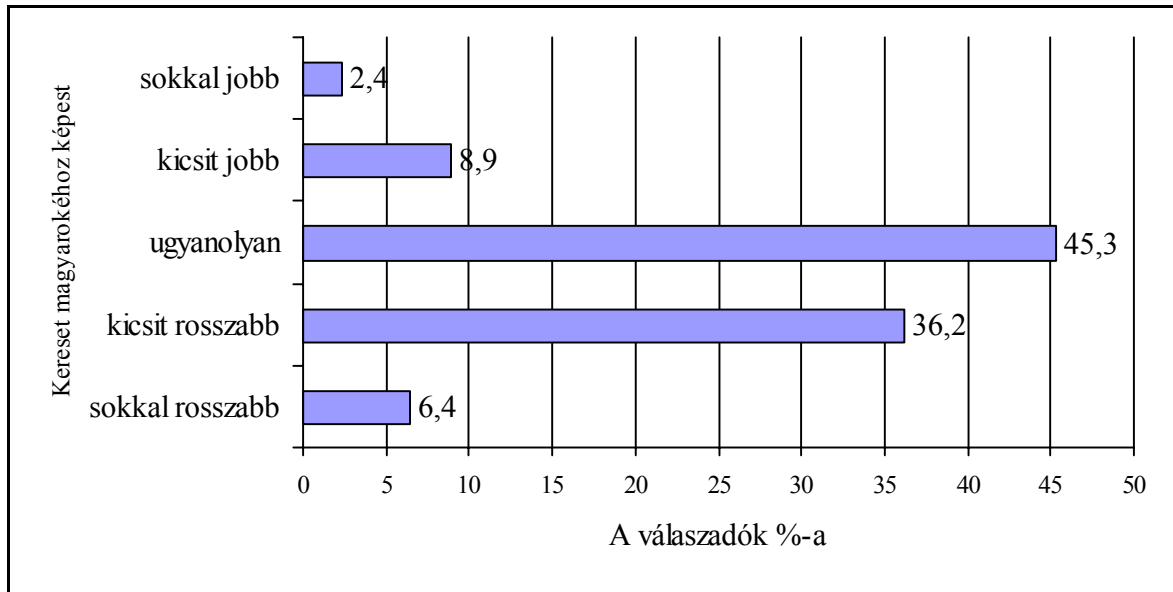
A külföldi munkavállalók közül a válaszadók 47%-a szerint kicsit rosszabb az esélyük a magyarokéhoz képest arra, hogy megfelelő álláshoz jussanak, 31%-uk szerint ugyan olyan esélyük van rá.

28. ábra Esély megfelelő álláshoz jutáshoz (magyarokéhoz képest) (%) (N=427)

A megkérdezettek 38%-a úgy véli, hogy kicsit rosszabb a keresetük a magyarokéhoz képest, viszont 45%-uk e téren nem lát különbséget és azonosnak ítéli meg a kereseti esélyeket.

29. ábra Kereset a magyarokéhoz képest (%) (N=427)

A férfiak 44%-a, a nőknek pedig 52%-a gondolja úgy, hogy kicsit rosszabb az esélye megfelelő álláshoz jutáshoz a magyarokéhoz képest. A keresetüket a férfiak 30%-a, a nők 43%-a kicsit rosszabbnak ítéli meg a magyarokéhoz viszonyítva.

Származási ország szerint az átlagok a kereset vonatkozásában a következők:

63. tábla Saját kereset (magyarokhoz képest) származási ország szerint

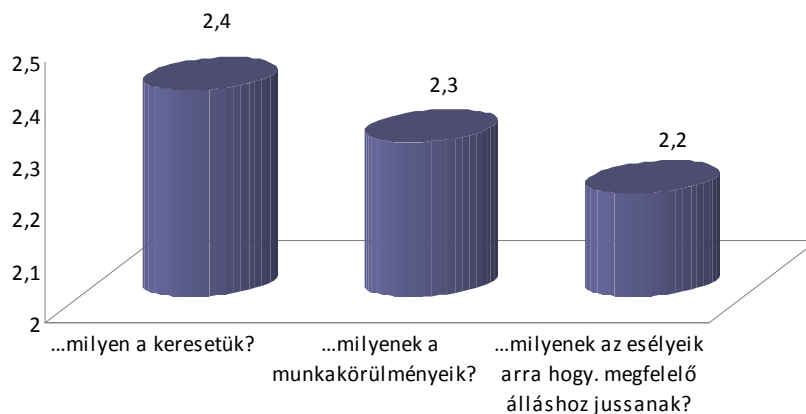
	<i>Átlag</i>
Kína+Vietnám+Mongólia	2,2
Ukrajna	2,4
Románia	2,6
Volt Jugoszlávia	2,9
Volt szocialista	2,9
Afrikai, egyéb	3,1
EU15+ Fejlett	3,2
Iszlám országok	3,3

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= sokkal rosszabb ... 5= sokkal jobb

A magyarokéhoz viszonyított kereset megítélése a távol keletiek és az ukrán állampolgárok közt a legkedvezőtlenebb.

Megtudakoltuk **szakértőink** véleményét, hogy milyennek látják **a harmadik országokból érkezett munkavállalók esélyeit a munkaerőpiacon** néhány kulcskérdés tekintetében.

30. ábra A harmadik országból érkezett külföldieknek azonos képzettségű magyarokhoz képest (Értékelések átlaga) *

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= sokkal rosszabb ... 5= sokkal jobb

Az átlagok minden esetben arról árulkodnak, hogy a **szakértők ezeket az esélyeket többségükben rosszabbnak tartják. Legkedvezőtlenebbül a megfelelő álláshoz jutás esélyegyenlőségét ítélik meg, de a kereseti és a munkakörülményekkel kapcsolatos esélyegyenlőség értékelése is igen negatív.**

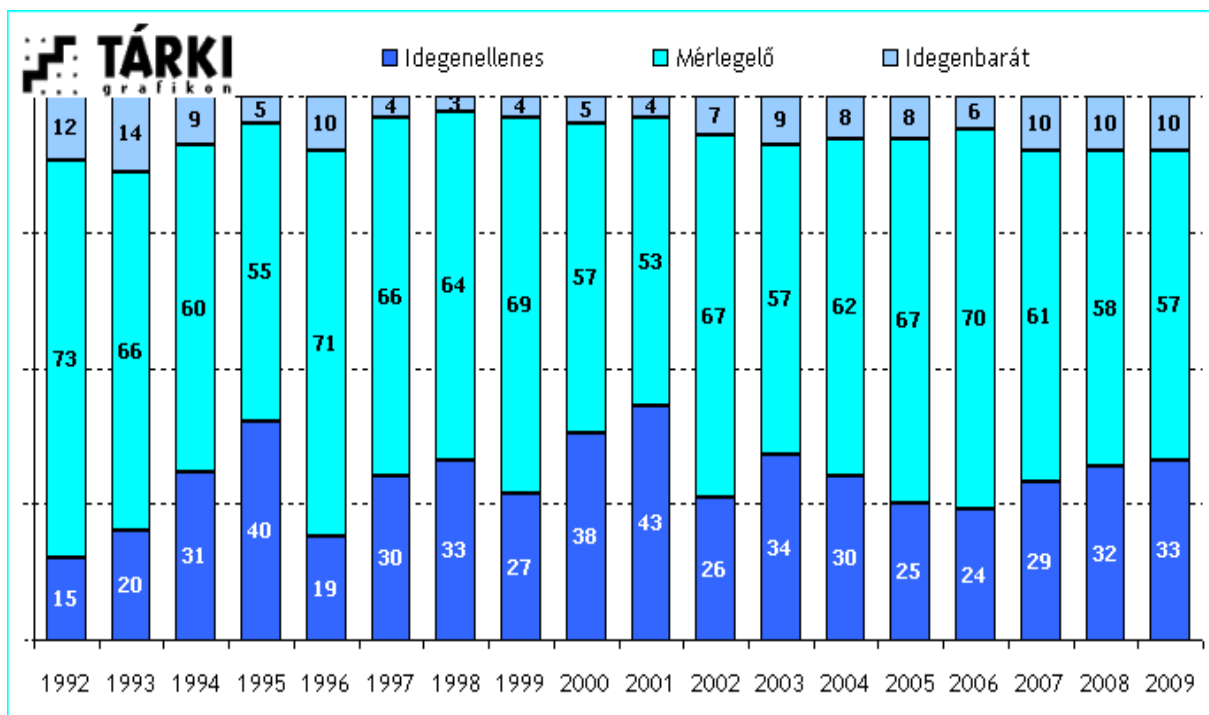
10. Idegenellenesség a magyar társadalomban

Kutatásunknak közvetlenül **nem volt tárgya a külföldi munkavállalókat fogadó magyar társadalom idegenek iránti attitűdje.** Mivel az integráció kétoldalú folyamat, tekintsük át röviden az idevonatkozó főbb hazai kutatási eredményeket.

A magyar politikai folyamatok és az Európában tapasztalható tendenciák ellenére az utóbbi pár évben, **nem nőtt számottevően az idegenellenes attitűd a magyar lakosság körében.**

Mint az ábrán látható az idegenellenesség mértéke 2007 óta lényegében változatlan. A rendszerváltást követő az idegenellenesség mértéke a kezdeti alacsony szintről gyorsan nőtt 1995-ig, azután ingadozott (1996-1998, 1999-2001) majd a 2001-es csúcsot követően kisebb ingadozások mellett 30% körül stabilizálódott.

31. ábra Az idegenellenesek, az idegenbarátok és a mérlegelők aránya 1992 és 2009 között (%)

Forrás: TÁRKI 1992-2009

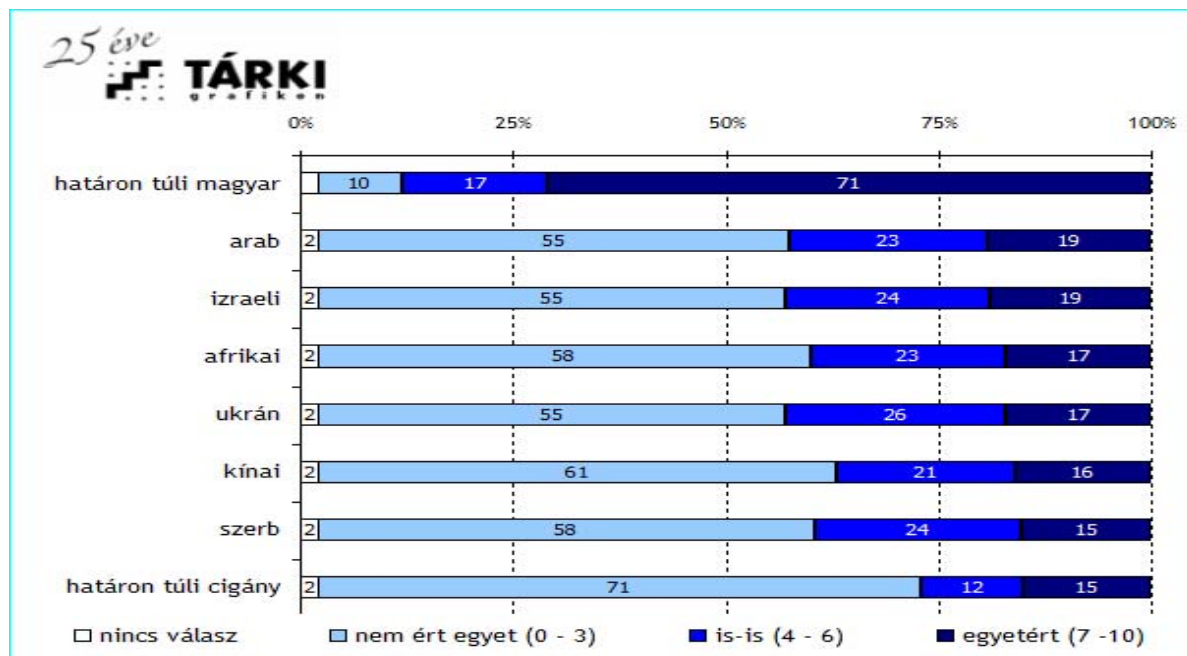
Az idegenellenesség mértéke az átlagosnál (33%) sokkal magasabb az iskolázatlanok (48%), a nyugdíjasok (39%), a munkanélküliek (44%), és a parlamenti választáson biztosan nem szavazók (40%) körében. Az idegenbarátság az átlagosnál (10%) inkább jellemzi a budapestieket (16%), a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket (22%), a vállalkozókat (19%) és a tanulókat (17%).¹⁸

A TÁRKI kutatásából kiderül, hogy míg a felnőtt magyar lakosság 71%-a adna letelepedési engedélyt egy büntetlen előéletű és munkával rendelkező határon túli magyarnak, addig egy hasonló adottságú, ukrán származású ember számára csak 17% biztosítaná ugyanezt.¹⁹

¹⁸ Sik Endre, TÁRKI Zrt.

¹⁹ Az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával megvalósuló „Állampolgári Tanácskozás a bevándorlók integrációjáról” című projekt keretén belül létrejött közvélemény-kutatás fő célja a befogadó társadalom bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjének felmérése volt. A kérdőíves felmérést a TÁRKI végezte 2009. júniusában 1009 fő megkérdezésével

32. ábra Mennyire értene egyet azzal, ha a hatóságok letelepedési engedélyt adnának egy büntetlen előéletű és munkával rendelkező...
(n=1009, válaszok %-a egy 0-10 skálán, ahol 10 jelenti, hogy teljesen egyetért)

Forrás: Állampolgári Tanácskozás a bevándorlók integrációjáról c. kutatás, TÁRKI 2009.

Magyarországot e tekintetben a közelmúltban érte nemzetközi kritika is. A már említett „Migrants at Work” uniós tanulmány kiemeli, hogy Magyarországon különösen jelentős akadályt jelent a xenofóbia, „**mivel a magyar társadalom az egyik leginkább xenofób (intoleráns, zárt stb.) társadalom a kortárs Európában.**”²⁰ (Mint láttuk, a TÁRKI felmérései szerint az utóbbi néhány évben az idegenellenesség Magyarországon viszont nem nőtt). A tanulmány még két tekintetben említ gondokat hazánkkal kapcsolatban. Az integráció akadályaként említi, hogy Magyarországon a migráció kevésbé hangsúlyos téma a politikai szereplők számára. Ezenkívül nem létezik olyan (intézményes és rendszeres) fórum, ahol a munkavállalási migráció érdekhordozói, a munkaadók, a szakszervezetek, a pártok, az integrációs és emberjogi programok képviselői, a helyi hatóságok és persze a migránsok képviselői kicserélhetnék tapasztalataikat, nézeteiket. Az említett korlátok az idézett tanulmány szerint szorosan összefonódnak egymással, egymás erőterében szükséges értelmezni őket. Bár vizsgálatunk nem e témával foglalkozott, annyit megjegyzünk, **hogy eredményeink szerint a mindennapi életben az erős idegenellenesség nem, illetve szórványosan társul elterjedt vagy durva diszkriminatív gyakorlattal a külföldiekkel szemben.**

²⁰ Forrásként a tanulmány a kutatáshoz kapcsolódó magyar országjelentést jelöli meg, az pedig a European Social Value illetve az Eurobarométer felmérésekre hivatkozik.

11. Társadalmi integráció

11.1 A munkával való elégedettség

Az EU-n kívüli munkavállalók munkaerő-piaci integrációjának fontos jelzője a munkával, munkahellyel, munkakörülményekkel, a bérezéssel és az emberi kapcsolatokkal való elégedettség mértéke. Az elégedettséget közvetlenül meghatározzák a munkához fűződő **elvárások és azok megvalósulásának megítélése.**

Adataink összefoglalóan a következők:

64. tábla Mennyire elégedett munkájával? (értékelések átlaga*)

	Összes- ségében	Munka- körülmények	fizetés	egyéb juttatások	kollégákhoz való viszony	főnökhöz való viszony
EU+ Fejlett	4,05	4,04	3,55	3,14	4,26	4,49
Iszlám országok	3,98	3,83	3,61	2,57	3,90	3,27
Volt Jugoszlávia	3,94	4,05	3,42	2,43	4,15	4,25
Románia	3,91	3,87	3,43	2,66	4,21	3,70
Ukrajna	3,73	3,88	3,39	2,19	4,45	3,75
Volt Szu	3,59	3,79	3,14	2,81	4,07	3,94
Kína+Vietnám+Mon gólia	3,38	3,42	3,29	2,14	3,43	3,35
Összesen	3,82	3,86	3,39	2,75	4,17	3,83

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= nagyon elégedetlen ... 5= nagyon elégedett

Az elégedettség összesített jelzőszáma ötfokú skálán 3,82, ami azt mutatja, hogy általában **az elégedettebbek vannak többségben.** Ez az integrációnak is fontos eleme és indikátora. Származási országok szerint vizsgálva azonban lényegesek a különbségek. **A leginkább az EU-n belüli és a fejlett országokból érkező munkavállalók elégedettek, legkevésbé pedig az ázsiaiak.**

Az elégedettség egyes tényezőit tekintve **átlagosan a kollégákhoz fűződő viszonynak kiemelkedően a legkedvezőbb a megítélése (4,17)** - ez úgy is értelmezhető, hogy a munkahelyi emberi kapcsolatok elősegítik az integrációt. Viszonylag magas az átlagos elégedettség a munkakörülményekkel (3,86%) és a főnökökkel fennálló viszonyal (3,83). Ennél kevésbé kedvező, de átlagosan még enyhén pozitív a fizetéssel való elégedettség (3,39). **Az elégedetlenek vannak viszont többségben a béren kívüli juttatások vonatkozásában (2,75)**

A munkahelyi emberi kapcsolatokkal a többiekhez képest az arabok és a távol-keletiek lényegesen kevésbé elégedettek. Ez utóbbiak a legkevésbé elégedettek az anyagiakkal és a munkakörülményekkel is.

Foglalkozási csoportok szerint vizsgálva az adatok a következők:

65. tábla Elégedettség foglalkozás szerint (értékelések átlaga*)

	<i>segéd-, betanított munkás</i>	<i>szakmunkás</i>	<i>szellemi</i>	<i>vezető, értelmiségi</i>	<i>önálló, vállalk</i>
munkájával általában	3,8	3,9	3,6	3,8	4,1
kollégákhoz való viszonyal	4,0	3,9	4,2	4,4	4,2
munkakörülményekkel	3,9	3,7	4,0	3,8	4,1
főnökhöz való viszonyal	3,7	3,8	3,5	4,1	3,5
fizetéssel	3,5	3,5	3,4	3,3	3,5
egyéb juttatásokkal	2,3	2,5	3,0	2,8	2,9

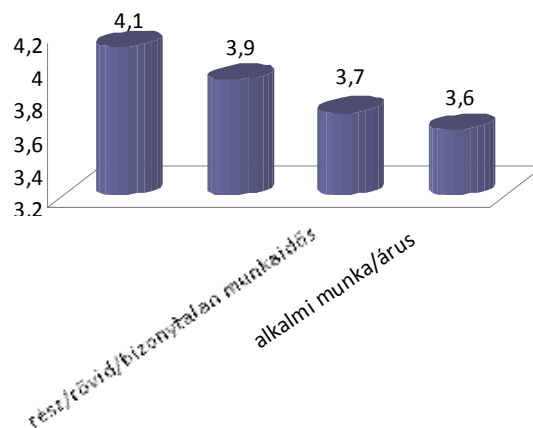
*1-5 terjedő skálán, ahol 1= nagyon elégedetlen ... 5= nagyon elégedett

Az eredmények jól tükrözik a foglalkozások képzettségi hierarchiáját. A leginkább elégedett réteg a vállalkozóké, különösen a munkakörülményekkel és a munkatársakhoz fűződő viszonyal. **A fizetéssel viszonylag a vezető állásúak és értelmiségiek körében a legalacsonyabb az elégedettség.**

Míg nem és életkor szerint nem találtunk markáns eltéréseket, lényeges körülménynek bizonyult, hogy valaki magyar nemzetiségű-e vagy sem: a magyar nemzetiségű munkavállalók elégedettsége minden vonatkozásban alacsonyabb nem magyar származású társaiknál. Különösen jelentős ez az értelmiségiek, szellemi foglalkozásúak körében. Az egyetlen kivételt a vállalkozók jelentik, esetükben a magyar származásúak az elégedettebbek.

Végül a munkaviszony jellege szerint tovább árnyalható a kép:

33. ábra Elégedettség a munkaviszony jellege szerint (5 fokú skálán)

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= nagyon elégedetlen ... 5= nagyon elégedett

Az önállóak a leginkább elégedettek, de még a rész-és alkalmi foglalkozásúak elégedettségi átlaga is meghaladja a közepeset.

Összességében a válaszok alapján megállapíthatjuk, **hogy a végzett munkához fűződő viszony, a munkával, munkahellyel való elégedettség mértéke nem jelenthet társadalmi méretben komoly akadályt a külföldi munkavállalók integrációs folyamatában Magyarországon.**

11.2 Társadalmi támasz, civil szervezetek

A civil szféra jelentős szerepet tölthet be a harmadik országok munkavállalóinak integrációjában társadalmi támaszt nyújtva, hálózati kapcsolatokat kínálva vagy éppen érdekképviselőként biztosítva.

Először azt vizsgáltuk, milyen mértékben tudnak egyáltalán ilyen jellegű szervezetekről a kérdezettek. Az adatok a következők:

A kérdezettek nem egészen egytizede ismer a hazájából érkezteteket összefogó, illetve a külföldi munkavállalók érdekeit képviselő szervezeteket. Miután minden újabb, a migrációra vonatkozó nemzetközi dokumentum hangsúlyozza e szervezetek jelentőségét és növekvő támogatásának szükségességét e helyzetet kifejezetten kedvezőtlennek kell értékeljük

66. tábla Említett szervezetek

<i>Szervezet neve</i>	<i>Említések száma</i>
Menedék Egyesület	23
Követségek	6
Magyarországon élő mongolok egyesülete	5
IOM	3
Mahatma Gandhi Egyesület	3
Szakszervezet	3
Association of Moldavians in Hungary	2
Csángó szövetség	2
Egy-egy ember által megnevezett egyéb	13

A nem magyar származású kérdezettek mintegy negyede tud a hazájából érkezteteket képviselő szervezetről, a magyarok körében természetesen az ilyen jellegű szervezetek jelentősége jóval kisebb.

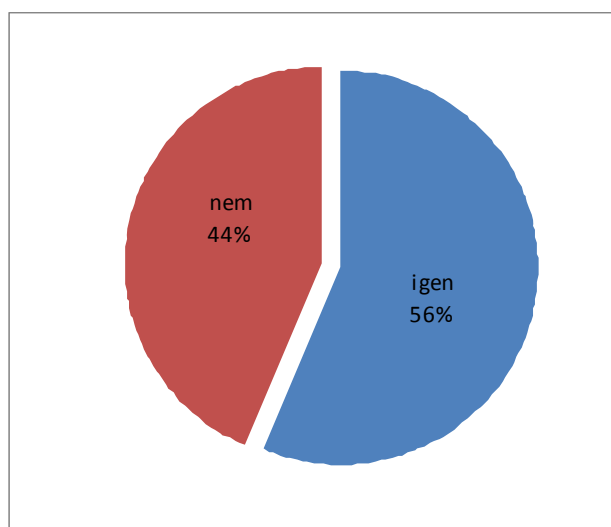
67. tábla Tud-e a külföldiek érdekeit vagy hazájából érkezteteket képviselő szervezetről? (%)

<i>Nemzetiség</i>	<i>igen</i>	<i>nem</i>	<i>Összesen</i>	<i>N</i>
nem magyar	26,5	73,5	100	211
magyar	8,4	91,6	100	154
Együtt	18,9	81,1	100	365

A velük foglalkozó szervezetek ismertsége az Európán kívülről érkeztetek körében a legmagasabb (30%). A **kérdezettek mindössze 4%-a nyilatkozott úgy, hogy személyesen is van kapcsolata** ilyen szervezettel.

Az igény pedig meglenne:

34. ábra Ön szerint szükség van/szükség lenne-e ilyen szervezetekre?

A kérdezettek több mint fele szükségét érzi e szervezeteknek, azoknak, akik tudnak segítő civil szervezetek működéséről, 93%-a válaszolt úgy, hogy szükség van rájuk.

Származási ország szerint a következő a helyzet:

68. tábla Ön szerint szükség van/szükség lenne-e ilyen szervezetekre? Válaszok megoszlása állampolgárság szerint (%)

	<i>igen</i>	<i>nem</i>	<i>Összesen</i>
Románia	55,7	44,3	100
Ukrajna	74,4	25,6	100
Volt Jugoszlávia	56,0	44,0	100
Volt szocialista	39,5	60,5	100
EU15+ Fejlett	48,1	51,9	100
Kína+Vietnám+Mongólia	28,9	71,1	100
Iszlám országok	50,0	50,0	100
Egyéb	66,7	33,3	100
Együtt	51,5	48,5	100

Mint láthatjuk az Ukrájából és a volt Jugoszláviából érkezettek körében különösen erős az igény a támaszt nyújtó, érdekeket védő szervezet iránt.

Míg iskolai végzettség szerint az igény a két póluson, a szakképzetlenek és a diplomások körében is magasabb az átlagnál, foglalkozás szerint a válaszok a következőképpen oszlanak meg:

69. tábla Ön szerint szükség van/szükség lenne-e ilyen szervezetekre? Válaszok megoszlása foglalkozások szerint (%)

	<i>igen</i>	<i>Nem</i>	<i>Összesen</i>
segéd- vagy betanított munkás	58,5	41,5	100
szakmunkás	40,3	59,7	100
szellemi foglalkoztatott	54,2	45,8	100
vezető, értelmiségi	50,4	49,6	100
önálló, vállalkozó	57,7	42,3	100
együtt	51,7	48,3	100

Azt láthatjuk, hogy a segéd-és betanított munkások, illetve a vállalkozók igényelnének legmagasabb arányban szervezett támogatást.

A szakszervezetek nem töltenek be ilyen szerepet. Mint egy vezetőjük elmondja:

”A szakszervezeti tagságban nincs különbségtétel a szerint, hogy hazai vagy külföldi, migráns-e munkavállaló, s mint ilyen külön nem is jelenik meg sem a szakszervezeti politikában, sem a napi tevékenységben. A problémakörrel, amennyiben problémakör, foglalkozunk, de sokkal inkább az európai szervezetekben, intézményekben, illetve a nemzetközi szakszervezeti szövetség keretében, ahol különböző koncepciók kidolgozása, értékelések, áttekintések készülnek - ezeknek részesei vagyunk. De kimondottan migráns munkavállalók magyarországi foglalkoztatása nagyon kevésbé jelenik meg a napi tevékenységünkben... Igazából ezekhez az emberekhez nem jutunk el, nem tudunk velük kapcsolatot teremteni – az a gond. Magyarországon az építőiparban nagyon sok a kis mini cég, öt-hat-nyolc-tíz fős. Jellemző az, hogy a külföldiek is, vagy a harmadik országbeliek is ott dolgoznak. Ilyen helyeken a szakszervezet alapvetően nem tud létezni, mert tíz fő kell a szakszervezet alapításához. Tehát ez egy szürke zóna.”

Az igény kutatásunk alapján jól lokalizálhatóan meglenne, a kérdés az, hogy **lehet-e, érdemes-e szakpolitikai eszközökkel a harmadik országból érkezett munkavállalókat támogató civilek működését ösztönözni ma Magyarországon.** Erre azonban egy átfogó **stratégia keretei között lehet igazán válaszolni.**

11.3 A magyar nyelv ismerete

Huzamosabb magyarországi munkavállalás esetén a **magyarul tudás ténye és szintje az integráció és a munkaerő-piaci esélyegyenlőség lényeges előfeltétele.** Ez alól csak néhány kivétel létezik, például felsőszintű menedzserek, informatikusok, call centerek alkalmazottai. De a magyarul tudás hiánya — tekintetbe véve a hazai népesség nagy részének hiányos nyelvtudását is — még őket is korlátozza a mindennapi életben.

Megkértük nem magyar anyanyelvű kérdeztjeinket, hogy az iskolaihoz hasonló módon osztályozzák le saját magyar tudásukat.

70. tábla Magyar nyelvismeret szintje a nem magyar nemzetiségűek körében

<i>Magyar nyelvtudás szintje</i>	<i>%</i>
nem tud	7,7
gyenge	26,5
közepes	21,5
jó	19,3
kiváló, anyanyelvi szint	24,9
nem magyar nemzetiségűek együtt	100
N	181

Eszerint **legalább egyharmaduknak súlyos gondot okoz kommunikálni magyar nyelven.**

Érdeemes az adatokat áttekinteni a nem magyar ajkú munkavállalók származási országa szerint

71. tábla Magyar nyelvtudás szintje származási ország szerint (Osztályzatok átlaga*)

	<i>nem magyar nemzetiségűek</i>	<i>teljes minta</i>
Románia	4,0	4,8
Ukrajna	4,0	4,9
Volt Jugoszlávia	3,8	4,7
Volt szocialista	2,9	4,3
EU15+ Fejlett	2,8	2,8
Kína+Vietnám+Mongólia	3,4	3,4
Iszlám országok	3,6	3,6
Egyéb	3,3	3,3
Együtt	3,3	4,3

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= nem tud ... 5= kiválóan tud

Első látásra a fejlett országok állampolgárainak helyzete a legkedvezőtlenebb, de körükben jónéhányan dolgoznak olyan munkakörben ahol ez viszonylag kis gondot okoz (pl. menedzsment, bankszakma, angol nyelvoktatás stb.) Az arab származásúak közepesnél jobb átlagában szerepet játszik, hogy sokan itt tanultak közülük. Az természetes, hogy a szomszédos országokból jövők magyar tudása a legjobb, még ha nem is magyar anyanyelvűek.

72. tábla Magyar nyelvtudás szintje foglalkozás szerint a nem magyar nemzetiségűek körében (Osztályzatok átlaga*)

	<i>nem magyar nemzetiségűek</i>
segéd- vagy betanított munkás	3,0
szakmunkás	3,6
szellemi foglalkoztatott	3,5
vezető, értelmiségi	2,9
önálló, vállalkozó	3,5
együtt	3,3

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= nem tud ... 5= kiválóan tud

A vezető állásúak, értelmiségiek magyar nyelvtudása-az előbbiekkal összehangban- átlagosan a legalacsonyabb. Ennél jóval súlyosabb gondok húzódnak meg a segéd. és betanított munkások (feltételezhetően némileg valóságképzítő) közepes átlaga mögött.

Meg is kérdeztük a nem magyar ajkú munkavállalóktól, hogy a magyarul tudás hiányosságai okoztak-e nehézséget a munkavégzésnél. **Több mint egyharmaduk említett ezzel kapcsolatos gondot. Olyan esetről, amikor nem kapott meg egy állást a megfelelő nyelvtudás hiánya miatt, 23%-uk számolt be.**

Különös jelentősége van a nyelvismeretnek az **ügyintézés** során. Erre külön is rákérdeztünk.

73. tábla Magyarországi ügyintézése során problémák (A magyarul kiválóan tudók nélkül) (%)

N=170

	<i>meg tudja értetni magát?</i>	<i>ki tud tölteni egy űrlapot?</i>	<i>meg tud írni egy kérvényt?</i>
nem került ilyen helyzetbe	2,2	11,9	17,1
soha	7,7	16,7	23,9
ritkán	9,1	15,6	15,0
néha igen, néha nem	29,7	13,5	5,9
többnyire igen	22,0	19,1	18,9
mindig	29,2	23,1	19,2
együtt	100	100	100

Az írásbeli ügyintézés az érintettek mintegy kétötödének komoly probléma. Bár külön nem vizsgáltuk, de hasonló lehet a helyzet a munkavégzésre vonatkozó írásos dokumentumokkal is.

Az ügyintézésnél sokan segítségre szorulnak. Ennek módjára is rákérdeztünk.

74. tábla Előfordult-e, hogy ügyintézéshez nyelvi nehézségek miatt segítséget hívott?

(Osztályzatok átlaga*)

	<i>barátot</i>	<i>családtagot</i>	<i>munkatársat</i>	<i>tolmácsot</i>	<i>pénzért más intézte</i>
Románia	2,4	2,3	1,9	1,0	1,3
Ukrajna	1,6	2,3	1,4	1,1	1,5
Volt Jugoszlávia	2,0	1,6	2,7	1,6	1,8
Volt szocialista	2,2	1,5	1,8	1,0	1,1
EU15+ Fejlett	2,5	2,7	2,5	1,4	1,4
Kína, Vietnám, Mongólia	3,7	2,9	2,2	2,2	1,8
Iszlám országok	2,6	1,9	2,1	1,2	1,2
Egyéb	2,6	2,4	2,8	1,4	1,2
Együtt	2,6	2,4	2,2	1,4	1,4

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= soha ... 5= mindig

Mint látható, a távol-keletiek veszik a legintenzívebben igénybe a segítség különböző formáit.

11.4 Távlatok, tervek

Az EU-n kívüli munkavállalók helyzetét, jövőbeni magatartását többnyire jól jelzik elmondott **szándékaik, terveik, rövid és középtávú elképzeléseik magyarországi tartózkodásukról**. Az elemzésnél is figyelemmel kell lenni a migránsok várható hosszú távú mozgására. A magyarországi munkavállalással kapcsolatos tervek, azok változása indikátorai a magyarországi migráció dinamikájának, melynek bizonyítékokon alapuló becslése elengedhetetlen a jövőre vonatkozó döntések megalapozásához. Nem mindegy azonban, milyen időtávlatokról van szó. Azt, hogy Magyarország mennyire vonzó hosszú távon az EU-n kívüli migránsok számára, azért is fontos tudni, hogy **legyen idő proaktív módon felkészülni az együttélés és az integráció kölcsönösen előnyös formáinak kimunkálására**.

A történeti tendenciákat a statisztikai adatok alapján már áttekintettük. Most lássuk, hogyan képzelik el megkérdezetteink további tartózkodásuk időhorizontját. A kérdőív alapján az **EU-n kívülről érkezett munkavállalók jellemzően több éves időtartamra tervezik magyarországi tartózkodásukat**. A magyarországi külföldi munkavállalók döntő többsége nem vándormadár: **a válaszolók fele egy évnél tovább, de nem végleg, több mint kétötöde pedig végleg Magyarországon szeretne maradni**.

Ez erősíti a **cirkuláris mobilitással járó előnyök kihasználásának esélyét Magyarország számára**. A Magyarországra érkezést megelőzően a válaszadók mindössze 16%-a tervezte egy évnél rövidebb időre az itt tartózkodását (ehhez hozzá kell tenni, hogy a szezonális munkát végzők a megkérdezetteink körében bizonyosan alulreprezentáltak), míg 48% több éves, 23% pedig végleges maradást tervezett.

A származási ország szerint a kép a következő:

75. tábla A magyarországi tartózkodás jelenleg tervezett hossza (%)

	<i>néhány napig</i>	<i>néhány hétig</i>	<i>néhány hónapig</i>	<i>1 évnél tovább, de nem végleg</i>	<i>ha lehet, végleg itt marad</i>	<i>Összesen</i>
Románia	-	1,8	4,8	43,4	50,0	100
Ukrajna	9,1	4,5	9,1	29,5	47,7	100
Volt Jugoszlávia	8,0	-	4,0	60,0	28,0	100
Volt szocialista	-	-	3,9	46,1	50,0	100
EU15+ Fejlett	-	-	6,8	72,9	20,3	100
Kína+Vietnám+Mongólia	-	-	-	76,9	23,1	100
Iszlám országok	-	-	-	62,5	37,5	100
Egyéb	-	-	11,1	33,3	55,6	100
Együtt	1,4	1,2	4,9	50,7	41,8	100

Románia, a volt Szovjetunió, és az afrikai országok állampolgárainak fele végleg Magyarországon kíván maradni. A fejlett országokból érkezett és a távol-keleti munkavállalók mintegy háromnegyede ideiglenes migráns, azaz egy évnél tovább, de nem végleg kíván itt tartózkodni. Ez jellemzi az arabok és a vajdaságiak háromötödét is.

76. tábla A magyarországi tartózkodás jelenleg tervezett hossza foglalkozás szerint (%)

	<i>néhány napig</i>	<i>néhány hétig</i>	<i>néhány hónapig</i>	<i>lévénél tovább, de nem végleg</i>	<i>ha lehet, végleg itt marad</i>	<i>Összesen</i>
segéd- vagy betanított	1,5	3,0	12,1	43,9	39,4	100
szakmunkás	4,1	4,1	2,7	53,4	35,6	100
szellemi	1,1	-	-	32,3	66,7	100
vezért	-	-	6,8	61,7	31,6	100
önálló,vállalk	1,9	-	-	59,6	38,5	100
Együtt	1,4	1,2	4,6	50,6	42,2	100

Az adatainkból az világos, hogy a szakképzettebb munkavállalók nagyobb valószínűséggel képzelik el hosszabb távon magyarországi tartózkodásukat. Az is leszűrhető, hogy a szakképzetlenek körében magasabb a szezonális távlatban gondolkodók aránya, ez természetes is. **A magas képzettségűek zöme, több mint háromnegyede hosszú távon képzei el magyarországi tartózkodását.**

Adataink alapján esély van arra, hogy a magyar gazdaság és társadalom számára kedvezőbb összetételű munkaerő tartózkodjék huzamosabban hazánkban. Az EU országokban tapasztaltakhoz hasonlóan a felmérésünk is azt mutatja, hogy a magyarországi munkavállalás az esetek zömében nem rövid idejű, esetenként történő ingázás. Az elmúlt évekhez képest változás, hogy a magyarországi tartózkodás átlagos hossza bővült, az egy évnél rövidebb időre érkezők aránya nagymértékben visszaesett

11.5 Magyar munkaerő-piaci tapasztalatok: siker vagy csalódás?

A magyarországi munkavállalás sikerességének megítélését az érintett külföldi állampolgárok részéről bizvást tekinthetjük integrációjuk egyik szintetikus jelzőszámának.

Tanulságos a válaszok megoszlása: **a kérdezettek 30%-a válaszolt úgy, hogy teljes mértékben megtalálta itt számítását, 64%-uk részben, 6%-uk pedig nem.**

Az egyes munkavállalók származási országa szerint lényeges különbségek vannak az értékelésben.

77. tábla Megtalálta itt számítását? Származási ország szerint (%)

	<i>nem</i>	<i>részben</i>	<i>igen, teljesen</i>	<i>összesen</i>
Románia	1,8	75,4	22,8	100
Ukrajna	8,9	53,3	37,8	100
Volt Jugoszlávia	8,0	60,0	32,0	100
Volt szocialista	16,9	57,7	25,4	100
EU15+ Fejlett	5,3	36,8	57,9	100
Kína+Vietnám+Mongólia	-	84,6	15,4	100
Iszlám országok	10,0	60,0	30,0	100
Egyéb	-	44,4	55,6	100
Együtt	5,9	63,9	30,2	100

A legkedvezőbb értékelést a fejlett országok itt dolgozó állampolgárai adták összességében, ez minden bizonnyal egybeesik a realitással, magasabb státuszuk, jobb munka-és életfeltételeik meglétével. Az összes többi ország állampolgárai esetén az értékelést a “részben megtalált számítás” (53-85%-os válaszaránnyal) jellemzi. Viszonylag magas a volt Szovjetunió polgárai (17%) és az arabok (10%) közt azok aránya, akik nem találták itt meg számításukat.

A kvalifikáltabb foglalkozás a Magyarországon elérték pozitívabb megítélésével jár együtt.

78. tábla Megtalálta itt számítását? Foglalkozás szerint (%)

	<i>nem</i>	<i>részben</i>	<i>igen, teljesen</i>	<i>Összesen</i>
segéd- vagy betanított munkás	3,1	80,0	16,9	100
szakmunkás	2,8	68,1	29,2	100
szellemi foglalkoztatott	11,2	61,8	27,0	100
vezető, értelmiségi	5,8	58,7	35,5	100
önálló, vállalkozó	5,7	56,6	37,7	100
Együtt	6,0	64,0	30,0	100

Érdeemes felfigyelni arra, hogy a szellemi foglalkozású (de nem értelmiségi) kategóriába tartozók 11%-a kifejezetten csalódott.

11.6 Az integráció főbb kérdései a vélemények tükrében

A szakértők általában **nem tartják a harmadik országbeli munkavállalók integrációját meghatározó jelentőségű társadalmi problémának Magyarországon.**

“Nálunk még annyira nem súlyos a bevándorló-probléma, mint mondjuk Nyugat-Európában, még nem ők a legfontosabb marginális munkaerő-piaci csoport. Azért már rendkívül jól látszik, hogy például a nyolcadik kerületben, ahol lakom, nagyon sok a török. A török étteremben törökök dolgoznak, persze kérdés, hogy legálisan tartózkodnak-e ...Biztos, hogy nem vagyunk célország, de ha már eljöttek otthonról, akkor még mindig jobb itt, mintha visszamennének. Arra mindenképpen számítanunk kell, hogy növekedni fog a számuk. Én tartok ettől. Kiszorulnak Nyugat-Európából, mert, egyebek között a válság kapcsán, már nem olyan befogadó a nyugat-európai társadalom”. (civil szervezet)

”A migráció ma Magyarországon még régiós szinten is egy ’jelentéktelen’ terület. Nem hiszem, hogy egy megfelelő gazdasági helyzetben az ügyintézés bürokratikussága elrettentő lenne. A meglévő gazdasági társadalmi realitás mellett a beilleszkedésnél a kultúra, nyelv a húzóerő. ” (IOM tisztviselő)

A szakérői vélemények azt jelzik, hogy a fogadó társadalom oldaláról **a kép nem felhőtlen:**

„Sajnos elég sokan vannak, akik nem szeretik azt, hogy külföldiek jönnek ide dolgozni, mert ők kétszer annyit keresnek, meg „én is meg tudom csinálni ezt a munkát”, stb. Ugyanakkor látni kell, hogy nagyon kevesen vannak, akik ugyanazzal a tudással vagy színvonallal tudnák csinálni – főleg a

topmenedzsmentben – a dolgokat, mert azok már külföldön csinálják ugyanazt. Sajnos a külföldi befektetőt, munkaerőt vagy munkavállalókat mindig politikai kampánybeszédre kötik. Hogy azok a szemetek ennyi külföldit hoztak be, és elvették a magyar munkaerő elől a lehetőséget. Tehát nem feltétlenül pozitív a kép, de aki benne dolgozik, meg egy kicsit másképp nézi a dolgokat, azért rájöhet arra, hogy szükség van rájuk, a tapasztalatok miatt is, és hogy kiképezzenek olyan magyarokat, akik aztán akár itthon, akár a világ bármely táján megállják a helyüket” (relokációs cég vezetője)

Az integráció alapvető problémáira hívja fel a figyelmet egy állami hivatalnok:

„Magyarország már nem cél-, hanem tranzitország a nem magyaroknak és a magyarok egy részének sem. Ha a válságnak vége lesz, akkor se lesz ez nagyon másként. . Ha itt akar maradni az illető, például mert tovább nem tud menni, akkor a szakmai beilleszkedés, a következő nagy lépés. Ha pedig a nem felkészültek jönnek, ez a beilleszkedés gátja lesz.

„Majdnem minden lakótelepen van arab boltos, mint ahogy Nyugat-Európában mindenütt vannak éjszaka is nyitva tartó boltok. Ezek a mindent árulók, ezek többnyire arabok. Németországban majdnem minden taxis arab. Németországban a törökök azt követelik, hogy legyen iszlám egyetem, és a németek pedig azt mondják, hogy Rómában élj úgy, ahogy a rómaiak. Hogy kinek van igaza, ezt én nem tudom eldönteni. Tény, hogy azt sem Franciaország, sem Németország, és különösen ezeknél konzervatívabb Kelet-Európa nem fogja tudomásul venni, hogy délben nem harangoznak, hanem a müezzin kiabál De ebből is csak akkor lesz probléma, hogy ha sokan vannak. Azzal, hogy a környező országokból nincs utánpótlás, Magyarország is belekerül abba, hogy más kulturális közegből jönnek be. ” (minisztériumi vezető)

Előkészítő mélyinterjúink során összegyűjtöttünk 8 olyan jellegzetes állítást, amelyek a **Magyarországon dolgozó külföldiek jellegzetes integrációs nehézségeire vonatkoznak**. Arra kértük a megkérdezetteket, hogy állításokat értékeljenek egy 5 fokú skálán, ahol az 1 az egyáltalán nem ért egyet, az 5 pedig a teljes mértékben egyetért választ jelentette.

Az értékelések átlaga nemek szerint a következők:

79. tábla Integrációs problémák nem szerint (Értékelések átlaga)

<i>Állítások</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Együtt</i>
mostanában származási országában könnyebb munkát találni, mint Magyarországon	2,44	2,53	2,47
a külföldieknek többet kell dolgozni ugyanazért a pénzért	2,64	2,66	2,67
a munkáltatók kihasználják a külföldieket	2,8	2,55	2,69
csak azért érdemes Magyarországra jönni, mert közel van	2,74	2,78	2,74
a külföldi munkavállalók konkurenciát jelentenek a magyaroknak	2,83	3,16	2,97
túlságosan megnehezítik a nem EU-s állampolgárok munkavállalását	3,17	3,1	3,16
bonyolult, körülményes a munkavállalás engedélyezése	3,26	3,13	3,2
mostanában, aki elmegy, az inkább nyugatabbra megy	3,81	3,85	3,84

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem ért egyet ... 5= teljesen egyetért

A válaszadók ötfokú skálán a legmagasabb, átlagban 3,84-es osztályzattal értékelték azt a kijelentést, hogy mostanában, aki külföldön keres munkát, az inkább nyugatabbra megy. 3,2-es átlaggal a második az egyetértési rangsorban az az állítás, hogy bonyolult, körülményes a munkavállalás engedélyezése, a harmadik e listán pedig 3,16 átlagpontszámmal, hogy túlságosan megnehezítik a nem EU-s állampolgárok munkavállalását. A többi kijelentés esetén az egyet nem értők vannak többségben.

Külön vizsgálva az EU tagállamainak polgárait kiemelkedő, 4,18-as átlagpontszámmal legnagyobb az egyetértés abban, hogy mostanában, inkább nyugatabbra mennek dolgozni. **A harmadik. országbeli megkérdezettek esetében a legmagasabb osztályzatot, 3,49-es átlagponttal az a kijelentés kapta, miszerint túlságosan megnehezítik a nem EU-s állampolgárok munkavállalását Magyarországon.** Figyelemreméltó, hogy az EU-n kívüli munkavállalók közepesnél valamivel inkább egyetértettek azzal, hogy a külföldieknek többet kell dolgozni ugyanazért a pénzért.

80. tábla Integrációs problémák megítélése származási hely szerint (Értékelések átlaga)

<i>Állítások</i>	<i>EU</i>	<i>3. országbeliek</i>	<i>Együtt</i>
bonyolult, körülményes a munkavállalás engedélyezése	3,1	3,5	3,2
a külföldi munkavállalók konkurenciát jelentenek a magyaroknak	2,9	3,1	3,0
a külföldieknek többet kell dolgozni ugyanazért a pénzért	2,6	2,9	2,7
túlságosan megnehezítik a nem EU-s állampolgárok munkavállalását	3,0	3,5	3,2
csak azért érdemes Magyarországra jönni, mert közel van	2,9	2,3	2,7
a munkáltatók kihasználják a külföldieket	2,8	2,5	2,7
mostanában származási országában könnyebb munkát találni, mint Magyarországon	2,7	2,1	2,5
mostanában, aki elmegy, az inkább nyugatabbra megy	4,2	3,2	3,8

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem ért egyet ... 5= teljesen egyetért

A magyarországi tartózkodással kapcsolatban felmerülő problémákat szintén 5 fokozatú skálán értékelték a megkérdezettek. Legmagasabb értéket 3,07-es átlaggal a család hiánya kapott, ezt követte 3,01-es átlaggal az anyagi bizonytalanság. A férfiak számára a papírok intézése és az anyagi bizonytalanság jelenti a legnagyobb problémát, míg a nőknél egyértelműen a család hiánya okozza a legnagyobb gondot.

35. ábra Mennyire jelentenek problémát Magyarországon (Értékelések átlaga) *

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem jelent problémát ... 5= nagyon nagy problémát jelent

Külön megvizsgáltuk az EU állampolgár és a harmadik országbeli válaszadók értékelését is. Az EU államainak itt dolgozó polgárai számára Magyarországon a legnagyobb problémát a család hiánya és az anyagi bizonytalanság jelenti, míg a harmadik országbeli megkérdezettek között egyértelműen a papírok intézésének gondja emelkedik ki 3,36 átlagpontszámmal, ezt követi az emberi kapcsolatok, mentalitás 3,13 átlagponttal és a távolság, honvág 3,05 átlagpontszámmal.

81. tábla Integrációs nehézségek az EU-s és azon kívüli munkavállalóknál (Értékelések átlaga)

Állítások	EU	3. országbeliek	Együtt
Papírok intézése	2,7	3,4	2,9
Távolság, honvág	2,8	3,1	2,9
Emberi kapcsolatok, mentalitás	2,5	3,1	2,7
Család hiánya	3,2	2,9	3,1
Túl sok munka, kevés szabadidő	2,8	2,9	2,8
Anyagi bizonytalanság	3,1	2,8	3,0
Megfelelő munkát találni	2,6	2,8	2,7
Otthoni problémák	2,5	2,5	2,5
Nyelv	1,6	2,3	1,8
Rendezetlen körülmények, bizonytalan munkaviszonyok	2,2	2,2	2,2
Lakás, szállás	2,3	2,1	2,2
Munkakörülmények	2,2	2,1	2,2
Utazás, vándorlás	2,1	2,0	2,1
Munkahelyi légkör, beilleszkedés	1,9	1,9	1,9

*1-5 terjedő skálán, ahol 1= egyáltalán nem jelent problémát ... 5= nagyon nagy problémát jelent

Az integrációs nehézségek kevésbé érintik a harmadik országbeli munkavállalók „elitjét”.
Mint egy kutató megjegyzi:

“az, hogy Nyugat-Európából, vagy Észak-Amerikából érkezik egy munkavállalónak, annak már önmagában magasabb a presztízse”

Egy multinacionális cég képviselőjének tapasztalata szerint:

„Általában azoknak a munkavállalóknak, akik menedzsernek jönnek, beilleszkedési problémájuk nincs. Most már egyre gyakoribb, hogy olyan tréninget tartanak nekik, ahol megismerkedhetnek a magyar munkakultúrával. Az azért előfordult, hogy a menedzser nem érti, hogy, István miért mondja azt, hogy „ez nem az ő dolga”, meg „nem én vagyok a hibás”. Úgyhogy ebből a szempontból nincsenek problémák. A családok, illetve a feleségek inkább azok, akik miatt a relokációk nagy százaléka meghiúsult. ” (multinacionális cégvezető alkalmazottja)

„Kétféle módon próbáljuk őket beintegrálni, az egyik ez a feleségek esetében a különböző nőegyletek, női gyülekezetek, International Club, Norton American Club, stb., minden van, ami nekik jó lehet, sőt, a honfitársakkal tudják megbeszélni a napi problémákat. Az egyik szolgáltatásunk, az orientációs. Nem arról szól, hogy most bemutatom a Hősök terét, a Gellért hegyet, a Várat, meg mindent, hanem lakókörnyezet megismerése, azok a problémák, amik felmerülhetnek az itt tartózkodás alatt, az orvosi ellátás, a bevásárlás, a sportolási lehetőség – mindenre odafigyelve, olyan képet kell nekik adni, hogy nekik jó legyen. Ha valakinek megmondják már az első nap, hogy ne számíts arra feltétlen, hogy mosolyognak rád az üzletben, akkor már nem úgy áll hozzá, hogy „hú, hát nem mosolyognak, flegma és izé”. Rájöttek a vállalatok, hogy muszáj ebbe pénzt és energiát fektetniük, mert ahhoz, hogy valaki elkezdje a kiküldetését, és egy hónap megszakadjon, az háromszor annyiba kerül, minthogyha végigcsinálja. Számos kulturális jellegű tréningsszolgáltató cég jött létre a világon, többek között Magyarországon is, és már nem olyan nagy –a feleséget vagy a családtagot érintő kulturális különbség, mint volt tíz évvel ezelőtt. A menedzsertréningek, pedig eléggé segítik a topmenedzsereket” (relokációs cég képviselője)

Az integráció alapfeltétele a **nyelvtudás**.

“Egy munkaadó miért venne fel olyan munkavállalót, aki nem a nyelvén beszél? Most már azért Magyarországon is nagyon sok multi van, és, egy nagy informatikai cég simán fel tud venni, mondjuk egy indiai informatikust, mert tudnak kommunikálni vele. Ki tudja adni neki a munkát, és az ő mögöttes tudása meg olyan érték, amit nem pótolható hazai informatikusok alkalmazásával. ” (munkaügyi szakértő)

„A munkanyelvnél nemcsak arról van szó, hogy hogyan beszélünk, hanem, hogy az összes szabályzat, bizonylat nyelve, az mind magyar. Tehát, ha itt valaki nem tud magyarul, nem tud mozdulni. Az, hogy a vezérigazgató-helyettes németül beszél persze, nem gond, mert mellé ül egy tolmács, vagy kap egy olyan titkárt, aki lefordítja neki” (külföldi tulajdonú cég HR vezetője)

“A nyelv, az az első, merthogy addig senkit nem lehet még a mezőre sem elküldeni anélkül, hogy egy munkabiztonsági kiképzést ne kapjon, vagy, hogy ne

tudja elolvasni, hogy a vezeték magas feszültségű. És a kedves kolléga mondta, „kérem szépen, de milyen nyelven próbáljuk meg ezeket megtanítani magyarra? Merthogy az egyik észak-afrikai, a második bangladesi. Nincs egy közös nyelvük. Ha angolul valamennyire gagyogna mindenki, az egyszerűbb lenne”. Már ez egy gát. onnan lehetne építeni a dolgokat –ha van egy nyelv, akkor ő oda tud egy angolul beszélő képző embert küldeni. (minisztériumi vezető)

Az **integrációt akadályozó tényezők** közül a szakértői vélemények alapján itt csak néhány kérdésre térünk ki röviden.

Az első ilyen az **adminisztratív szabályozás**.

“Szóval, igen, vannak nemzetek, amelyeket jobban ellenőriznek. Vannak a fekete listás országok, nem is érdemes velük foglalkozni, mert nagyon-nagyon nehezen fognak tartózkodási engedélyt kapni. Idesorolhatók azok, akikkel nincsen diplomáciai egyezmény, ahol többször tapasztaltak idegenrendészeti problémákat, például a kínaiak. Mondjuk, az észak-koreai be sem jöhet. Az afrikai országokból jövők köréből rengeteg érdekházasság volt Magyarországon az elmúlt három évben, ami arról szólt, hogy legyen egy EU-s tartózkodási engedélye. Nekünk is vannak olyan problémáink, amik abból adódnak, hogy vannak olyan ügyfeleink, akik problémás országból származnak. És nem kell nagyon messzire menni, mert Algéria, ami nem egy nagyon különleges ország ebből a szempontból, ott már kötekednek, hogy miért akar jönni. Pedig ő az egyik cég a kutató-fejlesztő menedzsere. De ez senkit sem érdekel, mert algíri útlevele van. Tehát akkor jobban belekötnek. Úgy hogy diszkrimináció, az nincs.” (áttelepülési ügyintéző)

Ez utóbbi véleményt sokan nem osztják, és vizsgálatunk adatai sem igazolják.

Az adminisztratív korlátozások indokoltsága mellett és ellene is elhangzottak érvek.

„Biztos, ez egy elvakult álláspont az enyém, de azt mondom, hogy igen, a korlátokat meg kellene szüntetni és hagyni a piacot érvényesülni. Tehát egy ekkora országban nincs nemzeti politika, vagy ha van, akkor az nagyon árt. Nyitott... tehát a GDP nyolcvan százaléka a külkereskedelemben realizálódik.” (egyetemi oktató)

„Véleményem szerint indokolt a korlátozások fenntartása a harmadik országok állampolgáraival szemben. Pontosan azért, mert hallatlan mértékű szociális problémával küzdünk. Szociális munkaerő-piaci problémával küzdünk így is. Tehát, ha most elengedőbbek lennének, esetleg többen jönnének. Nem tudom, hogy többen jönnének-e, de nem szabad megkockáztatnunk azt, hogy többen jöjjenek. Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy itt nagyon nyitott bevándorlású befogadó politikát folytatunk, és akkor egy hallatlan mértékű plusz szociális teherrel szembesüljünk, mert valószínű, hogy ebben a helyzetben nem tudnánk őket integrálni a munkaerő-piacon.” (vállalkozói érdekképviselő szakembere)

Arra is van példa, amikor az **ügyintéző hivatalnok magatartása diszkriminatív**. Jellemző példája ennek a következő interjúrészlet:

„A BÁH-ról nagyon sok tapasztalatom van az elmúlt 15-20 évből. Nem lett ügyfélcentrikusabb most sem, mert attól, hogy kitettek egy nagy fali televíziót, amelyen minden nyelven fut, hogy: „Tessék kérni tartózkodás engedélyt!”, még mindig nem az ügyfélről szól. Mond az ügyintéző nekem olyat, hogy: „Menjenek haza innen a kínaiak, mert mind gazember és mind csaló, meg mind bűnöző!” És az ügyfél, aki velem volt, értett magyarul. Én ezt nagyon sértőnek találtam, de én sem mertem felelni a szavam. Erre azért megkérdeztem ezt a hölgyet, hogy mire alapozza ezt a véleményét. Erre ő: „Elveszik tőlünk a munkalehetőséget...” Egyébként általános vélemény a bevándorlási hivatalban, hogy a kínaiak bűnözők. ” (civil szervezeti képviselő)

„A kárpátaljaiak két nagy problémát szoktak említeni Magyarország kapcsán, az egyik az ügyintézés nehézsége, a másik pedig, hogy leukránózzák őket. Ami az ügyintézést illeti, biztos, hogy sokat fejlődtek a hivatalok. Ha visszagondolok, mi volt a kilencvenes években egy munkaügyi vagy bevándorlási hivatalban, ahhoz képest óriásit fejlődött a világ. Mégis azt mondom, nem eleget. ” (migránsokkal foglalkozó civil szervezet)

A külföldi munkavállalók érdekvédelme nehézkes:

“A faji, etnikai, nemzetiségi megkülönböztetés elleni fellépés több hatóság, szervezet tevékenységi körébe tartozik, amely megnehezíti a panaszosok eligazodását. A kisebbségi biztoshoz érkező panaszok egy további része azért nem vizsgálendő, mert nem merítette ki az illető az egyéb rendelkezése álló jogorvoslatot (pl. egy hatósági eljárásban nem adott be fellebbezést), illetve már bírósági ügyről van szó, amit szintén nem vizsgálhatunk. Úgy látjuk, hogy az ügyfelek – különösen a külföldiek, a magyar nyelvet nem teljesen értő kisebbségek, az iskolázatlan, szegregált emberek, például a menekültek, a romák, telepen lakók, idősek, betegek – nem értik és fogadják el könnyen, ha a kisebbségi biztos nem tud foglalkozni az ügyükkel, és máshová irányítja őket, vagy kideríti, hogy már csak nemzetközi fórumhoz vagy költséges és időigényes perléshez van joguk. Ezért magunk is szorgalmazzuk olyan tájékoztatók kiadását, amely az ügyfeleknek segít a megfelelő jogi fórumok megtalálásában. ” (kisebbségi ombudsman irodája)

A **munkaerő-piaci diszkrimináció** tárgyköréből ehelyütt csak igen röviden villantunk fel néhány interjúrészletet:

„ Meg kell nézni, hogy egy munkáltatót mi motivál arra, hogy külföldit vegyen fel. A motiváció vagy az, hogy nem talál olyan munkaerőt Magyarországon, de ez egyet-két szakmát kivéve nem jellemző, vagy pedig az, hogy ebből anyagi hasznuk van. Azért alkalmazzák őket, mert jóval olcsóbban elvégzik ugyanazt a munkát, vagy megcsinálják azt is, amit hazai már nem vállal. Hogy megbízhatóbb, vagy rugalmasabb...? A megbízhatóságot nem tudom alátámasztani, mindenesetre, a külföldi az inkább hajlandó túlórázni, hétvégén dolgozni, mert nincs itt családja, nincs kihez hazamenni, nincsenek barátai, nincs más elfoglaltsága, minden megtermelt forintra, szüksége van. ” (szakszervezeti vezető)

„A munkaerő szabad áramlása, meg a helyi kollektívák jogai ütköznek. A szakszervezetnek mindig az az álláspontja, hogy azonos munkahelyen, azonos munkát végzők, azonos bért kapjanak, függetlenül attól, hogy a munkavállaló helyi vagy nem, férfi vagy nő, külföldi, vagy belföldi. És ami ezt aláássa az rossz... A külföldieket pedig sokkal könnyebb kizsákmányolni, megvezetni és kihasználni, és sajnos nagyon sokszor ez történik” (szakszervezeti vezető)

”Van egyáltalán valami tennivaló a munkaerő-piaci beilleszkedéssel kapcsolatban? Úgy gondolom, hogy ezt a piac tökéletesen elintézi. Tehát ártani lehet, használni nem nagyon.

Ártani lehet azzal, ha bármilyen diszkriminatív szabályt hozunk, ha olyan kamarai tagsághoz kötjük, amit nem tud megszerezni a külföldi – végül is orvosban, ápolónőben ez az ártó lehetőség nyitva van. ” (ügyvéd)

Néhány idézet, amely a **szakképzettséggel** összefüggő számos bonyolult kérdést jelzi:

„Az építőipar igen rossz időszakot él meg, és az is gond, hogy azok a külföldiek, akik jönnek, azok szakképzetlenek. Kell nekik egy jó pár hónap, amíg be tudnak tanulni a munkafolyamatba. Szakképzett emberekre lenne nagyobb szükség” (gazdasági vezető)

„Hiába szerzett valaki szakképesítést Montenegróban vagy mondjuk Ukrajnában, a technológia más az Európai Unióban és az ő szakképesítésük ennek már nem felel meg. Ezért a legtöbben itt csak gépeket kezelnek. Nem azt tanulták meg, amit itt használnak. ” (kutató)

A szakértői vélemények is azt hangsúlyozzák, hogy az **integrációs problematikát kontextuálisan, történelmi és nemzetközi perspektívában is érdemes szemlélni:**

“Németországban sem volt probléma egészen addig, amíg nagy szükség volt rá, és mondom, a lefőlözés ment. Tehát akik dolgozni akartak, dolgozni is tudtak, mert megvolt a szakképzettségük, gond nélkül be tudtak illeszkedni az iparba. Már akkor sem volt olyan nagyon egyszerű... csak azt akarom mondani, hogy ez a folyamat konfliktusos és ellentmondásos. Hogy ez konfliktusos, ezt a franciaországi kendőproblémát ismerjük? Kint voltunk, azt hiszem 2000-ben, Párizsban. És az ottani munkaügyi szervezet második embere hívta fel a figyelmet rá, amikor kint voltunk egy kirendeltségen. Azt mondta, hogy van egy súlyos problémájuk, hogy a náluk lévő mohamedánok már a középiskolában, tornaórán nem hajlandók levenni a leplet. Na, most ugye nem ebből robbant ki a dolog, hanem úgy, hogy az arcát eltakarta, nem lehet tudni, hogy most... tehát könnyen lelövik, hogy terrorista. De ő azt mondta, hogy ez nagyon súlyos konfliktus, mert onnantól kezdve azt mondja a francia gyerek is, hogy eszem ágában sincs... most még szerintem egy fél évtizedig, amíg nem prosperál a maga szerény módján a magyar gazdaság, hanem még mindig pang, ez annyira nem probléma, mert nem akkora a szükség. ”

A magyarországi helyzet még nem hordoz tömeges méretekben súlyos konfliktusokat a fogadó társadalom szemszögéből:

”A probléma akkor kezdődhet, ha bizonyos mennyiségen túllép. Tehát egy kritikus tömeget túllép, ahogy látható Németországban is, és ott nagyon éles konfliktusok vannak most már oda-vissza az EU szelleme meg aközött, hogy mit visel el a lakosság. És akkor azt mondja egy bizonyos kritikus ponton túl, hogy ez Németország, itt nem lesz iszlám egyetem, és nem lesz külön iszlám törvénykezés. ” (minisztériumi tisztviselő)

Alapvetően kedvezően ítéli meg a helyzetet egy kormányzati tisztviselő:

”Összegzésésképp azt tudnám mondani, hogy a munkaerő-migrációval kapcsolatban ma Magyarországon különösebben kényes kérdések nincsenek, amik voltak korábban, azok nagyjából lecsengtek. Egy szabályozott, normális munkaerő-ellátás folyik, és az esetenként jelentkező egyedi igények kielégítésére, úgy látom, az illetékes szervek nagyon odafigyelnek. ”

Egy kutató viszont politikai stratégiai bizonytalanságot érzékel:

”Nem is tudom, hogy akarjuk-e, tehát, hogy kell-e akarnunk, hogy előrelépjünk az EU-n kívüli migránsok munkaerő-piaci befogadásában. ”

Az EU új integrációs irányelveiről egy szakértőnk a következőket gondolja:

”Én nem várom ettől érdemben bármiféle módosulását a jelenlegi képnek. Ettől nem lesz több ember, aki elmegy, aki akart, már ott van, ilyen-olyan formán, tehát ez nem lesz, maximum legalizálódnak dolgok. Akkor lesz egységes munkaerő-piac, hogy ha megvalósul az, hogy az adott helyen, adott munkáért, adott feltételek, egyenlő feltételek mellett egyenlő bér. Na, akkor lesz egységes! De ez kell, hogy az alapelv legyen! Hogy egy adott helyen ne legyen semmiféle különbségtétel. Mert az országok között a béreket tekintve mindig lesznek különbségek – ezzel nem lehet mit kezdeni -, de az adott munkaerő-piacon, tehát egy egységes munkaerő-piacon egy csomó egyéb feltételnek is érvényesülnie kell: adózás, társadalombiztosítás, nyugdíjjárulék-rendszer. Tehát gyakorlatban valamiféle uniós munkaerő-piac, mint olyan létezik, de ott jelentős különbségtételek vannak országonként. Van egyfajta kettősség tagállami szinten, és az a két, két és fél százalék, ami a munkaerőmozgás uniós vonatkozásban, ott sem nagy, minimális, nem igazán jelentős... Kellene egy jó moduláris képzés, és kellenének olyan prognózisok, hogy tudjuk, merre felé megy a gazdaság, merre felé mennek a szakmák, hogyan fog fejlődni a technológia, és akkor ahhoz tudjuk ezeket így lépésenként igazítani. Én ezt el tudom képzelni, hogy egyszer utópiaként képzelni, hogy így lesz. Mint ahogy azt is el tudom képzelni, hogy mindenkinek előbb-utóbb valamilyen szintig helye van a munkaerő-piacon. Függetlenül attól, hogy idős, vagy fiatal, hogy szuahéliül, magyarul beszél, vagy angolul, franciául, spanyolul, amit nagyjából a világon mindenki megért” (szakszervezeti vezető)

A szakértői interjúkból készített rövid szemle arra alkalmas lehet, hogy bepillantást nyújtson a Magyarországon dolgozó harmadik országbeli munkavállalók sokszínű problematikájába, helyzetük munkaerő-piaci, integrációs és kulturális összetettségébe, heterogenitásába. A kibontakozó kép arra int, hogy **óvakodjunk a sommás ítéletektől**, és hogy a szakmai és politikai

intézkedések **gazdag és differenciált információbázis igényelnének**, amivel csak részben rendelkezünk.

A szakértői álláspontok lényegesen eltérnek, számos kérdésben ellentmondóak, és ez így természetes. De bárhogyan is értékeljük a jelent és a jövőt, arról aligha lehet vita, hogy olyan, mennyiségi nagyságrendjét meghaladó súlyú gazdasági, társadalmi és politikai kihívásról van szó, amely **további gondolkodást és elemzést igényel**.

12. Sajtóelemzés

A harmadik országokból érkezett munkavállalók integrációjának **közéleti tematizálásában meghatározó szerepe van a médiáknak**. A hazai migrációkutatás eddigi módszertani eszköztárából **a sajtó tartalomelemzés hiányzott**, holott a migrációs folyamat egyik lényeges szereplője hatásának pontosabb értékelésére ad lehetőséget. A migráció legfontosabb érdekhordozói, a döntéshozók és a szakértők kommunikációs közegében az írott minőségi sajtó a leginkább olvasott. (Nem lett volna lényegtelen a televíziós csatornák ilyen témájú anyagainak áttekintése sem, de erre kapacitások híján nem vállalkozhattunk.) Elemzési periódusunk, munkatervünkkel összhangban 2010 nyaráig terjedt, így az új kormány tevékenységének sajtóvisszhangjával lényegében nem foglalkoztunk. Benyomásunk szerint a téma súlyával, kezelésével kapcsolatban azóta sem következett be a sajtóban fordulat. Megvizsgáltuk azonban a vajdasági és kárpátaljai helyi magyar nyelvű sajtó reakcióját a kettős állampolgárságról szóló törvény elfogadása kapcsán. Ezzel külön fejezetben foglalkozunk.

Lássuk ezek után a vizsgálati periódusban elemzett cikkek körét:

82. tábla Az elemzett cikkek forrásai

<i>Sajtótermék</i>	<i>Cikkek száma</i>
Magyar Hírlap	6
Magyar Nemzet	20
Népszabadság	9
Népszava	9
Online (Index, Origo)	20
HVG	11
Magyar Narancs	5
Egyéb sajtó	7
Összesen	87

Az azonos forrásra hivatkozó hasonló tartalmú cikkek ismétlődését nem vettük figyelembe, szintén nem válogattuk az elemzés tárgyát képező cikkek közé a Magyarországot illetve az EU-t nem érintő írásokat. Kilenc kiválasztott cikk a magyar migránsok külföldi beilleszkedésével foglalkozik, ezek csupán a társadalmi hozzáállás, vélekedés bemutatása okán kapnak jelentőséget, az elemzés tárgyát nem képezik.

Elemzésünk a következő **témakörökre** fókuszál:

- a migráció témájának jelentősége, a sajtó tükrében;
- migráció az olvasó szemében (a téma megjelenését kiváltó események);
- a magyarországi migráció mértéke;
- bevándorlók integrációja az EU-ban;
- menekültek, illegális bevándorlás, embercsempészet;
- a migránsok szerepe a népességszám csökkenés ellensúlyozásában;
- a migránsok munkaerő-piaci szerepe;
- a migránsok beilleszkedése;
- a leggyakrabban felkeresett, nyilatkozó intézmények, szervezetek.

83. tábla Cikk megjelenése elemzett témakör szerint

<i>témakör</i>	<i>db</i>	<i>%</i>
Magyarország		
a magyarországi migráció (demográfia, statisztika)	17	20
menekültek, illegális bevándorlás, embercsempészet Mo-n	14	16
magyar belpolitika	9	10
a migránsok munkaerő-piaci szerepe	8	9
a migránsok beilleszkedése	5	6
a bevándorlás negatív következményei ma Mo-n (gyerekek, egészségügy)	4	5
kultúra	3	3,5
Európai Unió		
bevándorlók integrációja az EU-ban	18	21
magyarok külföldi integrációja	9	10
Összesen	87	100

12.1 A migráció témájának megjelenése a sajtóban

Elemzésünk tapasztalatai alapján a sajtó sem fordít jelentős figyelmet a migráció jelenségére Magyarországon. **A migráció témaköre általában negatív tartalomhoz társítva, leggyakrabban a bulvárhírekhez (bűnesetekhez) kapcsolódóan jelenik meg.** (Az azonos forrásra hivatkozó hasonló tartalmú cikkek ismétlődését nem vettük figyelembe, így a bulvárhírek száma alulreprezentált merítésünkben.) Szakmai elemző cikkek a külföldiek munkavállalása és a bevándorlók által indukált gazdasági teljesítmény témaköreiben születtek.

Tudományos (leíró) kontextusban kiemelkedő sűrűségben a népesedéspolitikai, illetve egyes kormányzati döntések kapcsán jelentek meg a magyarországi migrációval foglalkozó cikkek a hazai sajtóban. A cikkek közel egynegyede demográfiai, statisztikai jelentéseken alapszik. Összesen kettő darab „szakmai” elemző és két filozófiai tartalommal bíró cikk szerepelt merítésünkben. A bevándorlók személyére vonatkozó pozitív csengést csupán az a néhány riport hordozott magában, melyek leginkább civil, kulturális kezdeményezések (pl. migránsokról szóló filmfesztivál) érdemeit méltatták.

A sajtóban nem tükröződik a hazánkban élő migráns csoportok jelenléte. A Magyarországra bevándorlók egyharmada érkezik unión kívüli országból, a legtöbben Ukrajnából, Kínából és Szerbiából. A szerbek (vajdasági magyarok) mindössze egy alkalommal, a vízumentesség bevezetésének következményeit bemutató statisztikai leírás erejéig jelentek meg a kiválasztott cikkekben, míg az ukrajnai magyarok csupán a kettős állampolgárság körüli viták miatt szerepeltek. A Magyarországon élő migráns csoportok közül egyértelműen a kínaiak és az afrikaiak (mint homogén népcsoport) jelentek meg a leggyakrabban a cikkekben, főleg negatív tartalommal. A kínai bevándorlók kapcsán több cikk foglalkozott az itt élő kolónia valós száma körül kialakult „városi legendákkal”, melyek szerint például egy biztosítással több kínai veszi igénybe az egészségügyi szolgáltató rendszert, valamint, hogy számos kínai állampolgár „eltűnt” a magyar statisztikai adatbázisokban. Az Index cikke részletesen elemzi a kínai bevándorlók helyzetét a kilencvenes évektől napjainkig.²¹

Több cikket is publikáltak továbbá a Magyarországon tevékenykedő vietnámi embercsempész maffiáról, illetve az időszak során Magyarországra a legnagyobb számban a hazánkba menekülteként érkező, afgán állampolgárokról.

A Magyarországra érkező bevándorlók, menekültek kapcsán a kiválasztott cikkekben többször **negatív, figyelmeztető jelleggel megjelent a hazánkba érkezők egészségügyi helyzetének és népegészségügyi kockázatainak, valamint a hozzánk érkező migráns gyermekek oktatásának problematikája.** E két témakör éppoly súlyú jelentőséget kapott, mint a migráns munkavállalókról pozitív képet leíró cikkek együttesen. Nem segíti a migráns munkavállalókról kialakuló elfogadó képet, hogy több esetben fertőző betegségek hordozójaként ábrázolják őket. „Magyarországot is fenyegeti a Kelet-Európán végigvonuló hepatitis hullám, a következő öt-tíz évben folyamatosan nőhet a fertőzöttek száma, (...) A migráció következtében a vírus Magyarországra is bekerülhet.”²²

12.2 A sajtó a magyarországi migrációról számokban

Az elemzés tárgyát képező egy év során, a magyarországi migráció mértékét illetően elsősorban a bevándorlási és a statisztikai hivatal éves adatait kommentáló, figyelemfelkeltő cikkek születtek. Az adatok valamennyi írásban pontosak voltak (a hivatalos közlések alapján), a valós helyzetet ábrázolták. A cikkek két nagyobb téma kapcsán, egyrészt a magyarországi népességsökkenés vonzataként, másrészt a globális folyamatok következményeként értékelték a bevándorlásra vonatkozó statisztikai adatokat. Több cikk hivatalos adatokra, felmérésekre hivatkozva igyekezett eloszlatni a hazánkban élő bevándorlókról kialakult tévhiteket, sztereotípiákat.

A cikkek első csoportja a bevándorlási tendenciákat elemezte. Az elmúlt év migrációs helyzetéről legsűrűbben megjelent adatok szerint **egyre több külföldi állampolgár él tartósan**

²¹ http://index.hu/belfold/2009/12/15/a_halott_es_bujkalo_kinaiak_legendaja/

²² <http://www.mno.hu/portal/656211>

Magyarországon: a múlt év végén összesen 216 ezer külföldinek volt érvényes tartózkodási jogosultsága, 15 százalékkal többnek, mint az előző évben. Az engedéllyel hivatalosan az országban tartózkodók mintegy kétharmada európai uniós állampolgár, közülük sok a német, a szlovák és a román területről érkező, egyharmada pedig unión kívüli országból jött, így a legtöbben Ukrajnából, Kínából és Szerbiából. Több mint 70 ezer olyan bevándorló él hazánkban, aki az Európai Unió határain kívülről jött.

Az elmúlt évben jelentősnek mondható változásokat emeli ki a Népszabadság 2010. januári,²³ bevándorlási statisztikákat ismertető cikke. A cikk Végh Zsuzsát, a Bevándorlási Hivatal főigazgatóját és Avarkeszi Dezsőt, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium akkori államtitkárát idézi, akik szerint Magyarországon a menekültek száma 2004 óta folyamatosan nő, közülük az afgánoké egy év alatt a tízszeresére, a koszovóiaké 40 százalékkal, a szerbeké pedig 64 százalékkal növekedett. A globális gazdasági válság miatt ugyanakkor a külföldiek kereső tevékenység folytatása iránti kérelmeinek száma nem nőtt, szemben az illegális határátlépőkével.

Külön csoportra bonthatók a magyar népesedési adatokból kiinduló elemző cikkek. A magyarországi népesség 1980 óta mintegy hét százalékkal csökkent, s ez a tendencia az előrejelzések szerint folytatódni fog. A demográfiai jellegű cikkek arra hívják fel a figyelmet, hogy a népességcsökkenés miatt kieső munkaerő pótlásának két iránya lehet: egyrészt a magyar állampolgárok munkához jutásának segítése és a születések számának növelése, másrészt a bevándorlás. Utóbbit támogatni kell azokon a területeken, ahol szükség van a munkaerőre. A Népszava cikke²⁴ Hablicsek Lászlót idézi, aki a Gazdasági és Szociális Tanács (GSZT) számára készült tanulmányában foglalkozik a témával. A cikkben is idézett tanulmányból kiemelte, hogy a magyarországi gyermekvállalás alacsony szinten van, ugyanakkor évente 15 ezerre tehető a migrációból származó "nyereség", de ez csak részben mérsékli az ország népességének csökkenését. A tanulmányban szerepel, hogy a demográfusok szerint 2050-ig akkor remélhető létszámfenntartás, ha egyéb feltételek teljesülése mellett évi 25 ezer fős bevándorlási többlet realizálódik.

A cikkek nagy többsége tárgyilagos hangvételű, de találunk példát pozitív, támogató, valamint negatív, elrettentő írásokra is: A Heti Világgazdaság²⁵ cikkeiben akadémiai migrációs kutatások eredményeire hivatkozva hívják fel a figyelmet, hogy a hiedelmekkel ellentétben – a kevéssé befogadó magyar társadalom sztereotípiáival szemben –, **a bevándorlók iskolai végzettsége, munkaerő-piaci aktivitása magasabb, mint a magyarországi átlag.** A Népszabadság 2009. áprilisi cikke²⁶ a túlzott mértékben felgyorsuló bevándorlás súlyos társadalmi, gazdasági és politikai veszélyeire hívja fel a figyelmet. Egy cikk²⁷ foglalkozik a külföldiek szabálytalan foglalkoztatása miatt elrendelt rendészeti szankciókkal, míg a HVG és

²³ http://nol.hu/belfold/egyre_tobb_kulfoldi_el_az_orzagban

²⁴ <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=258933>

²⁵ Pl. : http://hvg.hu/hvgfriss/2010.03/201003_BEVANDoRLoK_MAGYARoRSZAGoN_Kolcsonos_segits

²⁶ <http://nol.hu/belfold/lap-20090404-20090404-16>

²⁷ http://www.magyarhirlap.hu/belfold/mkodott_a_migracios_szro_borsodban.html

más források²⁸ ismét a BÁH statisztikáit alapul véve a külföldiek számának növekedésével párhuzamosan növekvő jogsértések számáról közölnek cikket.

12.3 Embercsempészet, menekültügy

Az embercsempészet és menekültek témakörét nagyobb részt a bulvár jellegű publicitás jellemzi. Egy-egy kiragadott eset leírása jellemzi az elmúlt évben megjelent cikkeket.

Jelentős a lefedettsége az illegális határátlépések sikeres megakadályozásának. Számos cikk kitér az esetekhez kapcsolódó általános rendészeti tapasztalatokra. Ennek nyomán a leírások gyakran kiterjednek az illegális bevándorlás és a határsértések számának nagyarányú megemelkedésével, az érkezők összetételének, nemzetiségének változására.

2010 januárjában egy hétvége alatt két szomáliai és 13 afgán állampolgárt – köztük négy gyereket – fogtak el a röszkei határátkelőnél, akik valamennyien illegálisan lépték át az államhatárt. Valamennyien menekültkérelmet terjesztettek elő. Ezzel kapcsolatban számos cikk jelent meg a magyar sajtóban. **Az afgán menekültekről és embercsempész bandákról, rendőrségi üldözésről szóló bulvár jellegű cikkek mellett a jövőben várható változásokra hívja fel a figyelmet** a Népszava,²⁹ ami Borsa Csaba Győr-Moson-Sopron megyei rendőr-főkapitányság közrendvédelmi és határrendészeti osztályának vezetőjét idézi, aki elmondta: „az afgánoknak van egy külön útvonaluk, mégpedig Görögországon keresztül, ahol egyes rendőri becslések szerint mintegy 200 ezer honfitársuk várja, hogy illegálisan folytathassa útját nyugatra. Az afgánok, akik 10-12 ezer dollárt fizetnek az útért, rendszerint társ nélkül indulnak el Nyugat-Európába. Ők középosztálybeli családok gyermekei vagy olyan falusiak, akiknek a közösség adja össze a pénzt abban a reményben, hogy európai keresményéből visszakapják azt. Ezzel szemben a koszovóiaknak rendszerint a már nyugaton élő rokonok küldik az embercsempészek által fejenként kért 4-5 ezer eurót, s ők általában családotul jönnek, nem egyszer hat-nyolc gyerekkel. Esetükben néha felmerül a kérdés, hogy minden kicsi az övék-e – jelezte Borsa Csaba, aki új jelenségnek nevezte, hogy – főleg Koszovóból – felnőtt kísérő nélkül indulnak neki 10-12 éves fiatalok szerencsét próbálni. ” "Ők a legkiszolgáltatottabbak, hiszen esetükben a legnagyobb az esélye annak, hogy a prostitúcióban, a kényszermunkában vagy éppen a szervkereskedelemben érdekelt bandák valamelyikének áldozatává váljanak. ”

Majd' minden általunk vizsgált sajtóorgánumban jelent meg cikk a vietnámi bűnbandákról és áldozataikról. Rabszolgaként, főképp marihuánaültetvényeken dolgoztatják honfitársaik azokat a vietnamiakat, akiket államokon átnyúló bűnszervezetek a legkülönbözőbb módokon csempésznek be Európába. Magyarországon is gyanússá vált, hogy a márciust megelőző fél évben kilencszáz ember érkezett hozzánk az ázsiai országból, és csak háromszázan távoztak tőlünk. Boross Zoltán, az NNI szervezett bűnözés elleni főosztályának vezetője több, szinte minden sajtófelületen megjelent interjújában ismertette, hogy (a tanulmány készültének

²⁸ <http://www.stop.hu/articles/article.php?id=447364>

²⁹ <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=252935>

idejéig) öt vietnami és hét magyar ellen indítottak eljárást, s már bizonyos, hogy bünszervezetben, üzletszerűen csempészték Magyarországra ázsiaiakat, majd indították őket útnak Nyugat-Európába. A migránsoktól 9-10 ezer eurót kértek a szervezők Vietnamban. A vietnamiak egyszeri beutazási engedéllyel, sokszor fiktív megbízólevelekkel érkeznek hozzánk. Hozzátette, hogy a hatóság vizsgálja az adminisztrációs eljárásokat, illetve azt, hogy hol lehet az említett hatszáz ázsiai.

Megelőzésről csupán egy cikket találtunk, melyet a Népszava³⁰ jelentetett meg, az Európai Unió illegális migráció elleni küzdelméhez segítséget nyújtó, a Ferihegyen megnyílt úgynevezett Fókuszponti Irodáról. A kialakított rendszer nemzetközi összefogás eredménye, az illegális migráció EU szintű áttekintését és feltérképezését és megakadályozását segíti.

12.4 Belpolitika

Míg a korábbi években a bevándorlás politikával kapcsolatos elhangzott politikusi megnyilvánulásokban, így az erre reflektáló sajtótermékekben is nagyon hangsúlyos volt a munkaerő-piaci elem, a magyar munkaerő védelme, ez mostanra áttolódott a biztonságpolitikára, a bűnözés és a szervezett bűnözés elleni küzdelemre.

A bevándorlással kapcsolatos megnyilatkozásokban hangsúlyosan jelenik meg **a határon túli magyarok** kérdése. Megfigyelhető azonban, hogy elsősorban nem a szülőföldön maradás elve van a középpontban, inkább a bevándorlásban megadható könnyítések, a pozitív megkülönböztetés. Bár a Népszabadság cikke³¹ egyenesen demográfiai öngyilkosságot térképez fel egy esetleges ukrain áttelepülési hullám esetén. „A határon túli magyarok áttelepülésének ösztönzése hosszú távon felgyorsítja és visszafordíthatatlanná teszi a magyar népesség fogyását.”

A belpolitikai és kormányzati lépésekről szóló írások, elemzések egy egységes, koherens, hosszútávra szóló migrációs stratégia hiányát emelik ki. A 2010-es választások kapcsán az Origo cikke³² kiemeli: „Sem a Fidesz választási programja, sem a kormányprogram nem ejt szót a bevándorlás kérdéséről, utóbbi csupán annyiban érinti a migráció témáját, hogy a külföldre távozott orvosokat vissza kell hívni Magyarországra. Hangsúlyosan említi ugyanakkor a dokumentum, hogy "mára a külföldi nagyvállalatok letelepedésének, de a hazai kis- és középvállalatok fejlődésének is egyik legfőbb gátjává a jól képzett szakemberek hiánya vált".

„Magyarországnak nincs bevándorlási stratégiája, és amíg az Európai Unió megpróbál komplexen foglalkozni a bevándorlással, addig Magyarországon gyakorlatilag nemzeti biztonsági kérdésként kezelik, és az illegális migrációra próbálják a figyelmet összpontosítani.” „Európának szüksége van átfogó, komplex népesedési politikára, amelynek három feladata lesz: az őshonos népesség fogyásának megállítása, a népességcsökkenés

³⁰ <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=281717>

³¹ <http://nol.hu/belfold/lap-20090404-20090404-16>

³² <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100713-magyarorszag-i-bevandorlok-migracio-gazdasagi-hatasai-nemzetkozi-tapasztalatok.html>

ellensúlyozása szabályozott bevándorlással, valamint a bevándorolt népesség szabályozott integrációja. ” - idézi az Origo Dunavölgyi Szilvesztert, a Nemzetközi migráció - nemzetközi kockázatok című kötet társszerkesztőjét.³³

2010. júniusában, a **Nemzetközi Menekültnap** alkalmából tartott ünnepségről a Magyar Nemzet jelentetett meg két cikket. „Golam Abbas, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság regionális képviselőjének helyettes vezetője az ünnepségen Magyarországgal kapcsolatban azt mondta: a kormányzati, illetve a civil szervezetek és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága együttműködésének köszönhetően a menekültek kilátásai a világ átlagához képest jobbak, de szükségesnek nevezte egy stratégia, továbbá jogszabály megalkotását annak érdekében, hogy a menekülteket hatékonyabban lehessen a társadalomba integrálni. ” A kormányzat részéről Pintér Sándor belügyminiszter tartott beszédet, melyben kifejtette: „A magyar kormány elkötelezett amellett, hogy aki rászorul, annak megadja a szükséges menekültjogi védelmet, de kiszűrje azokat, akik vissza akarnak élni ezzel a lehetőséggel. A miniszter kiemelt fontosságúnak nevezte az eljárások gyors és szakszerű lefolytatását, amely csökkenti a költségvetésre nehezedő terheket, ugyanakkor leszámol a bizonytalansággal, amit az érintett külföldiek - mint fogalmazott - sokszor joggal sérelmeznek. Pintér Sándor azt mondta: közös felelősségünk, hogy olyan integrációs lehetőségeket teremtsünk, amelyek elősegítik, hogy a valóban beilleszkedni kívánó menekültek hozzáférjenek az őket megillető támogatásokhoz, másrészt pedig nekik is el kell fogadniuk új hazájuk törvényeit, alapvető értékeit és társadalmi normáit. A miniszter az integráció kulcsának nevezte a magyar nyelv elsajátítását, továbbá képzettség és munkahely szerzését. ”³⁴

„A jövő új kihívásokat hordoz az olyan, védelemben részesített menekültek integrációjában, akik új hazájukat Magyarországon szeretnék megtalálni. ” „Ehhez további lépésekre, erőfeszítésekre van szükség a jogalkotásban, az intézményrendszer fejlesztésében és a társadalmi összefogásban – hangsúlyozta az államtitkár. ” (Avarkeszi Dezső akkori igazságügyi államtitkár.)³⁵

A 2010-es évben elfogadott kettős állampolgárság törvény nyomán több cikk jelent meg, mely az esetleges forgatókönyveket, lehetséges migrációs konzekvenciákat, valamint a magyar lakosság befogadási attitűdjére vonatkozó statisztikákat elemzik.

12.5 Integráció és kihívások

Pozitív integrációs lépések példáit láthatjuk a sajtóban a multikulturális fesztiválok, zenei, sport és egyéb események beszámolóin keresztül. A Duna Televízióban futó „Miért éppen Magyarország?” című sorozat és arról született kommentárok a hazánkban élő bevándorlók helyzetét mutatják be, személyes sorsokon keresztül, pozitív mintát, példát nyújtva. A „Miért éppen Magyarország?” Egyes epizódjaiban különböző szakértők (pszichológusok, teológusok, a

³³ <http://www.origo.hu/allas/aktualis/20081104-hianyik-a-magyar-bevandorlasi-strategia.html>

³⁴ <http://www.mno.hu/portal/720378>

³⁵ <http://www.mno.hu/portal/677461>

bevándorlási hivatal munkatársai) is megszólalnak, és szót kap az "utca embere" is, aki szintén kifejtheti véleményét az adott országról, illetve annak kultúrájáról. Több oldalról megvilágítva a bevándorlók helyzetét, nagyjából hiteles (vagy legalább vitaindító) képet kapunk, ami akár oktatási szempontból is hasznos lehet: a készítőket már több iskolából megkeresték, hogy osztályfőnöki órán vetítenék a filmeket, ezzel is a toleranciára nevelve a diákokat.³⁶

A Népszava cikke³⁷ a bicskei menekülttábor integrációban betöltött fontos és sikeres szerepéről ír. A cikkben nyilatkozó Dr. Ördög István a BÁH menekültügyi igazgatója szerint a hazánkba érkező menekültek társadalmi beilleszkedése – az albérlet és munkahelykeresés – többnyire a rendelkezésre álló egy éven belül sikerülni szokott. A szakértő szerint a teljes társadalmi integráció átlagban öt év alatt valósulhat meg. „A menekültügyi igazgató hangsúlyozta. (sic!) A laikus emberek számára is fontos tudni, hogy különböző elbírálások, hatósági eljárások, vonatkoznak a bevándorlókra és a menekültekre. Ez azért is fontos, mert a bevándorlók többnyire a jobb élet reményében hagyják el országukat, míg a menekült vagy oltalmazott státuszt kérő emberek viszont valamilyen ok – politikai, vallási, üldözés – miatt nem térhetnek vissza hazájukba.”

Az integráció sikeres, ám szomorú példáiként jeleníti meg a sajtó a menekült gyermekek helyzetét. Tartósan növekedett éves szinten azon kiskorú migránsok száma Magyarországon, akik nem rendelkeznek belépésre, illetve tartózkodásra jogosító iratokkal. A jelenlegi jogszabályok, illetve a kialakult gyakorlat alapján ők a gyermekvédelmi szakellátásba kerülnek. A témában több cikk jelent meg az elmúlt év során, tekintettel arra, hogy az utóbbi évben több mint 300 százalékkal (270 fő) növekedett a kísérő nélkül hazánkba érkező kiskorúak száma. A megjelent írások részletesen bemutatják a hazánkba érkező gyermekek sorsát: „Ők embercsempészek által jutnak az országba, szinte minden esetben személyes okmányok nélkül. A 270 kiskorúból 195 afgán állampolgár volt. 116 kiskorú esetében megszüntették az eljárást, mert eltűntek. Ilyenkor többnyire ismét embercsempészek segítségével jutnak el más országokba. Azokat a gyerekeket, akiket a BÁH védelemben részesít, gyámság alá helyezik. Első időszakban az [...] Otthonban, majd nevelőszülőknél tartós nevelésbe vételre kerülnek.” „A tapasztalatok szerint a gyerekek könnyebben képesek beilleszkedni a társadalomba, mint felnőtt sorstársaik. Könnyen és szívesen sajátítják el a magyar nyelvet és minden új ismeretet.”³⁸

A bevándorlók gyermekeinek iskoláztatása azonban problémaként, a jövőre vonatkozó kihívásként jelenik meg. A külföldi, nem magyar anyanyelvű diákok oktatása, növekvő számukból adódóan egyre nagyobb figyelmet kap. Az Eduline internetes portál arról számol be,³⁹ hogy az Európai Integrációs Alap segítségével „Migráns gyerekek oktatása és nevelése” címmel a harmadik országokból származó diákok oktatását célzó továbbképzés indult el

³⁶ <http://www.origo.hu/teve/20100216-miert-eppen-magyarorszag-dokumentumsorozat-a-duna-tv-musoran-beszelgetes-dr.html>

³⁷ <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=237941>

³⁸ <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=237941>

³⁹ http://www.eduline.hu/hirek/20090916_bevandorlo_gyerekek_oktatasa.aspx

Magyarországon. A Magyar Nemzet az Ökumenikus Segélyszervezet koordinálásában indított hasonló képzésekről számol be.⁴⁰

A sajtóban nagyobb felületet kap az integrációs deficit, a nehézségek és kihívások bemutatása. Az itt élő afrikaiakat a sajtóban megjelent cikkek vidámnak, optimistának mutatják be. Mégis, **a közelmúltban érkezett afrikaiak többsége, nem is próbál integrálódni, mert a túlélésre játszik.** A közös nehézségek hozzák őket össze és abban reménykednek, hogy kicsit jobb passzba kerül a magyar társadalom. Az Origo cikke⁴¹ jogi civil szervezetet mutat be. Az egyesület fő profilja a menekültek, menedékkérők védelme, érkezzenek akár Afrikából, akár Szíriából, akár Vietnámból. A jogvédelem mellett kulturális programok szervezésével foglalkoznak, amellyel "toleránsabb, barátságosabb társadalmi légkört" szeretnének kialakítani. A cikkben az integráció negatív oldaláról nyilatkozik egy bevándorló: "Amit negatív előítéletként látok, hogy minden afrikairól azt gondolják, hogy nem akar dolgozni, inkább üzletelne. És akármilyen elegánsan van felöltözve valaki, minden afrikaitól meg szokták kérdezni, hogy árul-e drogot. De a legfőbb előítélet, - és ezt kellene megértetni az emberekkel -, hogy sok afrikai itt tanult, nagyon régóta él itt, és nem azért van itt, hogy bárki elől elvegye a munkát."

A Magyar Nemzet is arról számolt be 2009. augusztusi cikkében,⁴² hogy a lakosság heves tiltakozása ellenére iszlám központ létesülhet Újbudán. A környéken élők azt állítják: nem a mozlimokkal, hanem a túlzásúfoltsággal van bajuk. A tervezett beruházás mindazonáltal jelzi, hogy az etnikai alapú blokkosodás problémájával a nyugati nagyvárosok után lassan Budapestnek is szembesülnie kell.

12.6 Migránsok munkaerő-piaci szerepe

Az általunk elemzett témába vágó cikkek **elismerik a fejlett országokba érkező migránsok fontos munkaerő-piaci szerepét, hangsúlyozzák, hogy a válságot követően kulcsfontosságú szerepe lesz a nemzetközi migrációnak a gazdasági növekedés beindításában mégis, Magyarországot jellemzően „külön utasként” mutatják be.** A hazai migrációt jelentéktelen, marginális jelenségként ábrázolják, ami belátható időn belül (a majd minden esetben leírt pozitív következmények ellenére) várhatóan nem változik. Az elemzések arra következtetnek, hogy a **téma mellőzése, a negatív társadalmi attitűd és gazdasági helyzet mellett, Magyarországon a bevándorlókkal kapcsolatos kérdések átpolitikáltsága is megnehezíti a migránsok érkezését és letelepedését.** Mégis, **kiemelik a bevándorlók fontosságát a negatív demográfiai trendek mérséklésében és az egyre súlyosbodó szakemberhiány pótlásában.**

A témakörben született legmarkánsabb előforduló megállapítások a következők:

- A migráció komplex és sok tekintetben autonóm folyamat, nehéz befolyásolni.

⁴⁰ <http://www.mno.hu/portal/683986>

⁴¹ <http://www.origo.hu/itthon/20090919-afrikaiak-magyarorszagon.html>

⁴² <http://www.mno.hu/portal/657791>

- A bevándorlás a fejlett országokban hozzájárul a GDP-hez. (A bevándorlók munkahelyeket teremtenek, munkavállalóként pedig adókat fizetnek, így közvetve és közvetlenül is hozzájárulnak a befogadó gazdaság felvirágoztatásához.)
- Nem vonzó célpont Magyarország. A társadalom negatív attitűddel viszonyul a bevándorlókhoz. A magyarok leginkább attól félnek, hogy a külföldről érkezők elveszik a munkájukat.
- Magyarország már most is szenved a szakképzett munkaerő hiányától.
- A külföldi állampolgárságú magyarországi népességben magasabb a felsőfokú képzettségűek aránya, mint a magyar népességben, és magasabb a foglalkoztatási arányuk is, befizetői az államkasszának.
- A diplomások nehezebben találnak a képzettségüknek megfelelő állást, mint a kevésbé képzettek. A jól fizető, nagy megbecsüléssel járó pozíciók megszerzéséhez ugyanis társadalmi tőkére, kiterjedt kapcsolatrendszerre és információra van szükség. A külföldiekkel szemben általában nagyobb a bizalmatlanság, a diszkrimináció sem ritka, és előfordul, hogy a befogadó állam nem ismeri el a végzettségüket igazoló diplomát.
- A migrációpolitikai koncepciótlanság már középtávon is veszteséget okoz a népesség létszámában és korösszetételében is. Befogadó hozzáállással és jól felépített gazdaságpolitikával lehetne eredményeket elérni. A bevándorlást segíteni kell azokon a területeken, ahol szükség van a munkaerőre.
- **Fel kell készülni arra, hogy a migráció terén Magyarország rövid időn belül tranzitországból befogadó országgá fog válni**

Az Origo online hírportál elemzése⁴³ igen átfogó képet ír le a migránsok magyar munkaerőpiacon betöltött szerepéről, mely lényegében egybeesik a témában született többi cikk következtetéseivel. A cikk alcímei alapján az itt élő (dolgozó) bevándorlók **élénkítik a gazdaságot, tompítják a demográfiai krízist**, ám Magyarország nem vonzó célpont, hiányzik a befogadó attitűd, továbbá egy migrációpolitikai koncepció.

A Napi Gazdaság nyomán az Index közölt cikket⁴⁴ **a regionális szakember (szakmunkás) hiányról** is. A leírás kitér az elmúlt időben tapasztalt visszaesésre a külföldről, elsősorban Szlovákiából, Romániából, sőt Ukrajnából érkező vendégmunkások számában. A hiányt a Magyarországra települő nagyvállalatok növekvő munkaerőigénye súlyosbítja. Győr térségében „tucatnyi olyan cég van, ahol ma negyedannyi vendégmunkás sem dolgozik, mint egy-másfél évvel ezelőtt. Míg 2007-ben havonta átlagosan 80-100 külföldről érkező munkavállalót közvetítettek ki, jelenleg ez a szám nem éri el a 15-20-at.” „Valamennyi regionális munkaügyi központban úgy vélik, ma az a legnagyobb gond, hogy - főként a fejletlenebb térségekben - jószerével csak olyan munkaerő marad, amelyre fejlett ipart már nagyon nehéz telepíteni.”

További cikkek elemzik a szakemberhiányt súlyosbító tényezőket, melyek közt a két legfontosabb:

⁴³ <http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/20100713-magyarorszag-i-bevandorlok-migracio-gazdasagi-hatasai-nemzetkozi-tapasztalatok.html>

⁴⁴ <http://index.hu/gazdasag/magyar/csabmunk0806/>

- a magyar képzett munkaerőt egyre erőteljesebben szívja fel az osztrák munkaerőpiac;
- a Romániában fellépő munkaerőhiány a korábban Erdélyből áttelepült munkavállalók hazaköltözését és a mára több tízezres magyar vendégmunkás tömeg további növekedését eredményezheti.

13. Az egyszerűsített honosítás és a magyar munkaerőpiac

13.1 Az egyszerűsített honosítási eljárásról

2010. május 25-én az Országgyűlés elfogadta a kettős állampolgárság módosításáról szóló 2011. évi XIV. törvényt, amelynek értelmében 2011. január 1-től honosítási eljárással könnyebbé vált a magyar állampolgárság megszerzése, többek között a határon túli magyarok számára. A módosítás értelmében az igényelhet magyar állampolgárságot ezzel a könnyített eljárással, aki igazolja magyar nyelvtudását, azt, hogy valamely felmenője magyar állampolgár volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását, illetve ha büntetlen előéletű, és a honosítása nem sérti Magyarország közbiztonságát és nemzetbiztonságát.

2011. június végéig több mint 100.000 fő adta át állampolgársági igényét többnyire a környező, magyarlakta országokból, de Nyugat-Európából és Amerikából is, ahol nagyobb magyar közösségek léteznek. A kutatási témának megfelelően a továbbiakban a környező országokkal, szűkebben, Ukrajnával és Szerbiával fogunk foglalkozni, tekintve, hogy a magyar állampolgárság már csak a Vajdaságban és Kárpátalján kapcsolódhat össze harmadik országok munkavállalóit érintő munkaerő-piaci érdekekkel. Szlovákiában és Romániában az Európai Unió szabad munkaerőmozgásának elve érvényesül.

A törvény életbelépése óta **rövid idő telt el,** de az eddigi adatokból is megfigyelhetők tendenciák, amely hiánypótló információkkal szolgálhatnak az egyszerűsített honosítási eljárás hatásairól és lehetséges következményeiről.

A vizsgálatban a témát három irányból közelítjük meg. Egyrészt **szakértői vélemények** alapján festünk képet az egyszerűsített honosítás és a munkahelyi migráció összefüggéséről, másrészt megvizsgáljuk **a Magyarországon dolgozó, magyar nemzetiségű, szerb és ukrán állampolgárok véleményét a magyar állampolgárságról.** Végezetül annak érdekében, hogy megértsük a téma interpretációját a szerbiai és az ukrain magyarok körében, **a helyi, magyar nyelvű lapok releváns cikkeit elemezzük.**

A magyar állampolgárság honosítási eljárással történő megszerzése együtt jár a kettős állampolgárság problémájával. Ahhoz, hogy megértsük ennek következményeit, meg kell vizsgálnunk, hogy milyen a környező országok hozzáállása a kettős állampolgárság intézményéhez.

Szerbia elismeri a területén élő magyar nemzetiségűek szerb-magyar kettős állampolgárságát. Maga is engedélyezi állampolgárainak a kettős állampolgárságot. Az országon kívül élő szerb

nemzetiségűeknek 2004-óta biztosítja könnyített eljárással a szerb állampolgárság megszerzését. Szerbia támogatása részben az EU-felé nyitó politikájának része, igyekszik megfelelni az előcsatlakozási feltételeknek, és az Európai Unióhoz csatlakozás esetén bízik Magyarország támogatásában.

Ukrajna esetében a kettős állampolgárság kezelése ellentmondásos. Az Ukrán Alkotmány csak egy állampolgárságot engedélyez. Amennyiben valaki más ország állampolgárságát is felveszi, le kell, hogy mondjon az ukrán állampolgárságáról. Ennek elmulasztása, vagyis a kettős állampolgárság megléte büntethető. Ugyanakkor az alkotmány szerint senki sem fosztható meg akarata ellenére az állampolgárságától. Ennek ellenére sok forrásban talákoztunk azzal a véleménnyel, hogy Ukrajnában a kettős állampolgárság (főleg orosz, román és izraeli) igen gyakori. A politikai elitnek is megoszlik a véleménye, hogy a kettős állampolgárságot büntetni vagy legalizálni kell. Tény azonban, hogy a kettős állampolgárság kérdése nem elsősorban a kisszámú kárpátaljai magyar közösség, hanem az esetlegesen orosz állampolgárságot igénylők nagy száma miatt problematikus.

13.2 A magyar állampolgárságot felvevők motivációi a szakértők szerint

A kutatás során megkérdeztünk a témában kompetens szakértőket, hogy hogyan vélekednek a könnyített magyar állampolgárságról, milyen tendenciák figyelhetők meg, és mi a kérelmezők fő motivációja.

A szakértők azon a véleményen voltak, hogy az egyszerűsített honosítási eljárás nem fog együtt járni a szomszédos országokból Magyarországra irányuló migráció számottevő növekedésével. Érvelésük szerint azok, akik Magyarországon vagy az Európai Unió egyéb országaiban akartak élni és/vagy dolgozni, azok már eljöttek, hiszen az áttelepülés eddig sem volt lehetetlen, csak körülményesebb.

„Aki azért akarja megszerezni a magyar állampolgárságot, mert ezért örökre letelepedjen Franciaországban vagy Spanyolországban, mert már eddig is megtehetette. Pl. Romániából már 3.000.000 vendégmunkás él Nyugat Európában. Aki akarta, már megtehetette, hogy Magyarországra átköltözött vagy Nyugat Európában, Észak Amerikában vállalt munkát.” (vezető államigazgatási tisztviselő)

Véleményük szerint a magyar állampolgárság megszerzésére irányuló és motivációik három csoportba sorolhatók.

- Azok, akik **évek óta Magyarországon élnek** (regisztrációs kártyával, tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel), itt vállaltak munkát. A könnyített eljárással megszerezhetik az állampolgárságot, amire korábban is igényt tartottak, csak elnyerése nehézkes és hosszadalmas volt. Így egy **de facto állapot de jure intézményesítéséről** van szó.
- Azok, akik **nem terveznek Magyarországra áttelepülni és munkát vállalni**, nem kívánják elhagyni a külföldi lakhelyüket. Számukra az állampolgárság csak **szimbolikus, a felvételre irányuló motiváció érzelmi alapú.**

- Azok, akik **Magyarországra vagy az EU-ba kívánnak letelepedni vagy/és munkát vállalni.**

Az első csoport a legnépesebb, az utolsó pedig a legkisebb, így tömeges migrációra nem kell számítani. Ezen felül motiváló tényező lehet még a külföldi tanulmányok folytatásának könnyebb elérhetősége, valamint a szabad mozgás az EU országaiba, valamint az Egyesült Államokba (nem munkakeresés szempontjából).

A munkahelyi mobilitás legfontosabb motorját a gazdaságban végbemenő push-pull hatások jelentik, ennek fényében a magyar állampolgárság megadása önmagában nem lesz döntő hatással a munkavállalói döntésekre.

Szakértői becslések szerint **az egyszerűsített magyar állampolgárság „mellékhatásaként” a hivatalos ügyintézés egyszerűsödésével csökkenhet az illegális munka aránya Magyarországon.**

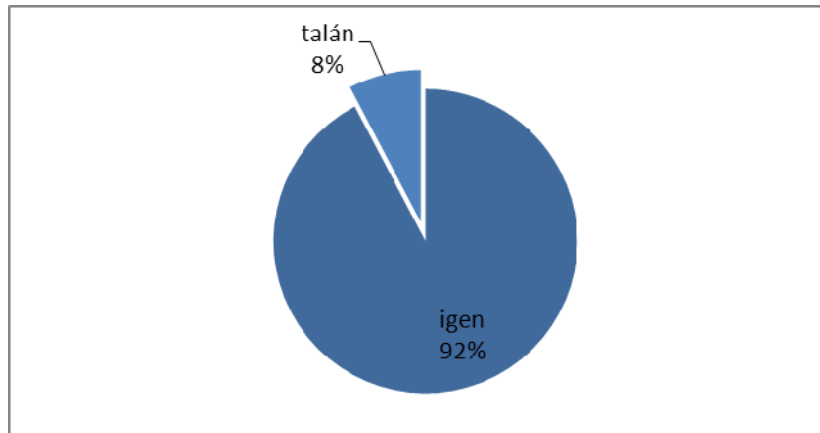
„A magyar állampolgárság megadása Ukrajna és Szerbia esetében szerintem a feketemunka kifehéritő tényezője lehet. Ő már magyar állampolgárként sokkal, de sokkal jobban tud a munkáltatójával tárgyalni, sokkal több munkahelyet tud elérni. aki esetleg alantasabb vagy megkülönböztetettebb munkát végzett –mint általában migráns közösségnél jellemző, hisz határon túlról érkezett, nincs az a kapcsolatrendszer nincs az a beágyazódottság a társadalomba, könnyebb kihasználni – ezek valószínűleg meg fognak szűnni vagy sokkal inkább háttérbe fognak szorulni.”(államigazgatási vezető tisztviselő)

13.3 A magyar állampolgárságot felvevők motivációi a kérdőívek alapján

A kutatás során megkérdeztük a Magyarországon dolgozó, magyar nemzetiségű szerb és ukrán állampolgárokat, hogy tervezik-e igényelni a magyar állampolgárságot, továbbá azt, hogy melyek a fő motivációik.

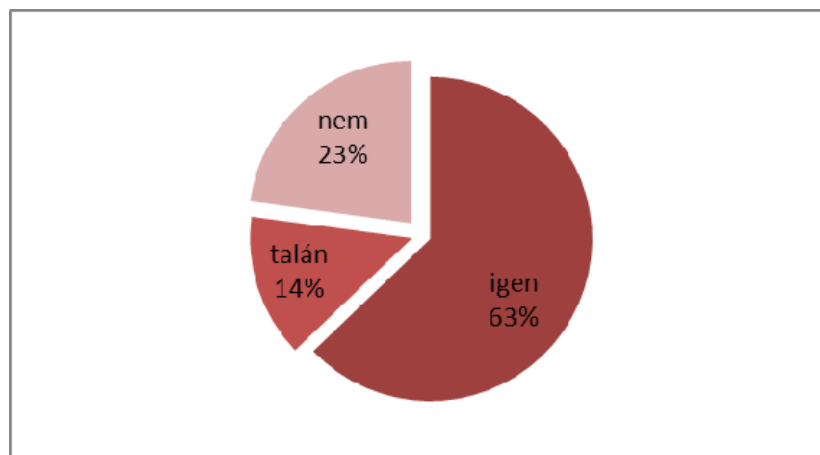
A szerb állampolgárságú válaszadók 92%-ka tervezi igényelni a magyar állampolgárságot, vagy már be is adta a kérelmet, 8% pedig ingadozott.

36. ábra Magyar állampolgárságot igénylők a szerb állampolgárok között (%)

Az ukrán állampolgárok esetében a szándék kevésbé egyöntetű. Csupán 63%-uk vallotta, hogy tervezi felvenni a magyar állampolgárságot, 14% bizonytalan, és 23% válaszolta, hogy nem akarja felvenni a magyar állampolgárságot. A környező országok közül Ukrajna esetében a legnagyobb az elutasítás.⁴⁵

37. ábra Magyar állampolgárságot igénylők az ukrán állampolgárok között (%)

Az ukrán állampolgárok megosztott véleménye magyarázható azzal, hogy a kettős állampolgársággal kapcsolatos törvény értelmezése ellentmondásos, valamint a lehetséges szankcióktól (ukrán állampolgárság elvesztése, pénzbüntetés) való félelem is visszatartó erőként működhet.

⁴⁵ Románia esetében 64% igen, 7% nem, Szlovákia esetében 67% igen, és 11% nem az arány.

A magyar állampolgárság felvétele mellett szóló motivációk közel azonos arányban jelentek meg az ukrán és a szerb állampolgárságú–de hangsúlyozottan már Magyarországon dolgozó-megkérdezetteknél. A legtöbben a munkavállalás könnyebbé válása miatt folyamodnak állampolgársághoz. A második leggyakoribb motiváció a szabad utazás és munkavállalás az EU-ban, ezt az adminisztrációs terhek enyhítése követte. A negyedik leggyakoribb indok a magyar állampolgárság szimbolikus, érzelmi alapú indíttatásból történő felvétele volt.

13.4 Az egyszerűsített eljárás megjelenése a sajtóban

Annak érdekében, hogy fényt derítsünk a magyar állampolgárság egyszerűsített eljárással történő megszerzésének kinti **fogadtatásáról**, megvizsgáltuk Szerbiában és Ukrajnában **a témával kapcsolatban megjelent cikkeket**. A sajtótermékek megfigyelésének intervalluma a törvény elfogadásától, vagyis 2010.05.25-től napjainkig (2011.06.15.) tartott. Mindkét ország esetében a **helyi magyar nyelvű sajtó online forrásait használtuk**.

Szerbia esetében a **Magyar Szó** által megjelentetett újságcikkeket vizsgáltuk, tekintve, hogy ez az egyetlen magyar nyelvű napilap az országban. A vizsgált időszakban kilenc újságcikk jelent meg. Ezek mindegyikére jellemző a magyar állampolgárság szimbolikus értékének hangsúlyozása.

A téma politikai dimenziói, mint Szerbia a kettős állampolgársággal kapcsolatos állásfoglalása, valamint a választójog kérdése csak két cikkben jelennek meg. Ezek a magyar konzullal, Korsós Tamással, és Semjén Zsolttal, a Magyar Köztársaság miniszterelnök-helyettese, illetve a KDNP elnökével készült interjúban jelent meg. Ezekben kiemelték Szerbia kettős állampolgársággal kapcsolatos maximális támogatását. Ennek szerintük oka, hogy Szerbia engedélyezi a kettős állampolgárságot, másrészt igyekeznek eleget tenni az EU előcsatlakozási feltételeknek, és ezzel biztosítani Magyarország támogatását az esetleges csatlakozásánál. Tovább erősíti a két ország közötti kapcsolatot, hogy Szerbia Magyarországtól kér tanácsot a csatlakozás előkészítéséhez.

„A szerb kormányzat teljesen megértően és a magyar kormányzati szándékok tisztességét kétségbe nem vonva állt hozzá az egyszerűsített honosítási eljáráshoz, hiszen a magyar eljárás is olyan, mint több európai országé és Szerbiának is van ilyen gyakorlata a többes állampolgárságban”⁴⁶

A Semjén Zsolttal folytatott interjúban a magyar állampolgárság apropóján felmerült a Vajdaságban élő magyar közösségek helyzete, valamint a kisebbségeket ért atrocitások problémáját. Ezekből az derül ki, hogy a kettős állampolgárság elérésének zökkenőmentes biztosítása mellett Szerbia a jövőben a szomszédi viszony erősítés érdekében erre is nagy hangsúlyt fog helyezni.

---

⁴⁶ http://www.magyarso.co.rs/fex.page:2010-12-05_Aprilisi_idopontokat_osztanak.settoxhtml

További cikkek foglalkoznak az kettős állampolgárság szlovák és ukrán fogadtatásával, minden esetben elmarasztaló hangon. Utóbbi oka az Ukrán Biztonsági Szolgálatnál előfordult túlkapás volt. A fő problémát mindkét ország esetében az erősödő nacionalizmusban látják.

A vizsgált újság cikkei bátorítanak a magyar állampolgárság felvételére, kiemelve ennek szimbolikus jelentőségét. A leggyakrabban megjelenő szempontok a nemzeti érték és az összetartás, mint „felettes eszme” voltak. Hangsúlyozták továbbá a magyar kormány értékvezérelt politikáját.

Ukrajna esetében többrétű probléma fogalmazódik meg. Ennek vizsgálatára a **Kárpátinfo online cikkeit** vettük számba. 22 cikk született a témában, ebből 5 egy ukrán újságban vagy televíziós adásban megjelent, erősen nacionalista színezetű hírrecenziója.

A leggyakoribb témák a kettős állampolgárság jogi keretének dilemmái, a kettős állampolgárság ukrain bevezetését támogató illetve ellenző felek érvei, a nemzeti eszmék ukrán és magyar interpretációja, valamint az Ukrán Biztonsági Szolgálat magyar állampolgárságot igénylő kárpátaljai magyarokat ért provokációja.

A kettős állampolgárság jogszerűségével kapcsolatos dilemmák, ahogy a fentiekből vázoltuk, abból adódnak, hogy jogszabályi keretei tisztázatlanok. Ennek következményeként az ukrán parlamentben sokan sokféle értelmezést tartanak helyesnek, legalizálva pártjuk álláspontját. Ezzel érvel az ukrán nacionalista fél is.

„Az ukrán állampolgárok kettős állampolgársága elleni küzdelem érdekében meg kell változtatni az ukrán törvényeket – közölte Volodimir Rokickij, az Ukrán Biztonsági Szolgálat (SZBU) helyettes vezetője.”⁴⁷

Ezzel szemben az ukrainai magyar politikusok mellett érvelnek, hogy a törvények megváltoztatásának célja a kettős állampolgárság elismerése kell, hogy legyen. Ezt a véleményt tükrözi a Kárpátinfo a témában megjelent minden cikke.

„Ukrajnában az alkotmány tiltja ugyan a többes állampolgárságot, de gyakorlatilag nem is akadályozza azt. Az országban hatályos törvény értelmében minden felnőtt korú ukrán állampolgárnak joga van más állampolgárságot választania, azzal a kitétellel, hogy ezt követően le kell mondania ukrán állampolgárságáról. Ugyanakkor az alkotmány szerint senki sem fosztható meg akarata ellenére az állampolgárságától.”⁴⁸

A kettős állampolgárság elismerését kezdeményezők érvelése a legtöbb esetben azokra a tényekre reflektál, miszerint Ukrajnában még parlamenti körökben is elterjedt a kettős állampolgárság, ezért ennek jogi – megengedő – szabályozása időszerű. Az érv megerősítésére példakén a helyi közvélemény-kutatások eredményeit hozzák fel, mely szerint az ukránok nagy százaléka igényelné kettős állampolgárságot.

---

⁴⁷<http://karpinfo.net/belfold/2011/03/23/buntetne-kettos-allampolgarsagot-az-ukran-nemzetbiztonsagi-szolgalat>

⁴⁸<http://karpinfo.net/belfold/2010/05/26/kettos-allampolgarsag-mi-lesz-magyar-igazolvanokkal>

„A hatóságoknak hivatalos szinten el kell ismerniük, hogy Ukrajnában a gyakorlatban már régen létezik a kettős állampolgárság. „Az Európai Unióba, az Egyesült Államokba, Kanadába, Izraelbe és a világ más részeibe különböző okokból áttelepült honfitársaink milliói régen felvették ezen országok állampolgárságát, miközben nem mondtak le az ukránról”⁴⁹

A vizsgált lap kiemelt egy ukrán cikket, amely a magyarok tömeges kivándorlásának veszélyére hívja fel a figyelmet. Ennek esélyét a Kárpátinfo elveti, és a magyar állampolgárság szimbolikus értékére hivatkozik, amelyet „becsületbeli ügyként” kezel.

A cikkben gyakran felmerülnek olyan eszmék kritikái, amely szerint a magyar állampolgárság biztonságpolitikai veszélyt jelent Ukrajna számára, mivel az ország területén élő magyar állampolgárokat érintő szituációkban Magyarország beleszólhat Ukrajna belső ügyeibe.

„A kettős állampolgárság tiltásának fenntartása mellett gyakran hangoztatott érv, amely szerint a kettős állampolgárság azzal fenyeget, hogy más államok erőt alkalmazhatnak Ukrajna területén állampolgáraik védelme ürügyén.”⁵⁰

Ezek az eszmék főleg a nacionalista vonal propagandaszerű érvelései, amellyel az általunk vizsgált lap nem ért egyet. A nemzeti eszme megerősödésének alapja a cikk szerint, hogy egy új nemzetről van szó, amely megpróbálja megalkotni saját identitását és hozzá kapcsolódó állampolgári öntudatot.

Végezetül a májusi számok legnagyobb része arról a hírről számol be, mely szerint az ukrán Nemzetbiztonsági Szolgálat dolgozói kárpátaljai magyarokat hívtak be hivatalukba, hogy kérdéseket tegyenek fel a magyar állampolgárság felvételével kapcsolatban. Ezt szigorúan elítéli a lap, és sztálinista idöket idéző túlkapásként jellemzi.

„... miközben az ukrán parlament képviselőinek fele hármás, Krím lakosságának fele pedig kettős állampolgársággal rendelkezik, az SZBU a leggyengébb láncszemet képező magyarokat találja meg és hurcolja őket kihallgatásra.”⁵¹

Összességében a két vizsgált lapról elmondható, hogy a vizsgált időszakban a munkavállalási célú migráció problémája közvetlenül nem jelent meg a cikkekben. **A szerbiai és az ukrainai magyar sajtó nem számít nagyobb arányú átköltözésre.** Ez is azt erősíti, hogy a magyar állampolgárság egyszerűsített honosítási eljárással történő megadása nem fog jelentős növekedést eredményezni a Magyarországra tartó migráció mértékében, így a munkaerőpiacot sem fogja számottevő módon befolyásolni.

⁴⁹ <http://karpatinfo.net/ukrajna/2011/05/20/kettos-allampolgarsag-ukrajnai-engedelyezeset-javasolja-egy-honaty>

⁵⁰ <http://karpatinfo.net/ukrajna/2011/05/20/kettos-allampolgarsag-ukrajnai-engedelyezeset-javasolja-egy-honaty>

⁵¹ <http://karpatinfo.net/ukrajna/2011/05/27/ukran-lap-kijev-szerint-nem-politikai-problema-magyar-kettos-allampolgarsag>

III) SZAKPOLITIKAI KERETEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

1. Az EU jelenleg kialakításra kerülő irányelvei

Az Európai Unió a **foglalkoztatási aktivitás növelését és a be nem jelentett munkavégzés elleni küzdelmet kiemelt prioritásként kezeli**. Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikája az egyik legkiterjedtebb szabályozási tárgykör, a **2020-as Stratégia lényegi eleme**. Számos bizottsági közlemény érinti, a tagállamok aktív részvételre kötelezettek a foglalkoztatáspolitikai célok megvalósítása érdekében.

A Bizottság a gazdasági növekedést elősegítő három kulcsterületen jelölt ki uniós, illetve nemzeti szinten elvégzendő konkrét feladatokat: a tudást, az innovációt, az oktatást és a digitális társadalmat középpontba helyező **„intelligens növekedés”**, a hatékonyabb erőforrás-felhasználást elősegítő és a versenyképességet növelő **„fenntartható növekedés”**, valamint a munkaerő-piaci részvételt fokozó, a készségek elsajátítását ösztönző és a szegénység elleni küzdelmet elősegítő **„inkluzív növekedés”** területén. Mindhárom kulcsterületen a harmadik országokból érkező munkaerő jól meghatározható, jelentős szerepet játszhat hosszú távon a magyar gazdasági növekedésben.

Az Európai Unió **migrációs politikáját az utóbbi évtizedben, a bővítést is figyelembe véve alkotta meg**. A politikai elvek kialakításának időszakában a gazdasági, társadalmi és politikai kontextus megítélésünk szerint a jelenleginél jóval kedvezőbb és optimistább légkört biztosított a szükséges tennivalók megfogalmazásához. A lehetséges megközelítések közül az Unió nem azt az utat választotta, hogy egységes irányelvet dolgozzon ki a harmadik országbeli polgárok munkaerő mobilitásának szabályozására, (horizontális keret). A **Bizottság 2005-ös legális migrációra vonatkozó Politikai Terve** “szektorális” megközelítést alkalmaz, tekintetbe véve a tagállamok álláspontját.

1.1 A Politikai Terv tartalma

A 2005-ös dokumentum nem tartalmaz közvetlen jogszabályi illetve operatív javaslatokat, hanem **“útitervet” fogalmaz meg** és felsorolja azokat az akciókat és jogi kezdeményezéseket, amelyek az európai migrációs politika fejlesztését szolgálják. Négy, egyenlő fontosságúnak deklarált területre terjed ki és szándéka szerint átfogóan szemléli a legális migráció kérdéskörét.

- A Bizottság jogi javaslatok sorozatát dolgozta ki a harmadik országok munkavállalói belépésére és tartózkodásuk engedélyezésére vonatkozóan E javaslatok átfogó keretet kínálnak az EU-ban fogadott bevándorló munkavállalók alapvető jogainak rendezésére. A dokumentum hangsúlyozza, hogy nem kíván foglalkozni az engedélyek kiadásának eljárási kérdéseivel és konkrét feltételeivel, továbbá, hogy a tagállamok hatásköre marad a munkavállalási engedélyek volumenének meghatározása.

- A Bizottság egy sor nem jogi természetű eszközt alakít ki, hogy lényegesen javítsa a bevándorlással összefüggő információk hozzáférhetőségét, cseréjét és koordinációját (pl. EU Bevándorlási Portál, Európai Migrációs Hálózat)
- A gazdasági migránsok és hozzátartozóik integrációjának elősegítése céljából a Bizottság megvalósítja az Európai Integrációs Napirend által javasolt intézkedéseket (pl.: információs csomagok, nyelvi és állampolgári képzések stb.)
- A Bizottság fokozni kívánja együttműködését a küldő országokkal, hogy a migrációs folyamatokat kölcsönös előnyök alapján lehessen szabályozni egyes területek, mint az agyelszívás korlátozása, a hazatérés és a cirkuláris migráció ösztönzése, a nyelvi és szakképzés, a küldő országok helyi hatóságai és civil szervezetei szerepének fokozása stb.

E Politikai Terv **öt jogalkotási csomagot** foglal magába a legális migráció tekintetében. Ezek:

- A magasan képzett munkavállalókra vonatkozó Kék Kártya irányelv (Blue Card²)
- az egyszeri munkavállalási és lakhatás engedélyezési eljárásáról ('Single Permit') szóló keretirányelv
- Az időszaki munkavállalásra vonatkozó irányelv
- A költségtérítéses képzéseken résztvevők beléptetésére vonatkozó irányelv
- A cégen belüli áthelyezésekre vonatkozó beléptetési és lakhatási szabályozásra vonatkozó irányelvet (IntraCorporate Transferees (ICT))

A Bizottság 2010 végére három irányelvet dolgozott ki: a Kék Kártyára, a munkahelyen belüli áthelyezésre és a szezonális munkavállalásra vonatkozót. A két utóbbi tervezet élénk vitája e tanulmány megírásának időpontjában is folyik az EU illetékes fórumain.

1.2 Szezonális munkavállalás

Az irányelv tervezet abból indul ki, hogy a harmadik országbeli állampolgárok szezonális munkavállalásának előfeltétele egy érvényes munkaszerződés vagy egy jogszerű ajánlat, amely tartalmazza a munkaidőt és a díjazást. Ez megnehezíti a kizsákmányolást és biztosíthatja a nemzeti szabályozásoknak megfelelő munkakörülményeket. Vita folyik a tervezet kidolgozása jelenlegi fázisában, hogy az érvényes útlevél meglétének bizonyítása miként lehetséges, anélkül, hogy azt a munkáltatónak előzetesen meg kelljen küldeni. A Bizottság jelenlegi álláspontja szerint a munkavállalóknak betegebiztosítással kell rendelkezniük az érkezés és a munka felvétele közti időtartamra, ez után biztosításukat a munkaszerződés garantálja. Van, aki túlzónak találja ezt a követelményt szezonális munkások esetében.

A tartózkodás anyagi feltételeit az biztosítja, hogy a munkaszerződés szerinti jövedelemnek legalább el kell érnie a nemzeti minimálibért.

A tervezet biztosítja a jogot az egyes tagországok visszautasíthatják a munkavállalási kérelmet, ha az adott munkát elvállalják olyanok is, akik már az országban tartózkodnak. A munkára jelentkezők közül előnyben kell részesíteni az EU-s tagországok állampolgárait.

A jelenlegi javaslat szerint a kérvényeket 30 napon belül kell elbírálni. Ezt többen a fogadó országok hatósági ügyintézése szemszögéből túl rövidnek tartják.

Az Alapszerződés 79 (5) Cikkelye szerint a tagországok joga meghatározni, hogy milyen volumenben fogadnak harmadik országból érkező munkavállalókat. Az irányelv tervezet a szubszidiaritás érvényesítése mellett érvel e tekintetben.

A tervezet lehetővé teszi a munkahely változtatást egy meglévő engedéllyel. Ez csökkenti az érintettek függőségét és zsarolhatóságát a munkáltató részéről. A javaslat meghatározott időn belül engedélyezi új munkáltató keresését.

A tervezet tisztázni kívánja a három hónapon belüli tartózkodást igénylő munkavállalás kérdését, erre ugyanis a Schengen vízum elégséges. A szabályozás el kívánja kerülni, hogy eltérő jogállás keletkezzen a vízum és az engedély alapján.

A tervezet szerint megkövetelnék a tagállamoktól, hogy a kérelmezők számára írásban, közérthető formában biztosítsák a belépésre és tartózkodásra vonatkozó információkat, beleértve a szezonális munkavállalók ezzel kapcsolatos jogait, és a fogadó ország érintett szerveinek elérhetőségeit.

A tervezet alapján a kérelmezőnek bizonyítania kell a megfelelő szállás meglétét a tartózkodás idejére. A szöveg “adekvát életkörülmények” megfogalmazást használ, nyilvánvalóan a kizsákmányoló, embertelen lakhatási feltételek kiküszöbölése érdekében. Kérdés azonban, ez hogyan értelmezhető és miként érvényesíthető a tagországok szintjén. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a szezonális munkavállalók ha “szabadon” választhatnak, általában a minél olcsóbb lehetőséget részesítik előnyben és többen laknak együtt. Feltétlenül megoldást igényel e kritikus kérdéskör monitorozása és ellenőrzése.

A tervezet szankciókat helyez kilátásba az előírásokat megsértő munkáltatókkal szemben. Ezek tartalmazzák a munkáltató kizárását szezonális munkások alkalmazásából egy vagy több évre. E szankciók tágabb körre vonatkoznak, mint a munkaszerződésben rögzítettek megsértése (pl. szervezkedési jog korlátozása vagy a korábbi be nem jelentett, illegális foglalkoztatás).

A szankciók a munkavállalókra is kiterjednek, ha nem tartják be kötelezettségeiket, különösen, ha nem térnek haza munkavállalási engedélyük lejártá után. Ez akár a munkavállalás engedélyezésének egy vagy több évre történő megtiltásával járhat.

Fontos eleme a tervezetnek, hogy kitér a panaszok elbírálásának kérdésére: biztosítja harmadik fél (szakszervezet, civil szervezet) bevonásának lehetőségét a folyamatba. Ez egyértelműen erősítené a szezonális munkások érdekeinek védelmét, valós esélyt teremtve a panaszok felszínre kerülésére.

A tervezet jelenlegi formájában nem tartalmaz átfogó javaslatot a migránsok szezonális munkavállalásának monitorozása és értékelésére. Nem tér ki a munkaközvetítők és a toborzó ügynökségek szerepére sem, holott itt is indokolt lenne egységes szabályozás. A vitákban

kirajzolódik, hogy egyes tagállamok (így az osztrákok és a németek) komoly fenntartásokkal élnek az irányelvekkel kapcsolatban.

E tervezet jelentősége kiemelkedő lehet a hazai szabályozás végiggondolása és értékelése tekintetében.

A vállalaton belüli áthelyezésekre vonatkozó és a Kék Kártya elvek egyaránt a magasan képzett harmadik országbeli munkavállalókat érintik, tematikájuk azonban lényegesen eltér. A Kék Kártya irányelv harmadik országok munkavállalóinak belépési és lakhatási feltételeit határozza meg EU-n belüli munkáltatóknál végzendő magasan kvalifikált munka esetén. Az ICT javaslat olyan munkavállalókra vonatkozik, akiknek fennálló munkaszerződésük van egy adott munkáltatóval, és a munkaadó nem változik csak a munkavégzés telephelye kerül EU-n belülre áthelyezéssel a konkrét egyéni munkaszerződéstől függően 1-3 éves időtartamra.

1.3 Áthelyezések (ICT)

Az elmúlt évtized globalizációs folyamatai a multinacionális nagyvállalatok szervezeti modelljeinek átalakulásához vezettek: az emberi erőforrások időleges transzferje egy adott csoport leányvállalatai, fiókjai közt egyre gyakoribbá vált. Ez a folyamat új kihívást jelent az európai intézmények számára. Az egyes tagállamok eltérő szabályozásai és eljárási gyakorlata akadályozza a multinacionális vállalatoknál a cégen belüli áthelyezéseket harmadik országbeli munkavállalók esetében az EU-n kívüli és belüli telephelyek közt.

A Bizottság javaslatainak célja az eljárások fokozatos egyszerűsítése, a jogi szabályozás harmonizációja és a nagyobb munkaerő-piaci rugalmasság. E három megfontolás érvényesítése hozzájárul a multinacionális nagyvállalatok gazdasági növekedéséhez és versenyképességéhez, elősegítve az Európa 2020 célok elérését és megkönnyítve az európai GATS (General Agreement on Trade in Services) kötelezettségeknek való megfelelést.

A Bizottság irányelv tervezete speciális eljárást kíván bevezetni a tartózkodási engedélyek kiadásánál azon harmadik országbeli állampolgárok számára, akik egy cégen belüli transzfer esetén folyamodnak tartózkodásért. Az irányelv definiálja a fogalmat (intra corporate transfer), és azt három munkavállalói típusra terjeszti ki: menedzserek, szakemberek, diplomás gyakornokok.

E két irányelvtervezet a kék kártyáról szóló irányelvet egészíti majd ki: előbbi az alacsonyan képzett, utóbbi pedig a magasan képzett migránsok munkavállalását könnyítené meg. A két irányelv egyidejű elfogadása azért lehet különösen jelentős, mert így elvben meg lehet akadályozni egy **"kétsebességes bevándorlási politika"** kialakulását, amely támogatja a magasan képzettek bevándorlását, de megakadályozza az alacsony képzettségűek belépését az unió munkaerőpiacára. A legutóbbi fejlemények, mint ezt a továbbiakban kifejthetjük, kételyeket keltenek a tényleges megvalósulás iránt.

1.4 A "Kék Kártya"

A Kék Kártya egy elfogadott EU szintű munkavállalási engedély (Council Directive 2009/50/EC), amely a magasan képzett nem EU állampolgárok munkavállalását teszi lehetővé bármely országban az Unión belül. (kivéve Dániát, Írországot és az Egyesült Királyságot).

A Kék Kártya egységes eljárást tesz lehetővé harmadik országbeli állampolgárok számára a munkavállalási engedély megszerzésére. A Kék Kártya számos jogosítvánnyal jár, beleértve kedvező családegyesítési szabályokat. A magasan képzett munkavállalókra vonatkozó irányelv a 2009. májusi elfogadás után 2011-ben lépett életbe. Megszerzéséhez a következőknek kell eleget tenni: felsőfokú diploma, vagy ötéves szakmai gyakorlat, meglévő munkaszerződés vagy ajánlat, és az országos átlagot legalább 50-kal meghaladó jövedelem. Az egyedi kérelmek elbírálása a tagállamok jogköre. A Kék Kártya megújítható és állandó lakhatási engedéllyel jár öt év után. A Kék Kártya tulajdonosának munkával kapcsolatos és szociális jogosítványai azonosak a fogadó ország állampolgáraiéval. 2013-tól a tagországok statisztikát készítenek a kiadott kártyákról.

A Kék Kártyát a tulajdonos, nem a munka kapja

Ezzel együtt fogadta el az EU a munkaadók büntetését tagláló iránylevelet. A cél az, hogy cégek ne alkalmazhassanak illegálisan az Európai Unióban tartózkodó munkavállalókat alacsony bérért és rossz munkakörülmények között.

A munkaadónak meg kell győződnie arról, hogy akit felvesz, rendelkezik tartózkodási és munkavállalási engedéllyel, az iratokról másolatot is készítenie kell, hogy a munkaügyi ellenőrzések során azokat bármikor be tudja mutatni. A büntetés mértéke az illegálisan alkalmazottak létszámától függ, s a vállalkozónak kell állnia a nem uniós állampolgár hazaszállításának költségét is. A visszaesők nem vehetnének részt közbeszerzési pályázatokon sem

Az előkészítés két éve azzal ment el, hogy a tagországok igyekeztek akadályozni Brüsszelt, a Bizottságot a nagyívű eredeti javaslat megvalósításában, attól tartván, hogy az EU végül túlságosan is beavatkozik az egyes államok munkaerő-piaci folyamataiba. Az új tagok attól is tartottak, hogy munkavállalóikat hátrányos megkülönböztetés éri.

A Kék Kártya bevezetése mögött álló gond az EU: munkaerőpiac fragmentáltsága, a 27 eltérő bebocsátási szisztéma, illetve a gyors letelepedés ígéretének hiánya

A jelenlegi helyzetben egy a korábbi várakozásokhoz képest **csalódást keltő kompromisszum** körvonalai rajzolódnak ki, a nemzeti munkaerőpiac védelme felülkerekedett az egységesítő terveken, egy **minimumharmonizáció** képe rajzolódik ki. A tervezet egyes ambiciózus rendelkezései kikerültek illetve felhígultak. A jogalkotási felhatalmazás ugyan elviekben tág, de a mobilitást szabályozó rendszer mégis szigorú: kialakításánál nem belső piaci megfontolások, hanem **nemzeti politikai illetve biztonsági szempontok dominálnak**. Jellegzetes eleme ennek a **kvótarendszer** alkalmazása, de általában is a szabad mozgás elvének egyszerű áttemelése az „egyenlő elbánás” elvének biztosítása nélkül. Az eredeti elképzelések csorbulása, a tagállamok

húzódzkodása a jelenleg kialakuló szabályozásban koherencia problémákhoz is vezettek. Az adminisztratív akadályok végül is nem kerülnek teljes körű kiiktatásra, a részleges harmonizáció a tartózkodás jogosítványok csorbulásához vezet. Jellemző az első belépés feltételeit harmonizáló jogalkotási eszközökben foglalt kölcsönös elismerési klauzulák hiánya (vagy egyoldalú alkalmazásuk az egyes tagállamok részéről). A tagállami eltérő alkalmazásra és értelmezésre tág teret hagyó feltételek kerülnek végül is kialakításra. tagállamonként eltérő jogosultsági körrel. A Kék Kártya a kvóta miatt nem jog, és ellentmondás a rendszerben a tagállamközi mozgás esetén az első tagállammal való szoros kapcsolat felmutatása: ez különösen a kisebb tagállamok részére okozhat gondot. A második tagállamban élvezett jogállás szabályozása pedig hiányzik. Mindez jelzi, nem a belső piaci célok az elsődlegesek, az irányelvek az első belépés jogcíme alapján egyedi jogállásokat hoznak létre merev módon a státuszváltás korlátozott lehetőségével a mozgást csak másodlagos jog biztosítja, olyan akadályokat állítva, amelyeket az EUB gyakorlata az uniós polgárok vonatkozásában már felszámolt

A Kék Kártya bevezetésére vonatkozó **eredeti tervek és a meghozott intézkedések közt feszülő ellentmondás jól jelzi a migrációs problémák bonyolultságát, az egyes tagállamok eltérő érdekeit és az uniós szabályozás nehézségeit egy látszólag viszonylag egyszerűbb kérdésben is.**

1.5 Munkaerő kölcsönzés

A munkaerő kölcsönzés kérdésköre is számos vita forrása.

A munkaerő-kölcsönző egy olyan vállalkozás vagy non-profit szervezet, amely a kölcsönvevő vállalkozásoknak a kikölcsönzés időszakára munkavállalókat kölcsönöz. A munkavállalók a kikölcsönzés időszakában a kölcsönvevő vállalkozás felügyelete és irányítása alatt végzi a munkát, de munkaviszonya a munkaerő-kölcsönző szervezettel van. Európában majdnem két évtizedig folyt a vita a szociális partnerek, a tagállamok, a Bizottság és a Parlament között arról, hogy miként szabályozzák a munkaerő-kölcsönzés szabályait. Időközben ugyanis szinte az egész Európai Unió egységes munkaerőpiaccá vált, és így a munkaerő-kölcsönzésben részt vevő magyar dolgozók olyan eltérő szokásokkal, jogokkal és juttatásokkal rendelkező országokba is eljutnak, mint Nagy-Britannia, Németország, vagy Svédország. A 2008/104/EK irányelv alapján megállapított közös szabályok alapján 2011. decemberig kell a Munka Törvénykönyvének a munkaerő-kölcsönzésre vonatkozó fejezetét, valamint a munkaközvetítés nyilvántartásáról szóló kormányrendeletet módosítani.

2011. december 5-ig minden tagállamnak, így Magyarországnak is az országos érdekegyeztetés rendszerén belül lefolytatott konzultáció keretében felül kell vizsgálnia azokat a korlátozásokat, amelyek a munkaerő-kölcsönzés keretében történő munkavégzés igénybevételére vonatkoznak. 2013-ban a Bizottság és a szociális partnerek felülvizsgálják az irányelv alkalmazását az Unió területén.

Az irányelv célja, hogy „a kölcsönzött munkavállalókra vonatkozó alapvető munka- és foglalkoztatási feltételeknek legalább olyan szintűnek kell lenniük, mintha az adott állás betöltésére a kölcsönvevő vállalkozás vette volna fel őket”. Az irányelv a munkaerő-kölcsönzőkkel kötött munkaszerződéssel rendelkező vagy ott munkaviszonyban álló munkavállalókra vonatkozik, akiket a kölcsönvevő vállalkozásoknál való ideiglenes, az adott vállalkozás felügyelete és irányítása melletti munkavégzésre kölcsönöznek ki. Európa-szerte igen eltérő fő vitapontok alakultak ki. Nagy-Britanniában a fő kérdés az volt, hogy milyen, nem törvényi szinten kötelező juttatások járnak a kölcsönzött munkaerőnek a magánnyugdíjpénztári rendszerben. Németországban pedig a kölcsönzött munkaerő ágazati szinten különböző minimális bére a fő vitakérdés.

Egyes munkakörök, állások betöltésénél a jogszabályok kizárhatják, hogy az adott munkakört be lehet-e tölteni kölcsönzött munkaerővel. Az egyes európai országok változatos korlátozásokat tartanak érvényben (pl. bizalmi állások, üzleti titkokat ismerők kizárása ebből). Az EU tagjai fenntarthatnak erre vonatkozó korlátokat a jövőben is, de azokat 2011. december 5-ig felül kell vizsgálniuk. Ezt követően – amennyiben túlzottan korlátozzák a munkaerő-kölcsönzést egy országban – az ezzel kapcsolatos viták akár az Európai Bíróságra is kerülhetnek.

A legtöbb vitát az okozza, hogy a kölcsönzött emberek a munkavállalók jogait (pl. a munkaidő, túlmunka, szünetek és pihenőidő, szabadságok, munkaszüneti napok és fizetés) általánosságban a munkavállalókéval azonosan élvezzék, illetve a munkavállalókéhoz hasonló védelmet kell adjanak a fogyatékkal élőknek, a várandós anyáknak és más veszélyeztetett dolgozói csoportoknak. Ugyanakkor az általános feltételek mellett az egyes szakmák különleges munkarendje, szokásai vagy veszélyessége – különösen például az egészségügyben, oktatásban, közlekedésben – számos jogszabályi és kollektív szerződésen alapuló kivételt tartalmaz, amit valamilyen módon szintén értelmezni kell a munkaerő-kölcsönzés világára is. Ám a kollektív megállapodásokat nem tartják központilag nyilván, és így sem a munkaerő-kölcsönző vállalkozások, sem a kölcsönzött munkavállalók nem ismerhetik azokat. Ez különösen azért jelent nagy nehézséget, mert az irányelv lehetővé teszi, hogy Magyarországról olyan eltérő munkaerőpiacokra kölcsönözzenek munkavállalókat, mint Skandinávia vagy az Egyesült Királyság.

Jogszabályi szinten kell rögzíteni azokat az objektív tényezőket, amelyek alapján a kölcsönzött munkaerőre nem vonatkoznak az olyan nem alapvető jogok, mint az üzemi étkezde használata, a dolgozók utaztatása, gyermekmegőrzés és más közös szolgáltatások és létesítmények igénybe vétele – ha a kölcsönvevő munkahelyen ilyenek vannak.

Az irányelv elvileg biztosítja azt a jogot a kölcsönzött munkaerőnek, hogy azonos esélyekkel pályázzon a kölcsönvevő vállalkozás dolgozóinál megüresedő állandó állásokra, mint a már ott dolgozók – sőt, ezért semmilyen díjat nem lehet feléjük felszámítani. Ez Magyarországon nem hoz változást, mivel a Munka Törvénykönyve ma is így rendelkezik.

Annak érdekében, hogy a kölcsönvett munkavállalók karrierjüket a munkavállalókéhoz hasonlóan fejleszthessék, lehetővé kell tenni számukra a továbbképzés és az óvodák, bölcsődék használatát is. Magyarországon ezzel kapcsolatban azért alakulhatnak ki konfliktusok, mert

általában a munkavállalók is nehezen jutnak hozzá az ilyen költséges juttatásokhoz. A brit vita egyik fő pontja a kötelező nyugdíjrendszeren felüli munkaadói juttatások kérdése volt, amelyben az a megállapodás született, hogy a kölcsönzött munkaerő nem részesülhet az egyes szakmai csoportok különleges magánnyugdíj-rendszeréből.

Az irányelv által kiemelt kérdés a „színelte munkaszerződések” kérdése, amikor – hasonlóan a színlelt vállalkozási szerződésekhez – a munkavállalókat rendszeresen és ismétlődően ugyanannak a munkaadónak adják kölcsön. Ez pedig munkavállalásnak minősíthető – kérdés, hogy melyik hatóság részéről les és hogyan? A jogorvoslati fórumokat a Bizottság fogja nyilvántartani az EU egészében, hiszen a kölcsönzés során a munkavállalók különféle országokba kerülhetnek.

A munkaerő-kölcsönzési irányelv az Európai Unión belül a szolgáltatásnyújtás szabadságára és a letelepedés szabadsága alapján kezeli ennek a foglalkoztatási formának a korlátozásait, amelyek részben eltérnek a munkavállalásra vonatkozó jogosultságoktól. A külföldre történő munkaerő-kölcsönzés szabályai eltérhetnek a munkavállalók külföldi kiküldetését szabályozó 196/71/EK irányelvtől.

Egyes országokban a sztrájkjog tiltja, hogy a sztrájkoló munkavállalókat kölcsönzött munkavállalókkal helyettesítsenek (ld. vita a repülőtéren legutóbb). Ebben a tekintetben az irányelv semleges: a tagállamok fenn is tarthatnak ilyen korlátokat, és le is bonthatják azokat.

Minden tagállamnak el kell döntenie idén, hogy a kölcsönzött munkaerőt milyen módon számítja be az üzemi tanácsra, reprezentatív munkavállalói képviselőkre és más kollektív jogokra vonatkozó küszöbértékekre. Tehát az üzemi tanács létrehozása amiatt nem maradhat el, hogy egy vállalkozásnál az üzemi tanács megalapítására vonatkozó létszám csak a kölcsönvett munkavállalókkal együtt van meg összesen.

2011 áprilisában közzétett, nem az EU összes országára kiterjedő statisztikai gyűjtés szerint 2010-ben 25% körül mozgott az ügynökségi keretek között dolgozó európaiak száma, vagyis ez a foglalkoztatási forma lehet a válságból való kilábalás egyik útja.

1.6 Tanulságok

Az érvényes szabályozás azt mutatja, hogy a tagállamok szükségesnek tartják a magasan képzett munkaerő beáramlását, de nem kívánnak egy valóban közös EU szintű politikát, ami az eredeti 2007-es bizottsági javaslat célja volt. Ennek meghatározó elemei hiányoznak a meghozott intézkedésekből, a harmadik országokból érkező munkavállalók nem jutnak be átfogó érvénnyel az EU munkaerőpiac egészébe.

A tagállamok között az irányelvek kidolgozása során intenzív vita folyik, gyakran lényeges nézetkülönbségekkel. A jelenlegi politikai, gazdasági és társadalmi körülmények nem könnyítik meg a koherens szabályozást és az egyetértést, különös tekintettel **a válság hatásaira és a mediterrán térségben aktuálisan jelentkező erős migrációs nyomásra**. De a viták mögött általánosabb okok is meghúzódnak.

A tagállamok **vonakodtak lemondani nemzeti szuverenitásukról** e tekintetben is. A kormányok nagy súlyt helyeznek arra, hogy rugalmas lehetőségük legyen a munkaerő piaci politika alakítására, és arra, hogy függetlenül cselekedhessenek a gazdasági változások, nehézségek kezelésében. A bevándorlás szabályozása szerves része ennek az eszköztárnak, különösen pedig a munkavállalási engedélyek kiadása.

A másik meghatározó ok az egyes tagországok-így Magyarország-szándéka, hogy elsősorban **a hazai munkaerőforrás lehetőségeit használják ki jobban, mielőtt a bevándorlást ösztönöznék**. Óvatosságra intenek az elmúlt évtizedben **a bevándorlók integrációjával kapcsolatban tapasztalt súlyos nehézségek, konfliktusok** egyes országokban.

Végső soron némi leegyszerűsítéssel **két alapvető stratégiai politikai érdek kerül konfliktusba: az EU 2020 ambiciózus céljaiból fakadó munkaerő-piaci érdekek és az Unió illetve az egyes tagállamok biztonságpolitikai megfontolásai**. Bár a legutóbbi fejlemények a nemzeti, biztonsági és rendészeti szempontokat előtérbe helyezték, a hosszú távú versenyképesség meghatározó követelménye a nagyobb rugalmasság mellett szól.

A harmadik országból érkező munkavállalókra vonatkozó intézkedések vontatott, érdekkonfliktusokkal terhes kidolgozása és megvalósítása, a bevándorlók integrációjának nehézségei végső soron számos **munkaerő-piaci és szociális veszteséggel járnak az EU és az egyes tagállamok számára**. Ugyanakkor a migrációs munkaerőre vonatkozó szükségletek vitathatatlanul továbbra is fennállnak a már elemzett okok következtében, és erőteljes érdekek fűződnek a bevándorlók integrációs nehézségei következtében fellépő veszteségek csökkentéséhez is. Az eddigi intézkedések, meglehet, nem jelentenek maradéktalanul sikeres választ a továbbra is fennálló kihívásokra. **Az EU a Lisszaboni Szerződés óta pedig rendelkezik elvi meghatalmazással a migránsok integrációjának kezelésére**.

Az adott meglehetősen bonyolult, és részben kedvezőtlen peremfeltételek közt a **továbblépés** több irányban is elképzelhető:

- A nemzeti szuverenitást szem előtt tartó együttműködési formák fejlesztése,
- A belső munkaerőforrások jobb kihasználása,
- Képzett bevándorlók érkezésének ösztönzése oktatáspolitikai eszközökkel.

2. A hazai jogi környezet főbb vonásai, problémái

Az ismertetett **uniós irányelvek a Magyarországon munkát vállaló harmadik országokból érkező állampolgárok döntő többsége számára jelenleg csak korlátozott jelentőséggel bírnak**. Ennek okai részben az uniós szabályozás korábban ismertetett ellentmondásaiból fakadnak. A meghatározó azonban a magyar kormány átfogó gazdaság- és társadalompolitikai víziója. A magyar munkaerő-és foglalkoztatási politikának jelenlegi ismereteink szerint két célpontja van:

- az Unión belüli mozgások jobb koordinálása, az igények és kínálat egyeztetése, amihez az egyik fő eszköz a munkaerő-kölcsönzés, valamint a 2011. május 1-től megnyílt teljes uniós munkaerő-piaci kiáramlás kihasználása (pl. EURES révén).
- a hazai nagy munkaerő-tartalék (rejtett és regisztrált munkanélküliség felszámolása), mint elsődleges hazai forrás.

A hazai foglalkoztatáspolitikát a tények tükrében kevésbé nyitott a nem-uniós polgárok foglalkoztatására (pl. kék kártya irányelv 2011 júniusában lép életbe, még csak most készül az átültető szabály, egyelőre sikertelennek látszik a TCN kutatók fogadási szerződés szerinti alkalmazása), bár 2010-ben egyszerűsítették a munkaügyi engedélyezési eljárást e téren.

Tekintsük át röviden a harmadik országokból érkezői állampolgárok magyarországi foglalkoztatásával kapcsolatos **joghelyzetet**.

Nem kell munkavállalási engedély Magyarországon a következő kategóriákba tartozóknak:

- EGT polgár és családtagjaként;
- letelepedési engedély, bevándorlási engedély birtokában;
- menekült státuszban;
- menedéket kérő az eljárás alatt, ha befogadó állomáson dolgozik;
- kutatási tevékenység esetében (fogadási szerződés);
- diáknak aktív hallgatói jogviszony alatt;
- nemzetközi egyezmény alapján, pl. gyakornok, betanító képzés;

Munkavállalási engedély kell viszont harmadik állampolgárának (hontalan is) a következő esetekben:

- munkaviszony;
- megbízási viszony;
- munkavégzés saját vállalkozásban;

A munkavállalási engedély típusai jelenleg a következők:

- egyéni;
- mezőgazdasági szezonális;
- családegyesítés alapján érkezett;
- egyéb;
- csoportos (vállalkozási szerződés EGT-n kívüli székhelyű céggel, amely hozza a külföldi munkavállalókat) és annak alapján kiadott egyéni;

A szabályozási elvek jellegzetességeit az alábbiakban összegezhetjük:

- többfázisú eljárás (külön a beutazás, tartózkodás és a munkavállalás), amelyben közrendi, emberi jogi, foglalkoztatási, valamint foglalkoztatói (közgazdasági) szempontok egymással ütköznek, konkurálnak, keverednek;
- munkáltatói kérelmezés és a foglalkoztatás megkezdése 120 napon belül;
- sok csatolmány (végzettség, egészségi állapot, fordítások) meglétében döntés 2-10 munkanap;

- munkavégzés helye szerinti illetékesség;
- munkaerő igény 15-60 napon belül;
- engedély max. 2 évre – ezután hosszabbítás vagy új kérelem szükséges.
-

Ebben a rendszerben egymással versengő szempontok érvényesülnek. Így

- **Közrendi:** kizárás, ha a külföldi származási országában diszkrimináció a magyar állampolgárokkal szemben; a foglalkoztatóval szemben a kérelem benyújtását megelőző 1-3 éven belül jogerősen munkaügyi vagy munkavédelmi bírságot szabtak ki; foglalkoztatónál sztrájk van;
- **Emberi jogi:** törvényi és nemzetközi jogi mentességek; család/egyesítésnél kedvezményes elbírálás (pl. munkaerő piaci vizsgálat nélküli engedélyezés).
- **Foglalkoztatási éves kvóta** a külföldiek foglalkoztathatóságára (miniszteri rendeletben: havi munkaerőigény átlaga, bilaterális munkaerő-cseréről szóló szerződésekben meghatározott éves szám alapján) Magyar Közlönyben febr. 1-ig; kizárt foglalkozási körök és munkakörök (miniszteri rendelet, törvények, pl. Ktv., Kortv., Iütv., ágazati rendeletek); illetékes munkaügyi tanács véleménye alapján elzárt területeken (helyi) foglalkoztatási konfliktusok miatt; kiközvetítendő magyar (országi) munkaerő hiánya; regionális munkaügyi központ által támogatott képzés van folyamatban; a szezonális foglalkoztatás 12 hónapon belül legfeljebb 150 napra engedélyezhető, az engedély meghosszabbításának helye nincs; országos átlagos személyi alapbérnél lényegesen alacsonyabb személyi alapbér/illetmény;
- **Foglalkoztatói:** munkaerő-piaci vizsgálat nélkül kiadható engedélyek széles köre (pl. kulcsszemélyzet, külföldi tulajdonú cég); a szezonális foglalkoztatás munkaerő-kölcsönzés keretében is engedélyezhető; magánjogi szerződés teljesítése (pl. csoportos engedély filmiparban)

Alapvető gond, hogy, **hiányzik a naprakész országos, ágazati adatbázis** (pl. kereslet, átlagbérek, munkaerő kínálat, kollektív szerződés/bértarifa). Több szabályozási logika ütközik, amelyben dominál a **közrendi megfontolás** (pl. beutazási tiltólista, családfő érvényes útlevele és tartózkodási jogcíme) és a **protektív foglalkoztatási szempont** (magyarországi/uniós munkaerő védelme). Ezekhez képest **háttérbe szorulnak a munkaadói és a közgazdasági szempontok.**

Nincs megfelelő számítás és nyilvánosság a jelenségkör **költség-haszon arányira** (pl. befektetői megtérülés, adóhiány, a nem-foglalkoztatás alatt segélyezés). A jelenlegi meglehetősen merev és bürokratikus szempontok nem szándékolt hatása a feketegazdaság erősítése lehet

Hiányoznak a-korábban részletezett- **hatékony munkaerő piaci szolgáltatások** a tényleges munkába álláshoz. Végül, de nem utolsósorban **nem célzott eszköz a foglalkoztatás az integrációs folyamatban** (pl. részmunkaidő, szakmai nyelvtanulás, mentorálás, közösségépítő munka).

A közeljövőben egy migrációs stratégia alapján és a tapasztalatok tükrében **szükségessé válik a hazai jogrendszer szabályzóinak, intézményes és működési mechanizmusainak végiggondolása és továbbfejlesztése a harmadik országokból érkező munkavállalók integrációja szemszögéből is.**

IV) ÖSSZEFOGLALÓ

A továbbiakban a kutatási eredmények számszerű részletes ismertetése alapján, de ezektől némileg elszakadva, **átgondoljuk, mire is jutottunk elméleti szempontból, mérlegeljük a lehetséges forgatókönyveket és a szakpolitikai tennivalókat.**

Az integráció fő dimenziói szerint a következőképpen jellemezhetjük a Magyarországon dolgozó harmadik országból érkezett munkavállalók helyzetét.

A kognitív integráció, azaz a nyelv, normák, szokások elsajátítása szemszögéből a hazai helyzet nem tekinthető kedvezőtlennek. Ebben meghatározó a „stock”-ban a **magyar származásúak magas aránya a bevándorló munkavállalók körében.** Esetükben a nyelv természetesen lényegesen kisebb gondot okoz, mint a többi migráns csoportnál, jellemzően **asszimiláció megy végbe.** De a nem magyar származásúak esetén – a kommunikációs nehézségek ellenére – sincs súlyos probléma; kutatásunk szerint **jelenleg a normákkal, szokásokkal kapcsolatos konfliktusok szórványosak és egyelőre nem fenyegetnek a nagy nyilvánosságot is érintő súlyosabb feszültségek.** A többi csoporttól eltér a távol-keletiek és a fejlett országokból érkezett magas beosztásúak sajátos transznacionalizmusa, többirányú, lazább kötődése. Ha hosszabb távon megnő a távolabbi országokból érkező munkavállalók száma és aránya, a határon túli magyar származású munkaerőforrás pedig elapad, **az akkulturáció kérdései új módon merülhetnek fel.** Erre azonban fel lehet készülni szakpolitikai eszközökkel.

A strukturális integráció: tekintetében kutatási tapasztalataink már jóval **több esélyegyenlőséggel, munka-és életkörülményekkel kapcsolatos konfliktust, ellentmondást jeleznek.** Ezek **nem általában,** hanem a harmadik országbeli munkavállalók heterogenitását tükrözően **egyes csoportjaik** vonatkozásában merülnek fel, **a gondok elsősorban az alacsony státuszú betanított és segédmunkát végzőknél, a szezonális munkásoknál illetve a szürkén vagy feketén foglalkoztatottaknál sűrűsödnek jórészt egymást átfedő, erősítő módon.** Körükben hiányzik az oktatási, képzési rendszerekhez valamint az egészségügyi szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés, nem garantált a szociális biztonság, a felfelé mobilitás esélye rendkívül szűk és a lakhatás körülményei gyakran méltatlanok a mai európai viszonyokhoz. A harmadik országokból érkezett többi munkavállalói csoport esetén ilyen mérvű problémák nem merülnek fel (különösen nem a munkavégzéssel, bérezéssel kapcsolatban). Kirívó azonban a távol-keleti kisvállalkozásokban általános nagymérvű önkizsákmányolás.

Gyenge pontja a strukturális integrációnak a társadalmi, gazdasági, munkaerő-piaci szervezetekben való részvétel, az érdekképviselőlet lehetősége és gyakorlata. A sikeres integrációhoz tanulási, szocializációs folyamatok vezethetnek el, ezek **intézményes mechanizmusai azonban alig épültek ki hazánkban.**

A szociális integráció: elemei közül a **kapcsolati hálók kiépítése** a bevándorló társakkal (belső integráció) erősnek és szilárdnak értékelhető a Magyarországon munkát vállaló harmadik országokból érkező munkavállalóknál a **fejlett országokból jövők kivételével.** A magyar

népességgel való kapcsolat a kétségtelenül meglévő idegenellenes érzelmek dacára sem összeütközésektől terhes (szocietális integráció), **általános a jó viszony a kollégákkal.** Összességében **a migráns munkavállalók társadalmi tőkéje növekvő.**

Az **emocionális integrációról** kutatásunk kevés információt tartalmaz. A fogadó társadalomhoz való tartozás érzésének kialakulása a végleg itt maradni kívánók magas aránya alapján a harmadik országbeli munkavállalók **jelentős részénél – elsősorban persze a magyar származásúaknál – reálisan végbemenő folyamat.** .

A szegregáció illetve a társadalmi kirekesztés szórványosan tapasztalható, de a **szezonmunkások, a feketén munkát vállalók körében elfogadhatatlan jelenségek is előfordulnak, főleg a szociális biztonság, a lakhatás és az érdekérvényesítés vonatkozásában.** Rasszista megnyilvánulásoknak vizsgálatunkban alig tapasztaltuk jelét.

A migráció folyamat, elkülönülő fázisokkal, ciklusokkal, és a külföldi munkavállalók magyar munkaerő-piaci és **társadalmi integrációjának előrehaladását vagy annak hiányát ez is tagolja.** Egy több generáción át tartó történet **kezdetén vagyunk.**

Ha a kérdéskört a migráns munkavállalók és a befogadó társadalom viszonyában vizsgáljuk, a következőket állapíthatjuk meg:

- **A migránsok társadalmi integrációja összességében időbeli illetve európai összehasonlításban nem mutat kedvezőtlen képet, ha ez nem is minden csoportjukra érvényes egyformán. A folyamat szakpolitikai kezelése azonban nem kielégítő, koncepciótlan és értékkonfliktustól terhes.**
- **A társadalmi integráció hatása a meglévő magyar társadalmi szerkezetekre már a jelenség nagyságrendjénél fogva sem túl jelentős.**
- **A migránsok társadalmi integrációjának hatása a magyar társadalom egészének integráltságára-eltérően a roma népesség integrációjától inkább kedvező, a helyzetet ma (még?) a társadalmi szintű etnikai konfliktusok hiánya jellemzi a harmadik országbeli munkavállalók tekintetében. A magyar társadalomban a sokféleség elfogadása lehet napirenden, a multikulturalizmus a jelen viszonyok közt nem merül fel politikai kihívásként.**

A munkaerő-piaci integráció akadályai, mint a korábbiakban kifejtettük, két csoportra oszthatók aszerint, hogy kinek az oldalán jelentkeznek.

A harmadik országokból érkezők oldalán jelentkező legfőbb akadályok Magyarországon a nem magyar származásúaknál a nyelvismeret hiánya, esetenként a képzettség inadekvát mivolta, és a munkaerőpiac kellő ismeretének gyakori hiányosságai, ezekhez képest a korlátozott társadalmi tőke kevésbé okoz nálunk gondot.

A magyar gazdaság és társadalom oldalán ugyanakkor a következő akadályok jelentkeznek: a végzettségek, diplomák elfogadásának problémái, esetenként a nem megfelelő munkafeltételek, a törvényi, döntéshozói és egyéb kontextuális akadályok, az ügyek intézésének nehézsége, de **főként a munkaerő-piaci rugalmasságot és biztonságot egyszerre célzó komplex politika hiánya, a munkaerőpiac állapota (így a válság hatásai).**

Ha a 2010-es már idézett IOM jelentés alapján a migránsok integrációjának legfontosabb elemeit vesszük sorra, **a mai magyarországi helyzet gyengeségeiként értékeljük a következőket**

- a civil részvétel erősítését a migránsok körében,
- az ideiglenes migráció kezelését,
- a migrációval összefüggő oktatási kérdéseket,
- a diszkriminációellenes politikák és gyakorlat erősítését,
- a migránsok egészségvédelmét,
- a témakörrel folyó társadalmi párbeszéd erősítését illetve
- a migráció ágazatközi kormányzati kezelését

Kutatási eredményeink alapján **ideiglenes migrációnak** nevezhetjük a Magyarországon **harmadik országokból érkezett külföldi munkavállalás több mint felét**, hiszen a válaszok szerint ilyen nagyságrendben megvan a szándék a visszatérésre a küldő országba vagy a tovább vándorlásra. A **cirkuláris migráció terjedő gyakorlat a fejlett és a szomszédos országok vonatkozásában.**

A cirkuláris migráció növelése Magyarországon kívánatos politikai cél lehet mind az EU-n belül, mind a harmadik országok vonatkozásában. Ide tartozik az **üzleti migráció, a kiküldetés (posting)**. Ezekhez kötődik a **transznacionalizmus hazánkban is terjedő jelensége** a fejlett országból érkező magas státuszú munkavállalók, de a kínaiak, vietnamiak között is.

A jövő várható fejleményei, a kontextus nagyfokú bizonytalanságát ezúttal is hangsúlyozva, kutatásunk és egyéb ismereteink alapján a következők lehetnek:

- **Magyarország a társadalmi-gazdasági fejlettség alacsonyabb szintjén lévő, kedvezőtlenebb életszínvonalú, illetve katasztrófákkal, konfliktusokkal sújtott országok polgárai számára – az uniós és a magyar kormányzati politika függvényében – továbbra is célország marad a munkavállalás szempontjából.** Bár Magyarország EU-n belüli relatív versenypozíciói a következő évtizedben romolhatnak, a gazdasági és jogi feltételek jövőbeni kedvező alakulása esetén a harmadik országokból Magyarországra irányuló munkaerő-kínálat változó összetétellel, de volumenében akár bővíülhet.
- **A migrációs kapcsolatrendszerek, hálózatok szélesedése, a kommunikáció, a közlekedés fejlődése, az elektronikus csatornákon terjedő információk halmozódása, az új technológiák egyre könnyebbé és olcsóbbá teszik a migrációt, mindezek azonban nem vagy csak alig érintik a beilleszkedést.**
- **A magyar munkaerő-piac külföldi munkaerővel kapcsolatos igényei középtávon várhatóan nem mutatnak döntő szerkezeti változást.** Továbbra is egyrészt a nehéz, rossz munkakörülményekkel járó illetve veszélyes, szakképzettséget nem igénylő, fizikai munkákhoz van szükség harmadik országbeli munkaerőre, főként mezőgazdasági, építőipari (ez utóbbi erősen vitatott) és egyéb szezonális jellegű tevékenységeknél, másrészt pedig a szolgáltatások területén, illetve magasan kvalifikált, speciális képzettségű vezetőkre, szakemberekre, akik a globalizáció, és a magyar munkaerőpiac hiányai miatt hézagpótló szerepet töltenek be. A szükségletet lényegesen befolyásolhatja, ha változnak a magyar munkaerő migrációs tendenciái egyes európai szakmai hiányterületeken.

- **A globalizáció és az európai integráció elmélyülésével összefüggésben hosszabb távon nő és differenciálódik a magasan kvalifikált külföldi munkaerő iránti igény.** Új, magas képzettségű szakterületeken várható a harmadik országból származó kvalifikált munkaerő megjelenése illetve lényeges növekedése. Várhatóan közepes szakképzettséget igénylő munkakörökben is megjelennek harmadik országbeli munkavállalók.
- **Várhatóan csökken már középtávon az Ukrajnából és Szerbiából érkező magyar származású munkavállalók kínálata,** a magyar származású kvalifikált munkaerő tartalékai a szomszéd országokban kimerülnek. Ezáltal lényegesen megváltozik az EU-n kívülről érkező munkaerő kínálat jellege, így **újszerűen merülnek fel az integráció kérdései.**
- **A távolabbi harmadik országokból Magyarországra érkezők migrációja növekszik és ez új munkaerő-piaci kínálatot jelent** mind az EU-s polgárok által kevésbé szívesen vállalt, kiemelkedően nehéz, veszélyes és piszkos munkák vonatkozásában, mind a kvalifikált hiányszakmák területén.
- **Várhatóan nő a harmadik országokból érkező kisvállalkozók száma,** tevékenységi körük pedig kis mértékben differenciálódik.
- **A harmadik országokból érkező munkavállalók (többnyire) a jövőben sem a munkaerő-piac olyan szegmenseiben találnak munkát, ahol versenytársai lennének a hazai munkanélkülieknek, egyes területeken a magyar munkaerő politika függvényében szerepük viszont csökkenhet.**
- A szezonális munka iránti igény változása a gazdasági helyzet, ezen belül is elsősorban az építőipar és a mezőgazdaság munkaerőigényének a függvénye, de **a szezonális munkák tekintetében bizonytalan a harmadik országból érkező jövőbeni munkaerő-kínálat is.** A gazdasági helyzet alakulása a kibocsátó harmadik országokban általában is lényegesen befolyásolja a magyarországi munkavállalási készséget (pl. Ukrajna).
- **A harmadik országok állampolgárainak körében a szürke és feketemunka várhatóan fokozatosan csökken,** a magyar munkaerőpiac általános tendenciáival összhangban, vagy azt meghaladó mértékben.
- **A magyar lakosság harmadik országok munkavállalói iránti erősen negatív, de alacsony intenzitású attitűdjei** a feltételezett növekedéssel és az összetétel módosulásával összefüggésben változnak, intenzívebbé válnak, irányultságuk azonban **függ az integrációs politika hatékonyságától és a munkaerő-piaci helyzet alakulásától.** Magyarországnak reális esélye van arra, hogy tudatos stratégiával elkerülje a Nyugat Európában tapasztalható súlyos bevándorlókkal kapcsolatos integrációs konfliktusokat, az etnikai gettósodást.

A gazdasági és pénzügyi válsággal összefüggő rövid és középtávú hatásokkal kapcsolatos főbb elemei a feltételezett forgatókönyvnek a következők:

- a harmadik országok állampolgárainak munkavállalását erőteljesen érintik a kedvezőtlen munkaerő-piaci feltételek;
- a válság hatása a pénzügyi egyensúlyt célzó intézkedések a migránsok munkaerő-piaci helyzetére hosszú ideig kedvezőtlen lehet, különösen a válság által leginkább sújtott ágazatokban (építőipar);

- a harmadik országokból érkező állampolgárok üzleti vállalkozásait kedvezőtlenül érinti a hitelfeltételek beszűkülése;
- a magyar kormány foglalkoztatás bővítését célzó várható intézkedései rövidtávon nem a harmadik országokból érkező munkavállalók szélesebb körű alkalmazásának irányába hatnak.
- a kettős állampolgárság bevezetése nem fogja lényegesen megváltoztatni a szomszéd országok állampolgárainak magyarországi munkavállalási hajlandóságát
- a válság utóhatásai a harmadik országokból érkező állampolgárok munkavállalási lehetőségeinek korlátozására ösztönözhetnek rövidtávon, ám ez hosszabb távon, a növekedési időszakban kedvezőtlen hatásokkal járhat a magyar gazdaság és társadalom alkalmazkodási képességének rugalmassága szempontjából;
- a válság negatív hatásai kezelésének további időszakában illetve az új gazdasági növekedés feltételei között általában nem fognak csökkenni azok a munkaerő-piaci hiányok, amelyek az EU-n kívülről érkezők foglalkoztatását indokolják.

A magyar politika a harmadik országból érkező munkavállalók kezelése és általában a migráció megítélése tekintetében előbb vagy utóbb választást elé kerül. Dönthet az ösztönzés és a korlátozás mellett is, mindkét irányba mutatnak tények és értékek. Megfelelő stratégia, világos elvek esetén van esély a szelektív támogatásra is. A gyanakvó, bizonytalan sodródás aligha vezet jóra, a munkaerő-piaci versenyben való lemaradással jár, és az alapvető európai értékekkel is ellentétes. Meggyőződésünk szerint hosszú távon a gazdasági nehézségeken túljutva **elkerülhetetlen, már csak demográfiai okokból is a nyitás a harmadik országból érkező bevándorlók felé. Az ország érdeke egy átfogó európai stratégiába illeszkedő, hosszú távú konstruktív migrációs politika kialakítása, amely a gazdasági és nemzetpolitikai érdekek mellett elősegíti az integrációt és érzékeny az emberi jogokra.** A harmadik országbeli munkavállalók beilleszkedésének esélyei és korlátai alapvetően függenek az Európai Unió jövőjének irányától, a gazdasági helyzet alakulásától és a kormányzati szándékoktól-ezek körvonalazása, mérlegelése messze túlmutat tanulmányunk keretein. De a feltárt bizonyítékok és érvek hozzájárulhatnak a magyar társadalom jobb jövője tudatosabb alakításához.

Bibliográfia

- Baranyi Béla, Balcsók István: Határ menti együttműködés és a foglalkoztatás. Kelet-magyarországi helyzetkép. MTA KTI, Budapest, Műhelytanulmányok 2004/20 <http://mek.oszk.hu/02200/02290/02290.pdf>
- Berde Csaba et al.: Ukrán állampolgárok jellemzői Magyarországon, különös tekintettel az Észak-alföldi régióban, Zárótanulmány, Debrecen, 2009.
- Bognár, K.É.: Kapcsolatok és erőforrások, bevándorlók és befogadók. Bevándorlók Magyarországon. M. E.-n. K. I. é. I. B. Alapítvány. Budapest, 2009
- Borjas, G. J.: Economic Research on the Determinants of Immigration (Lessons for the European Union). World Bank Technical Paper, No. 438./1999. (Europe and Central Asia Poverty Reduction and Economic Management Series)
- Borók Gy: A határon túli magyarok munkavállalása Magyarországon a csatlakozás előtt és után. <http://www.ajk.elte.hu/TudomanyosProfil/kiadvanyok/elektronikus/themis/2003/BorokGyorgy-HataronTuliMagyarokMunkavallalasa.pdf>
- Böhning W.R., Zegers de Beijl R.: The integration of migrant workers in the labour, 1995, Interenational Migration Papers 8., http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/info/imp_list.htm
- Central and East European Migration. Ukraine – Europe’s Mexico? Country Report. COMPAS, 2007 June, <http://www.compas.ox.ac.uk/publications/papers/Country%20Report%20-%20Ukraine%20-%20Duvell.pdf>
- Csernieskó, István – Soós, Kálmán: Mozaik 2001. Gyorjelentés – Kárpátalja. In: Mozaik2001. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében, 91–135.
- Dencső Blanka – Sik Endre: Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon, www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-756/tpubl-a-756.pdf
- Doomernik J.: Labour immigration and integration in low- and middleincome countries: Towards an evaluation of the effectiveness of migration policies, 1998, International Migration Papers 24., www.ilo.org
- Dövényi, Z.É.É A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás területi jellemzői. Bevándorlás Magyarországra. P. P. Tóth. Budapest, Lucidus Kiadó, 2006
- Estélyi Krisztina–Keszegh Béla–Kovács Péter–Mikóczy Ilona Munkaerőmozgás a szlovák–magyar határ mentén, 2010, Polgári Szemle, 6. évfolyam, 6. szám.
- European Commission (DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities), B. Frouws MSc Drs. B.J. Buiskool, Migrants to Work, Innovative approaches towards successful integration of third country migrants into the labour market, Final Report, March 4, 2010
- European Commission, Handbook on Integration for policy-makers and practitioners (First and second editions; Brussels, 2004 and 2007)., http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/immigration/integration/doc_immigration_in_tegration_en.htm
- Fazekas K., Köllő J. (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör, 2008, <http://www.econ.core.hu/kiadvany/mt.html>

- Feleky Gábor Attila, Nagy Gábor Dániel, Szűcs Norbert, Tajti Andrea, Biztos út a magyar munkaerőpiacra?! A bevándorlók munkaerőpiaci helyzete Magyarországon, Zárótanulmány, Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület Szeged, 2010.
- Gödri, I.: A bevándorlók migrációs céljai, motivációi, és ezek makro- és mikrostrukturális háttere. Bevándorlás és beilleszkedés. I. Gödri and P. P. Tóth. Budapest, Népszégtudományi Kutatóintézet, 2005.
- Ph. D. Gödri, I. and P. P. Tóth: Bevándorlás és beilleszkedés Budapest, Népszégtudományi Kutatóintézet, 2005.
- Gödri, I.: Nemzetközi vándorlás. Demográfiai portré /11, 2009
- Gödri, I.: Migráció a kapcsolatok hálójában, A kapcsolati tőke és a kapcsolathálók jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban. Központi Statisztikai Hivatal Népszégtudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései, Budapest, 2010.
- Hablicsek, L.–Tóth Pál, P. A nemzetközi vándorlás hatása a magyarországi népesség számának alakulására 1994–2010 között, Budapest
- Hablicsek, L.: Népszégtünk következő évtizedei különös tekintettel a területi különbségekre. Demográfia, L. évf., Budapest, 2007
- Hablicsek, L.: A népesség szerkezete és jövője. Demográfiai portré 12, 2009
- Hárs, Á.: A harmadik országokból Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok a statisztikai adatok tükrében. Bevándorlók Magyarországon. M. E.-n. K. I. é. I. B. Alapítvány. Budapest, 2009
- Hárs, Á. Migráció és munkaerőpiac Magyarországon. Tények, okok, lehetőségek
- Hárs, Á.- Tóth, J. (szerk) Változó migráció – változó környezet. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010
- Huddleston, T.: Benchmarking in Migrant Integration, „Equal Opportunities for Individuals, Groups and Nations”, International Council of Social Welfare – European Region and Vilnius University, Vilnius, 15 June 2007.
- Huddleston, T. et al.: Migrant Integration Policy Index III British Council-Migration Policy Group, Brussels, 2011.
- Human Development Report 2009, United Nations Development Programme (UNDP), <http://www.undp.org/hdr2009.shtml>
- Illés, S. (szerk.): Magyarország vonzásában. Központi Statisztikai Hivatal Népszégtudományi Kutatóintézetének kutatási jelentései, Budapest, 2009
- International Migration Outlook: SOPEMI, annual report, www.oecd.org
- Irimiás Anna: Az új kínai migráció – a Budapesten élő kínai közösség, Statisztikai Szemle 87. éf. 7-8 szám, pp 828-847., 2009.
- Juhász J.: Migrants and Informal Work in Hungary, 2008, International Migration Papers 92. http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/info/imp_list.htm

- Juhász Judit, Csatári Ferenc, Makara Eszter, Ukrán állampolgárok munkavállalása Magyarországon, Zárótanulmány, OFA, 2010, <http://migransintegracio.hu/uploads/pdf/376.pdf>
- Juhász J. – Csatári F. – Makara P., MIGRINFO – migrációs adatforrások online információs rendszere, Fejlesztési tanulmány, IRM, 2009, Budapest
- Juhász, J. [et al]: Migráció és feketemunka Európában I.: Zárótanulmány. OFA, MTA FKI, Panta Rhei Társadalomkutató, Budapest, 2006. <http://www.pantarhei.org.hu/res/Migiwe.pdf>
- Juhász, J.: Migrant trafficking in Hungary In: Migrant trafficking and human smuggling in Europe: a review of the evidence with case studies from Hungary, Poland and Ukraine. International Organization for Migration. Geneva, 2000.
- Kovács András – Szabó Ingrid, (2008), Nemzetközi tőkebefektetések munkaerőpiaci hatásai Komárom és Komarno térségében, Földrajzi Értesítő, LVII. Évf. 1-2. füzet, pp. 229-241.
- Migration, Employment and Integration: Towards Responsive, Effective and Fair Migration Policies, OECD, High-Level Policy Forum on Migration Paris, 29-30 June 2009.
- Molnár Eleonóra, Orosz Ildikó: Kárpát Panel – Kárpátalja. In: Papp Z. Attila - Veres Valér (szerk.): Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái. Gyorsjelentés. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2007. 185-243. o.
- Niessen, J. and Huddleston, T.: Setting up a system of benchmarking to measure the success of integration policies in Europe, (European Parliament; Brussels, 2007), http://www.migpolgroup.org/publications_detail.php?id=15
- Nyíri, P.: Kínaiak és afgánok Magyarországon: két migráns csoport érvényesülési stratégiái. 2006.
- Nyíri Pál: Új ázsiai migráció Kelet-Európába: a magyarországi kínaiak, 2003. http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_02/t_es_t_02_nyiri_pal_uj_azsiai_migracio.pdf
- OECD International Migration Outlook 2010, SOPEMI 2010
- O'Rourke, M: Legal Prohibitions Against Employment Discrimination Available to Migrant Workers Employed in Europe: A review of International Instruments and National Law in Four Selected Countries, 2008, International Migration Papers 91., http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/info/imp_list.htm
- Örkény Antal - Székelyi Mária, Az idegen Magyarország Hat migráns csoport összehasonlító elemzése, Bevándorlók Magyarországon, zárótanulmány, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, ICCR Budapest Alapítvány, Budapest, 2009.
- Penninx, R., Spencer, D., and Van Hear, N.: Migration and Integration in Europe: The State of Research ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS) University of Oxford, 2008, <http://www.norface.org/files/migration-COMPAS-report.pdf>
- Sik, E., Hárs Á., Simonovits B.: Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség? in: Társadalmi Riport 2004, szerk.: Kolosi Tamás – Tóth I. György – Vukovich György, TÁRKI, Budapest, 272-289 old.
- Stalker P.: Global nations. The impact of globalization on international migration, 1997, International Migration Papers 17., www.ilo.org

- Tóth, P. P.: A bevándorlók szocio-demográfiai összetétele és szocio-kulturális jellemzői. Bevándorlás és beilleszkedés. I. Gödri and P. P. Tóth. Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest, 2005.
- Tóth, Judit: Report on Migrant workers in Hungary 2005. Observatory -Odysseus Network of Independent Experts of EUC, Brussels
- Urbán Ferenc, Nigériai állampolgárok nemzetközi migrációban betöltött szerepe , 2011, <http://migransintegracio.hu/uploads/pdf/500.pdf>
- Várhalmi Zoltán: A budapesti kínai és vietnámi gazdasági klaszterek néhány jellegzetessége, In: Hárs Ágnes, Tóth Judit (szerk.): Változó migráció, változó környezet. - Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
- Várhalmi, Z.: A Távol-Keletről Magyarországra érkező állampolgárok munkavégzésének fő jellegzetességei, típusai. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet. Budapest, 2009
- dr. Wetzel, T.:A bevándorlás kérdése Magyarországon. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola Budapest, 2009
- Zimmermann, Klaus F., Don DeVoretz, Martin Kahanec, Liliya Gataullina, Amelie Constant, Anzelika Zaiceva, Integration of Ethnic Minorities, Study on the Social and Labour Market, IZA Research Report No. 16., February 2008
- Klaus F. Zimmermann, Don DeVoretz, Martin Kahanec Liliya Gataullina, Amelie Constant, Anzelika Zaiceva, February 2008 Study on the Social and Labour Market, Integration of Ethnic Minorities IZA Research Report No. 16

Honlapok

- Demográfiai Évkönyv, 2008, 2009. Budapest, KSH. www.demografia.hu
- EUROSTAT. Population Projections. Adatgyűjtésmény. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/dataset?p_product_code=TPS00002
- KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Előreszámítási adatbázis, 2009. www.demografia.hu
- World Population Prospects. The 2008 Revision. United Nations. New York, 2009. ESA/P/WP.210. <http://www.un.org/esa/population/unpop.htm>
- Központi Statisztikai Hivatal (stADAT-táblák). <http://portal.ksh.hu> –
- A 2001. évi Népszámlálás <http://www.nepszamlalas.hu>
- Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal. <http://www.bmbah.hu>
- Menedék Egyesület. <http://menedek.hu>
- OECD (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet). <http://www.oecd.org/statisticsdata>

V) MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

A megkérdezettek származási ország szerint.

Ország	Fő	Ország	Fő
Románia	69	Algéria	1
Ukrajna	60	Egyiptom	4
Bulgária	3	Irán	15
Lengyelország	2	Jemen	2
Litvánia	1	Jordánia	2
Szlovákia	10	Libanon	1
Volt szoc-EU tagállamok	16	Marokkó	1
Belgium	2	PFSZ.	1
Franciaország	3	Szíria	6
Görögország	1	Szomália	1
Írország	1	Szudán	2
Nagy-Britannia	5	Arab országok+Irán	36
Németország	7	Afganisztán	2
Olaszország	2	Banglades	2
Spanyolország	1	Fülöp-szigetek	2
Svédország	1	India	7
EU-15 + EGT	23	Indonézia	1
Albánia	1	Malajzia	1
Azerbajdzsán	1	Szingapúr	2
Belorusszia	1	Thaiföld	1
Grúzia	3	Egyéb ázsiai országok	18
Kazahsztán	2	Etiópia	2
Moldova	5	Ghambia	2
Oroszország	11	Ghána	1
Volt szocialista országok (Nem EU)	24	Guinea	1
Bosznia-hercegovina	1	Kamerun	2
Horvátország	4	Kenya	2
Macedónia	1	Libéria	1
Szerbia	49	Mauritius	1
Volt Jugoszlávia	55	Nigéria	22
Törökország	24	Sierra Leone	1
Kína	28	Szenegál	3
Vietnám	20	Togo	2
Mongólia	12	Egyéb afrikai országok	40
		Ausztrália	2
		Egyesült államok	8
		Izrael	1
		Kanada	2
		Új-zéland	1
		Fejlett országok	14
		Brazília	2
		Kolumbia	1
		Mexikó	1
		Egyéb országok	4
		Összesen	444

2. számú melléklet:

Várhalmi Zoltán: Migráns vállalkozók és a sikeresség

1. Bevezető

Az Egyesült Államokban sok évtizedig az asszimilációs teória határozta meg a migrációs kutatások keretét, ez azonban egyre szűkebbnek bizonyult egyes jelenségek értelmezésben így terelődött a figyelem az etnikai gazdaságokra, mint a munkaerőpiac és a társadalmi mobilitás színhelyeire⁵². A kutatók empirikus tapasztalatai arra mutattak, hogy számos migráns csoport az elsődleges munkaerőpiacra való bekapcsolódás helyett létrehozzák saját vállalkozásaikat, amelyekben jellemzően származásuknak megfelelő munkaerőt foglalkoztatnak.

A migráns gazdasági klaszterek születését elsősorban a nyelvtudás hiányából, az eltérő oktatási rendszerből vagy a diszkriminációból fakadó munkaerő-piaci hátrányok elkerülése generálja⁵³. A hátrányok elkerülése szükséges, de nem elégséges feltétele egy migráns gazdasági klaszter születésének. Több kutatásban is olvasható, hogy azonos hátrányos helyzet mellett a különböző migráns csoportokban eltérő a vállalkozásalapítás valószínűsége⁵⁴, ezért a figyelem a csoport specifikumok megismerésére irányult. Ezen specifikumokat jelen írásban nevezzük egyszerűen *migráns erőforrásoknak*. A migráns erőforrások a teljes csoportra jellemzők, azaz a csoporthoz való tartozás már a birtoklásukhoz vezet. Az erőforrások mozgósítása alapozza meg az érvényesüléshez szükséges versenyelőnyt. Migráns erőforrás lehet például a habitus, a bizalmi kapcsolatháló, de akár az „önkizsákmányoláshoz”, a fogyasztások drasztikus kitolásához vezető munkamorál is. Általánosságban elmondható: a migráns erőforrások megfelelő gazdasági környezetben generálják a vállalkozások létrejöttét. A szakirodalomban a *migráns erőforrások* mellett persze sokat lehet olvasni a klasszikus erőforrásokról is (pénzbeli tőke, szakértelem, kapcsolatok), mint a vállalkozási létet támogató tényezőkről, de a *migráns erőforrások* jelentősége azonban abban áll, hogy részben pótolhatják, illetve kiegészíthetik a klasszikus erőforrásokat.

Jelen tanulmány első részében bemutatásra kerülnek a migráns gazdasági klaszterek általános jellegzetességei és a nyugati szakirodalomban leggyakrabban idézett típusai. A tanulmány második fele, survey eredmények másodlagos feldolgozásával, többek között olyan kérdésekre keresi a választ, hogy sikeresek-e a migráns vállalkozók? Eltérő mértékben sikeresek a különböző országokból jött vállalkozók? Mennyire alkotnak homogén csoportot a migráns vállalkozások? Mik a siker tényezői a migráns vállalkozók körében?

---

⁵² Waldinger, R. (2003): Networks and Niches: The Continuing Significance of Ethnic Connections in Glenn Loury, Tariq Modood and Steven Teles, Race, Ethnicity and Social Mobility in the US and UK. Cambridge University Press, New York, 3430P362.

⁵³ Reitz, J. G. (1980): The Survival of Ethnic Groups. McGraw-Hill, Toronto.

⁵⁴ Boissevain, J. (1984): Small Entrepreneurs in Contemporary Europe. In R. Ward, R. Jenkins (eds.): Ethnic Business in Britain. Cambridge University Press, New York, 20–38.

A statisztikai adatok elemzésekor három migráns gazdasági klaszter kerül összehasonlításra: a török, a kínai és a vietnami. Az elemzésekben az ukránok kontrollcsoportként kerültek bele – az általuk létrehozott és működtetett vállalkozások nem alkotnak klasszikus értelemben vett migráns gazdasági klasztert.

2. *Migráns gazdasági klaszterek jellemzői*

Light meghatározásából kiindulva jelen írásban migráns gazdasági klaszternek nevezzük az olyan elsődleges gazdaságtól részlegesen független vállalkozásokat, ahol a tulajdonosok migránsok, és zömében származásuknak megfelelő migránsokat foglalkoztatnak⁵⁵. Várhalmi egy tanulmányában összegyűjtötte az ekképpen meghatározott migráns gazdasági klaszter jellemzőit: gazdasági specializáció, a gazdaság normatív ellenőrzése, belső munkaerőpiac, a gazdasági életet átszövő sajátos kapcsolatháló és a transznacionalizmus⁵⁶. A továbbiakban ezen jellegzetességek kerülnek rövid ismertetésre.

Kutatók megfigyelték, hogy a migráns gazdasági klaszterek tevékenységi köre nem hasonlít a nemzetgazdaságokra jellemző struktúrára, hanem egy vagy több tevékenység köré összpontosul. Ennek értelmezésére kiváló megközelítést nyújtanak a niche-elméletek: bevándorló csoportok beáramlanak, és migráns erőforrásaik révén hatékonyan érvényesülhetnek elhagyott vagy elégtelenül működő gazdasági szegmensekben (részletesebben lásd még a 3. fejezetben)

A migráns gazdasági klaszterek, néhány kivételtől eltekintve, általános jellemzője a belső munkaerőpiac. A belső munkaerőpiacon való rekrutálás a csoport privilégiuma, azaz csak a csoporttagságon keresztül valósulhat meg⁵⁷. Migráns vállalkozók a belső munkaerő-piacon olcsó, megbízható, gyakran az elsődleges munkaerő-piacon nem jellemző tudással rendelkező alkalmazottakra tesznek szert⁵⁸. A közös származásból fakadó azonos mentalitás, közös nyelv és mindennapi kultúra pedig fokozza az együttműködést. A migráns gazdasági klaszterek nem ritkán a rokonok, földiek, megbízható ismerősök vagy ajánlott személyek informális csatornákon való toborzása révén tesznek szert munkaerőre⁵⁹.

A migráns gazdasági klaszterekben a közös, a többségi társadalométól eltérő minták, interakciós várakozások és gyakorlatok, illetve a közös nyelv egy sajátos gazdasági környezetet teremt – ezek ismerete migráns erőforrásnak tekinthető⁶⁰. Az üzleti kapcsolatfelvételtől a gazdasági

---

⁵⁵ Light, I. H., Sabagh G., Bozorgmehr, M., Der-Martirosian, C. (1994): Beyond the ethnic enclave economy. *Sociological Problems*, 41: 65–79.

⁵⁶ Várhalmi Zoltán (2010): A budapesti kínai és vietnami gazdasági klaszterek néhány jellegzetessége. In: *Változó migráció – változó környezet*. MTA IDEA. 173-192.

⁵⁷ Wilson, K. L., Portes, A. (1980): Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labour Market Experiences of Cubans in Miami. *The American Journal of Sociology*, 86 (2): 295–319.

⁵⁸ Zhou, M. (2004): Revisiting Ethnic Entrepreneurship: Convergences, Controversies, and Conceptual Advancements. *International Migration Review*, 38 (3): 1040–1074.

⁵⁹ Várhalmi Zoltán (2010): A budapesti kínai és vietnami gazdasági klaszterek néhány jellegzetessége. In: *Változó migráció – változó környezet*. MTA IDEA. 173-192.

⁶⁰ Aldrich, E. H., Waldinger, R. (1990): Ethnicity and Entrepreneurship. *Annual Review of Sociology*, 16: 111–135.

interakciók lebonyolításáig az elsődleges gazdaságtól különböző cselekvési mintázatokkal találkozhatunk. Az üzleti interakcióknál bevett gyakorlatokat a migránsok alakítják ki, és ezáltal védik és ellenőrzik a klasztert.

A migráns közösségek kapcsolathálóját sokféle fogalommal szokták jellemezni. Egyesek a közelséget és sűrűséget, mások zártságot emelik ki. Találó jellemzők az informális és a multiplexitás is. Az informális lényegében arra utal, hogy az üzleti-, és álláslehetőséggel, hivatalos ügyintézésel, egészségüggyel, oktatással, lakhatással és mindennapi élet alapvető mozzanataival kapcsolatban magánjellegű, nem hivatalos csatornákon keresztül áramlik az információ. A multiplexitás fogalma a többfunkciósságra utal: eszerint a kapcsolatok egyszerre tölthetik be a gyenge vagy az erős kötések funkcióját; egyszerre van szociális, emocionális és instrumentális töltésük. A sűrű, zárt, informális és multiplex kapcsolathálón keresztül egyszerre teremthetnek meg a sikeres vállalkozás és a mindennapi élet alapvető feltételei. Az így jellemezhető kapcsolatháló keretei között jönnek létre a vállalkozásokra annyira jellemző hálózati kooperáció feltételei.

A kilencvenes években terelődött arra a figyelem, hogy a migránsok egy jelentős csoportja a letelepedést követően továbbra is fenntart különböző természetű kapcsolatokat a származási országával. Miközben hazájuktól akár több ezer kilométerre dolgoznak, társas, érzelmi, gazdasági, politikai életük egy része közvetlenül szülőhazájukhoz kötődik⁶¹. A globalizáció kereteinek és a technológiai vívmányok köszönhetően a migránsok szoros pszichológiai és szociális kapcsolatot tarthatnak fenn az anyaországgal⁶². A transznacionális térben való jártasság egy vállalkozás esetében könnyedén váltható profitra: minél közelebb van a vállalkozó az exkluzív termék keletkezési helyéhez, kereskedelmi tevékenysége annál nagyobb bevételre számíthat.

3. Migráns gazdasági klaszterek típusai

Az angolszász szakirodalom számos konceptualizációs kísérlet eredményeképpen több fogalmat, ideáltípust alkotott a migráns gazdasági klaszterek jellemzéséhez. Az alábbiakban röviden ismertetésre kerülnek az enklávé és a niche megközelítések és azok néhány típusa.

Az enklávé

A migráns enklávé gazdaság fogalma a munkaerő-piac szegmentáltságának irodalmába illeszkedik. A hetvenes évek elején terelődött arra a figyelem, hogy a munkaerőpiac nem egységes, hanem felosztható primer és szekunder szegmensekre. Míg a primer szektort a stabilitás, a formalitások, a magas jövedelem, és az előrejutási perspektíva jellemzi, addig a szekunder szektort mindezek ellentéte. A szekunder szektor által kínált munkahelyek így kevésbé vonzóak, ezért jellemzően különböző marginális csoportok foglalják el. Amennyiben

⁶¹ Kelly, P (2003): Canadian – Asian transnationalism. *Canadian Geographer*, 47 (3): 209–218.

⁶² Castells, M. (2005): *A hálózati társadalom kialakulása. Az információ kora. Gazdaság, társadalom, kultúra. 1. köt.* Gondolat, Infonia, Budapest

egy bevándorló csoport rendelkezik megfelelő erőforrásokkal, valamint kedvezőek a környezeti feltételek, létrehozhatja a saját migráns enklávé gazdaságát. A migráns enklávé gazdaság nem tartozik sem az elsődleges, sem a másodlagos gazdasághoz, hanem önálló egységet képez. Itt a migránsok a többségi társadalométól gyökeresen eltérő struktúrák keretein belül érvényesülhetnek. Az ugyan máig vita tárgya, hogy az érvényesülési lehetőség mennyire feleltethető meg az elsődleges gazdaságban tapasztaltaknak, elfogadottnak tűnik azonban, hogy ha korlátozásokkal is, de azok alternatíváját kínálja. Ezért az enklávé fogalma – a hétköznapi zárvány kifejezéssel ellentétben - pozitív tartalmat hordoz magában: az enklávészerű gazdaságban való részvétel nem kényszer, nem menekülés, hanem maga a lehetőség.

Migráns enklávé gazdaság alatt, migráns tulajdonban lévő széles gazdasági tevékenységet átölelő vállalkozásokat értünk⁶³, amik térben koncentrálnak és jelentős számú, a tulajdonosokkal egyező nemzetiségű bevándorló kisebbséget foglalkoztat⁶⁴.

A meghatározás három pillérből tevődik össze. Az első és talán legfontosabb jellegzetesség a migráns vállalkozások térbeli koncentrációja. A térbeli koncentráció fontos, de nem elégséges kritériuma az enklávénak. Az enklávé nem azonos a származási alapon a szegregálódott városrészek gazdaságával (ethnic neighborhoods), amik elsősorban a lakókörnyezet mindennapi szükségletét kielégítő szolgáltatásokra épülnek. A szegregálódott városrészek gazdaságával ellentétben az enklávé, a migráns csoport mellett a többségi társadalmat egyaránt kiszolgálja.

A másik pillére a meghatározásnak a belső munkaerő-piac szerepének hangsúlyozása. Ahogyan azt már korábban említettem, a belső munkaerő-piac minden migráns gazdaság sajátja, a belső munkaerő használatának a mértéke azonban jelentős eltéréseket mutathat.

Végül, a harmadik jellegzetesség a viszonylagos függetlenség a nemzetgazdaságtól, vagy kicsit „megszelídítve” a széles palettán mozgó gazdasági tevékenység. Eredetileg Portes és szerzőtársai amellett érveltek, hogy a migráns enklávé – amennyiben teljesen kifejlett - egyfajta önálló egységként működik. Ha a munkavégzés, az oktatás és a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférés megvalósul az enklávé keretein belül, akkor a migránsnak abból kilépnie nem szükséges. Ez a meghatározás egy olyan önálló gazdasági klaszter képét festi meg, amin belül a tevékenységek széles skálája egyszerre produkálja a gazdaság működéséhez szükséges bementi és kimentő oldalakat és lényegében független a gazdaság további részeiről. Később a kutatók⁶⁵ enyhítették ezen a kritériumon és az önállósítást a széleskörű, produktív (mezőgazdasági vagy ipari) gazdasági tevékenységet sem nélkülöző gazdasági tevékenységgel helyettesítették.

---

⁶³ Logan, John R. –Alba, Richard D. –McNulty, Thomas L. (1994): Ethnic Economies in Metropolitan Regions: Miami and Beyond. Social Forces, Vol. 72(3) – March 1994.

⁶⁴ Wilson, Kenneth L. – Portes, Alejandro (1980): Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labour Market Experiences of Cubans in Miami. The American Journal of Sociology, Vol 86, Number 2: 295-319.

⁶⁵ Logan, J. R., Alba R. D., McNulty T. L. (1994): Ethnic Economies in Metropolitan Regions: Miami and Beyond. Social Forces, 73 (3): 691–724.

Hangsúlyozzák, hogy a migráns gazdasági enklávé sajátjai az olyan közösség-orientált szolgáltatások is, mint például a média, az egészségügyi, az oktatás és az olyan migráns kulturális szervezetek, amiknek célja a közös identitás és a tradíciók fenntartása.

Zhou⁶⁶ megkülönbözteti a védett klasztert és az export-orientált klasztert, mint az enklávé két szegmensét. Az enklávé védett klaszterében lényegében olyan származáshoz köthető termékeket és szolgáltatásokat kínálnak, amik nem, vagy csak nehezen érhetőek el kívülállók számára – eszerint a belső fogyasztás áll a fókuszban. Termékek, szolgáltatások alatt nem csupán egyedi ételhozzávalókra vagy tradicionális gyógyászatra kell gondolni, hanem olyan szolgáltatásra is, amik kifejezetten a migrációval függenek össze, például hivatalos dokumentumok beszerzése, tolmácsolás, vagy akár a vállalkozás beindításához szükséges ügymenetben való segítségnyújtás. Érhetően egy ilyen klaszter meglehetősen független a befogadó ország gazdaságától és szereplői nincsenek versenykényszerben a klaszteren kívüli szereplőkkel. Az export-orientált klaszterben kevésbé hangsúlyos a belső piac és a széleskörű gazdasági tevékenység. Itt a bevándorlók a többségi társadalom gazdasági szereplőivel versenyben állnak, illetve nagymértékben ki vannak téve a többségi társadalom fogyasztási szokásainak.

A niche

A niche megközelítés középpontjában a gazdasági specializáció áll: egy migráns csoport vállalkozásai egy vagy több olyan gazdasági tevékenység köré összpontosulnak, ahol hatékonyan tudnak érvényesülni. A niche megközelítés összeköthető a láncmigráció jelenségével. Eszerint ha egy migráns csoport kiépített egy „hídállást” valahol, akkor az új migránsok nem véletlenszerűen választanak célállomást, hanem kapcsolataik által vezérelve követik őket. A migráció kockázatai, – amik lényegében a kapcsolathányos és idegen kulturális társadalmi környezetből, a nyelvhasználatból vagy akár a tudás eltérő értelmezéséből fakadhatnak – minimalizálódnak. Az újonnan érkezők bevett minták alapján kezdik meg gazdasági tevékenységüket. Az első migránsok - különböző külső és belső tényezők által meghatározott - munkaerő-piaci jelenléte tehát az újonnan érkezők által folyamatosan erősödik, a specializáció elmélyül és idővel a migránsok kitöltik a rendelkezésre álló „teret”.

Waldinger⁶⁷ az enklávé megközelítés egyik nagy kritikusa amellet érvel, hogy az enklávé, a bevándorló szomszédság, vagy a közvetítő kisebbségek által létrehozott gazdasági klaszterek mind a migráns gazdaságok variánsai. A niche megközelítés pedig kiváló elméleti keretet teremt a különböző variánsok leírására, összehasonlítására.

---

⁶⁶ Zhou, Min (1992): Chinatown: The Socioeconomic Potential of an Urban Enclave. Philadelphia, Pa.: Temple University Press.

⁶⁷ Waldinger, Roger (2003): Networks and Niches: The Continuing Significance of Ethnic Connections in Glenn Loury, Tariq Modood and Steven Teles, Race, Ethnicity and Social Mobility in the US and UK, New York: Cambridge University Press, 343-362.

Kiválóan illeszkedik a Bonacich⁶⁸ által leírt közvetítő kisebbség fogalom (middleman minority) a niche megközelítésbe. A „közvetítő kisebbség” fogalma olyan migránsokat takar, akik határokon átnyúló etnikai hálózatokra támaszkodva intézményesített pozíciókat építenek ki a gazdaság bizonyos jól körülhatárolt, a társadalom felső és alsó osztályai között elhelyezkedő területein, miközben maguk – idegenségük okán – a hierarchián kívül maradnak. Fontos megemlíteni, hogy a hazatérés eszménye központi, de nem elégséges feltétele a közvetítői kisebbségek azonosítására.

Egy másik gazdasági specializációt előtérbe helyező típus a Jiobu⁶⁹ által bevezetett migráns hegemon gazdaságok. Ebben, a migránsok ellenőrzésük alá vonnak egy olyan gazdasági területet, amin keresztül kapcsolatba kerülnek a többségi társadalommal - az elfoglalt niche-nek tehát egyben interfaceként is kell funkcionálnia. A migráns csoport az interfacen keresztül nemcsak kapcsolatba kerül a többségi társadalommal, hanem egyben reprezentálja is magát. Ez a típus abban tér el a közvetítő kisebbségek által létrehozott gazdaságoktól, hogy az interface miatt nem a különállás, hanem a kapcsolat a hangsúlyosabb.

Milyen típusba sorolhatóak a magyarországi migráns gazdaságok?

A Waldinger féle niche megközelítéssel leírhatóak vizsgált klaszterek, hiszen mindhárom jellemezhető erős gazdasági specializációval. A 2008-ban működő kínai vállalkozások 96 százaléka, a vietnamiak 95 százaléka, a török vállalkozások 87 százaléka érdekelt a kereskedelemben. A kínaiak specializációja kiterjed a vendéglátás területére is: a működő vállalkozások 81 százaléka jegyez ilyen tevékenységet is. A Waldinger féle niche megközelítés célja az volt, hogy egy egységes keretrendszerben legyen képes a kutató vizsgálni, összehasonlítani a migráns gazdasági klasztereket. Ezért egy rendkívül megengedő, mindössze a gazdasági specializációt feltételként meghatározó, megközelítéssel határozza meg a klaszterek kritériumát.

A Portes féle enklávé meghatározás, rendkívül szigorú kritériumai közül egyedül a belső munkaerőpiac teljesül, az önellátás és térbeli koncentráció egyik esetben sem. A kilencvenes évek elején, a kínai klaszter az olcsó, nyílt piacok megléte miatt még megfelelt volna térbeli koncentráció kritériumának, de mára már feladták ezen pozícióikat. A Logen féle „könnyített” meghatározás sem találkozik a vizsgált klaszterekkel – a produktív szektor mindhárom esetben elhanyagolható.

A közvetítő kisebbség minden kritériuma találkozik a kínai klaszterekkel, nem úgy a török és vietnami esetekben. A vietnami klaszter a helyi kötődés jelentősége, az erős integrációs törekvések⁷⁰ miatt a török klaszter pedig a diszkriminációs tapasztalat hiánya⁷¹ miatt nem azonosítható a közvetítő kisebbség fogalmával.

---

⁶⁸ Bonacich, Edna (1973): Theory of Middleman Minorities. American Sociological Review 38:583-594.

⁶⁹ Jiobu, Robert M. (1988): Ethnic Hegemony and the Japanese of California. American Sociological Review 53. 353-367.

⁷⁰ Várhalmi Zoltán: Kísérlet a transznacionális kötődések empirikus megragadására. in: Kötő-Jelek. ELTE TÁTK.

A Zhou féle enklávé meghatározás export-orientált klaszter megléte mindhárom esetben azonosítható. A védett klasztert egy adott volument tekintve is mindehol létezik, de a véleményem szerint a kínai kolónia számossága és intézményesülésének (szervezetek, média, templomok, márkák, bevásárlóközpontok) foka miatt egyedül a kínai esetben lehet jelentős. Ezért a Zhou féle meghatározással egyedül a kínai klaszter jellemezhető.

A hegemon gazdaság fogalmával középpontjában az interface áll. A vizsgált klaszterek esetében a vendéglátóipari tevékenység tekinthető töltheti be ennek funkcióját. Mindhárom esetben, különösen az olcsó gyorsbüfék elterjedésével létrejöttek a migránsok olyan gazdasági tevékenységei, ami jövedelmezőségük mellett önprezetációként is funkcionálhat.

84. tábla 1. tábla: A gazdasági klaszterek fogalmi azonosítása

	<i>kínai klaszter</i>	<i>vietnami klaszter</i>	<i>török klaszter</i>
Portes féle enklávé	nincs térbeli koncentráció, nincs önellátás	nincs térbeli koncentráció, nincs önellátás	nincs térbeli koncentráció, nincs önellátás
Logen féle enklávé	nincs térbeli koncentráció, nincs produktív szektor	nincs térbeli koncentráció, nincs produktív szektor	nincs térbeli koncentráció, nincs produktív szektor
Zhou féle enklávé	van export-orientált szektor, jelentős lehet a védett szektor	van export-orientált szektor	van export-orientált szektor
Waldinger féle niche	erős gazdasági specializáció	erős gazdasági specializáció	erős gazdasági specializáció
Közvetítő kisebbség	találkozik a kritériumokkal	erős integrációs törekvés	nincs számottevő diszkriminációs tapasztalat
Hegemon gazdaság	a gyorsbüfék interfaceként működhetnek	a gyorsbüfék interfaceként működhetnek	a gyorsbüfék interfaceként működhetnek

4. *Mintavétel és adatok*

A tanulmányban bemutatott eredmények az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet és az ICCR Budapest Alapítvány által elvégzett, Bevándorlók Magyarországon elnevezésű, Európai Integrációs Alap által támogatott survey vizsgálaton alapulnak. A megkérdezettek kvótákkal kontrollált hólabdás mintavétel útján, túlnyomó többségükben anyanyelvi kérdezők által lettek kiválasztva. Az adatfelvételre 2009 júniusa és augusztusa között került sor. Az ukrán, és a török alminták reprezentatívnak tekinthetőek kor és nem, a kínai és a vietnami alminták pedig kor, nem és munkaerő-piaci státusz⁷² szerint. Jelen elemzések négy migráns csoport adatain alapulnak, a vállalkozói sikeresség az ukrán, a vietnami, a kínai és a török bevándorlók körében kerül bemutatásra. Az alábbiakban áttekinthetőek az elemzések bázis-elemszámai.

⁷¹ Sík Endre, Várhalmi Zoltán: A diszkriminációs tapasztalat forrásai. In: Az idegen Magyarország. (elfogadva, megjelenés alatt)

⁷² Munkaerő-piaci státuszok között a vállalkozók meg lettek különböztetve minden más státusztól, amibe vegyesen került a diákoktól az alkalmazottakon keresztül az inaktívakig mindenki más.

85. tábla 2. tábla: A minta jellemzése

		Súlyozatlan elemszám	Súlyozott arány
Ukrán	Alminta összesen	165	100,0
	Tanuló	20	12,4
	Alkalmazott	91	55,2
	Vállalkozó összesen	54	32,4
	Külszolgálatokkal rendelkező vállalkozó	33	19,7
	Fizetett alkalmazottal rendelkező váll.	26	15,6
Kínai	Alminta összesen	145	100,0
	Tanuló	18	9,9
	Alkalmazott	31	22,3
	Vállalkozó összesen	96	67,7
	Külszolgálatokkal rendelkező vállalkozó	42	30,4
	Fizetett alkalmazottal rendelkező váll.	49	35,8
Vietnami	Alminta összesen	186	100,0
	Tanuló	29	17,5
	Alkalmazott	23	14,9
	Vállalkozó összesen	134	67,7
	Külszolgálatokkal rendelkező vállalkozó	23	11,5
	Fizetett alkalmazottal rendelkező váll.	40	19,9
Török	Alminta összesen	193	100,
	Tanuló	87	42,6
	Alkalmazott	26	14,3
	Vállalkozó összesen	80	43,1
	Külszolgálatokkal rendelkező vállalkozó	32	17,2
	Fizetett alkalmazottal rendelkező váll.	58	32,1

A korábbiakban már kifejtésre kerültek a migráns vállalkozói klaszterek jellemzői, emlékeztetőül: gazdasági specializáció, migráns ellenőrzés, transznacionalizmus, belső munkaerő-piac és hálózati kooperáció. Az ukrainai kötődésű vállalkozások nem felelnek meg ezen jellemzők mindegyikének: bár ezeket is jellemzi a gazdasági specializációval együtt járó transznacionalizmus és a migráns ellenőrzés azonban a belső munkaerő-piac és a hálózati kooperáció nem, vagy nem meghatározó szinten emelhető ki sajátosságként. Az elemzésekben tekintsünk rájuk úgy, mint kontrollcsoportra.

5. Migráns vállalkozások és sikeresség

Jelen fejezetben arra keressük a választ, hogy sikeresebbek-e a migráns vállalkozók az alkalmazottaknál vagy a tanulóknál? A sikerességet szubjektív módon operacionalizáltuk, három dimenzió mentén kerül bemutatásra:

- Életszínvonal megítélése: A megkérdezettek jelenlegi életszínvonalukat különböző referenciacsoportokhoz képest ítélték meg: (1) magyar többségi társadalom, (2) Magyarországon élő, a megkérdezett származásával megegyező diaszpóra, (3) az anyaországi többségi társadalom. Az elemzésekben az életszínvonal megítélése egy egyenlegmutatón jelenik meg, aminek értéke: -100 és +100 között változhat. A -100-as

érték azt jelenti, hogy minden válaszadó alacsonyabbnak, illetve a +100-as pedig azt, ha minden válaszoló magasabbnak értékeli az életszínvonalát az adatott referenciacsoporthoz képest. A felhasznált kérdés megfogalmazása a kérdőívben: „*Ön, illetve családjának az életszínvonala magasabb, ugyanolyan vagy alacsonyabb a magyarokhoz képest? És a...*”

- Elégedettség mutató: A megkérdezettek az iskolai osztályzatoknak megfelelően ötös skálán árnyalták a véleményüket, hogy mennyire elégedettek (1) a munkájukkal, (2) lakáskörülményeikkel, (3) anyagi helyzetükkel és (4) jövőbeli kilátásaikkal. A válaszok főkomponensé lettek aggregálva⁷³. A felhasznált kérdés megfogalmazása a kérdőívben: „*Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?*”
- Szubjektív mobilitás mutató: A megkérdezettek hetes skálán értékelték a jelenlegi és a migráció előtti életszínvonalukat. A két mutató standardizált különbsége fejezi ki a szubjektív társadalmi mobilitást. A felhasznált kérdések megfogalmazása a kérdőívben: (1) „*Ha az Ön, illetve családja mostani, magyarországi életszínvonalára gondol, hol helyezné el magát egy olyan HETES skálán, ahol az 1-es a legalacsonyabb, a 7-es a legmagasabb életszínvonalat jelenti?*” (2) „*És ha visszagondol arra az időszakra, amikor még nem költözött Magyarországra, hogy emlékszik, egy évvel az ideköltözése előtt, milyen volt az Ön, illetve a családja életszínvonala?*”

Az alábbi deskriptív elemzésekben első lépésben különbséget teszünk vállalkozók, alkalmazottak és tanulók között. Második lépésben pedig két szempont szerint differenciáljuk a vállalkozókat:

- Alkalmazottak szerint: Megkülönböztetésre kerülnek az egyéni és a családi vállalkozók a fizetett alkalmazott(akk)al rendelkező vállalkozóktól.
- Üzleti külkapcsolatok szerint: differenciáljuk az üzleti külkapcsolattal rendelkező vállalkozókat az ilyen jellegű kapcsolatokkal nem rendelkezőktől. Az üzleti külkapcsolatokkal rendelkezőknek tekintjük, ha a migráns az anyaországi üzletemberekkel valamilyen formában tartja a kapcsolatot vagy üzleti ügyben tett látogatást származási országában. A felhasznált kérdések megfogalmazása a kérdőívben: (1) „*Amikor legutoljára származási országába utazott, milyen célból tette ezt?*” (2) „*Kikkel tartja a kapcsolatot származási országában?*”

A survey eredményeinek származási csoportonkénti bemutatásakor a tanuló és alkalmazott csoportok az alacsony esetszámok miatt összevonásra kerültek. A tanulók és az alkalmazottak szubjektív helyzetértékelései helyenként jelen esetben jelentős mértékben eltérnek egymástól, így az ilyesformán bemutatott eredmények némi torzítást hordoznak magukban.

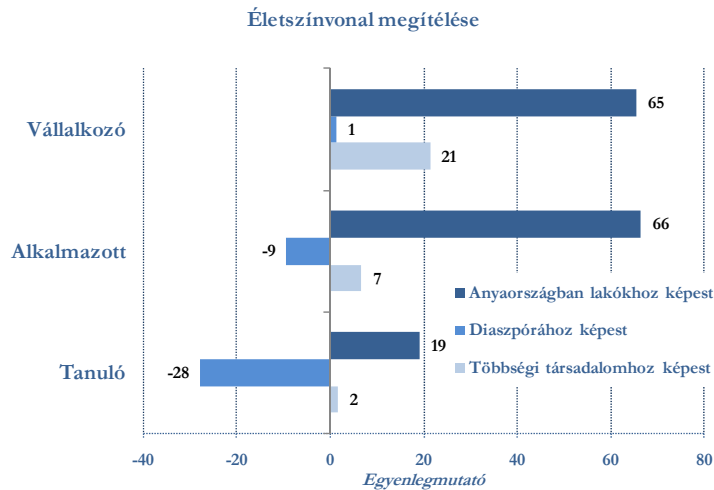
Összességében elmondható, hogy a vállalkozók és az alkalmazottak egyaránt sikeresnek ítélik meg migrációjukat: az egyenlegmutatón előbbiek 65-ös, utóbbiak pedig 66-os értékkel jellemezhetőek, ha referenciacsoportnak az anyaországi többségi társadalmat tekintjük. A vállalkozók szubjektív helyzetértékelésében megmutatkozó előny, akkor válik láthatóvá, ha referenciacsoportnak a magyar többségi társadalmat vagy a diaszpórát tekintjük. Előbbiben 14

---

⁷³ A négy itemből képzett főkomponens az összes információ 65,6 százalékát foglalja magába.

ponttal, utóbbiban pedig 10 ponttal kedvezőbben értékelték a helyzetüket, mint az alkalmazottként dolgozók.

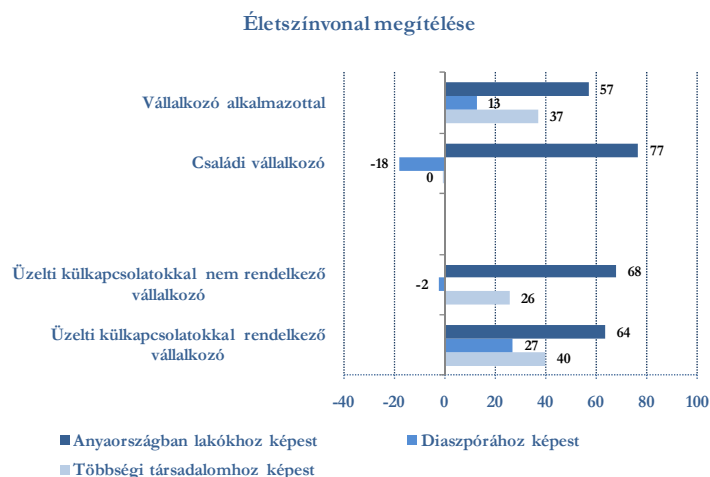
38. ábra 1. ábra: Az életszínvonal megítélése foglalkozási csoportonként

Megjegyzés: A megkérdezettek a különböző referenciacsoportokhoz képest határozták meg jelenlegi életszínvonalukat. Az egyenlegmutató értéke -100 és +100 között vehet fel értékeket: -100-at akkor, ha minden válaszadó alacsonyabbnak, illetve +100-at akkor, ha minden válaszoló magasabbnak értékeli az életszínvonalát az adatott referenciacsoporthoz képest.

A migráns vállalkozók nem alkotnak homogén csoportot. A fizetett alkalmazottal vagy üzleti külkapcsolatokkal rendelkező vállalkozók sikeresebbnak tekinthetők, ha referencia csoportként a magyarországi diaszpórát vagy a magyar többségi társadalmat tekintjük. Az anyaország többségi társadalmához képest, érdekes módon, a családi és az üzleti külkapcsolatokkal nem rendelkező vállalkozók mutatkoznak sikeresebbnak.

39. ábra 2. ábra: Az életszínvonal megítélése vállalkozói csoportonként

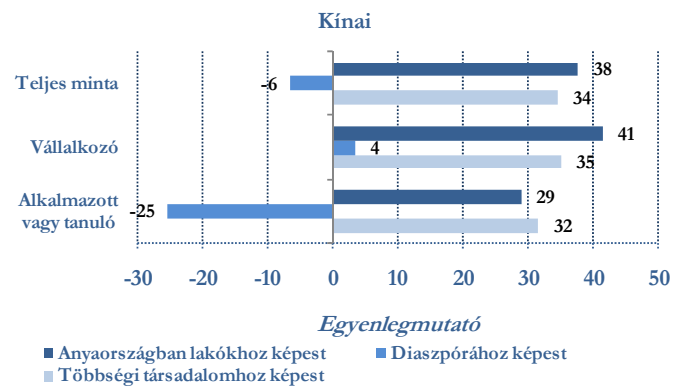
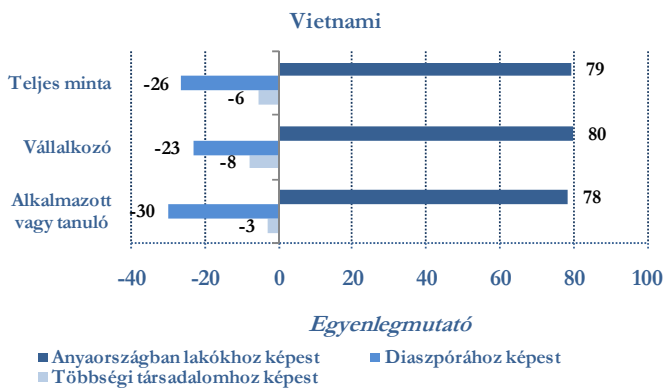
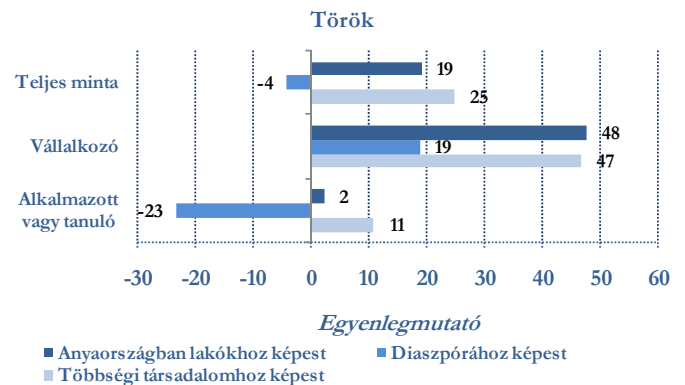
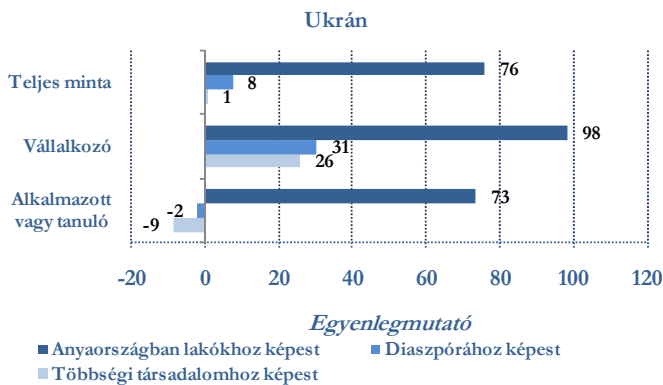

Megjegyzés: A megkérdezettek a különböző referenciacsoportokhoz képest határozták meg jelenlegi életszínvonalukat. Az egyenlegmutató értéke -100 és +100 között lehet értékek: -100-at akkor, ha minden válaszadó alacsonyabbnak, illetve +100-at akkor, ha minden válaszoló magasabbnak értékeli az életszínvonalát az adott referenciacsoporthoz képest.

Származási csoportonként meglehetősen nagy különbségeket tapasztalhatunk az életszínvonal megítélésben. Összességében elmondható, hogy mindegyik vizsgált csoport esetében sikeresnek mondható a migráció, hiszen jelenlegi életszínvonalukat jobbnak ítélik meg, mint az anyaországban maradtakét. A mutató értéke a vietnamiak esetében a legnagyobb (79 pont) és a törökök esetében a legkisebb (19 pont). Mindemellett a kínaiak, a törökök és az ukránok többsége úgy érzi, hogy jobban él, mint a magyarok; a vonatkozó egyenlegmutató értéke a kínaiaknál a legmagasabb: 34 pont.

Az életszínvonal bármely referencia csoporthoz való hasonlítása a vállalkozók sikerességét mutatja. Ha a diaszpórát tekintjük referencia csoportnak, akkor a törökök esetében találjuk a legnagyobb (42 pont) és a vietnamiak esetében a legkisebb különbséget (7 pont) a vállalkozók és alkalmazottak vagy tanulók között. Ha a többségi társadalmat tekintjük referencia csoportnak, akkor a törökök esetében találjuk a legnagyobb (36 pont), a kínaiak esetében pedig a legkisebb különbséget (3 pont) a foglalkozási csoportok között.

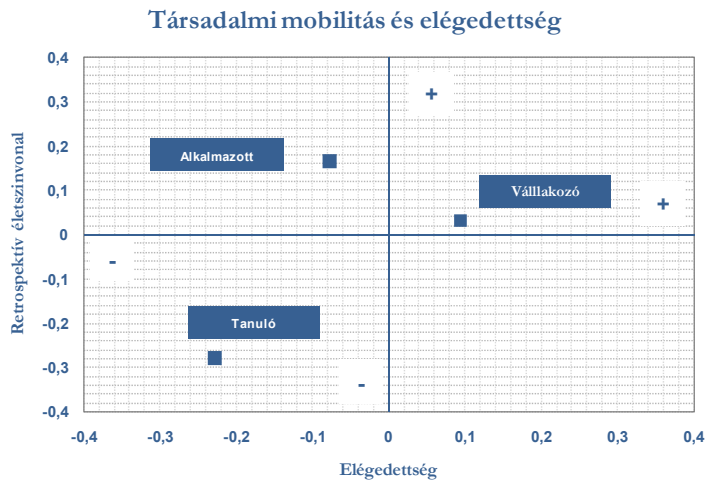
40. ábra 3. ábra: Az életszínvonal megítélése származási csoportonként

Megjegyzés: A megkérdezettek a különböző referenciacsoportokhoz képest határozták meg jelenlegi életszínvonalukat. Az egyenlegmutató értéke -100 és +100 között vehet fel értékeket: -100-at akkor, ha minden válaszadó alacsonyabbnak, illetve +100-at akkor, ha minden válaszoló magasabbnak értékeli az életszínvonalát az adatott referenciacsoporthoz képest.

A szubjektív társadalmi mobilitás és elégedettség összefüggései követhetők nyomon a következő ábrákon. Az alkalmazotti státuszban dolgozók ugyan átértékelték a társadalmi mobilitást, azonban életük materiális dimenzióival való elégedettségük átlag alatti. A vállalkozók a jobb felső szegmensben helyezkednek el, helyzetüket az alkalmazottaknál kisebb mértékű mobilitás, de átlag feletti elégedettség jellemzi. A tanulók a vállalkozók tükörképei: élethelyzetüket átlag alatti elégedettséggel és lefelé irányuló mobilitással lehet jellemezni.

41. ábra 4. ábra: Társadalmi mobilitás és elégedettség foglalkozási csoportok szerint

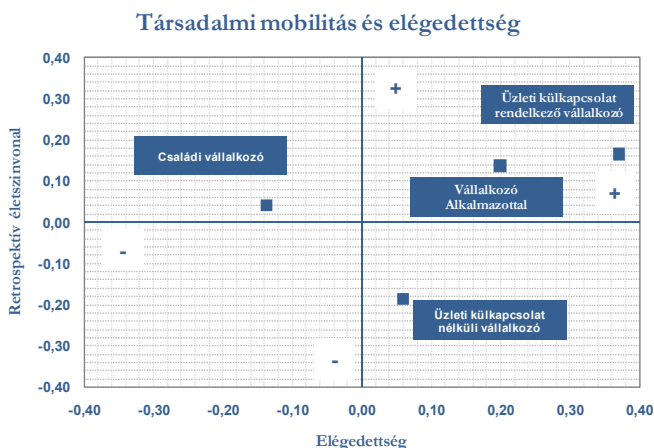

	Elégedettség	Szubjektív mobilitás
Tanuló	-0,23	-0,28
Alkalmazott	-0,08	0,17
Vállalkozó	0,09	0,03

Ábraértelmezés: Az ábra függőleges tengelyén a vizsgált csoport szubjektív mobilitás mutatója látható. A pozitív értékek felfelé, a negatívak lefelé irányuló mobilitást jelentenek. Az ábra vízszintes tengelye az elégedettség indexet jeleníti meg. A pozitív értékek az átlag feletti, a negatívak pedig az átlag alatti elégedettségszintet jelölik. Mindkét tengely értelmezésben vonatkoztatási pontot jelent a null érték, illetve ha egyszerre tekintünk mindkét tengelyre, akkor az origó jeleníti meg a semleges állapotot. Minél inkább távolodunk az origótól a csoport szubjektív értékelése annál markánsabb. Eszerint a jobb felső szegmensben találjuk azokat a csoportokat, akik az átlagnál elégedettebbek és felfelé irányuló mobilitás éltek át. Ennek ellentéte a bal, alsó szegmens a relatív elégedetlenséghez lefelé irányuló mobilitás párosul.

A vállalkozók e dimenziók szerint sem alkotnak homogén csoportot. Az üzleti külkapcsolatokkal és a fizetett alkalmazottal rendelkező vállalkozók a leginkább elégedettek, és a legnagyobb társadalmi mobilitáson áteső csoportok. Érdekes, hogy a családi és az üzleti külkapcsolattal nem rendelkező vállalkozók egymás tükörképei. Míg előbbieik körében a kismértékű felfelé irányuló mobilitáshoz relatív elégedetlenség, addig utóbbiaknál a lefelé irányuló mobilitáshoz relatív elégedettség párosul.

42. ábra 5. ábra: Társadalmi mobilitás és elégedettség vállalkozói csoportok szerint

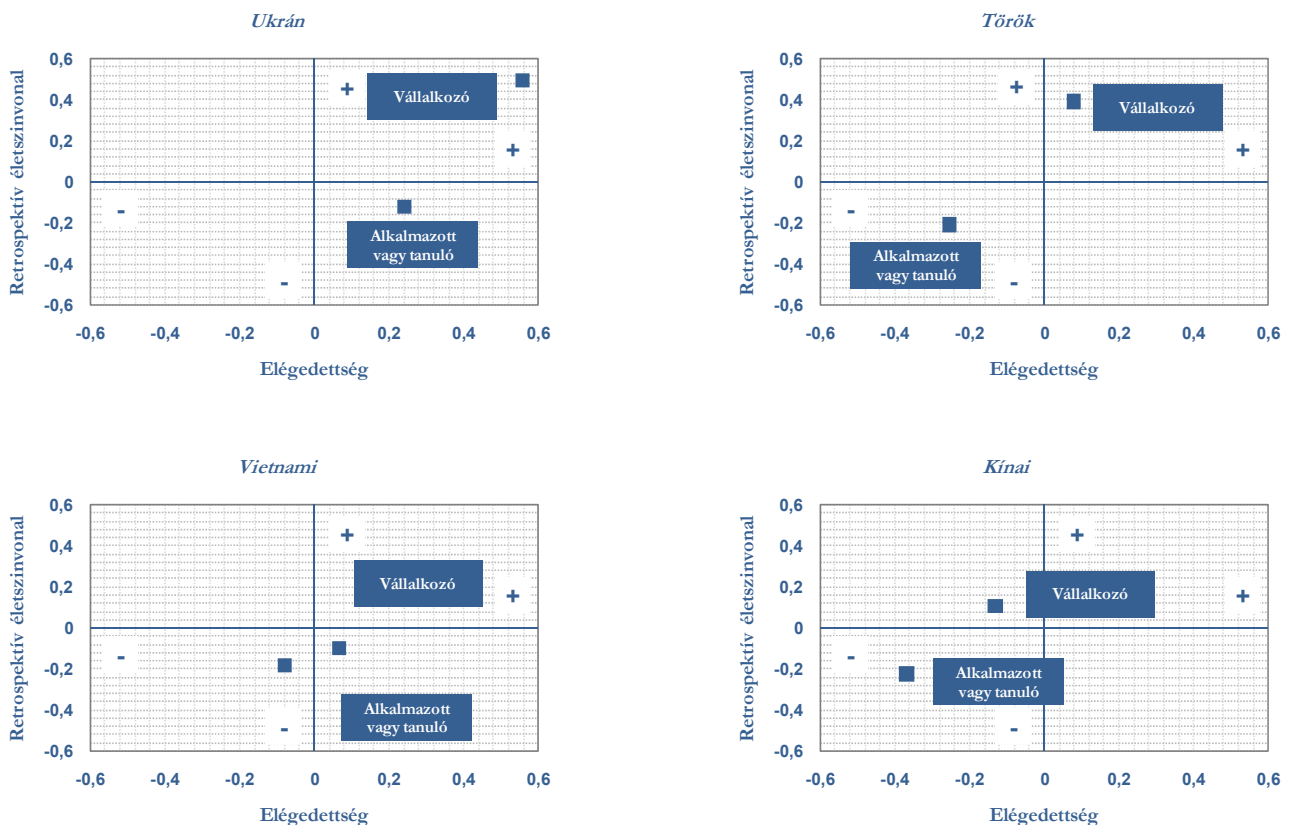
	Elégedettség	Szubjektív mobilitás
nincs üzleti külkapcsolat	0,06	-0,19
van üzleti külkapcsolat	0,37	0,17
családi vagy egyéni váll.	-0,14	0,04
vállalkozó alkalmazottal	0,20	0,14

Ábraértelmezés: Az ábra függőleges tengelyén a vizsgált csoport szubjektív mobilitás mutatója látható. A pozitív értékek felfelé, a negatívak pedig a lefelé irányuló mobilitást jelentik. Az ábra vízszintes tengelye az elégedettség indexet jeleníti meg. A pozitív értékek az átlag feletti, a negatívak pedig az átlag alatti elégedettségszintet jelölik. Mindkét tengely értelmezésben vonatkoztatási pontot jelent a null érték, illetve ha egyszerre tekintünk mindkét tengelyre, akkor az origó jeleníti meg a semleges állapotot. Minél inkább távolodunk az origótól a csoport szubjektív értékelése annál markánsabb. Eszerint a jobb felső szegmensben találjuk azokat a csoportokat, akik az átlagnál elégedettebbek és felfelé irányuló mobilitás éltek át. Ennek ellentéte a bal, alsó szegmens a relatív elégedetlenséghez lefelé irányuló mobilitás párosul.

Minden vizsgált migráns csoport esetében megállapítható, hogy a vállalkozók előnyösebb pozíciót foglalnak el a kétdimenziós síkban, mint az alkalmazottak és tanulók. A pozíciókban való eltérés a törökök esetében a leginkább, a vietnamiak esetében pedig a legkevésbé látványos.

Érdekes, a kínai vállalkozók relatívan rossz szubjektív helyzetértékelése: kismértékű társadalmi mobilitásukhoz átlag alatti elégedettség párosul. A jelenség feltételezhetően visszavezethető a Kínában az elmúlt húsz év során végbement gazdasági fellendülésre.

43. ábra 6. ábra: Társadalmi mobilitás és elégedettség származási csoportok szerint

		Elégedettség	Szubjektív mobilitás
Ukrán	Tanuló vagy alkalmazott	-0,12	0,24
	Vállalkozó	0,5	0,56
Kínai	Tanuló vagy alkalmazott	0,1	-0,13
	Vállalkozó	-0,22	-0,37
Vietnami	Tanuló vagy alkalmazott	-0,18	-0,08
	Vállalkozó	-0,1	0,07
Török	Tanuló vagy alkalmazott	-0,21	-0,25
	Vállalkozó	0,39	0,08

Ábraértelmezés: Az ábra függőleges tengelyén a vizsgált csoport szubjektív mobilitás mutatója látható. A pozitív értékek felfelé, a negatívak lefelé irányuló mobilitást jelentenek. Az ábra vízszintes tengelye az elégedettség indexet jeleníti meg. A pozitív értékek az átlag feletti, a negatívak pedig az átlag alatti elégedettség szintet jelölik. Mindkét tengely értelmezésben vonatkoztatási pontot jelent a null érték,

illetve ha egyszerre tekintünk mindkét tengelyre, akkor az origó jeleníti meg a semleges állapotot. Minél inkább távolodunk az origótól a csoport szubjektív értékelése annál markánsabb. Eszerint a jobb felső szegmensben találjuk azokat a csoportokat, akik az átlagnál elégedettebbek és felfelé irányuló mobilitás éltek át. Ennek ellentéte a bal, alsó szegmens a relatív elégedetlenséghez lefelé irányuló mobilitás párosul.

6. *A vállalkozói sikeresség tényezői az interjúk alapján*

Mik a migráns vállalkozások sikerességének tényezői? Hogyan válhat sikeresség egy migráns vállalkozó? Az alábbiakban pontokba szedve összegyűjtöttük a szakértői interjúk tapasztalatait:

- **Magyarország gazdasági helyzete:** Az interjúk során minden szakértő kiemelte, hogy a siker legfontosabb tényezője Magyarország gazdasági helyzete. Az elsősorban kereskedelemben érdekelt migráns vállalkozók bevételén érződik, hogy „mennyi pénzük van az embereknek”. A gazdasági válság ideje alatt sok vietnami, de kínai vállalkozások is nehéz helyzetbe kerültek, mert egyszerűen nem volt kereslet.
- **Külkereskedelmi kapcsolatok:** Ezek minősége okozza sok esetben a különbséget a vállalkozók között. Egyszerűen fogalmazva, minél közelebb áll egy vállalkozó az árú forrásához (az anyaországban lévő gyárhoz), annál nagyobb profitot tud realizálni.
- **Kiterjedt kapcsolatháló:** Minél kiterjedtebb egy kapcsolatháló, annál több tőkét (nem csak pénzbeli, hanem például munkaerő és információ) tud mozgósítani a vállalkozó. Például: a kínai migránsok egy része délről, másik része pedig északról származik. Az északiak inkább városokból jöttek és gyakran diplomások. Velük szemben a déliek inkább a falusi lakosság köréből kerültek ki és nem jellemző rájuk a magasabb iskolázottság. A déliek sikeresebbek, mert jellemzőbb rájuk a láncmigráció, így kiterjedtebb kapcsolatokkal rendelkeznek, az északiak kulturális tőkéjüket pedig nem tudják a vállalkozásokba integrálni.
- **Belső munkaerő-piac:** A belső munkaerő-piac megteremti az olcsó és megbízható munkaerő-toborzás lehetőségét.
- **Fogyasztás kitolása:** Lényegében ezt hívja a szakirodalom önkizsákmányolásnak, a migránsok pedig szorgalomnak. Fakadhat kulturális hagyományokból, a hazatérés eszményéből, illetve az anyaországban megszokott, európai összehasonlításban rendkívül alacsony életszínvonalból.
- **Szolidaritás:** A migráns közösségek magasfokú szolidaritással viseltetnek egymás iránt. Egymás kölcsönös segítése természetes jelenségnek tekinthető a kolóniákban.

7. *Összefoglalás*

- A migráns gazdasági klaszterek születését elsősorban a nyelvtudás hiányából, az eltérő oktatási rendszerből vagy a diszkriminációból fakadó munkaerő-piaci hátrányok elkerülése generálja. A hátrányok elkerülése, mint motiváció azonban szükséges, de nem elégséges feltétele egy migráns gazdasági klaszter kialakulásának.

- A migráns gazdasági klaszterek mindegyike jellemezhető gazdasági specializációval, a gazdaság normatív ellenőrzésével, belső munkaerőpiaccal, a gazdasági életet átszövő sajátos kapcsolathálóval és a transznacionálissal.
- A vállalkozók és az alkalmazottak egyaránt sikeresnek ítélik meg migrációjukat: az egyenlegmutatón előbbiek 65-ös, utóbbiak pedig 66-os értékkel jellemezhetőek, ha referenciacsoportnak az anyaországi többségi társadalmat tekintjük. A vállalkozók szubjektív helyzetértékelésében megmutatkozó előny akkor válik láthatóvá, ha referenciacsoportnak a magyar többségi társadalmat vagy a diaszpórát tekintjük. Előbbiben 14 ponttal, utóbbiban pedig 10 ponttal kedvezőbben értékelték a helyzetüket, mint az alkalmazottként dolgozók.
- A migráns vállalkozók nem alkotnak homogén csoportot. A fizetett alkalmazottal vagy üzleti külkapcsolatokkal rendelkező vállalkozók sikeresebbnek tekinthetőek, ha referencia csoportként a magyarországi diaszpórát vagy a magyar többségi társadalmat tekintjük. Az anyaország többségi társadalmához képest, érdekes módon, a családi és az üzleti külkapcsolatokkal nem rendelkező vállalkozók mutatkoznak sikeresebbnek.
- Származási csoportonként meglehetősen nagy különbséget tapasztalhatunk az életszínvonal megítélésben. Összességében elmondható, hogy mindegyik vizsgált csoport esetében sikeresnek mondható a migráció, hiszen jelenlegi életszínvonalukat jobbnak ítélik meg, mint az anyaországban maradtakét. A mutató értéke a vietnamiak esetében a legnagyobb (79 pont) és a törökök esetében a legkisebb (19 pont).
- Az alkalmazotti státuszban dolgozók ugyan átértékelték a társadalmi mobilitást, azonban életük materiális dimenzióival való elégedettségük átlag alatti. A vállalkozók helyzetét az alkalmazottaknál kisebb mértékű mobilitás, de átlag feletti elégedettség jellemzi. A tanulók a vállalkozók tükörképei: élethelyzetüket átlag alatti elégedettséggel és lefelé irányuló mobilitással lehet jellemezni.

3. számú melléklet:

Várhalmi Zoltán :Migráns gazdasági klaszterek jellemzése (cégbírószági dokumentumok alapján)

1. Bevezető

Mivel foglalkoznak a bevándorló vállalkozók? Megfigyelhető-e tevékenységeikben a migráns gazdaságokra jellemző gazdasági specializáció? Mik a különbségek és a hasonlóságok a különböző országokból érkezett migránsok által működtetett vállalkozásokban? Jelen tanulmány a cégbírószági, hivatalos adatok elemzésével keresi a választ az előbbi kérdésekre.

Az alábbiakban hat migráns csoport magyarországi vállalkozásainak összehasonlítása olvasható, de a deskriptív elemzések középpontjában a kínai, a vietnami, a török és a mongol cégek állnak. Az elméleti keretek szerint a török, a kínai, a vietnami és a mongol migráns gazdaságok mindegyike jellemezhető gazdasági specializációval, migráns ellenőrzéssel, transznacionalizmussal, valamint belső munkaerő-piaccaal és hálózati kooperációval. Az ukrainai és romániai kötődésű vállalkozások nem rendelkeznek e tulajdonságok összességével. Bár ezekre is jellemző a gazdasági specializációval együtt járó transznacionalizmus és a migráns ellenőrzés, azonban a belső munkaerő-piac és a hálózati kooperáció nem, vagy nem meghatározó szinten emelhető ki sajátosságként az esetükben. A vizsgált gazdasági klaszterek az alábbi szempontok mentén kerülnek összehasonlításra:

- A vállalkozási formák
- A fővárosi koncentrálttság mértéke
- A vállalkozások létrejöttének időbeli dinamikája
- A vállalkozások gazdasági tevékenysége

A 2008 előtti cégkivonatok 13. pontja alapján lettek leválogatva a vizsgált migráns csoportok vállalkozásai. A 13. pontban, a korábban hatályban lévő szabályozás szerint, a vállalkozásban érintett országok voltak feltüntetve. Eszerint, azok a vállalkozások azonosíthatók, melyekben - a cégjegyzésre jogosultak között – legalább egy olyan személy szerepel, akinek állandó lakcíme nem Magyarországon volt. Értelemszerűen az ilyesfémán leválogatott adatokból hiányoznak azok a migráns vállalkozások, amelyekben a cégjegyzésre-jogosult személyek mindegyike magyarországi állandó lakcímet adott meg. Ezért, a jelen tanulmányban bemutatott számszerűsített információt, a leválogatás korlátai miatt, némi távolságtartással érdemes kezelni.

A vizsgált csoportok által létrehozott és működtetett vállalkozások számában jelentős különbségek mutatkoznak. Míg 1990 óta 13603 romániai kötődésű vállalkozást hoztak létre, addig ugyanez a szám a mongóliaiak esetében a legkisebb, mindössze 170 ilyen céget jegyeztek be a cégbírószágok. 2007-ben, továbbá, 5029 romániai és 88 mongóliai érdekeltségű vállalkozás szerepel a hivatalos dokumentációban.

Az ukrán és a román illetőséggel alapított vállalkozások nagy száma mögött, a földrajzi közelség mellett, vélhetően a határon túli magyarság magyarországi vállalkozási aktivitása érthető tetten. A közös nyelvnek és mindennapi kultúrának köszönhetően alacsonyabb tranzakciós költségekkel tudnak Magyarországon vállalkozni és a határon túli gazdasági erőforrásaikat hatékonyabban kihasználni. A mongol vállalkozások tekinthetőek a másik végletnek: alacsony számuk jelzi, hogy mongol kolónia számára az eltérő mentalitás, illetve a tőke és a hatékonyan támogató háttér hiánya miatt más mobilitási stratégiák adóttak. Ellentétben a kínai és a vietnami bevándorlókkal a mongolok nem tekinthetőek vállalkozói migránsoknak. A kutatás során megszólaltatott szakértő a következőképpen fogalmazta meg a jelenséget: *„Annak ellenére, hogy Mongólia két nagyhatalom között fekszik, sosem tudta kihasználni geopolitikai fekvését. Mongólia mindig is nagyon szegény volt, sosem terjedt el a sikeres vállalkozáshoz szükséges gondolkodás, hozzáállás...mondjuk úgy, hogy mi inkább túlélésben vagyunk jók.”*

1. tábla: A minta bemutatása

	Összes bejegyzett vállalkozás	Működő vállalkozások
Kínai	7099	3359
Mongol	170	88
Román	13603	5029
Török	1172	461
Ukrán	5317	1449
Vietnami	1310	877

2. Migráns gazdasági klaszterek néhány alapvető jellegzetessége

Jelen fejezetben a migráns vállalkozások tartóssága, a vállalkozási formák és a fővárosi koncentrálttság mértéke kerül bemutatásra.

Mennyire tartósak a migránsok által alapított vállalkozások? A kérdésre válaszolhatunk a „megmaradási arány” segítségével, ami a működő és az összes alapított vállalkozás arányát mutatja. Ez a mutató rendkívül eltérő a vizsgált migráns csoportokban. Míg az összes vietnami kötődésű vállalkozás 67 százaléka működött 2007-ben, addig ugyanez az arány az Ukrajnához köthető cégek esetében mindössze 27 százalék. A kínaiak esetében a 47 százalékos megmaradási arány vélhetően visszavezethető a kilencvenes évek közepén lezajlott „kirajzására”. Akkoriban szigorodtak az engedélyekhez való hozzáférést szabályozó jogszabályok, illetve a magyar hatóságok bevándorlókhoz való hozzáállása is megváltozott - agresszív razziákkal próbálták a kínai feketegazdaságot felszámolni. A jogszabályi és a hatósági hozzáállásban tapasztalt változások kiegészültek az olcsó bevásárló központok megjelenésével, így a kínai piacok erős konkurenciát kaptak. A magyarországi környezet ilyen mértékű változása sok kínai vállalkozót arra sarkalt, hogy a környező országokba tegye át gazdasági tevékenységét.

A kínai példa mutatja, hogy a megmaradási arányt nem szabad a sikeresség tiszta indikátoraként kezelni. Számos kínai vállalkozó egyszerűen azért szüntette be magyarországi tevékenységét,

mert a feltételek megváltozása miatt jobb gazdasági környezetre lett a szomszédos országokban. Emellett árnyalhatja az értelmezést a hazatérés eszménye is. A vállalkozói migráns csoportokra jellemző, hogy a migráció valójában a társadalmi mobilitást megcélzó stratégia eszköze. Az idegen országban való vállalkozás tehát csak életszakasz, számos, elsősorban ázsiai vállalkozó tér haza szülőföldjére kiélvezni sikeres vállalkozásának gyümölcseit.

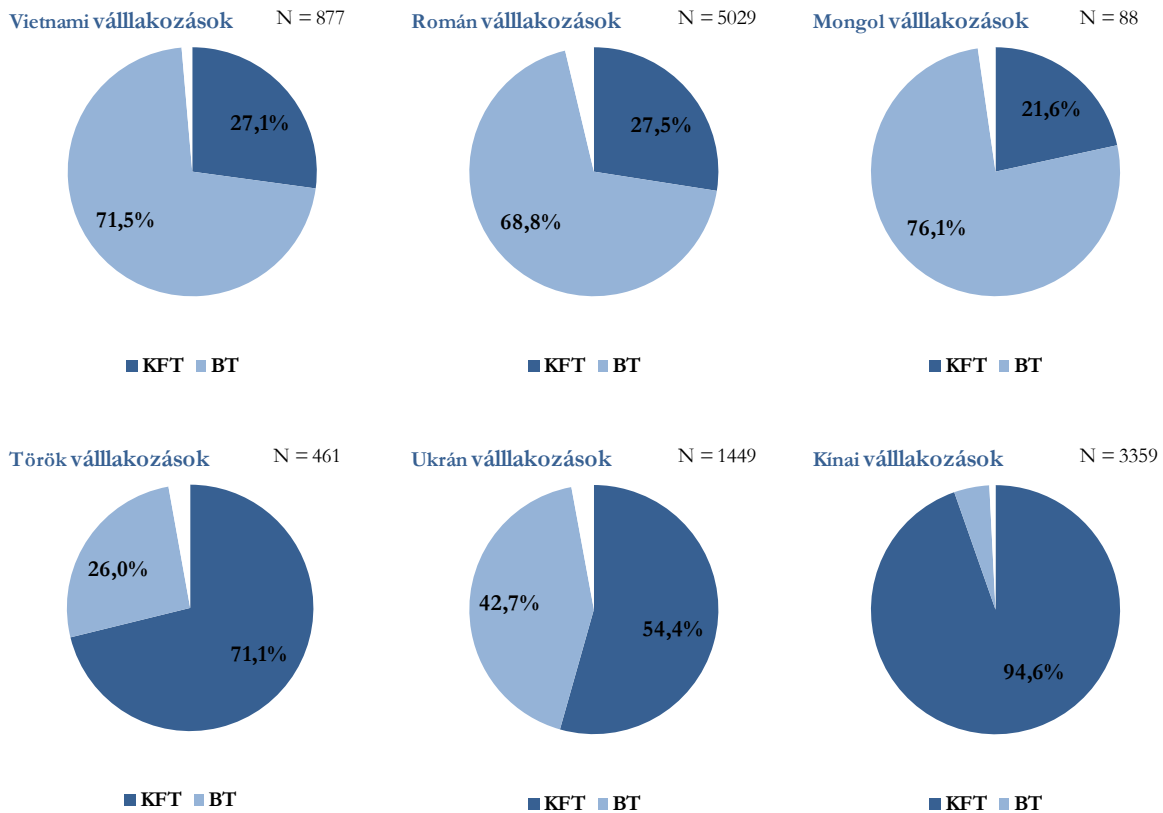
2. tábla: Migráns vállalkozások megmaradási aránya

	Összes bejegyzett vállalkozás	Működő vállalkozások	Megmaradási arány
Kínai	7099	3359	47,3%
Mongol	170	88	51,8%
Román	13603	5029	37,0%
Török	1172	461	39,3%
Ukrán	5317	1449	27,3%
Vietnami	1310	877	66,9%

A cégformák szerinti statisztikákból is - természetesen fenntartásokkal - levonhatóak következtetések. A betéti társaságok a régi szabályozás szerint kevésbé voltak tőkeigényesek, általánosságban jellemző rájuk, hogy kisebb volumenű gazdasági tevékenységet folytatnak, és így elsősorban kisebb családi vállalkozásokra volt jellemző ez a vállalkozási forma. Velük szemben a tőkeigényesebb korlátolt felelősségű társaságok, nagyobb volumenek lebonyolítására is alkalmasak, nagyobb presztízsnak örvendenek. Bár nem valószínű, hogy a migráncsoportokon belüli és közötti gazdasági tranzakciókat meghatározza, a többségi társadalommal folytatottakban azonban szerepe lehet a vállalkozások formájának. Jelen tanulmányban tekintsük a cégformát a gazdasági volumen és az elsődleges gazdasággal való kapcsolat indikátorának.

A cégformák jelentős mértékben különböznek az egyes klaszterekben. Míg a 2007-ben működő vietnami vállalkozások 72 százaléka betéti társaság, addig a kínai vállalkozások 95 százaléka korlátolt felelősségű társaság volt. Eszerint a vietnami vállalkozások kisebb volumenben folytatnak gazdasági tevékenységet és kisebb mértékben érintkeznek az elsődleges gazdaság szereplőivel (nem a fogyasztókkal). Az ilyen módon kvantifikált eredményeket támasztják alá az interjúk tapasztalatai is. Ezek szerint a vietnami vállalkozások, hátországuk gyártási kapacitásának és minőségének, illetve a szállítás magas kockázatának következtében elsősorban magyarországi kínai nagykereskedőktől szerzik be árujuk jelentős részét és ebből kifolyólag inkább a kiskereskedelembe érdekeltek.

1.ábra: Migráns vállalkozási formák származási országonként

A nyugat európai és az amerikai migrációs minták szerint elmondható, hogy a bevándorlók először nagyobb valószínűséggel telepednek meg a nagyobb piacot és több lehetőséget jelentő nagyvárosokban. Ezt követően, miután megvetették a lábukat és telítették a lokális gazdasági „niche”-t, – további lehetőségeket keresve „kiáramlanak” vidékre, újabb piacok meghódításának céljából.

Mind a hat vizsgált csoportra jellemző a főváros koncentráltság, a kínai, a vietnami és a mongol vállalkozások esetében a leginkább, itt 90 százalék felett van a Közép-Magyarországra bejegyzett vállalatok aránya. A főváros nemcsak nagyobb piacot vagy fejlettebb infrastruktúrát jelent - például szállítási és raktározási lehetőségek,- hanem a közösségi élet színhelyei és eseményei is Budapesten vannak. Interjúk tapasztalatai alapján elmondható, hogy a közösség nem egyszerűen emberi szükségletek kielégítése szempontjából fontos, hanem a mindennapi élet és a hatékony üzleti tevékenység feltételei is ebben teremődnek meg. Gondolhatunk itt például a migráns gazdasági klaszterekre jellemző az „információs gazdagságra” és a hálózati kooperációra. Előbbi alatt azt értjük, hogy a klaszterek egy kistelepülés mintájára szerveződnek: lényegében mindenki ismer mindenkit, vagy ha nem, némi kérdezősködés után könnyen juthat információhoz. Ily módon a közösség tagjai ismerik a másik gazdasági sikerei és kudarcai

mellett a mentalitását, üzlethez való hozzáállását. Az „információs gazdaság” következtében csökkenteni tudják a tranzakciós költségeket az üzletkötéskor, minimalizálni tudják az üzleti kockázatot. Egy vietnami üzletember szavait összefoglalva: *„A piaci terek megszűnése nem csak a „munkahely” megszűnését jelentik. A piac egy olyan élettér a vietnami vállalkozók számára, ahol nem feltétlenül érzik, hogy egy idegen országban élnek és dolgoznak, hiszen számos honfitársuk veszi őket körül, információ és szíveségek cserének gazdát, és az üzletek mellett barátságok is kötődnek. A piac nem csak egy „munkahely”, hanem egy életforma is. Van, aki szívesen túllépne rajta, de sokan vannak, akinek ez jelenti a biztonságot Magyarországon.”*

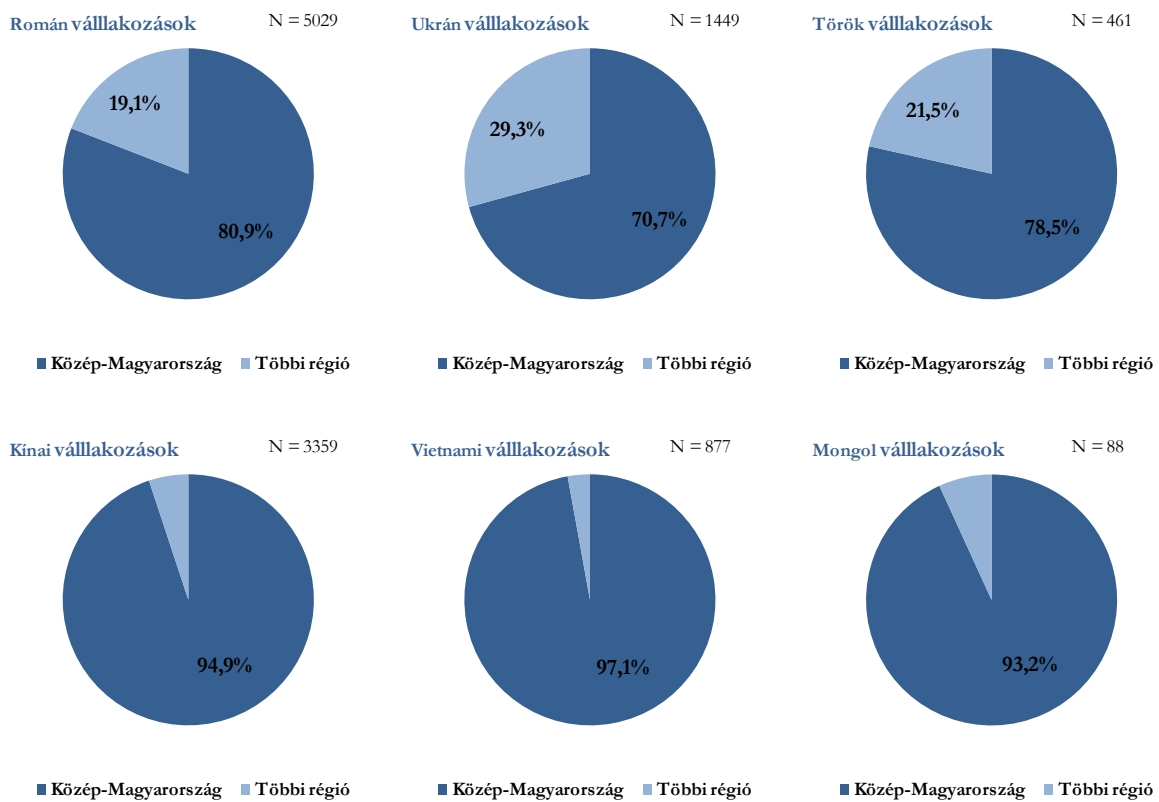
Mindez persze nem azt jelenti, hogy a migránsok ne folytatnának vidéken gazdasági tevékenységet, de a vállalkozás bejegyzésének helye egyben, az előbbieik miatt az életvitelszerű tartózkodásra is utal. Egy vietnami vállalkozó mindezt a következőképpen foglalta össze: *„Hajnalban [többen] elmennek a vidéki vásárra, estére visszajönnek. Nem éri meg vidékre költözni, kis piac, kis haszon és a társaság is itt van.”*

Kutatások⁷⁴ arról számoltak be, hogy a vietnami és a kínai esetekben azért maradt el a kiáramlás, mert a környező országok – elsősorban Románia és Szlovákia – nagyobb piacot jelentenek a magyar vidéknél. A román és az ukrán érdekeltségű cégek esetében a hangsúlyosabb vidéki jelenlét vélhetően összefüggésben áll a határ közelséggel. A török vállalkozások magasabb és a mongol cégek alacsonyabb vidéki jelenlétének okát egyelőre még nehéz megmagyarázni.

---

⁷⁴ Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány által támogatott, az MIKIK Gazdaság-, és vállalkozáskutató Intézet által megvalósított „A Távol-Keletről érkező állampolgárok munkavégzésnek fő jellegzetességei, típusai” című pályázata (K-2008/B) teremtette meg a pénzügyi hátteret (sz. szám OFA/8341/0008). A kutatás teljes dokumentációja elérhető a GVI honlapján (www.gvi.hu).

2.ábra: Migráns vállalkozások koncentráltága származási országonként

3. Migráns gazdasági klaszterek kialakulásának időbeli dinamikája

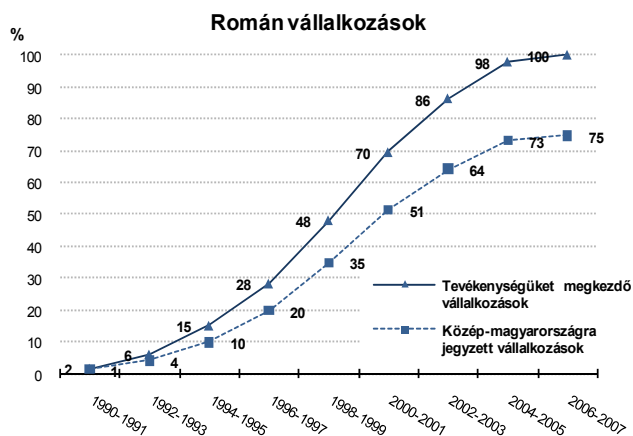
A migráns vállalkozások alapításának időbeli dinamikája legalább két szempontból lehet érdekes a kutatók számára. Egyfelől, nyomon követhetők a különböző korszakok, valamint elkülöníthetők a fellendülések és visszaesések szakaszai, másfelől pedig ellenőrizhető a telítődési hipotézis.

A telítődési hipotézis a migráns gazdaságok jellegzetességeit értelmezni hivatott niche megközelítéshez kapcsolódik. Eszerint: egy migráns csoport vállalkozásai egy vagy több olyan gazdasági tevékenység köré összpontosulnak, ahol speciális erőforrásaik révén versenyelőnyvel bírnak, és így a piaci versenyben győzedelmeskednek más csoportok felett. A migráns csoport betölti a rendelkezésre álló - a gazdasági környezet és fogyasztók által meghatározott - absztrakt teret. A klasszikus telítődés folyamata „S” görbe formájában érhető tetten. Az elgondolás mögött az áll, hogy először a „pionírok” jelennek meg a piacon, akik a semmiből megteremtik a vállalkozások alapjait, „kijárák az utat”. A következő szakaszban sikerükre felfigyelve, a láncmigráció modellje szerint belépnek a piacra a „követők”, számuk exponenciálisan növekszik,

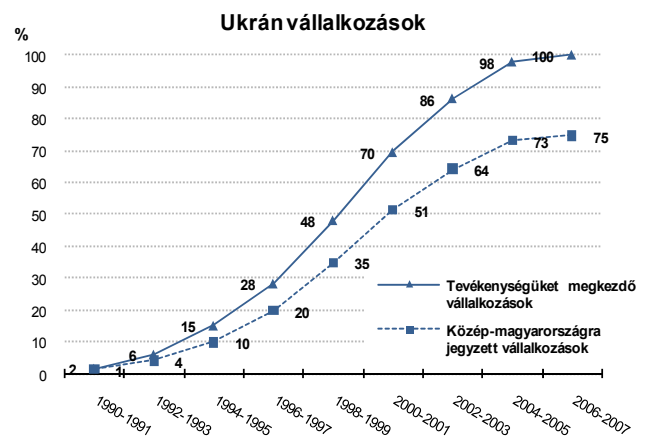
mindaddig, amíg a niche telítődik. Az utolsó szakaszban, a bekapcsolódók száma csökken, hiszen a belépés már nem kecsesget akkora haszonnal, mint korábban.

Az ukrán és a román vállalkozások diffúziója⁷⁵ szinte az ideáltipikus „S” görbével jellemezhető – azaz a vállalkozások száma exponenciálisan emelkedett egy bizonyos pontig, majd ezt követően exponenciálisan csökkent. Itt tehát tetten érhető egy esetleges gazdasági niche telítődésének folyamata⁷⁶.

3. ábra: Román és ukrán vállalkozások diffúziója

N = 13528

N = 5286

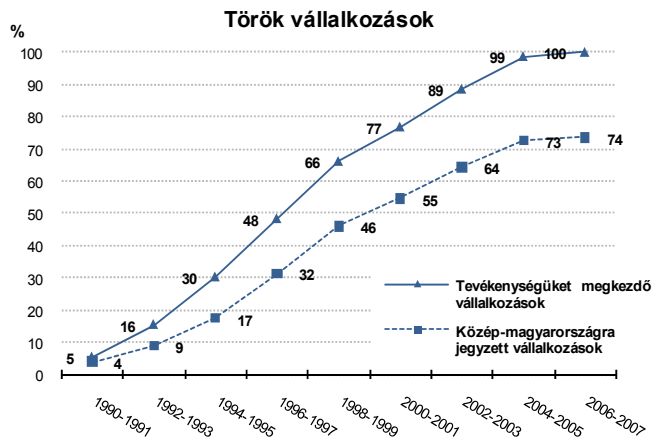
A török és a mongol vállalkozási klaszterek telítődése nem az „S” görbe mintázatát követi. Itt a vállalkozások száma lényegében a rendszerváltástól fokozatosan emelkedett 1997-ig, majd némi megtorpanást követően 2000 után jelentős mértékben visszaesett a cégalapítások száma. A török klaszter különlegessége, hogy a vidéki terjeszkedés szinte párhuzamosan történt a fővárossal, azaz a nyugati típusú migráns klaszterekre jellemző vidéki kirajzás időben nem tolódott ki.

A mongol vállalkozások jelentősebb számban 1996 és 1999 közötti időszakban jelentek meg a gazdaságban. Ekkor az összes bejegyzett vállalkozás 52 százaléka kezdte el gazdasági tevékenységét. (Az alacsony esetszámok miatt a vidéki terjeszkedésről nem fogalmazhatóak meg megállapítások.)

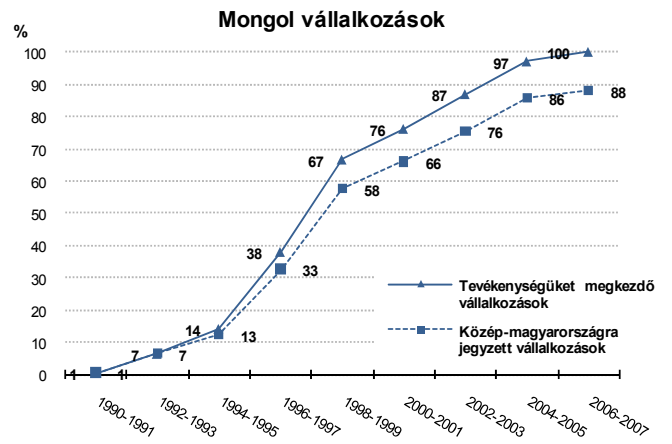
⁷⁵ A diffúzió alatt jelen írásban a terjedést, a niche telítődést értjük.

⁷⁶ A diffúziós ábrákon feltüntetett elemszámok sehol sem esnek egybe a korábban ismertetett összes bejegyzett vállalkozások számával. Az anomália oka a leválogatást végző szoftver működésében keresendő, de az eltérések sehol sem nagyobbak, mint 1,1 százalék, így nem gondoljuk, hogy az adatok torzultak volna.

4. ábra: Török és mongol vállalkozások diffúziója

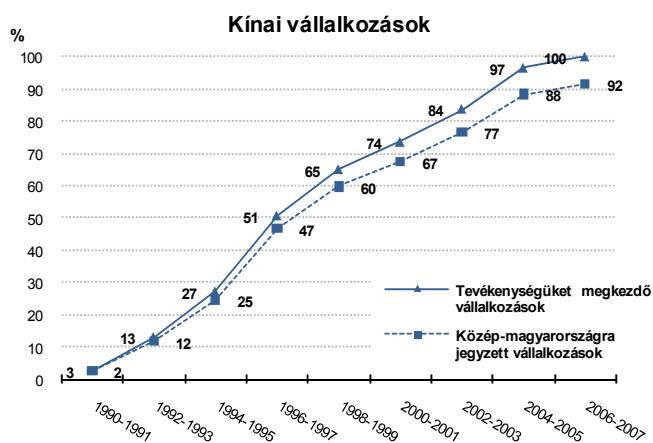
N = 1152

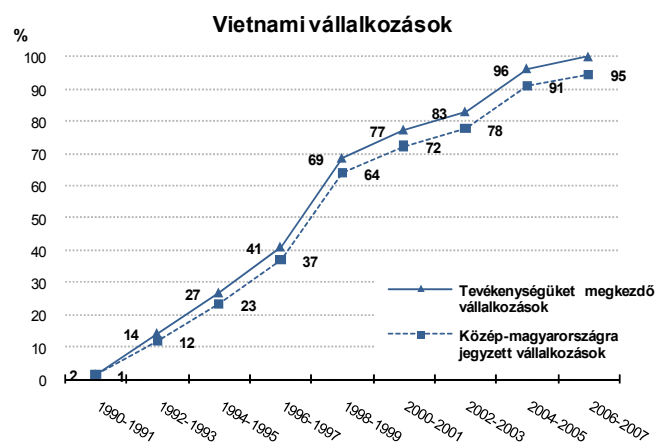
N = 168

A kínai és a vietnami vállalkozói niche-ek telítődése sem jellemezhető az „S” görbével. Mindkét csoportra jellemző ugyan a felfutási időszak -, ami a kínaiak esetében 1997-ig, a vietnamiak esetében pedig 1999-ig tartott – azonban ezt követően nem beszélhetünk fokozatosan csökkenő mértékű visszaesésről. A vietnami vállalkozás alapítási kedv megtorpanása 2000 és 2003 között jelentős, majd 2004-től újabb lendületet kapott. A korábbiakban már bemutatott kínai és vietnami vállalkozások főváros centrikussága az alábbi idősorokban is nyomon követhető: a vidéki kirajzás szinte teljes hiánya figyelhető meg.

5. ábra: Kínai és vietnami vállalkozások diffúziója

N = 7043

N = 1293

Összefoglalva elmondható, hogy az ukrán és román eseteket leszámítva a migráns vállalkozások a kilencvenes években jöttek létre nagyobb számban és az évtized végétől kezdve a vállalkozásalapítások száma jelentős mértékben visszaesett.

A telítődési hipotézist nem sikerült igazolni a kínai, vietnami, török és mongol esetekben. Az empirikus megerősítés hiánya azonban nem jelenti a hipotézis hamisságát. Elképzelhető, hogy a felsorolt klaszterek nem önállóan töltenek be gazdasági tereket vagy egyszerre több niche-ben is jelen vannak. A kínai esetben elképzelhető – az interjúkkal összhangban –, hogy ők fokozatosan elhagynak és egy másik gazdasági térbe áramlanak be. Azaz a kezdeti nem bolti jellegű kiskereskedelmi tevékenységből fokozatosan kivonulva, inkább a közvetítői import tevékenység kezd dominánssá válni és így válnak más migráns csoportok és persze az elsődleges gazdaság szereplőnek a nagykereskedelmi kiszolgálójává. Ezen kérdések eldöntéséhez további kutatások szükségeltetnek.

4. Migráns gazdasági klaszterek gazdasági tevékenysége

Migráns gazdasági klaszterek jellemzésének elengedhetetlen eleme a gazdasági tevékenységek vizsgálata. A kérdés már csak azért is lényeges lehet a kutatók számára, mivel a migráns gazdaságok leírásának, jelenségeinek értelmezésének két eltérő elméleti kánonja van jelen a szakirodalomban. Amíg az enklávé megközelítések széles, termelői tevékenységgel is bíró, már-már önellátást vizionáló egység képét igyekeznek megfesteni, addig a niche elméletek középpontjában a láncmigrációból és migráns sikerstratégiákból fakadó gazdasági specializáció áll.

Általánosságban elmondható, hogy a migráns vállalkozói csoportok jellemzően nem termelői tevékenységet folytatnak Magyarországon, hanem külkapcsolataikra támaszkodva kereskedelemmel foglalkoznak: a vizsgált klaszterekben 75 százaléknál sehol sem kisebb a kereskedelmi tevékenységet jegyző vállalatok aránya⁷⁷. A szolgáltatások közül a vendéglátás tekinthető a legjelentősebb tevékenységnek: 30 százaléknál egyik vizsgált klaszterben sem kisebb az ilyen tevékenységgel is foglalkozó vállalkozások aránya.

A kereskedelmi tevékenység egyáltalán nem meglepő, hiszen az érvényesüléshez szükséges egyik extra erőforrás a külkereskedelmi kapcsolatokkal való rendelkezés. Miért éri meg akár több ezer kilométerről is importálni termékeket? Egyfelől a törökök, a vietnamiak és a kínaiak esetében az anyaországokban olcsóbb a munkaerő, kevésbé szabályozott a jogi környezet, így az ott gyártott termékek még a szállítási költségekkel együtt is olcsóbbak számítanak. Másfelől pedig Magyarországon bizonyos tradicionális termékek gyártási feltételei nem adottak,

---

⁷⁷ A működő vállalkozások száma a bejegyzett tevékenységek szerint. Korábbi kvalitatív kutatások (GVI) mutattak rá arra, hogy a migránsok vállalkozásai az elsődleges gazdaságtól eltérő módon szerveződnek, nem egy gazdasági funkció ellátásra jönnek létre, hanem a migrációval egybekötött társadalmi mobilitási stratégia megvalósításának eszközei. A kínaiak kapcsán megfogalmazható például, hogy a korábbi tradicionális családi struktúrát napjainkban már a közös vállalat határozza meg, de ettől függetlenül a domináns érték még mindig a család. A gyakorlatban mindez azt jelenti, hogy, hogy számos migráns vállalkozásra igaz, hogy éppen azzal üzletel, amire lehetősége van, ami illeszkedik a profitorientált sikerstratégiákba. Ezért tartottuk fontosnak a leválogatást kiterjeszteni az összes bejegyzett tevékenységre.

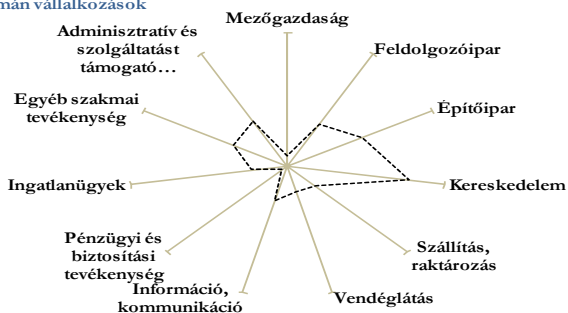
gondolhatunk itt például a kasmírra vagy más speciális elkészítésű textíliákra és élelmiszerekre. A vendéglátás hangsúlyos megléte sem meglepő. A speciális konyhakultúrában való szolgáltatás terén a migránsoknak nincsenek magyar konkurensaik.

A továbbiakban tekintsük át az egyes csoportok gazdasági tevékenységét jelző adatokat.

Az ukrán és a román vállalkozások fő gazdasági tevékenység szerint nagyon hasonlóak. Nem meglepő módon mindkettőben a kereskedelmi tevékenység dominál, de más gazdasági tevékenységek is jelentősnek mondhatóak. Az olyan produktív tevékenységek mellett, mint az építő-, és feldolgozóipar, hangsúlyosan megjelennek a szolgáltatások is. A vizsgált klaszterek közül ennél a kettőnél tapasztalható a legszélesebb körű gazdasági tevékenység.

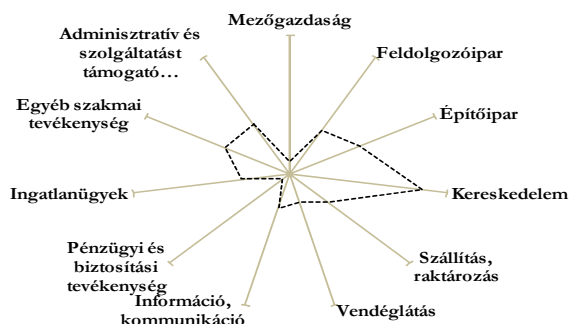
6. ábra: Román és ukrán vállalkozások gazdasági tevékenysége

Román vállalkozások

N = 5029

Ukrán vállalkozások

N = 1449

2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes gazdasági ágakban	Román (%)	Ukrán (%)
Mezőgazdaság	7,2	8,4
Feldolgozóipar	37,1	37,0
Építőipar	51,9	47,8
Kereskedelem	77,8	84,6
Szállítás, raktározás	24,0	31,9
Vendéglátás	20,9	21,3
Információ, kommunikáció	27,5	26,7
Pénzügyi és biztosítási tevékenység	4,6	5,8
Ingatlanügylek	22,9	31,3
Egyéb szakmai tevékenység	38,1	44,8
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	39,6	43,1

A török klaszter átmenetet képez az erősen specializálódott kínai, mongol, valamint vietnami klaszterek és a szélesebb gazdasági palettán mozgó ukrán és román klaszterek között. A kereskedelmi tevékenység dominanciája mellett, esetükben sem elhanyagolhatóak a produktív és szolgáltatói tevékenységek.

A mongol klaszter különlegessége, hogy a kereskedelmi tevékenység mellett meghatározó súllyal van jelen a feldolgozóipari tevékenység is. Esetükben egyértelműen beszélhetünk két lábon álló gazdasági specializációról. Az interjúk tapasztalatai alapján elmondható, hogy a mongol vállalkozásokra jellemző kereskedelmi tevékenység nem a török, kínai vagy vietnami mintát követi, tehát nem köthető össze az anyaországi exporttal, inkább a magyarországi ipari tevékenységgel. A magyar-mongol nemzetközi kapcsolatok 60 éves múltra tekintenek vissza és az első államközi szerződések az oktatásra összpontosítottak. Ennek eredményeképpen sok mongol járt ide akár középiskolába, főiskolára, egyetemre – elsősorban a könnyűiparral, azon belül is a textiliparral kapcsolatos területekre. Ebből kifolyólag a legtöbb mongol vállalkozás a varrodákban érintett, mivel a Magyarországon megszerzett know-howt különböző ösztönző és ellenösztönző tényező miatt itt kezdték el hasznosítani. A tanult szakma, a megszerzett szakértelem, a gyártás és a kereskedelem összefonódása teszi a vállalkozásokat nyereségessé. Egyszerűen megfogalmazva: a kereskedelmi tevékenység gyakran a Magyarországon gyártott áru belföldi értékesítésében merül ki.

7. ábra: Török és mongol vállalkozások gazdasági tevékenysége

Török vállalkozások

N = 461

Mongol vállalkozások

N = 88

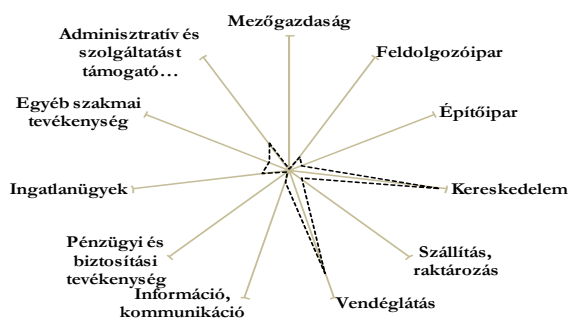
2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes gazdasági ágakban	Török (%)	Mongol (%)
Mezőgazdaság	3,5	0,0
Feldolgozóipar	36,2	75,0
Építőipar	30,2	12,5
Kereskedelem	86,6	90,9
Szállítás, raktározás	24,5	9,1
Vendéglátás	44,5	30,7
Információ, kommunikáció	18,9	20,5
Pénzügyi és biztosítási tevékenység	3,5	3,4
Ingatlanügylek	36,0	11,4
Egyéb szakmai tevékenység	32,3	23,9
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	35,4	25,0

A kínai és a vietnami vállalkozások esetében is határozottan kirajzolódik a gazdasági specializáció. Mindkét csoport esetében a kereskedelem a meghatározó és jelentősnek mondható - különösen a kínaiak esetében - a vendéglátás és a szálláshely szolgáltatás.

A számok alapján tehát mindkét kolóniát a kiemelkedő kereskedelmi tevékenység jellemzi. Interjúk tapasztalatai szerint azonban elmondható, hogy a pusztán számok mögött igen különböző minták állnak. Vietnam gyártási kapacitása és kultúrája, valamint a szállítási tapasztalatok jelentősen el van maradva Kínáétól. Jellemző, hogy vietnami kis és nagykereskedők egyaránt kínaiaktól szerzik be termékeiket. A jelenséget egy vietnami nagyvállalkozóval készült interjú alapján a következőképpen lehet összefoglalni: *„Összességében elmondható, hogy a vietnami vállalkozókat aszerint lehet csoportosítani, hogy honnan szerzik az árút. Ha közvetlenül Kínából vagy Vietnamból, akkor a nagykereskedelem dominál a tevékenységben és nagy a haszon. Ha innen Magyarországról, akkor még mindig lehet nagykereskedő a vállalkozó, de az biztos, hogy már kisebb a profit. Végül, ha nincs megfelelő kapcsolata, akkor kiskereskedőként dolgozik, kis haszonnal és ők épp csak annyit tudnak keresni, hogy eltartsák magukat és a családjukat.”*

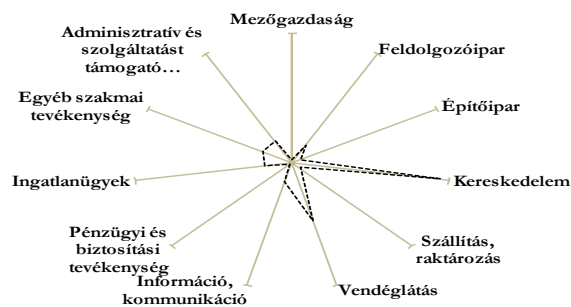
8. ábra: Kínai és vietnami vállalkozások gazdasági tevékenysége

Kínai vállalkozások

N = 3359

Vietnami vállalkozások

N = 877

2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes gazdasági ágakban	Kínai (%)	Vietnami (%)
Mezőgazdaság	1,0	1,3
Feldolgozóipar	11,3	15,6
Építőipar	8,0	5,6
Kereskedelem	95,6	94,6
Szállítás, raktározás	10,1	6,6
Vendéglátás	81,1	47,9
Információ, kommunikáció	9,9	16,1
Pénzügyi és biztosítási tevékenység	1,9	2,1
Ingatlanügyek	16,9	17,3
Egyéb szakmai tevékenység	13,8	20,4
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	23,2	18,9

5. Migráns gazdasági klaszterek kereskedelmi tevékenysége

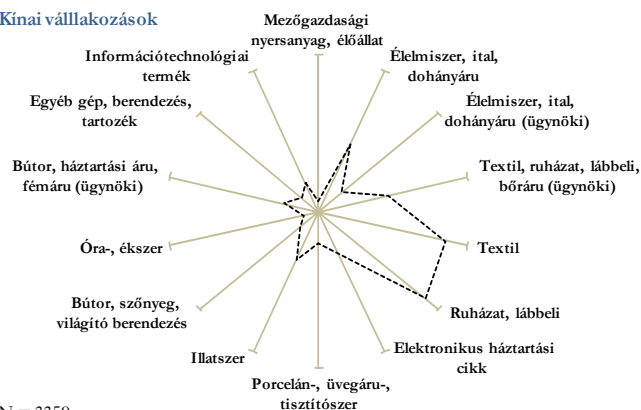
Különböző mértékben ugyan, de mindegyik vizsgált klaszter esetében a textil, illetve a ruházat és lábbeli termékek dominálnak a nagykereskedelmi tevékenységben. A nagykereskedelemben való részvétel – mind a textil, mind a ruházat, valamint a cipők esetében is – a kínai vállalkozások körében a leginkább (85% és 89 %) és a törökök esetében pedig a legkevésbé (62%) általános.

A nagykereskedelmi tevékenység alapján a kínai és a vietnami klaszterek inkább hasonlítanak egymáshoz, mint a török vagy a mongol klaszterekhez. A ruházat és textil termékek mellett az illaszer és élelmiszer nagykereskedelme mondható még jelentősnek. Utóbbi a vietnami klaszter esetében erőteljesebb: míg élelmiszer, ital, dohányáru nagykereskedelemmel a vietnami vállalkozások 57 százaléka, addig a kínai vállalkozások 48 százaléka foglalkozik.

Összefüggésben Kína gyártási kapacitásával, általánosságban elmondható, hogy a vizsgált klaszterek között a kínai vállalkozások nagykereskedelmi termékportfóliója a legszélesebb. Esetükben az elektronikus háztartási cikkek (31%), bútor, háztartási áru, fémáru (23%), porcelán, üvegáru, tisztítószer (21%), és információtechnológiai, híradástechnikai (20%) termékek nagykereskedelme mondható még jelentősnek. A hivatalos dokumentumokból szerzett adatok egybecsengenek más kvalitatív kutatások eredményeivel, miszerint számos vietnami és török vállalkozás szerzi be kiskereskedelmi céllal kínai vállalkozóktól az árut.

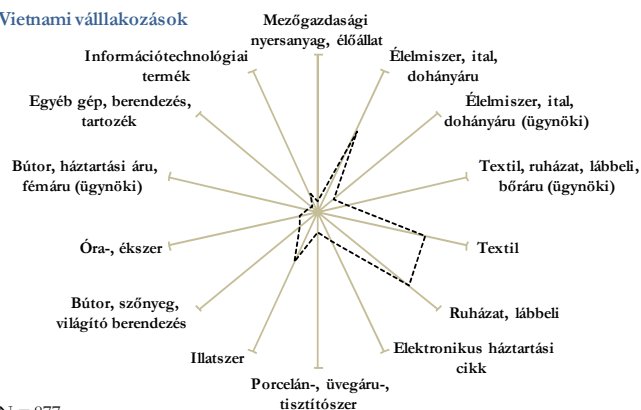
9. ábra: Kínai és vietnami klaszterek nagykereskedelmi tevékenysége

Kínai vállalkozások

N = 3359

Vietnami vállalkozások

N = 877

2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes nagykereskedelmi tevékenységekben	Kínai (%)	Vietnami (%)
Mezőgazdasági nyersanyag, élőállat	6,9	5,9
Élelmiszer, ital, dohányáru	48,0	57,1
Élelmiszer, ital, dohányáru (ügynöki)	19,6	12,5
Textil, ruházat, lábbeli, bőráru (ügynöki)	46,3	18,7
Textil	84,5	71,9
Ruházat, lábbeli	89,0	76,3
Elektronikus háztartási cikk	30,7	21,3
Porcelán-, üvegáru-, tisztítószer	20,6	13,5
Illatszer	34,9	35,3
Bútor, szőnyeg, világító berendezés	16,2	15,4
Óra-, ékszer	10,6	12,2
Bútor, háztartási áru, fémáru (ügynöki)	23,0	7,2
Egyéb gép, berendezés, tartozék	13,9	4,8
Információtechnológiai, híradástechnikai termék	20,1	12,0
Nem folytat nagykereskedelmi tevékenységet	6,3	13,7

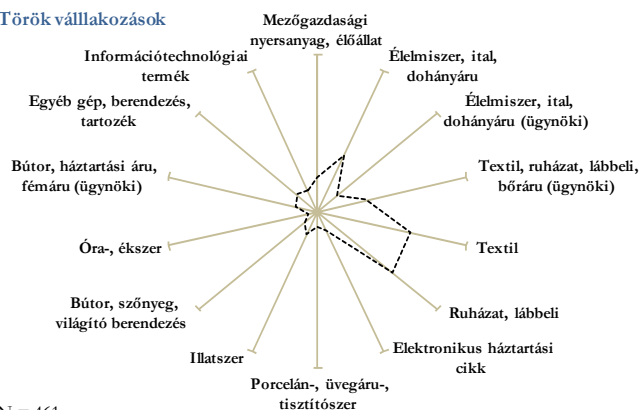
Bázis: Az összes működő migráns vállalkozás

A mongol és a török klaszterek nagykereskedelmi tevékenysége inkább hasonlít egymáséra, mint a vietnami vagy a kínai klaszterekéhez. Elmondható, hogy itt is a textil, a ruházat, az élelmiszer, az ital és a dohányáru alkotja a nagykereskedelmi portfólió gerincét, de mindkét klasztert kevésbé jellemzi a nagykereskedelmi tevékenység, mint az előbbieket.

Apróbb különbségnek tekinthető, hogy a török és a mongol klaszterek esetében az illatszer nagykereskedelme súlya kisebb, illetve a mezőgazdasági nyersanyag és az élőállat nagykereskedelme viszont nagyobb, mint a kínai és a vietnami vállalkozások körében. Utóbbi termékek nagykereskedelmével foglalkozó vállalkozások aránya a török klaszter esetében 21 százalék, a mongoléban pedig 19 százalék.

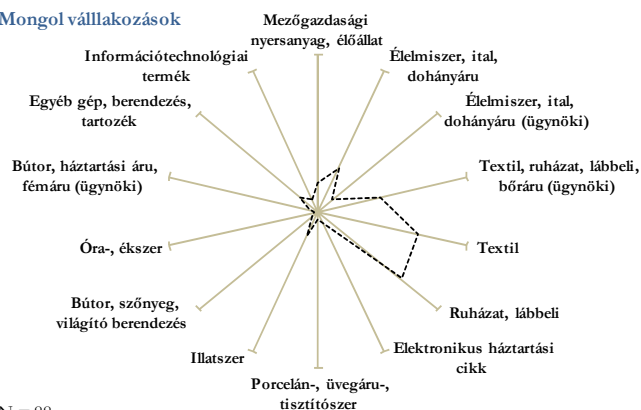
10. ábra: Török és mongol klaszterek nagykereskedelmi tevékenysége

Török vállalkozások

N = 461

Mongol vállalkozások

N = 88

2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes nagykereskedelmi tevékenységekben	Török (%)	Mongol (%)
Mezőgazdasági nyersanyag, élőállat	21,3	18,8
Élelmiszer, ital, dohányáru	40,1	31,3
Élelmiszer, ital, dohányáru (ügynöki)	15,6	11,4
Textil, ruházat, lábbeli, bőráru (ügynöki)	32,1	42,0
Textil	62,0	67,0
Ruházat, lábbeli	62,3	69,3
Elektronikus háztartási cikk	13,2	8,0
Porcelán-, üvegáru-, tisztítószer	9,5	5,7
Illatszer	16,9	17,0
Bútor, szőnyeg, világító berendezés	11,5	4,5
Óra-, ékszer	6,7	3,4
Bútor, háztartási áru, fémáru (ügynöki)	15,4	6,8
Egyéb gép, berendezés, tartozék	17,8	15,0
Információtechnológiai, híradástechnikai termék	15,3	8,8
Nem folytat nagykereskedelmi tevékenységet	17,1	14,8

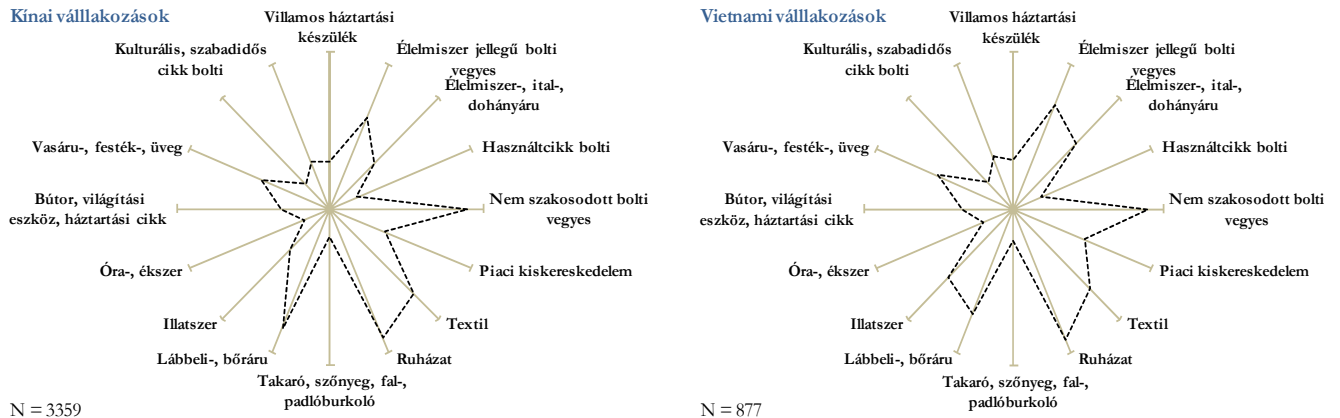
Bázis: Az összes működő migráns vállalkozás

A nagykereskedelmi tevékenységgel összefüggésben mindegyik vizsgált klaszter esetében, különböző mértékben ugyan, de jelentős a textil, illetve a ruházati és lábbeli termékek kiskereskedelme. A ruházati termékek kiskereskedelme például a vietnami vállalkozások körében a leginkább (91 százalék) és a török vállalkozások esetében pedig a legkevésbé általános.

A kiskereskedelmi tevékenység szerint a kínai és a vietnami klaszterek inkább hasonlítanak egymáshoz, mint a török vagy a mongol vállalkozásokhoz. Többek között a kelet ázsiai vállalkozásokat inkább jellemzi a villamos háztartási készülékek (30% és 31%), az élelmiszer jellegű bolti vegyes (63% és 72%), a nem szakosodott bolti vegyes (90%), a piaci (39% és 52%) és az illatszer (37% és 62%) kiskereskedelem.

Általánosságban elmondható, hogy a vietnami vállalkozások jellemezhetőek a legszélesebb körű kiskereskedelmi tevékenységgel. Az élelmiszer, ital, dohányáru (59%), az illatszer (62%) és a piaci (52%) kiskereskedelem itt bír a legnagyobb súllyal.

11. ábra: Kínai és vietnami klaszterek kiskereskedelmi tevékenysége

2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes kiskereskedelmi tevékenységekben	Kínai (%)	Vietnami (%)
Villamos háztartási készülék	29,7	30,6
Élelmiszer jellegű bolti vegyes	62,7	71,5
Élelmiszer-, ital-, dohányáru	40,2	58,8
Használcikk bolti	18,6	19,2
Nem szakosodott bolti vegyes	89,5	90,0
Piaci kiskereskedelem	38,5	51,9
Textil	77,7	72,5
Ruházat	89,1	90,5
Takaró, szőnyeg, fal-, padlóburkoló	17,8	20,8
Lábbeli-, bőráru	82,7	73,0
Illatszer	36,7	62,3
Óra-, ékszer	18,8	22,2
Bútor, világítási eszköz, háztartási cikk	32,5	34,8
Vasáru-, festék-, üveg	49,1	55,8
Információs, híradástechnikai termék	22,5	24,8
Kulturális, szabadidős cikk bolti	32,4	36,7
Nem folytat kiskereskedelmi tevékenységet	6,3	6,2

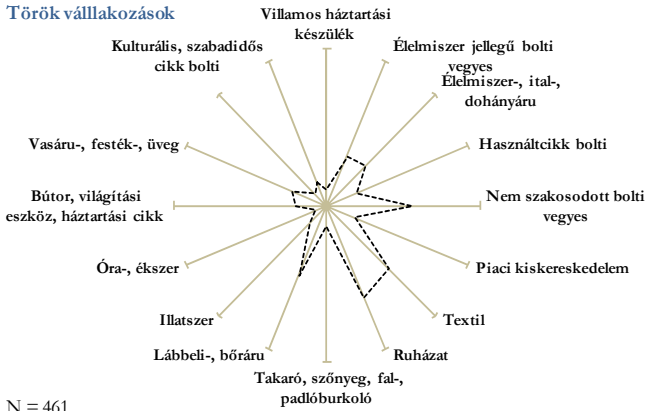
Bázis: Az összes működő migráns vállalkozás

A török és a mongol klaszterek kiskereskedelmi tevékenysége szűkebb palettán mozog, mint a kínai és vietnami klasztereké. Előbbi vállalkozások kiskereskedelmi tevékenysége leginkább az információs, híradástechnikai termékek (11% és 4%) a bútor, világítási eszköz, háztartási cikkek (21% és 11%) és a takaró, szőnyeg, fal-, padlóburkoló (14% és 8%) mentén térnek el egymástól - mindhárom termékcsoport kiskereskedelme inkább jellemzi a török gazdasági klasztert.

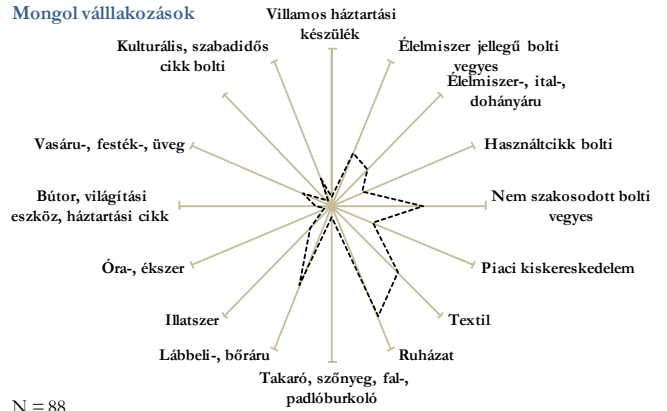
12. ábra: Török és mongol klaszterek kiskereskedelmi tevékenysége

Török vállalkozások

N = 461

Mongol vállalkozások

N = 88

2007-ben működő vállalkozások aránya az egyes kiskereskedelmi tevékenységekben	Török (%)	Mongol (%)
Villamos háztartási készülék	9,8	5,7
Élelmiszer jellegű bolti vegyes	34,3	36,4
Élelmiszer-, ital-, dohányáru	35,8	32,5
Használcikk bolti	21,3	21,6
Nem szakosodott bolti vegyes	56,1	58,8
Piaci kiskereskedelem	19,3	28,8
Textil	57,0	60,2
Ruházat	63,8	77,3
Takaró, szőnyeg, fal-, padlóburkoló	13,7	8,0
Lábbeli-, bőráru	49,0	55,7
Illatszer	15,6	20,5
Óra-, ékszer	8,7	5,7
Bútor, világítási eszköz, háztartási cikk	20,6	11,4
Vasáru-, festék-, üveg	24,5	20,5
Információs, híradástechnikai termék	11,3	3,8
Kulturális, szabadidős cikk bolti	16,3	18,8
Nem folytat kiskereskedelmi tevékenységet	18,7	12,5

Bázis: Az összes működő migráns vállalkozás

6.Összefoglalás

Az alábbiakban felsorolásszerűen összefoglalásra kerülnek a migráns gazdasági klaszterekkel kapcsolatos főbb megállapítások:

- A vizsgált csoportok vállalkozásai között jelentős eltérések tapasztalhatóak a megmaradási arányban. Míg az összes vietnami kötődésű vállalkozás 67 százaléka működött 2007-ben, addig ugyanez az arány az Ukrajnához köthető vállalkozások esetében mindössze 27 százalék.
- A kínai, a vietnami és a mongol vállalkozásokra jellemző leginkább a koncentráltág – mindhárom esetben 90 százalék felett van a Közép-magyarországra bejegyzett vállalatok aránya. Mindez persze nem azt jelenti, hogy nem folytatnának vidéken gazdasági tevékenységet, de a vállalkozás bejegyzésének helye egyben az életvitelszerű tartózkodásra is utalhat.

- Általánosságban elmondható, hogy a migráns vállalkozói csoportok jellemzően nem termelői tevékenységet folytatnak Magyarországon, hanem külkapcsolataikra támaszkodva kereskedelemmel foglalkoznak: a vizsgált klaszterekben a 75 százalékot mindenhol eléri a kereskedelmi tevékenységet jegyző vállalatok aránya. A szolgáltatások közül a vendéglátás tekinthető a legjelentősebb tevékenységnek: 30 százaléknál egyik vizsgált klaszterben sem kisebb az ilyen tevékenységet végző vállalkozások aránya.
- A török klaszter átmenetet képez az erősen specializálódott kínai, mongol, vietnami klaszterek és a szélesebb gazdasági palettán mozgó ukrán és román klaszterek között. A kereskedelmi tevékenység dominanciája mellett, esetükben nem elhanyagolhatóak a produktív és szolgáltatói tevékenységek sem.
- A mongol klaszter különlegessége, hogy a kereskedelmi tevékenység mellett meghatározó súllyal van jelen a feldolgozóipari tevékenység is. Esetükben egyértelműen beszélhetünk egy két lábon álló gazdasági specializációról.
- A kínai és vietnami vállalkozások esetében is határozottan kirajzolódik a gazdasági specializáció. Mindkét csoportnál a kereskedelem a meghatározó és jelentősnek mondható - különösen a kínaiak esetében - a vendéglátás és a szálláshely szolgáltatás.
- A nagykereskedelmi tevékenység alapján a kínai és a vietnami klaszterek inkább hasonlítanak egymáshoz, mint a török vagy a mongol klaszterekhez. A ruházat és textil termékek mellett az illatszert és az élelmiszert nagykereskedelme mondható még jelentősnek. Utóbbi a vietnami klaszter esetében jelentősebb: míg élelmiszer, ital és dohányáru nagykereskedelemmel a vietnami vállalkozások 57 százaléka, addig a kínai vállalkozások 48 százaléka foglalkozik. A mongol és a török klaszterek nagykereskedelmi tevékenysége inkább hasonlít egymásra, mint a vietnami vagy a kínai klaszterekéhez. Elmondható, hogy itt is a textil, a ruházat, az élelmiszer, az ital és a dohányáru alkotja a nagykereskedelmi portfólió gerincét, de mindkét klasztert az előbbieknél kevésbé jellemzi a nagykereskedelmi tevékenység.
- A kiskereskedelmi tevékenység szerint a kínai és a vietnami klaszterek inkább hasonlítanak egymáshoz, mint a török vagy a mongol vállalkozásokhoz. Többek között a kelet ázsiai vállalkozásokat inkább jellemzi a villamos háztartási készülékek (30% és 31%), az élelmiszer jellegű bolti vegyes (63% és 72%), a nem szakosodott bolti vegyes (90%), a piaci (39% és 52%) és az illatszert (37% és 62%) kiskereskedelem.
- Általánosságban elmondható, hogy a vietnami vállalkozások jellemezhetőek a legszélesebb körű kiskereskedelmi tevékenységgel. Az élelmiszer, ital, dohányáru (59%), az illatszert (62%) és a piaci (52%) kiskereskedelem itt bír a legnagyobb súllyal.
- A török és a mongol klaszterek kiskereskedelmi tevékenysége szűkebb palettán mozog, mint a kínai és a vietnami. A török és a mongol vállalkozások kiskereskedelmi tevékenysége leginkább az információs, híradástechnikai termékek (11% és 4%) a bútor, világítási eszköz, háztartási cikkek (21% és 11%) és a takaró, szőnyeg, fal-, padlóburkoló (14% és 8%) mentén térnek el egymástól - mindhárom termékcsoporthoz kiskereskedelme inkább jellemzi a török gazdasági klasztert.